TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE GAZETE HABERLERİNİ KONU ALAN YÜKSEK LİSANS TEZLERİ: YÖNTEM SORUNSALI, EĞİLİMLER VE İDEOLOJİ KAVRAMLAŞTIRMALARI

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Mehmet PELİVAN

Ankara, 2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE GAZETE HABERLERİNİ KONU ALAN YÜKSEK LİSANS TEZLERİ: YÖNTEM SORUNSALI, EĞİLİMLER VE İDEOLOJİ KAVRAMLAŞTIRMALARI

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Mehmet PELİVAN

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Gül KARAGÖZ KIZILCA

Ankara, 2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE GAZETE HABERLERİNİ KONU ALAN YÜKSEK LİSANS TEZLERİ: YÖNTEM SORUNSALI, EĞİLİMLER VE İDEOLOJİ KAVRAMLAŞTIRMALARI

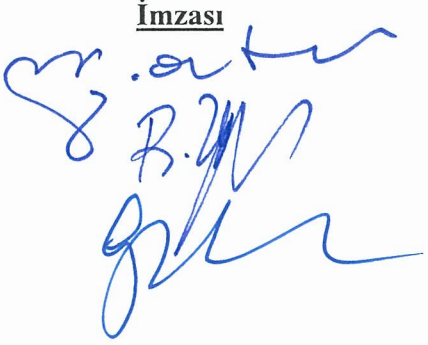
Yüksek Lisans Tezi

Mehmet Pelivan

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Gül KARAGÖZ KIZILCA

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı	İmzası
1- Prof. Dr. Gökhan ATILGAN	
2- Prof. Dr. Ruhdan UZUN	
3- Dr. Öğr. Üyesi Gül KARAGÖZ KIZILCA	

Tez Savunması Tarihi

09.07.2018

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Dr. Öğr. Üyesi Gül KARAGÖZ KIZILCA danışmanlığında hazırladığım "Türkiye'de Gazete Haberlerini Konu Alan Yüksek Lisans Tezleri: Yöntem Sorunsalı, Eğilimler ve İdeoloji Kavramlaştırmaları (Ankara.2018)" adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 09.07.2018

Adı-Soyadı ve İmza

Mehmet PELİVAN

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitiminin ilk ders dönemi bitiğinde tez konusu arayışına başlamış buldum kendimi. Bir dönem daha dersim vardı ancak dersler esnasında tezin altyapısını oluşturmayı amaçlıyordum. Dönem başında ve içerisinde iki sorunsal belirlemiş olmakla birlikte dış etmenlerden dolayı bunlardan vazgeçmek zorunda kaldım.

İkinci ders döneminde aldığım "Akademik Araştırma Yazma Sunma" dersinde hazırladığım literatür değerlendirmesi örneği, yüksek lisans tezim için sorunsalımı belirlememi sağladı. Ders kapsamında Çağla Kubilay, literatür değerlendirmesi kısmının yazılmasında özellikle eleştirel bir gözle incelememiz gerektiğine sık sık vurgu yapmıştı. Nitekim yazdığım literatür değerlendirmesi için araştırmaları incelediğimde, Türkiye'deki iletişim çalışmalarında eleştirel davranma konusunun sadece anaakım iletişim araştırmaları için değil, eleştirel yaklaşımı benimsemiş iletişim çalışmaları için de gerekli olduğu düşüncesi zihnimde daha sık dolaşmaya başladı. Bununla birlikte incelediğim çalışmalarda "ideoloji" kavramının farklı kullanımlarıyla birlikte pragmatik bir şekilde istenildiğinde olumsuz istenildiğinde olumlu anlamda kullanılmasını ve çalışmalarda kuramsal çelişkilerin bulunmasını önemli sorunlar olarak belirlemiştim. Bu durum gazete haberlerini inceleyen yüksek lisans tezlerindeki ideoloji yaklaşımlarını tartışmam gerektiği sonucuna varmama neden oldu ve bu çalışma ortaya çıktı.

Hem bu tezde hem de yaptığım diğer çalışmalarda desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen ve akademik hayatımın başında bana çok şey öğreten değerli iki hocamı burada anmak isterim. Öncelikle bu teze birlikte başladığımız, çalışmanın kurgulanmasında ve geliştirilmesinde çok büyük desteği olan, araştırmamın her evresini yakından takip eden ve önemli katkılar yapan Çağla Kubilay'a, tüm yoğunluğuna rağmen Çağla Kubilay'ın zorunlu izne ayrılmasından sonra bu çalışmaya danışmanlık yapmayı kabul eden ve çok kısa sürede verdiği geri dönüşler ile yaptığı değerli katkılar için Gül

Karagöz Kızılca'ya çok teşekkür ederim. Son olarak değerli anne ve babama hayatımın her döneminde verdikleri destekler nedeniyle sonsuz minnetlerimi sunmak isterim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **v**

İÇİNDEKİLER ..... **vii**

KISALTMALAR ..... **ix**

RESİMLER, GRAFİKLER VE TABLOLAR ..... **x**

GİRİŞ **1**

BÖLÜM I **9**

1. İLETİŞİM ARAŞTIRMALARI **9**

1.1. Dünyada Gazeteleri Konu Alan Çalışmalar ve Kuramsal Yaklaşımları **9**

1.1.1. Dünyada Gazeteleri Konu Alan Çalışmalar 9

1.1.2. Anaakım - Eleştirel İletişim Çalışmaları 14

1.2. İletişim Araştırmalarında Gerçeklik ve İdeoloji Bağlamında Medyaya Yaklaşımlar **21**

1.2.1. Gerçekliğin Aktarılması ve Medya 22

1.2.2. Gerçekliğin Çarpıtılması ve Medya 25

1.2.2.1. Ekonomik Belirlenimci Çalışmalarda Gerçekliğin Çarpıtılması 26

1.2.2.2. Araçsalcı Çalışmalarda Gerçekliğin Çarpıtılması 31

1.2.3. Gerçekliğin İnşa Edilmesi ve Medya 35

1.3. Türkiye'de İletişim Eğitimi ve Araştırmaları **44**

1.3.1. Türkiye'de İletişim Eğitimi 44

1.3.2. Türkiye'de İletişim Araştırmalarının Başlangıcı 49

1.4. İletişim Alanındaki Tezleri ve Medya Çalışmalarındaki İdeoloji Yaklaşımlarını Konu Edinen Çalışmalar **52**

1.4.1. İletişim Alanındaki Tezlerin İnceleme Konusu Edilmesi 52

1.4.2. İletişim Alanında Bibliyometrik Çözümleme Yöntemini Kullanılması 60

1.4.3. Medya Çalışmalarındaki İdeoloji Yaklaşımlarının Sorgulanması 61

BÖLÜM II **64**

2. ÇALIŞMANIN EVRENİ, ÖRNEKLEMİ, YÖNTEMİ ve SINIRLILIKLARI **64**

2.1. Çalışmanın Evreni **64**

2.2. Çalışmanın Örneklemi **67**

2.3. Çalışmanın Yöntemi **68**

2.3.1. Nicel Değerlendirme 69

2.3.1.1. Bibliyometrik Yöntem 70

2.3.1.1.1. Bibliyometrik Çalışmaların Amacı ve Kapsamı 74

2.3.1.1.2. Bibliyometrik Çalışmaların Türleri 78

2.3.2. Nitel Değerlendirme 81

2.4. Çalışmanın Sınırlılıkları **83**

BÖLÜM III **85**

3. GAZETE HABERLERİNİ KONU ALAN TEZLERİN YILLARA ve ÜNİVERSİTELERE GÖRE DAĞILIMLARI **85**

3.1. Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımları 85
3.2. Tezlerin Yıllara Göre Dağılımları 105
3.3. Değerlendirme 115
BÖLÜM IV 119
4. GAZETE HABERLERİNİ KONU ALAN YÜKSEK LİSANS TEZLERİNDE İDEOLOJİ YAKLAŞIMLARI 119
4.1. Dördüncü Güç ve Tarafsızlık Tartışmalarında İdeoloji 120
4.1.1. Liberal Tezlerde Sermaye ve Siyasi Otorite 131
4.1.2. Gerçekliğin Aktarıldığı Okuyucu 133
4.1.3. Çelişkiler İçerisindeki Metodolojik Yaklaşımlar 136
4.2. Gerçekliğin Çarpıtılmasında Kullanılan Bir Araç Olarak Basın ve İdeoloji 140
4.2.1. "Tüm Kötü Grupların Birer Nesnesi" Olarak Okuyucu 153
4.2.2. Araçsalcı Çalışmalarda Yöntemsel Boşluklar 156
4.3. Gerçekliğin İnşasında Basın ve İdeoloji 162
4.3.1. Araçsalcı Bakış Açısından Kurtulamamış İktidar Sorgulamaları 170
4.3.2. Gelenek Haline Gelmiş "Pasif Okuyucu" 174
4.3.3. Amaç ve Yöntem Arasındaki Uyuşmazlık 176
SONUÇ 182
KAYNAKÇA 195
EKLER 209
Ek 1: Gazete Haberlerini Konu Alan Tezlerin Listesi 209
Ek 2: Örnekleme Alınan Tezler 236
Ek 3: Nitel Bölümde Tezlerin Değerlendirilmesi için Kullanılan Form 240
ÖZET 241
ABSTRACT 242

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AÜ	Ankara Üniversitesi
BYYO	Basın Yayın Yüksekokulu
DTCF	Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi
İÜ	İstanbul Üniversitesi
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
SBF	Siyasal Bilgiler Fakültesi
TRT	Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UTM	Ulusal Tez Merkezi
YÖK	Yüksek Öğretim Kurumu

RESİMLER, GRAFİKLER VE TABLOLAR

Resim 1: Ulusal Tez Merkezi Gelişmiş Arama Sekmesi Ekran Görüntüsü

Grafik 1: Gazete Haberleri Üzerine Yapılan Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Tablo 1: Üniversitelerde Tamamlanan Tez Sayıları ve Gazete Haberlerini Konu Alan İlk Tezlerin Tamamlanma Tarihleri

Tablo 2: Tezlerin Üniversitelere ve Dönemlere Göre Dağılımları

Tablo 3: Tezlerin Üniversitelere ve Anabilim Dallarına Göre Dağılımları

Tablo 4: Tezlerin Üniversitelere ve Ön Plana Çıkan Konularına Göre Dağılımları

Tablo 5: Tezlerin Üniversitelere ve Kuramsal Yaklaşımlarına Göre Dağılımları

Tablo 6: Tezlerin Üniversitelere ve Yöntemlerine Göre Dağılımları

Tablo 7: Tezlerin Üniversitelere ve Hipotez Durumlarına Göre Dağılımları

Tablo 8: Tezlerin Üniversitelere ve Tezlerde İncelenen Gazetelerin Kapsamına Göre Dağılımları

Tablo 9: Tezlerin Yıllara ve Anabilim Dallarına Göre Dağılımları

Tablo 10: Tezlerin Yıllara ve Konularına Göre Dağılımları

Tablo 11: Tezlerin Yıllara ve Kuramsal Yaklaşımlarına Göre Dağılımları

Tablo 12: Tezlerin Yıllara ve Yöntemlerine Göre Dağılımları

Tablo 13: Tezlerin Yıllara ve Hipotez Durumlarına Göre Dağılımları

Tablo 14: Tezlerin Yıllara ve İnceleme Ölçeklerine Göre Dağılımları

GİRİŞ

İletişim alanında yapılan araştırmaların önemli bir bölümü medya kuruluşlarının kurumsal/örgütsel yapısını, üretilen medya içeriklerini ve bunların alımlanmasını[1] sorunsallaştırmaktadır. Bu doğrultudaki çalışmalar arasında gazeteler en fazla çalışma konusu edilen araçlardan biri olarak karşımıza çıkar. İletişim alanındaki yüksek lisans tezlerinde de bu ağırlık kendini göstermektedir. Bu durum yapılan çalışmaların da araştırma konusu edilmesini olanaklı kılmaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz nedenden dolayı bu çalışmada iletişim anabilim dalları altında yapılmış ve gazete haberlerini konu alan yüksek lisans tezlerinin ideoloji yaklaşımları incelemiştir. Tezin odak noktasında yer alan ideoloji kavramı ilk defa, John Locke'dan etkilenen Fransız materyalist Destutt de Tracy tarafından 1796 yılında "düşünce bilimi" anlamında kullanılmıştır (Atılgan, 2015: 285; McLellan, 2009: 6). "İdea"nın "düşünce" ya da "fikir" anlamına geldiğini, –loji ekinin de belli bir alanda yapılan çalışmalara işaret ettiğini de hatırlarsak "ideoloji"nin "fikir alanında yapılan çalışmalar" biçiminde geniş bir anlama da sahip olduğunu söyleyebiliriz. Kavramın yaygın tanımı bu olmakla birlikte, farklı zamanlarda farklı düşünürler tarafından farklı şekillerde tanımlanması, ideoloji hakkında tartışmalı bir literatür ortaya çıkarmıştır[2]. Günümüzde liberalliği, muhafazakârlığı, İslamcılığı ya da faşizmi benimsemiş biri kendi bakış açısı dışındaki yaklaşımları ideolojik olarak nitelemektedir (Atılgan, 2015: 285). Marksistler arasında ise ideoloji üzerinde varılmış iyi - kötü, olumlu - olumsuz şeklinde

[1] Çalışmanın evrenine dâhil edilmiş gazete haberlerini konu edinen tezlerde kurumsal yapı ve medya içeriklerine göre alımlama araştırmalarının oldukça sınırlı kaldığı görülmüştür. Ancak bu Türkiye'deki iletişim araştırmaları içerisindeki alımlama çalışmaları hakkında bir değerlendirme yapmamıza imkân tanımamaktadır. Alımlama çalışmaları hakkında bir çıkarımda bulunabilmek için iletişim araştırmaları üzerine genel bir inceleme yapma ihtiyacı vardır.

[2] Bkz. Eagleton, 2015; Heywood, 2014; McLellan, 2009.

bir uzlaşı bulunmamaktadır[3]. "İdeoloji"ye bu şekilde tartışmalı yaklaşımlar, iletişim alanında da karşılık bulmuş ve yapılan araştırmalarda ideoloji farklı pencerelerden sık sık tartışılan bir konu olmuştur[4]. Ortaya çıkan bu çeşitlilik ideoloji kavramına yaklaşımları sorgulama ihtiyacını da beraberinde getirmektedir.

Hem üzerine araştırma yapılabilecek sayıda tezin tamamlanması hem de ideoloji kavramının tartışmalı doğası nedeniyle bu çalışmada Türkiye'de iletişim anabilim dalları altında yapılmış ve gazete haberlerini konu almış yüksek lisans tezlerindeki ideoloji yaklaşımları sorunsallaştırılmıştır. Bu sorunsal doğrultusunda evrendeki tezlerinin yıllara ve üniversitelere göre nasıl dağılım gösterdiği ile tezlerde ideoloji kavramlaştırmalarının ve çözümlemelerinin nasıl yapıldığı sorularına cevap aranmıştır[5]. Bu sorulara cevap bulmak için nicel ve nitel yol birlikte kullanılmış, çoklu yöntem tercih edilmiştir. Tezlerin dağılımlarını belirlemek için evrenin tamamı üzerinden veriler nicel biçimde toplanmış, tablolar yapılmış ve analiz edilmiştir. Sonrasında ise ideoloji kavramlaştırmaları ve çözümlemeleri için nitel bir tartışma yürütülmüştür.

Bu tez yukarıda belirtilen sorular ve kapsam çerçevesinde, yüksek lisans tezlerindeki ideoloji yaklaşımlarını betimlemeyi amaçlayan temel bir araştırmadır. Zaman boyutu noktasında ele aldığımızda 1985 ve 2017 yılları arasındaki tezleri kapsaması nedeniyle uzun dönemli bir çalışma olduğunu söylememiz gerekir.

Çalışmanın evrenini saptamak için Ulusal Tez Merkezi'nin (UTM) gelişmiş tarama sekmesi üzerinden anahtar kelimeler ile aramalar yapılmış, 409 yüksek lisans tezi

[3] İlk olarak olumlu bir anlamda kullanılan ideoloji kelimesi Napolyon Bonaparte'nin, Moskova yenilgisi sonrası ideologları suçlamasıyla olumsuz bir anlam kazanmıştır (Eagleton, 2015: 100).

[4] İletişim araştırmalarında ideolojiye nasıl yaklaşımların olduğu birinci bölümde gerçeklik - ideoloji ilişkisi üzerinden ele alınmıştır.

[5] Daha ayrıntılı sorular için bkz. sf. 82-83.

belirlenmiştir[6]. Evrene dâhil edilen tezlerin belirlenmesinde başlangıç olarak bir tarih sınırlaması konulmazken bitiş tarihi olarak ise 2016 yılının sonu seçilmiştir. Bu tarih aralığı çalışmanın amacına uygun olarak araştırmalardaki değişimleri tarihsel izlek üzerinden görmek için tercih edilmiştir[7]. Bunun yanında çalışmada evreni oluştururken gazete haberlerini konu alan yüksek lisans tezleri şeklinde bir sınırlamaya gidilmiştir. Bu sınırlandırmanın nedeni ise evrenin kapsamının genişletilmesi durumunda daha fazla zamana ihtiyaç duyulmasıdır ki bunun da yüksek lisans seviyesinde karşılanması mümkün değildir.

Çalışmanın yöntemine ileride ayrıntılı bir şekilde yer verilmiş olmakla birlikte burada da kısaca değinmekte fayda vardır. Bu tezde bulgular nicel ve nitel şekilde ortaya konmuştur. Nicel kısımda evreni oluşturan 409 tez bibliyometrik çözümleme yöntemiyle incelenmiş veriler tablolar halinde sunulmuştur. Nitel değerlendirmenin yapıldığı bölümde ise amaçsal yöntem kullanılarak 39 tez örnekleme[8] dâhil edilmiş ve tartışma bu tezler üzerinden yürütülmüştür.

İdeoloji kavramını inceleyen çeşitli çalışmalar olmakla birlikte şüphesiz gelecekte de ideoloji araştırma konusu olacaktır. Şerife Çam'a göre iletişim alanındaki ideoloji tartışması, doğrudan ya da dolaylı şekilde yapılmaktadır (Çam, 2008: 7). Bu tezde de incelenen araştırmalardaki doğrudan ya da dolaylı ideoloji yaklaşımlarına odaklanılmıştır. Bunu biraz açarsak, bu çalışmada tezlerin ideoloji yaklaşımlarını incelerken ideoloji kelimesini kullanmaları şartı aranmamıştır. Örneğin, 1985 yılında Rüveyde Akyürek tarafından yapılan yüksek lisans tezindeki *"... dedikodu haberleri,*

[6] Çalışmanın evreninin oluşturan tezlerin listesini Ek 1'de bulabilirsiniz.

[7] Evrenin belirlenmesi ve örneklemin seçilmesi tezin ikinci bölümünde ayrıntılı bir biçimde ele anlatılmıştır.

[8] Örnekleme alınan tezleri Ek 2'de görebilirsiniz.

kadın köşeleri de okuyucuya yönelik güdüleyici bir işlev görmeye başlamıştır. Bu yüzyılda popüler kültür ürünleri ile kişiye "Sahte Özgürleşim" olanağı sunulmuştur" (Akyürek, 1985: iii) şeklindeki çıkarım, bize söz konusu çalışmadaki ideoloji yaklaşımı hakkında bilgi vermektedir. Basının "güdüleyici" rolüne vurgu yapılması, "sahte özgürleşim" kavramlaştırmasına gidilmesi, tezde ideoloji kelimesini kullanmadan bir ideoloji yaklaşımı ortaya koymuştur. "Türk Basınının Gelişiminde Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını: Kavram ve Kapsam Açısından Uygulamalı Bir Çalışma" (E. Yüksel, 1996) başlıklı diğer bir örnekte ise 1980 sonrası habercilik pratiklerinin nasıl olması gerektiği sorunsallaştırılmış, ideoloji kelimesi üzerinden açık bir tartışma yapılmamıştır. Ancak ideal haber işleyişi, liberal yaklaşım içerisinden belirtilirken aslında bir ideolojik sınıflandırma ve tanımlama yapılmış, ideoloji yaklaşımı ortaya konulmuştur. Haber gerçekliği aktaran bir yapıya konumlandırılmış bunun yapılması için gerekli olan ilkelere ulaşmak amacıyla bir araştırma yürütülmüştür. Verdiğimiz bu iki örnek doğrultusunda baktığımızda, haber metinlerini konu alan bir tartışmanın hangi kuramsal yaklaşımı benimserse benimsesin ideoloji kavramından kaçınması söz konusu değildir. Bu nedenle gazete haberlerini konu alan tezlerin hepsi evrene dâhil edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca ideoloji kuramcılarının Karl Marx'ın sadece "camera obscura" metaforundan birçok ideoloji kavramlaştırması ve yaklaşımı türettiği de hatırlarsak doğası gereği ideoloji kavramı gazete haberlerini konu alan her çalışmayı evrenimize dâhil etme olanağını bize sunmaktadır.

Anaakım medya çalışmaları içerisinde şüphesiz ideoloji yaklaşımları bulunmaktadır. Ancak eleştirel ve anaakım paradigmalar ideoloji sorunsallaştırması noktasında birbirinden farklılaşmakta, anaakım pencereden yapılan araştırmalarda ideoloji sorunsal olarak belirlenmemektedir (Çam, 2008: 11). Eleştirel medya çalışmalarında ise ideoloji, toplumsal çatışmaların nasıl gösterilmediği, çarpıtıldığı ya da bu çatışmaların görmezden gelinerek nasıl bir gerçekliğin inşa edildiği noktalarından

hareketle sorunsallaştırılmaktadır. Tüm bunlarla beraber bu çalışmada evren ve örneklem belirlenirken anaakım paradigma içerisinde yapılmış tezleri dışarda bırakmak gibi bir amaç güdülmemiştir. Bunun ilk nedeni incelenen tezlerde böyle bir ayrımın imkânsız olmasıdır. İkinci olarak liberal bir bakış açısıyla kurulmuş çalışmalarda yukarıda belirttiğimiz Akyürek (1985) ve E. Yüksel'in (1996) tezlerindeki gibi dolaylı ya da doğrudan ideoloji tartışması yürütülmüştür. Burada dikkat çekmemiz gereken bir nokta da bu tezde anaakım çalışmaların liberal yaklaşım doğrultusunda kurulduğu ve geliştiği kabul edilmiştir[9]. İdeoloji noktasında saptanması gereken ve asıl sorunlu noktalar da bu tür araştırmalarda daha sık karşımıza çıkmakta, üzerinde durmayı kaçınılmaz kılmaktadır.

Çalışmanın önemi noktasında öncelikle iki bakış açısına değinmekte yarar vardır. İlk olarak bilim felsefesinde 'bilginin birikimli biçimde ilerlediği' şeklinde kabul görmüş güçlü bir eğilim söz konusudur. Bu varsayımından hareketle bir alan ya da konu üzerinde çalışmaların belli bir mesafe kat etmesi sonucunda ortaya çıkan araştırmaların değerlendirilmesi, gelecekte yapılacak çalışmalar açısından hayati bir önem taşımaktadır. Araştırmacıların ilgilendiği konu hakkında literatüre hâkim olması, eğilimleri tespit etmesi önemlidir. Eğilimlerin tespitinin yanında çalışmaların sorunlu noktalarının görülmesi de yapılacak araştırmaların nitelikli olması için kaçınılmazdır. Belli bir literatürü sağladığı düşünülen alan ya da konuda yapılmış çalışmaları irdeleyecek araştırmaların yapılması o alan ya da konuya katkıda bulunacaktır.

İkinci olarak ise bilginin birikimli şekilde ilerlediği anlayışını reddeden bakış açısına değinmek gerekir. Thomas Kuhn, bilimsel gelişmenin birikim ile sağlandığını kabul etmez. Yeni bir keşif ya da icat ile yıkılan kuramsal yaklaşımın, birikim teorisini

[9] Ayrıntı için bkz. Curran, 1994: 216-222.

temelden sarstığına dikkat çeker. Newton fiziğinin yıkılarak yerine Einstein fiziğinin kurulmasını da bu duruma örnek olarak gösterir (Kuhn, 2017: 72-78).

Bilginin birikimli bir şekilde ilerlediği varsayımından hareket ettiğimizde var olan çalışmaları değerlendirici bir araştırmanın yapılması ihtiyacı kaçınılmazdır. Bunun tam karşısında duran ve ilerleme için kuramsal anlayışın yıkılması gerektiğini savunan teoride de belli bir alan ya da konu üzerinde yapılmış araştırmaların olumlu - olumsuz, sorunlu - sorunsuz yanları üzerine tartışmaya ihtiyaç vardır. Kısacası her iki durumda da bir alan ya da konuyu ele alan çalışmaların bütünlüklü bir değerlendirmesi gereklidir. Bir kurumsal anlayışı yıkmak ya da doğrulamak için ilgili literatüre hâkim olmak ve o literatürü tartışmak ihtiyacı her zaman vardır. Bu çalışmada da Türkiye'de gazete haberlerini konu alan ve ideoloji tartışması yapan yüksek lisans tezlerinin değerlendirme için gerekli literatürü oluşturduğu varsayımından hareket edilmiştir. Nitekim Çiler Dursun, 1980 - 2003 yılları arasını kapsayan çalışmasında, incelediği yüksek lisans ve doktora tezlerinin yüzde 60,5'nin ideoloji, söylem ve temsile odaklandığını (2004b: 101) ortaya koyarak bu varsayımı doğrulamaktadır.

Literatürü incelediğimizde lisansüstü tezler ya da medya çalışmalarındaki ideoloji yaklaşımları farklı araştırmalara konu olmuştur. Tezler üzerine yapılan incelemelerde ağırlıkla nicel yöntem benimsemiş, çalışmalar sayılar aracılığıyla betimlemiştir. Ancak niteliksel anlamda değerlendirmelerin yapılmaması araştırmalara önemli bir sınırlılık getirmiş ve çalışmaların eksik kalmasına neden olmuştur. Bu tezde ise nicel ve nitel veriler birbirinin eksiklerini tamamlayacak şekilde kullanılarak değerlendirmeler yapılmıştır. İletişim araştırmalarını ideoloji merkezli sorgulayan çalışmaların yapılıp yapılmadığına baktığımızda yalnızca Şerife Çam'ın "Medya Çalışmalarında İdeoloji Yaklaşımlarına İlişkin Epistemolojik ve Yöntemsel Sorunlar" (2008) başlıklı doktora tezi karşımıza çıkmaktadır. Çam, dünyada yapılan iletişim çalışmalarındaki ideoloji

çözümlemelerinde epistemolojik ve metodolojik yaklaşımları tartışmış ancak Türkiye özelinde bir inceleme yapmamıştır. Ayrıca Çam'ın araştırmasının tek olması bu konuda eksikliği ve gerekliliği bize göstermektedir. Sonuçta iletişim alanında yapılmış araştırmalar arasında Türkiye'deki gazete haberlerini konu alan yüksek lisans tezlerini ideoloji bağlamında tartışan bir çalışma bulunmamaktadır[10].

Oya Tokgöz, 2015 yılında yazdığı makalesinde o tarihe kadar Türkiye'deki iletişim fakültelerinde öğrenci sayısının her geçen gün arttığına, lisans ve lisansüstü seviyesinde ders verecek yeterli kadronun olmaması nedeniyle sorunların yaşandığına ve bu sorunları aşmak için atılan adımların yetersiz kaldığına dikkat çeker (2015a: 31). Bunun sonucunda tezlere danışmanlık yapan akademisyenlerin yaşadığı yoğunluk nedeniyle lisansüstü öğrenciler çalışma yaparken akademik ve etik anlamda ciddi sorunlar yaşamaktadır (B. Yıldırım, 2015b: 9-10). Ayrıca iletişim araştırmalarının birinci önceliğinin puan toplama ve yükselme olduğu "Türkiye'de İletişim Araştırmaları Sempozyumu"nda ifade edilmiştir (Aktaran Bek, 2006: 7). Tüm bunlara 2014 yılında başlanan akademik teşvik düzenlemesini[11] de eklememiz gerekir. Puan toplama, yükselme, akademik teşvik gibi amaçlar ile yapılan çalışmalar aşılması gereken bir engel ya da kazanç kapısı olarak görülmektedir. Bu şartlar altındaki araştırmaların kuşkusuz sorgulanmasını gerekir. Ancak Dursun, iletişim alanındaki çalışanların eleştiriden uzak ve sessiz bir uzlaşı içinde olduğunu belirtir (2004b: 90). Bek de çalışmaların daha sağlıklı bir şekilde yapılması, kapsayıcı ve temelleri sağlam bir paradigmaya oturtulması için yapılmış araştırmaları eleştirel bir bakış açısıyla tartışmak gerektiğini söyler (2006: 5-6). Bu nedenlerden dolayı yapılan tezlerin sorgulanması ihtiyacı kaçınılmazdır.

[10] Literatür değerlendirmesi ileride ayrıntılı bir şekilde yapılmıştır. Bkz. sf. 52-63.

[11] Yükseköğretim Personel Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (6564 sayılı) 14 Kasım 2014 tarihli ve 29175 sayılı *Resmi Gazete*.

Çizilen bu genel çerçeve bağlamında bu tez dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde dünya ile Türkiye'de gazeteleri konu alan iletişim çalışmalarına değinilmiş, Türkiye'deki iletişim eğitiminin başlangıcı ele alınmış ve iletişim araştırmalarında ideolojiye yaklaşımlar gerçeklik bağlamında ortaya konulmuştur. Sonrasında ise iletişim araştırmaları üzerine yapılan çalışmaların oluşturduğu literatür bu tez bağlamında tartışılmıştır. İkinci bölümde çalışmanın evreni, örneklemi, yöntemi ve sınırlılıkları hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde evreni oluşturan tezlerin tamamı üzerinden bibliyometrik çözümleme yapılarak nicel bulgular ortaya konmuştur. Dördüncü bölümde örneklem olarak seçilen 39 tez üzerinden nitel bir tartışma yürütülmüştür. Bu tartışma birinci bölümde kuramsal çerçevesini çizdiğimiz gerçeklik - ideoloji ilişkisi bağlamında üç başlık altında yapılmıştır. Her başlıkta, tezlerde benimsenen kuram ve yöntem, ideoloji ile ilişkilendirilerek incelenmiş, tezlerin iktidar ve okuyucu yaklaşımları bunlarla bağlantılı olarak sorgulanmıştır. Kuramsal ve yöntemsel yaklaşımların ideoloji tartışmalarına getirdiği sınırlılık ile bunların örneklemdeki çalışmalarda uygulanması esnasında ortaya çıkan sorunlar tartışılmıştır.

BÖLÜM I

1. İLETİŞİM ARAŞTIRMALARI

1.1. Dünyada Gazeteleri Konu Alan Çalışmalar ve Kuramsal Yaklaşımları

1.1.1. Dünyada Gazeteleri Konu Alan Çalışmalar

İletişim araştırmaları tarihine bakıldığında kitle iletişim araçları üzerine yapılan çalışmaların iletişim alanında egemenlik kurduğunu belirtmek gerekir (Mutlu, 1992: 119-120). Gazete özelinde ele aldığımızda ise kitap, afiş, ilan, broşür vb. dışındaki çoğu iletişim aracından önce tarih sahnesine çıkması, gazetenin çalışmalarda ilk konu edinen iletişim araçlarından biri olmasını sağlamıştır.

17. yüzyılda gazetelerin doğuşuyla birlikte bilgi ya da haber tekelini elinde bulunduran siyasi yapılar güçlerini yitirmeye başlamıştır. Siyasal gelişmelere yer vermeye başlayan gazeteler iletişim için önemli ortamlardan biri haline gelmiştir. Bu da sosyal bir kurum olarak gazetenin gündeme gelmesini sağlamış, üstüne düşünme ihtiyacını ortaya çıkmıştır (Kaya, 2009: 41).

Modern gazetenin başlangıcı 17. yüzyıl kabul edilmekle birlikte, "*süreli haber ve bilgi*" dağıtımında kullanılan yayınlar 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren var olmuştur. Basılmaya başlandığı günden sonra gazeteler, matbaanın[12] ve kâğıt üretiminin gelişmesine paralel olarak sayfa ve basım sayısını arttırmıştır. Maliyetin yüksek olması, gazetelerin çok sayfa ve sayıda basılmasını engellerken, gelişen matbaa ve kâğıt üretimi, bu durumu ortadan kaldırmıştır. Endüstri devrimiyle birlikte 19. yüzyılda buharlı baskı makinasına geçilmesi, mekanik dizginin bulunması, gazete basımının maliyetini

[12] Matbaa yazılı olanın ayrıcalıklı bir sınıfın elinde bulunması durumunu ortadan kaldırmış, topluma yazıya ulaşma imkânını sağlamıştır. Matbaa ile geçmiş ve gelecek, ölmüş ile doğmamış olan bir araya gelmiş, "*insanın zaman ve mekândaki etki alanı"* artmıştır (Mumford, 2010: 146).

düşürmüş fotoğraf ve reklamın gazetelere girmesini sağlamıştır. Günümüzdeki anlamıyla gazetecilik mesleğinin ortaya çıkması da 19. yüzyılda olmuştur. Ayrıca teknolojik gelişmelerin yanı sıra Avrupa'da ticaretin hız kazanması, burjuva sınıfının güçlenmesi ve bunlara bağlı yaşanan ekonomik ve siyasal değişimlere halkın ilgisinin artması, maliyeti gittikçe düşen gazetenin toplumdan gördüğü talebi yükseltmiştir (Schudson, 2010: 208; Thompson, 2010: 174-178; Tokgöz, 2015b: 43-47). Yaşanan gelişmeler gazetelerin kısa sürelerde istenilen sayıda basılmasını daha fazla kişiye ulaşmasını ve toplumsal yapı içerisinde etkinliğini arttırmasını sağlamış bu da gazetelerin araştırma konusu olarak seçilmesine neden olmuştur.

Kurt Lang, iletişim çalışmalarının başlangıcını 19. yüzyılda gerçekleşen Sanayi Devrimi'nin toplumsal hayata etkilerinin araştırmasına dayandırır. Bu araştırmaların nedeni olarak okuryazarlığın ve bununla bağlantılı popüler edebiyatın gelişmesini gösterir. 19. yüzyılda düşünürlerin gazeteye bakış açıları ise hâkim görüşü dile getirmede etkili bir araç olduğu ancak fikir yaratmada bu üstünlüğünü sağlayamadığı yönündedir (Lang, 1989: 27-30).

Bu noktada 19. ve 20. yy başında gazeteleri konu alan ilk çalışmalardan örnekler vermek, dönemdeki iletişim araştırmalarındaki yaklaşımların anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Knies, 1857 yılında "*telgrafın enformasyon ekonomisini nasıl etkilediği"* konusuyla yayımladığı kitabında gündemi belirleme de gazetelerde editörlerin etkisini kabul etmiş ancak bunun ekonomik çıkarlarla çatıştığında, maddi durumun öncelikli olduğunu vurgulamıştır (Aktaran Lang, 1989: 28).

Lang, tarihçi ve siyaset kuramcısı Alexis de Tocqueville, toplumbilimci Albert Schaffle, iktisatçı Karl Knies gibi isimlerin, 19. yüzyılda yaptıkları çalışmalarda iletişimi konu aldıklarını kabul etmekle birlikte bu isimlerin veri toplama teknikleri nedeniyle tam olarak bir iletişim araştırması yapmadıklarını belirtir. İletişim araştırması olarak gazete

üretimi ve baskı sayısı hakkında istatistiki verilerin derlendiği çalışmaları kabul eder. Eugene Hatin'in, Heinrich Wuttke'nin ve Ludwig Salamon'un yaptığı çalışmaları örnek gösterir:

> Eugene Hatin'in Fransız basınının siyasal ve edebi tarihi üzerine sekiz ciltlik kitabının 1859 - 1964 yılları arası yayınlanması ve bunu iki yıl sonra Hatin'in bir istatistik ekinin eklendiği bibliyografik denenmesinin izlemesiyle önemli bir kilometre taşı geçilmiş oldu. Diğer dikkate değer çalışmalar, Alman tarihçileri Heinrich Wuttke'nin *Die deustchen Zeitschriften und die Entstehungder Öffentlichen Meinung* (1875) ve Ludwig Salamon'un, üç ciltlik (1900 - 1906), basın tarihini 1850'ye kadar ele alan, *Gescichte des deutschen Zeitungswesen* adlı çalışmalardır (Lang, 1989: 29-30).

Gilmer J. Speed 1893 yılında yaptığı "Do Newspaper Now Give The News?" başlıklı çalışmasında, *Sun, World, Tribune* gazetelerini örneklem olarak seçmiştir. Nicel yöntemi kullandığı bu araştırmada 1881 ve 1893 yıllarının Nisan aylarında basılan gazeteleri incelemiştir. Din, bilimsel, politik, edebi, magazin, spor, kurmaca, tarih, suç, sanat, müzik ve dram içerikli haberler ile başyazıların gazetelerde ne kadar yer kapladığını ölçmüş, elde ettiği veriler aracılığıyla tarihsel bir karşılaştırma yapmıştır (Speed, 1893).

Klaus Krippendorff, 20. yy başlarında gazetelerdeki artışın beraberinde kitle piyasası ve kamuoyuna olan ilgiyi ortaya çıkardığını belirtir. Ayrıca gazetelerin etik pencereden sorgulandığına ve ampirik araştırmalara talep sonucunda, içerik analizinin yöntem olarak kullanılmaya başlandığına dikkat çeker (Krippendorff, 2004: 4). Krippendorff'un çizdiği bu çerçevede yapılan çalışmalarda, haber konularının yıllara göre nasıl değişiklik gösterdiği, hangi konulara ayrılan yerler genişlerken hangilerinin azaldığı (Mathews, 1910; Speed, 1893), gazetelerdeki temsillerin toplum düzenini bozan davranışlara etkisi (Fenton, 1910) gibi noktalar araştırma konusu edilmiştir (Krippendorff, 2004: 5).

Bu dönemde yapılan diğer araştırmalara bakarsak Eugen Löbl, 1903 yılında yaptığı çalışmasında (*Kultur und Presse*) gazeteleri sosyal işlevlerine göre analiz etmiştir (Aktaran Krippendorff, 1967: 7). Burada dikkat çeken, toplumsal yapı bağlamında bir

değerlendirme yapılmış ve gazetelerin sosyal yapı içerisindeki işlevi üzerinden bir sorgulamaya girilmiş olmasıdır. Delos F. Wilcox'un ise "The American Newspaper: A Study In Socıal Psychology" (1900) başlıklı araştırmasında, Amerika Birleşik Devletlerinde (ABD) 1900 yılında 250 gazeteyi incelemiş, içerik çözümlemesi yöntemini kullanarak gazeteleri konu dağılımına göre sınıflandırmıştır.

Bunlara ek olarak Kıta Avrupası'nda 20 Paris ve 7 taşra gazetesini inceleyen Henri de Noussance ve Paul Stoklassa da gazete çıktılarına ilişkin istatistiki çalışmalarını 1902 yılında yayımlamışdır. Paul Stoklassa, bu araştırmanın sonuçlarıyla Almanya'da incelediği gazetelerden elde ettiği verileri karşılaştırmış ve basının ahlaki yükümlülüklerini tartışmıştır. Genel anlamda gazeteleri konu alan bu çalışmalar değerlendirici bir nitelikte kurgulanmıştır (Aktaran Lang, 1989: 30-31). Max Weber de 1910 yılında gazetelerin siyasal ve toplumsal ağırlıklarını ölçmek amacıyla içerik çözümlemesi yapmıştır (Geray, 2006: 147-148). Weber gazeteler üzerine yapılan çalışmalara ilişkin farklı bir bakış açısı ortaya koymuş, yaşananların tarihsel ve toplumsal nedenleri üzerine odaklanmıştır. Bu nedenleri ortaya çıkarmak için günümüzde de geçerli olan şu soruları sormuştur:

> Gazetelere girmesi gerekenlere ilişkin görüşler nasıl değişmiştir ve bu görüşler hangi sosyal ve ideolojik değişkenler ile bağlantılıdır? Ayrıcalıklı olan kamusal alanda, meşru olanla ilgili politika ve pratikler toplumda iktidarın dağılımını nasıl etkiler? Bir enformasyon kaynağı olarak -özellikle politik enformasyon kaynağı olarak- basın ile reklam aracı olarak basın arasındaki gerilimin neden ve sonuçları nelerdir? Büyük sermeye yatırımları olan gazeteler okurlarını yabancılaştırma konusunda daha çok duyarlı hale gelirler mi? Zincirleme mülkiyetin ve tekelciliğin, kamuoyunun gelişmesindeki uzantıları nelerdir? (Aktaran Lang, 1989: 31)

Weber, sorularına cevap bulmak için gazeteler üzerinde ölçümler yaparak nicel veriler elde edilmesi ve bunlara dayanılarak nitel değerlendirmeler yapılması gerektiğini belirtmiştir. Sonrasında ise gazeteci ve okuyucu üzerindeki siyasal, sosyal ve kültürel etkileri inceleyen ampirik araştırmanın gelmesini savunmuştur (Aktaran Lang, 1989: 32). Bunlara ek olarak dönemindeki çalışmalarla kıyasladığımızda, sorduğu sorular ve ideoloji konusuna değinmesi ile Weber, iletişim araştımalarına yeni bir bakış açısı getirmiştir.

Yukarıda örneklerini verdiğimiz 19. yy ve 20. yy başında yapılan çalışmalarda, toplumsal yapıdaki iktidar ilişkilerine dikkat çekilmemiş, gazetecilerin nesnel bir konumda olduğu varsayılmış, gazeteler ise gerçeklerin aktarıcısı olarak kabul edilmiştir. Yöntem olarak kullanılan *"kelime tekrarı sayma (frekans), kolon, satır ölçme gibi nicel ve yüzeysel değerlendirmeler"* araştırmaların sınırlı kalmasına neden olmuştur (B. Yıldırım, 2015a: 110-111). Pozitivizmin bir sonucu olarak içerik çözümlemesinin ağır basması, ampirik yaklaşım ve yöntemin sınırlılıklarını da beraberinde getirmiştir.

Araştırmaların ortaya çıkış sürecine baktığımızda genelde iletişimi özelde gazeteleri konu alan araştırmaların şekillenmesinde sanayi devriminin etkili olduğunu söylememiz gerekir. Sanayi devriminin ortaya çıkardığı ya da geliştirdiği buharlı motor, matbaa gibi teknik ilerlemeler ile toplumsal yapıda okuryazarlığın artması, kentleşme gibi değişiklikler, iletişim araçlarının yayılması ve kullanılmasında oldukça hızlı bir artışa neden olmuştur. Bunun sonucunda gazetecilikte etik değerler, gazetelerin tirajı, konu dağılımları, hangi konuya ne kadar yer ayırdığı, ağırlık verdiği konuların zaman içerisinde değişimi ve basının tarihsel izleği çalışmalarda inceleme konusu edilmiştir.

Kitle iletişim araçlarına yönelik ilgi öncelikle "*sosyoloji, siyaset bilimi, sosyal - psikoloji ve psikoloji"* alanlarında yapılan araştırmaların içerisinde belirmeye başlamıştır. 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında egemen kitle iletişim aracının gazete olması, çalışmaları da etkilemiş ve ağırlıkla gazeteler tartışılmıştır. Basının toplumsal işlevi araştırmalarında temel sorunsalı oluşturmuştur (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 41).

İletişim çalışmaları, 20. yüzyılın başlarında ilk ortaya çıktığında, disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alınmıştır. 20. yüzyıldaki iletişim çalışmalarını yapanlar arasında "tarihçiler, edebiyatçılar, sosyologlar, eğitimciler, siyaset bilimciler, sosyal psikologlar bulunmaktadır. İletişimin ayrı bir disiplin haline gelmesi ise 1940'ların başında olmuştur (Özbek, 1993: 310; Tokgöz, 2006a: 1; 2015b: 21). Aysel Aziz de iletişimin ayrı bir bilim

dalı olmasının 20. yüzyılın ikinci yarısına doğru gerçekleştiğini, bunun nedeninin de iletişim alanındaki teknolojik ilerlemeler ve iletişim eğitiminin başlaması olduğunu belirtir (2006: 10).

İlk çalışmalardan sonra gazete üzerine yapılan araştırmalar giderek artmıştır. Bu noktada tek tek araştırmalar üzerinden gitmek yerine çalışmaların yapıldığı kuramsal bakış açılarına kısaca değinmek araştırmaların bütünsellik içerisinde anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

1.1.2. Anaakım - Eleştirel İletişim Çalışmaları

İletişim araştırmalarının tarihine baktığımızda özellikle 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında etkinliği olan Chicago Okulu'na değinmek gerekir[13]. Rockefeller'in fonlarıyla kurulan Chicago Üniversitesi çatısı altında 1892 yılında açılan Sosyoloji Bölümü'nün üyeleri, durdukları pragmatik çizgiden demokratik ideal topluma ulaşmanın iletişim ile mümkün olduğunu savunmuşlardır (Morva, 2013: 11; Tokgöz, 2015b: 70; H. Yüksel, 2016: 18). Toplumsal yaşamdaki öneminin vurgulandığı (Morva, 2013: 16) Chicago Okulu ekolünde, iletişim toplum ve demokrasinin temeli olarak kabul görmüştür (Mutlu, 1992: 122). Bu doğrultuda Chicago Okulu çatısı altında sosyal psikolojiden hareketle pragmatik birey türetilmiş (Morva, 2013: 78) ve bu pragmatik yaklaşım 1940'lı yıllara kadar iletişim araştırmalarında baskınlığını sürdürmüştür[14] (Hardt, 1989: 7-13).

[13] Oya Morva, Chicago Okulu'nu her ne kadar eleştirel bir çizgide olduğunu ve bunun Türkiye'de İletişim alanında eleştirel teoriyi benimseyenler tarafından görmezden gelindiğini savunsa da yine kendinin söylediği gibi Chicago Okulu "*Amerikan liberalizminin kendi içinden doğmuştur. Bir başka deyişle liberalizme getirilen liberal bir eleştiridir*" (Morva, 2013: 15). Hal böyle olunca Chicago Okulu'nun eleştirellik rolünü benimsemesinde temel amacın liberal paradigmanın ihtiyaçlarını karşılamak olduğunu söylemek gerekir. Bu durumda Chicago Okulu'nun iletişim yaklaşımının anaakım içerisine dâhil edilmesi kaçınılmazdır.

[14] Chicago Okulu temsilcileri yaptıkları çalışmalarda basının toplum üzerinde olası tehlikelerini kabul etmekle birlikte gazetelerin toplumu bir araya getirebilecek güce sahip olduğunu da ortaya koymuşlardır (Mutlu, 1992: 123). Okul'un önde gelenlerinden John Dewey, "*... demiryolları ... telgraf, telefon, gazete"* gibi iletişim araçlarını fikirsel ve duygusal anlamda toplumsal yapıda bütünlüğü sağlayan yapılar olarak görür (Morva, 2013: 108). George H. Mead de basın ve sinemayı deneyimlerin aktarıldığı ve

Chicago Okulu düşünürlerine göre iletişim, "*toplumsal kontrol mekanizmasının bir parçasıdır."* Ancak bu durum olumsuz okunmamakta ve toplumsal yapıların içerisinde bu mekanizmanın bulunması gerekliliği savunulmaktadır (Morva, 2013: 152). Gazete özelinde ele aldığımızda içeriklerinin aktarılmasında hatalar olabileceği kabul edilir ancak bunlar masum yanlışlıklardır. Okulun ilk dönem düşünürlerinden olan Albion Woodbury Small ve George Edgar Vincent, basının ekonomik işleyişi noktasında reklamların ve okuyucuların gazetelerin ayakta durması için iki temel unsur olduğuna dikkat çeker. Bununla birlikte 1894 yılında yaptıkları çalışmada gazetelerin toplumun istekleri doğrultusunda hareket ettiğini öne sürerler. İkili ayrıca toplumun fikir edinmesinde kanaat önderlerinin etkili olduğunu belirtir (Aktaran Morva, 2013: 94-95). Chicago Okulu içerisindeki düşünürlerin bu bakış açısı sonraki dönemde iletişim araştırmalarında savunulacak "kullanımlar ve doyumlar" ve "iki aşamalı akış" gibi yaklaşımlar ile benzerlik taşımaktadır.

Oya Morva'nın Chicago Okulu'nun ilk dönem düşünürleri arasında saydığı Edward Alsworth Ross ise farklı bir ekonomik yapı eleştirisi ortaya koymuştur. Edward Alsworth Ross, "The Suppression of Important News" (1910) başlıklı makalesinde gazete içeriklerinin çarpıtılma ve sansürlenme nedeni olarak üç unsur sayar. Bunlardan birincisi "*editör gazete sahipliğinin yerini kapitalist gazete sahiplerinin almış*" olması, ikincisi "*reklamların haberleri sansürleyebilmesi"*, üçüncüsü ise "*gazetenin diğer girişimlere olan bağımlılığıdır* (Aktaran Morva, 2013: 96-97). Kısacası haberlerin oluşmasındaki ekonomik etkiyi ön plana çıkarır. Ancak bu Marx'ın ortaya koydu altyapı - üstyapı yaklaşımı ve ekonomik belirlenim doğrultusunda bir tonlama değildir. Chicago Okulu içerisinden gazetelerin ekonomik yapısına getirilen bir diğer eleştiri de Robert Ezra Park

sosyalleşmenin sağlandığı araçlar olarak kabul eder (Morva, 2013: 123). Robert Park da göçmenlerin Amerikan toplumuyla bütünleşmesi için basına görev verir (Morva, 2013: 130-131).

tarafından yapılır. Park gazetelerin ticarileşmesiyle özgürlüğünü kaybettiğine dikkat çeker (Aktaran Morva, 2013: 104,129).

Kitle iletişim araştırmalarında Chicago Okulu baskınlığını 1940'larda kaybetmiştir (Hardt, 1989: 12; Mutlu, 1992: 123). Chicago Okulu'nun önerdiği kültürel yaklaşım yerine toplumu 'bilimsel' olarak açıklama gayreti öne çıkmıştır. 1940'lar ile başlayan bilimsel anlayışta ampirik çalışmalar kitle iletişim araştırmalarında baskın konuma gelmiştir (Hardt, 1989: 13; Morva, 2013: 143). Toplumbilimi çalışmaları ön plana çıkmasıyla merkez Chicago Okulu'ndan Columbia Üniversitesi'ne kaymıştır. Bu çatı altındaki araştırmacılar önemsedikleri konular, ortaya koyduğu mantık ve teknikler ile sonraki çalışmaların temellerini atmıştır. *"Sörvey yöntemleri, kamuoyu ölçümleri, araştırma pratiklerinin standartlaştırılması ve sayısal araştırma tekniklerinin geliştirilmesi"* daha sonra yapılan çalışmalara şekil vermiş (Mutlu, 1992: 124), özellikle anaakım iletişim çalışmalarında pozitivist bilim anlayışı ön plana çıkmıştır. Araştırmacının konusunu nesnel bir şekilde ele alabileceği görüşünün hâkim olduğu araştırmalarda ampirik yöntemle mutlak bir gerçeklik aranmaya başlanmıştır.

Dennis McQuail, anaakım paradigma içerisinde yapılan kitle iletişim araştırmalarını "etki" tartışmaları üzerinden üç döneme ayırmıştır. Birinci dönem 19. yüzyılın sonundan 1930'lara kadar olan zaman dilimini kapsar. Bu aralıkta gazetenin de içinde bulunduğu kitle iletişim araçlarının, güçlü etkilere sahip olduğu savunulmuştur. Çizgisel bir iletişim anlayışı kabul edilmiş ve iletişim araçlarının insanlar üzerindeki etkisinin belirleyici olduğu araştırmalarda vurgulanmış *"sihirli mermi, su şırıngası, aktarma kemeri*[15]*"* gibi modeller oluşturulmuştur. 1940 - 1960 arasını kapsayan ikinci dönemde kitle iletişim araçlarının etkisinin sınırlı olduğu anlayışı ağır basmaktadır. Bu

[15] Aslında bu modellerin arka planındaki amaç, ortaya konuldukları dönemde Avrupa ve Amerika'da ortaya çıkan işçi hareketlerinin kontrol edilmesi ve burjuva demokrasinin sağlanmasıdır (Erdoğan ve Alemdar, 2002).

dönemde yapılan çalışmalarda gazete, dergi, radyo ve kısmen televizyon gibi iletişim araçlarının bireyler üzerindeki etkilerinin sınırlı olduğu belirtilmiş ve iki aşamalı akış gibi modellerle bu durum ispatlanmaya çalışılmıştır. Son olarak, 1960'dan günümüze kadar gelen dönemde kitle iletişim araçlarının uzun vadede güçlü etkilerinin bulunduğu anaakım çalışmalarda hâkim görüş olmuştur. Gazete, dergi, radyo ile birlikte televizyonun da yer edindiği çalışmalarda *"kullanım ve doyum, gündem koyma, suskunluk sarmalı, yetiştirme kuramı"* gibi yaklaşımlar ortaya çıkmıştır (McQuail, 1983; Tokgöz, 2015b: 26-27).

McQuail'in dönemselleştirmesinde de olduğu gibi kitle iletişim araçları üzerine yapılan çalışmalarda "etki" belirleyici konumdadır. Mutlu, iletişim araştırmalarında etkiye odaklanılmasına üç neden sayar. Bunların ilki, endüstri ve üniversiteler arasındaki ilişki, ikincisi, kitlesel iletişim araçlarının toplum, özellikle çocuk ve gençler üzerindeki olumsuz etkisi olduğu yönündeki endişeler, üçüncüsü de yöntembiliminde ampirik eğilimlerin ağırlık kazanmasıdır (Mutlu, 1992: 127).

Paul Lazarsfeld'in öncülüğünde başlayan etki araştırmaları sorunsallaştırdığı noktalar ve yöntemleriyle iletişim çalışmalarında anaakım olarak adlandırılmış ve baskın konuma gelmiştir. Ancak alandaki sorunlarla başa çıkabilecek bir yapıya ulaşamamıştır (Mutlu, 2005a: 38). Kavramsal ve yöntemsel olarak sınırlılıkları oldukça fazla olmuş, iletişim ile insan ve toplumsal yapı arasındaki ilişkiyi açıklamada yetersiz kalmıştır. Todd Gitlin, araştırmalarda, mülkiyetinin, işletme yapısının ve kapsamının durumuna göre iletişim araçlarının etkilerinin güçlü ya da sınırlı olduğu yönünde sonuçlara varıldığına dikkat çeker. Bunun nedeni olarak ise çalışmaları yapanların "*ideolojik ve kurumsal bağlılıkları"*nı gösterir (Gitlin, 1978: 19).

Stuart Hall, 1980'lerin sonunda kaleme aldığı makalesinde, başat paradigmanın içine düştüğü bunalımı içsel (epistemolojik, kuramsal ve yöntemsel yaklaşımlar) ve dışsal

(toplumsal, siyasal ve ekonomik yapılar ile başat paradigmanın ilişkisi) şeklinde iki nedene bağlamıştır (1989: 80). Hall, her ne kadar böyle bir ayrıma gitmiş olsa da aslında bunlar doğrudan birbiriyle ilişkilidir. Örneğin başat paradigma içerisindeki kuramsal yaklaşımların Hall'un dışsal olarak adlandırdığı toplumsal, siyasal ve ekonomik yapılar ile kurulan bağlantıdan doğrudan etkilendiğini söylememiz gerekir. Kısacası içsel nedenler dışsal nedenlerin ya da tam tersi şekilde dışsal nedenler içsel nedenlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu da bize iletişim çalışmalarındaki anadamar paradigmanın içine düştüğü bunalımı göstermektedir.

Anaakım paradigmanın 1960'lara kadar iletişim alanında genel kabul gördüğünü söyleyebiliriz. 1960 sonrası ise eleştirel sorgulama süreci ortaya çıkmış ve Amerikan yaklaşımını *"ideolojik ve epistemolojik"* noktalardan tartışmıştır[16] (Özbek, 1993: 310-311). Her ne kadar kesin sınırlar ile ayrılamasa da iletişim araştırmaları bu dönemden sonra anaakım ve eleştirel çalışmalar olmak üzere iki paradigma üzerinden ilerlemiştir.

Bernard Berelson, 1959 yılında yazdığı makalesinde, Harold Laswell'in politik yaklaşımı, Lazarsfeld'in anket yöntemi, Kurt Lewin'in küçük grup araştırmaları, Carl Hovland'ın da deneysel çalışmaları olmak üzere iletişim araştırmalarında dört önemli çizgi olduğunu belirtir. Berelson, ayrıca bu dört temel yaklaşımın yanında ikincil öneme sahip altı bakış açısının bulunduğunu ifade eder. Berelson'a göre bunlar iletişim alanına katkı yapmakla birlikte özelikle ilk dört temel yaklaşım üretkenliğini kaybetmiştir. Lewin ölmüş, Laswell, Lazarsfeld ve Hovland diğer ilgi alanlarına yönelmiştir. Bu isimlerin ortaya koydukları ile karşılaştırılabilir fikir/ler ortaya çıkmamış ve iletişim çalışmaları kısır bir döngüye girmiştir (Berelson, 1959: 1-4). Mutlu, Berelson'un 1959 yılında çizdiği

[16] Eleştirel yaklaşımın Frankfurt Okulu ile ortaya çıktığını kabul edersek eleştirel çalışmaları Okul'un kurulduğu 1920'lere dayandırabiliriz. Ancak Okul üyelerinin yazım dili olarak Almancayı kullanmalarını ve dönemdeki teknolojik altyapı düşündüğümüzde, çalışmaların başka dillere çevrilmesi ve yayılması zaman almıştır (Inglis, 1990: 221-222).

karamsar tablonun on yıl kadar anaakım ve eleştirel iletişim çalışmaları için geçerli olduğunu ancak bu sürenin sonunda araştırmaların verimli bir evreye girdiğini belirtir. Durağan geçen on yılı da kuluçka dönemi şeklinde okur (Mutlu, 1992: 133).

İletişim alanındaki bu verimlilik hiç kuşkusuz en fazla eleştirel paradigmada yaşanmıştır. Eleştirel kuram, temeline Marksist bakış açısını koymakla birlikte, Frankfurt Okulu[17] geleneğiyle ortaya çıkmıştır (Tokgöz, 2015b: 22). 1920'lerde kurulmuş Frankfurt Okulu, egemen paradigma olarak adlandırdığımız kurulu düzenin sağlamlaştırılması ve devamını sağlayan iletişim çalışmalarına eleştirel bir yorum getirmiştir. Ayrıca 1900'lerin başında Antonio Gramsci "*egemenlik, kültür, sınıf ve mücadele anlayışı"* tartışmalarını başlatmıştır. Bunların üzerine kurulan ve bu kavramları geliştiren (başta Hall olmak üzere) kültürel çalışmalar düşünürleri iletişim alanını yaptıkları çalışmalar ise zenginleştirmişlerdir[18] (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 70).

Eleştirel çalışmalar sınırları beli olmayan bir biçimde "*kitle iletişiminin ulusal ve uluslararası bağlamlardaki siyasal ekonomisinden, egemen ve karşıt ideolojiler ile bilinç yönetimi ilişkisine kadar"* geniş bir alana işaret eder. Eleştirel iletişim araştırmalarında liberal anlayışın pozitivizmine karşıt bir duruş benimsenir. Yukarıda değindiğimiz gibi

[17] Cangül Örnek, Frankfurt Okulu'nun önemli isimlerinden Max Horkheimer ve Theodor Adorno'nun *Aydınlanmanın Diyalektiği* isimli kitabını, iletişim alanında yaygın kabul görmüş Frankfurt Okulu okumasından farklı bir biçimde ele alır. Örnek, ikilinin söz konusu kitapta liberalizmin temel taşı olduğu için aydınlanma geleneğini mahkûm ettiğine dikkat çeker. Bu nedenden dolayı liberalizm ile aynı kökten gelerek farklı bir aydınlanma sunan Marksizm'in de reddedilmesine yaklaşıldığını belirtir. Frankfurt Okulu'nun sunduğu karamsar bakış açısının devrimin mümkün olup olmadığını tartışmalı hale getirdiğini ve Okul düşünürlerini "liberal statükocu" bir noktaya ittiğini ifade eder. Örnek, ayrıca Okul üyelerinin Önyargı Araştırmaları başlığı altında yürüttükleri çalışmalarda, ele aldıkları "Otoriter Kişilik" yaklaşımının, ABD bilim çevrelerinde olumlu karşılandığını, sosyal ve tarihsel bağlamında koparılarak önyargılı kişiler hakkında sonuçlara varıldığını ve önyargılı otoriter kişiliğin rehabilitasyonunda, eğitime ve hoşgörüye önem verildiğini söyler. Bu nedenlere bağlı olarak da Frankfurt Okulu'nun liberal akademiye yaklaştığını ifade eder. Frankfurt Okulu düşünürleri tarafından Faşizm ile Sovyetler Birliği'nin aynı çerçevede ele alındığını bunun da ABD'nin "yeni düşmana" karşı başlattığı propaganda dönemine denk geldiğine dolayısıyla Avrupa ve ABD tarafından Okul'un kullanıldığına dikkat çeken Örnek, Frankfurt Ekolü'nün eleştirel bir çizgide olmadığını savunur (2015: 126-128).

[18] Her ne kadar değişiklik yapmış olsalar da kültürel çalışmalar çatısı altında bulunanlar Marksist bir çizgiyi benimsediklerini vurgular. Bununla birlikte iletişim alanın eleştirel çalışma yapan tüm araştırmacıların salt Marksist çizgide ilerlediğini söylemek yanlış olur.

Marksist bakış açısı üzerinde yükselen eleştirel yaklaşım, bazı noktalarda Marx'tan uzaklaşmakta "*dil bilimi, göstergebilim ve edebiyat kökenli 'kültürel incelemeler'"* gibi bakış açılarını da kapsamaktadır. İdeoloji noktasından bakarsak, eleştirel perspektif içerisinde önemli kırılma 1970'lerde yaşanmıştır. Bu kırılma ekonomik vurguyu ön planda tutan ve üretim araçlarının belirleyiciliğine dikkat çeken Marksist perspektif ile ekonomik vurguyu bir indergemecilik şeklinde okuyan ve "**ideoloji**" vurgusunu ön plana çıkaran kültürel yaklaşımlar arasında olmuştur (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 269-270).

İletişim çalışmalarındaki anaakım paradigmanın aksine eleştirel bakış açsının barındırdığı çeşitlilik, onun kuramsal ve yöntemsel olarak bir bütünlük içerisinde olmasını engellemektedir. Bu doğrultuda Hall, eleştirel paradigmayı "*tamamlanmış bir bilgi değil, bir etkinlik olarak*" görür (1989: 88-89, 96).

İletişim araştırmalarında bilimsellik iddiası ile ampirik geleneğin savunulması ve nesnelliğin en önemli meşrulaştırıcı unsuru olarak sunulması, eleştirel anlayışına göre kabul edilebilir değildir. Eleştirel yaklaşıma göre bilginin nesnel olabileceğinin ifade edilmesi aslında *"mevcut egemenlik kalıplarının güçlenmesi"*ni sağlamaktadır (Mutlu, 1992: 131). Bunun çözümlenmesi için iletişim araştırmalarını eleştirel pencereden yürütenler, mesajın açık içeriğinin etkisinden çok örtük anlamının ayrıntılı ve uzun dönemli sorgulanması gerektiğini savunur (Lang, 1989: 38).

Hall, eleştirel ve anaakım iletişim araştırmaları arasındaki ayrımı iki başlık altında yapar. Bunların birincisinde, iki yaklaşımın birbirinden toplumsal yapının nasıl analiz edilmesi gerektiği noktasında farklılaştıklarını belirtir. İkincisinde, anaakım paradigmadan eleştirel paradigmaya geçişle birlikte davranışçılıktan ideolojik çözümlemeye geçildiğini ifade eder (Hall, 1984: 57). Bu tez bağlamında Hall'un ideoloji vurgusu önemlidir. Anaakım yaklaşım içerisindeki çalışmalarda ideolojinin sorunsal

olarak kabul edilmemesinde ve hatta eleştirel yaklaşımın anaakım paradigmadan ayrışmasında ideoloji önemli bir belirleyicidir.

İletişim araştırmalarının kitle iletişimiyle sınırlandırılmasına da karşı duran eleştirel yaklaşımda, kitle iletişim araçları, olmayan özgürlüğün varmış gibi gösterilmesinde rol oynayan baskıcı yapılardır. "*Toplumda yazının durumuna, eğitim sistemlerine, kültürel gelişme düzeyine ve sınıf savaşlarına"* yoğunlaşılması halinde kitle iletişim araçlarının daha iyi anlaşılabileceği kabul edilir. Eleştirel paradigmada çizilen bu çerçeve ile iletişim, disiplin olma yapısını kaybetmekte ve sınırlarını genişletmektedir (Mutlu, 1992: 131-132).

Genel çerçeveden ele aldığımızda eleştirel çalışmalar içerisinde zamanla birçok farklı bakış açısı ortaya çıkmıştır. Frankfurt Okulu'nu başlangıç alırsak Marksist temelli ve Antonie Gramsci, Valentin N. Voloşinov, Louis Althusser gibi isimlerden önemli derecede etkilenen İngiliz Kültürel Çalışmalar, yapısalcı dilbilim, göstergebilim, ekonomi politik, eleştirel ekonomi politik gibi yaklaşımlar eleştirel çalışmaların sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu doğrultuda bakarsak anaakım ve eleştirel iletişim çalışmaları geniş bir literatürü kapsamaktadır. Ancak tezin odağını kaybetmemek ve nitel bölümde yapılacak tartışmanın çerçevesini çizmek için sonraki başlıkta iletişim araştırmaları medya - gerçeklik - ideoloji ilişkisi bağlamında ele alınmıştır.

1.2. İletişim Araştırmalarında Gerçeklik ve İdeoloji Bağlamında Medyaya Yaklaşımlar

Bu başlık altında iletişim çalışmalarındaki ideoloji tartışmaları gerçeklik üzerinden üç kısımda ele alınacaktır. Başlıklar arası sınırları net bir şekilde koymak mümkün olmamakla birlikte ideoloji - gerçeklik ilişkisinin daha iyi anlaşılması ve tezdeki nitel değerlendirme kısmının temellerini oluşturması amacıyla bu sınıflandırma çabası içine

girilmiştir. Ele alınan başlıkların ilkinde medyanın ürettiği içerikler ile gerçek olanı aktardığı kabul edilir. İkincisinde, medyanın toplumsal gerçekliği çarpıttığı ya da bozduğu anlayışı hâkimdir. Üçüncüsünde ise medyanın, ortaya koydukları ile toplumsal gerçekliği inşa ettiği savunulur (Dursun, 2013: 38).

1.2.1. Gerçekliğin Aktarılması ve Medya

Medyanın gerçekliği aktardığı anlayışının yeşerdiği teorik alan liberalizmdir. Liberal doktrine göre gerçeklik insandan bağımsız bir şekilde var olur. Medya, var olan bu gerçekliği çarpıtmadan ve bozmadan aktarmakla görevlidir. Bunu yapması için tarafsızlık ilkesi etik değer olarak kabul edilmiştir.

Medyanın gerçekliği tarafsız[19] bir şekilde aktardığı anlayışının arkasında dördüncü güç[20] görevi yatmaktadır. Dördüncü güç görevi içerisinde kamuoyunun sesinin duyulmasını sağlamak, hükümet eden yapıyı denetlemek, yasama, yürütme ve yargının faaliyetlerindeki olumsuzlukları ortaya çıkarmak vardır (İrvan, 1995: 76-77). Liberal sistemde medyanın aktardığı bilgiler ile insanların doğru tercihler yapacakları, bunun için de medyanın özgür olması gerektiği savunulur (İrvan, 1995: 82) Medya, gerçekliğin izleyiciye/okuyucuya/dinleyiciye aktarılmasında kilit konuma yerleştirilir.

Dördüncü güç olarak basın, hükümetlerin bireyleri kontrol altına almamasının güvencesidir. Medya "*akıl sahibi bireylerin"* hukuk kurulları çerçevesinde "*iyi yönetimini mümkün kılar"* (Keane, 1999: 37). İyi yönetilmek amacı kabul edilebilir bir

[19] Tarafsızlık kavramı gazetecilik ile doğmamıştır. Ancak pozitivist bilim anlayışının basın alanına yansıması şeklinde okunabilir (Özer, 2010: 93).

[20] Dördüncü güç olarak basın, ilk defa 18. yüzyılın sonlarına doğru demokrasideki yeni oyuncu bağlamında Edmund Burke tarafından İngiltere Parlamentosu'nda ortaya atılmış, "*sosyal*" ve "*politik*" güç konumuna yükselmiştir (Ward, 2004: 170-171).

yaklaşım olmakla birlikte, basına denetim görevi atfetmek onu siyasi bir konuma oturtup devlet erkinin içine yerleştirmektedir.

Liberal yaklaşımın medyaya atfettiği görevde toplumsal çatışmalar, sınıf ve iktidar mücadeleleri gibi tartışmalar kapsam dışındadır. Medya, yaşanan çatışmalarda uyumun sağlanması işlevini üstlenir (Dursun, 2013: 39). Sorunların ortadan kalkması için çoğulculuğu tarafsızlık ilkesiyle birlikte sağlamak ve dördüncü güç görevini yerine getirmek zorundadır. Liberal teoriye göre toplumsal yapıdaki çatışmalar nadir yaşanan ve temel bir nedene sahip olmayan bireysel bozukluklardan kaynaklanmaktadır.

Medyanın tarafsızlığının ve özgürlüğünün sağlanması ile dördüncü güç görevini yerine getireceği varsayımını ortaya atanların gözden kaçırdıkları noktalar vardır. Bunlardan ilki, basın çalışanlarının kendine uygulayabileceği sansürdür (Keane, 1999: 54). Çalışanların işsiz kalmama, yükselme ya da baskıdan kaçma gibi amaçlar için koydukları otosansür, dördüncü güç görevinin önünde önemli bir engeldir.

Sorunlu olan ikinci noktada insanların birer özne olduğu ve her şeyi bildiği kabul edilir. Basın çalışanlarının günlük yaşam pratikleri ile kurduğu ilişki görmezden gelinir (Keane, 1999: 56). Medyanın tarafsız bir şekilde gerçeklikleri aktarabileceği yani profesyonellerin olaylara yansız yaklaşabilecekleri güçlü bir biçimde savunulur. Bu doğrultuda hareket edilen iletişim çalışmalarında medyanın içerikleri üzerinden üretilen anlamlar ve bunların baskın olmak için yürüttükleri mücadele tartışma dışında kalır. Ancak toplumsal bir varlık olan insanın yaşanmışlıklarından ve onun kimliğini var eden unsurlardan kaçınması mümkün değildir. Bu nedenlerden dolayı insan eliyle oluşturulan medya içeriklerinin de tarafsız olması beklenemez.

Üçüncüsü ise, liberal paradigma içerisinde baskı aracı olarak devlet ya da siyasi otoritenin kabul edilmesi ve sermayenin görmezden gelinmesidir (Keane, 1999: 63). Hem

sermayenin tek başına hem de devlet otoritesiyle birleşerek basın üzerinde kurdukları kontrol mekanizması, dördüncü güç görevini temelden sarsar. Bu nedenle medyanın dördüncü güç işlevini kapitalist yapı içerisinde yerine getirmesi imkânsızdır. Çünkü medya kapitalist yapıyla bütünleşmiştir (Erdoğan, 1999: 36; Erdoğan ve Alemdar, 2002: 41-42).

Hackett, tarafsızlık, dengelilik gibi ilkelerin siyasi ve ekonomik çıkarların üzerinin örtülmesi amacıyla kullanıldığını belirtir (1997: 60). Aslında ortaya çıkış dönemine bakmak bile tarafsızlık ilkesinin nelere meşruluk sağlamak amacında olduğunu anlamamızı kolaylaştıracaktır. Nitekim basında ortaya çıkan meslek ilkeleri[21] kapitalist yapının gelişimiyle birlikte, haberciliği ve haberi tanımlamak için ekonomik ve siyasal liberalizm doğrultusunda gelişmiştir (İnal, 1995: 116). Ticarileşen basın reklam almak, fazla satış yapmak ve geniş kitleye seslenmek amacıyla tarafsızlığı ilke olarak belirlemiştir. Ayrıca telgrafın yaygınlaşması, basın birliklerinin kurulması, mesleki profesyonelleşme ve pozitivizmin ağır basması, tarafsızlık ilkesi için önemli dönüm noktaları olmuştur (Day, 1999; İnal, 1995: 114; Mutlu, 2005b: 233-234; Palen, 1999).

Son olarak, dördüncü güç anlayışı gerçeklik noktasında sorunludur. Medyanın gerçekliği aktardığı görüşünün temelinde gerçekliğin var olduğu yatmaktadır. Ancak gerçekliğin insandan bağımsız var olması beklenebilir bir durum değildir. Örneğin farklı ülkelerde aynı konuda yapılan iki haber karşılaştırıldığında ikisinin değişik şekilde verildiği görülebilir. Bu durumda birinin taraf olması kaçınılmazdır. Ancak gerçeklik o ülkelerde var olan değerlere göre değişiklik gösterdiği için her iki haber de liberal tarafsızlık ilkesine göre doğru kabul edilir (Atabek, 1994: 27-29). Bu örnekte de görüldüğü gibi haber metinlerindeki gerçeklik, insanlara göre değişiklik gösterebilmekte,

[21] Genel kabul gören meslek ilkelerine göre gazetecilerin demokratik değerler için gerçekleri yorumsuz aktarabileceği, olaylar ile arasına mesafe koyabileceği, haber yazma tekniklerine uyarak gerçekleri ayna gibi yansıtabileceği ve görüşlere dengeli bir şekilde yer verebileceği kabul edilir (Hackett, 1997: 37).

dolayısıyla tarafsızlık kavrayışı da farklılaşabilmektedir. Bu da gerçekliğin tarafsız aktarıcısı şeklinde medyaya atfedilen dördüncü işlevini temelden sarsmaktadır.

Genel çerçeveden baktığımızda bu doğrultuda yapılan iletişim çalışmalarında ideoloji sorunsal olarak belirlenmez (Çam, 2008: 11). Liberal kuramı temel alan çalışmalarda genellikle iletişimi tanımlama gayreti olsa da amaç yaşanan toplumsal çatışmaların ve sorunların asıl nedenlerini gizlemek ve iktidar yapılarına meşruluk kazandırmaktır. Ancak bu durum liberal paradigma içerisinde yapılan çalışmalarda ideolojik bir benimseme, duruş ve yaklaşım olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Bu nedenle liberal perspektif içerisinden yapılmış tezler evrene ve örnekleme dâhil edilmiştir.

1.2.2. Gerçekliğin Çarpıtılması ve Medya

Medya çalışmalarında gerçekliğin çarpıtılması ekonomik belirlenim ve araçsalcı yaklaşım olmak üzere iki başlık altında şekillenmektedir. Belirlenim vurgusu olan çalışmalarda *"İdeolojik içerik nasıl belirleniyor?", İdeolojik içerik niye oluşuyor?", İdeoloji neden var?", "İdeoloji niçin ortaya çıkıyor?"* soruları sorulurken, araçsalcı yaklaşımlarda *"İdeolojik içeriği belirleyen kim?", "İdeolojik içerik kimin çıkarlarına uygun olarak belirleniyor?"* sorularına yanıt aranmaktadır. Belirlenim tartışmalarında ideolojik içeriği belirleyen kişi ve kurumlar değil, ekonomik ve politik bağlam sorgulanmaktadır (Çam, 2008: 97). Bu çerçevede iki bakış açısı arasında önemli benzerlikler olmakla birlikte aralarındaki ayrımın temel nedeni Marksizm'dir. Ekonomik vurgu üzerinden yapılan tartışmalar Marksist temeller üzerine inşa edilirken, araçsalcı yaklaşımların Marksizm ile bağı oldukça zayıftır. Bu ayrımın temel dayanağı ise araçsalcı yaklaşımda, medyanın doğrusal ve indirgemeci bir biçimde ekonomik ya da siyasi iktidar gruplarının çıkarları için kullanıldığının kabul edilmesidir. Marx'ın metinlerinde bu şekilde bir basitliğe rastlamak mümkün değildir. İşlevselci çalışmaların bu duruşu sonuç

olarak medya içeriklerinin *"ideoloji kavramına indirgenmesine"* ve onun içine hapsedilmesine neden olmaktadır (Çam, 2008: 126, 132-134).

1.2.2.1. Ekonomik Belirlenimci Çalışmalarda Gerçekliğin Çarpıtılması

Liberal yaklaşım ile klasik Marksistlerin basına yaklaşımları "yansıtma" konusunda farklılık taşımaktadır. Liberal anlayışta basın, toplumsal işleyiş için gerçekleri yansıtan bir ayna iken klasik Marksizm'de toplumsal gerçekliği çarpıtan bir yapıdadır. Birinde amaç toplumsal gerçekliğin aktarılmasıyken diğerinde sermayenin çıkarlarının yerleştiği ve kabul gördüğü bir toplumsal yapının yaratılmasıdır (İnal, 1995: 114). İkisinin ortaklaştığı nokta ise gerçekliğin dışsal biçimde var olduğudur.

İdeoloji her ne kadar Marksizm temelli bir kavram olmasa da ideoloji tartışması Marksizm içerisinde yürütülmüştür. Bu da Marksizm[22] temelli iki ana yapıda olmuştur. Bunlardan birincisinde ekonomi temelli *"üretim, dağıtım, dolaşım ve tüketim"* noktalarını tartışma konusu edinilirken, ikinci başlık altında *"ideoloji, bilinç yönetimi, egemenlik ve mücadele"* sorgulanmaktadır[23] (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 303).

İletişimi üretim ilişkileri üzerinden ele alan ve inceleyen çalışmalarda tarihsel materyalist bir yaklaşım ortaya konulur (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 303). Bu araştırmalarda, ekonomiyi içeren altyapının üstyapıyı belirlediği anlayışı hâkimdir. Her ne kadar bazı Marksistler bunun kaba bir ekonomik belirlenimcilik[24] olmadığını

[22] Marx çalışmalarında ideolojiyi merkezine alarak bir tartışma yürütmemiştir. Marx'tan hareketle farklı ideoloji tanımlamaları yapmanın temelinde bu yatmaktadır (Atılgan, 2001: 15).

[23] Bu ayrımda ideoloji kavramı her ne kadar ikinci başlık altında öne çıkarılmış olsa da birinci başlık altında ideoloji tartışmaları yer almaktadır. Ancak iletişim araştırmalarında sorunsallaştırılan nokta bağlamında ele aldığımızda birinci başlık altında ideoloji ekonomik yapı tarafından belirlenen bir unsur olarak görülüp sorunsal olarak ideoloji yerine ekonomik yapı inceleme konusu edilir. İkinci grupta yapılan iletişim çalışmalarında, ideolojinin kısmen ya da tamamen bağımsızlığının ilan edilmesi, kavramın araştırmalarda sorunsal olarak belirlenmesine olanak tanımıştır.

[24] Medya konusunda ekonomik belirlenim vurgusunun ön planda olduğu çalışmalara baktığımızda, araştırmacıların çoğunun kaba bir ekonomik belirlenimi benimsemekten uzak olduğunu söyleyebiliriz (Çam, 2008: 82-83).

vurgulasalar da bu tartışma oldukça geniş ve kapsamlıdır. Ancak tezin bağlamından kopmamak ve konuyu dağıtmamak için burada bu tartışmalar genişletilmeyecektir[25].

Ekonomik belirlenimi savunan ve bu başlık altında ele alınan çalışmaların hareket noktası Marx ve Engels'in birlikte kaleme aldıkları *Alman İdeolojisi*'ne (2013) dayanmaktadır. İletişim çalışmalarında **yanlış bilinç**[26] ya da gerçekliğin **tersyüz**[27] olması bağlamını benimseyen araştırmacılar bu metindeki "*camera obscura"* metaforuna vurgu yapmaktadır.

Marx'ın teorisinde genel olarak ekonomik unsurlar toplumsal yapıyı belirleme konusunda ön plandadır. Bu durumu Marx, altyapı - üstyapı kavramlaştırmasıyla açıklamıştır. Marx, toplumsal yapının altyapı ve üstyapı olmak üzere iki parçadan oluştuğunu söyler. Altyapı maddi üretim güçleri ve ilişkilerinden yani "ekonomik" öğelerden oluşurken, üstyapı toplumsal değerler, hukuk, kültür, din, ideoloji medya, politika gibi unsurları kapsamaktadır. Marx bu ayrımında altyapı ve üstyapı arasındaki ilişkinin karşılıklı olduğunu belirtmekle birlikte altyapının üstyapıyı belirlediğini savunur (Witel, 2014: 394).

Alman İdeolojisi'ne dönersek Marx ve Engels ekonomik belirlenim bağlamında ideolojiyi yanlış bilince neden olan bir kavram olarak ele almış ve "camera obscura" metaforu ile şöyle açıklamışlardır:

---

[25] Marksist literatürde ekonomik belirlenimin mutlak savunusu yaygın bir yaklaşım değildir. Bu çıkarım yapılmasında önemli dayanak noktalarından biri Engels'in Bloch'a yazdığı mektup olarak gösterilir (Çam, 2008: 88). Mektupta Engels, ekonomik yapının tek belirleyici olarak kabul edilmesi durumunun anlamsız olacağını belirtir. Altyapı ve üstyapı arasındaki karşılıklı etkileşime dikkat çeker. Ekonomik belirlenimin indirgemeci bir şekilde ele alınması durumunda, teorinin tarihsel bir döneme uygulanmasının "birinci dereceden denklemin çözümünden daha kolay" olacağını ifade eder (Aktaran Williams, 1977: 79-80).

[26] "Yanlış bilinç" kavramı Marx ile bütünleşmiş olmasına rağmen Marx tarafından hiç kullanılmamıştır. Engels, kavramı ilk defa 1893'te Mehring'e yazdığı mektupta kullanmıştır (McLellan, 2009: 20). Ancak her ne kadar kullanmamış olsa da "camera obscura" metaforu bilincin ters yüz edildiğinin, gerçekliğin çarpıtıldığının ve yanlış bilincin ortaya çıktığının Marx tarafından kabul edildiğini bize göstermektedir.

[27] Marx ve Engels "tersyüz" kavramını Hegel'den almışlardır (Atılgan, 2001: 16).

> Fikirlerin, tasavvurların ve bilincin üretimi, başlangıçta, insanların maddi faaliyetiyle ve aralarındaki maddi temaslarla, yani gerçek hayatın diliyle doğrudan bağlantılıdır. Tasavvur, düşünme, insanlar arasındaki zihinsel ilişkiler, bu aşamada hala onların **maddi davranışlarının dolaysız ürünü** olarak ortaya çıkar. Bir halkın siyasal dilinde, hukuki, ahlaki, dini, metafizik vb. dilinde ifadesini bulan zihinsel üretim için de aynı şey geçerlidir. … Bilinç, asla bilinçli varlıktan başka bir şey olamaz, insanların varlığı da onların gerçek yaşam süreçleridir. **Eğer bütün ideolojilerde insanlar ve onların ilişkileri bir camera obscura'daki gibi baş aşağı duruyor görünüyorsa**, bu olgu da, tıpkı nesnelerin gözün ağ tabakası üzerinde ters çevrilmesinin onların doğrudan fiziksel yaşam süreçlerinden ileri gelmesi gibi**, insanların tarihsel yaşam süreçlerinden ileri gelir** (Marx ve Engels, 2013: 34)**.**

Marx ve Engels, baş aşağı duran ters dönmüşlüğün aslında yanılma eğiliminin sonucu olmadığını bunun yerine toplumsal gerçekliğin kendisinin tersyüz edildiğini söylemektedir. Bu yaklaşımda bir yanlış tanımayı veya yanılgıyı kapsaması nedeniyle ideolojiye maruz kalan ve asıl aldatıcı olan bilinç değil gerçekliktir. Yani ideolojik olanın gerçekliğin kendisinde aranması gerektiği vurgulanır (Çam, 2008: 36; N. B. Çelik, 2005: 176-177). Burada yaşamın bilinç tarafından belirlenmediği noktası önemlidir[28]. Bilincin doğrudan tarihsel süreçte yerleşmiş üretim ilişkileri ile oluştuğu anlayışı Marks'ın temel noktasıdır. Marx Kapital'in birinci cildinde bunu "*düşünsel olan (das Ideelle), maddi olanın insan kafasına yerleştirilmiş ve tercüme edilmiş biçiminden başka bir şey değildir*" şeklinde açıklar (Marx, 2011: 28-29). Buradan hareketle Marksizm içindeki ideoloji eleştirisinde tartışılan nokta, doğrudan ideoloji değil mevcut ideolojik formların ortaya çıkmasını sağlayan maddi dünyanın çelişkileridir (Çam, 2008: 41). Marx'ın bu teorisinde egemenlerin gerçekliği çarpıttığı ve yanlış bilinç oluşturduğu anlayışı aslında bir gerçekliğin varlığı kabulüne dayanmaktadır. Ayrıca insan zihninin bu kadar kolay bir şekilde çarpıtılmasının kabul görmesi, bireylere -üretim araçlarının sahipleri karşısında- pasif bir rol biçilmesini de kolaylaştırmaktadır.

[28] Yaşamın düşünce ile değil, toplumsal üretim ilişkileri ile kurulduğu yaklaşımı Marks'ın Hegel'e karşı duruşunun bir göstergesidir. Hegel'e göre yaşam doğrudan bilinç sayesinde oluşturulur ve şekillenir (Marx, 2011). Yanlış bilinç olarak ideoloji tartışmasının başlangıcı olan *Alman İdeolojisi*'ni Marx ve Engels'in Hegel'e karşıt olarak kaleme aldığını da burada hatırlamak gerekir.

Marx ve Engels bunlara ek olarak “yanlış bilinç” yaklaşımını iktidarın eşitsiz dağılımı üzerinden ele alır ve altyapının üstyapıyı belirlediği modelinde, ideolojiyi üstyapıya yerleştirir:

> **Egemen sınıfın düşünceleri, her çağda egemen düşüncelerdir**: Yani, toplumun maddi egemen gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen fikri güçtür. Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, bu sayede aynı zamanda zihinsel üretim araçlarının da üzerinde denetim kurar; böylelikle zihinsel üretim araçlarından yoksun olanların düşüncelerini de, genel olarak, kendine tabi kılar. Egemen düşünceler, egemen maddi ilişkilerin fikri ifadesinden, düşünceler, halinde kavranan egemen maddi ilişkilerden, yani o bir sınıfı egemen sınıf yapan ilişkilerden başka bir şey değildir; yani, onun egemenliğinin düşünceleridir. … Örneğin, kraliyetin, aristokrasinin ve burjuvazinin birbirleriyle egemenlik mücadelesi verdiği, dolayısıyla egemenliğin bölünmüş olduğu bir devirdeki bir ülkede, kuvvetler ayrılığı öğretisi, egemen düşünce haline gelir ve "ölümsüz bir yasa" olarak ifade edilir (Marx ve Engels, 2013: 52-53).

İdeolojinin toplumsal sınıf üzerinden ele alındığı bölümde, "*Egemen sınıfın düşünceleri, her çağda egemen düşüncelerdir*" vurgusu, toplumsal bütünün bir düzeyi olarak ideoloji ile yanlış bilinç kavramlarını birbirine bağlamaktadır (N. B. Çelik, 2005: 102).

Buraya kadarki kısımdan Marx'ın ideoloji yaklaşımına baktığımızda, ideolojinin üstyapıda olması nedeniyle ekonomik yapının etkisinde kaldığını söylemek mümkündür. Marx ve Engels’e göre ideoloji gerçekliği "*camera obscura*"daki gibi baş aşağı ederek çarpıtır ya da olanın tam tersini gösterir (2013: 34). Çarpıtılmış bilinç, üretim araçlarını elinde bulunduran burjuvanın ideolojik işleyişinin bir sonucudur. Marx ve Engels bu çarpıtmayı yanlış bilinç ile açıklamaktadır. Marx ve Engels, "*egemen sınıfın düşünceleri, her çağda egemen düşüncelerdir*" (Marx ve Engels, 2013: 52) derken egemenlerin ideolojisinin toplumda başat ve dolaşımda olduğuna vurgu yapar. Buradaki egemen sınıfı, üretim araçlarını elinde tutanlar olarak tanımladığını hatırlarsak ideolojinin ekonomik belirlenim ile şekillendiğini görmek daha kolay olacaktır.

Gerçekliğin çarpıtılması ya da bozulması ve yanlış bilincin ortaya çıktığı tezi Marx'ın egemen sınıfının ideolojisini sadece üretim araçları üzerinden tartıştığı

eleştirilerini de beraberinde getirmektedir. Çalışmanın odağından çıkmadan kısaca bunlara da değinmekte fayda vardır. Marx'a getirilen önemli eleştirilerden biri cinsiyet ya da ırk gibi eşitsizlikleri hesaba katmadığı ve ekonomi dışındaki diğer toplumsal ideoloji üretim mekanizmalarını görmezden geldiğidir (Barrett, 1996: 20). Bunlara ek olarak üretim araçlarına sahip olanların karşısında yanlış bilince ulaşan insanlara yapılan "pasif" nitelemesi, Marx'ın teorisindeki zayıf nokta olarak gösterilir.

Marx'a yöneltilen diğer bir eleştiri de altyapının belirleyiciliği bağlamında Marx'ın ekonomik belirlenime bağlı kaldığı ve bunun dışına çıkamadığıdır. Engels, Marx'ın altyapı - üstyapı ayrımını kaba bir şekilde ekonomik belirlenimcilik olarak okuyanlara karşı çıkar ve onların bu yaklaşımlarının nedeni olarak diyalektik yöntemi anlamamalarını gösterir. Diyalektik yöntemde ekonomik yapı tarafından belirlenen üstyapı bileşenlerinin oluştuktan sonra kendini ortaya çıkaran nedenlere dahi karşılık verebileceği anlayışı hâkimdir. Kısacası üstyapıdaki unsurlar, tarihsel gelişmeye ekonomik temelde bağımlı olmakla birlikte ortaya çıktıktan sonra toplumsal yapıya etki edebilir (Engels, 1883: II. Bölüm; Erdoğan ve Alemdar, 2002: 287). Buna ek olarak diyalektik yöntem Marx'ın ideoloji tanımının net olmamasına ve üzerine farklı birçok tartışmanın yapılmasına neden olmaktadır. Bertell Ollman, Marx'ın kullandığı bu yöntem nedeniyle kavramlara sabit bir tanımlama yapmadığını ve onlara değişik pencerelerden bakmayı amaçladığını söyler (Aktaran Atılgan, 2015: 288).

Özetle Marx, toplumsal gerçeklik ve medya ilişkisinde medyayı toplumsal gerçekliği çarpıtan bir yapı olarak tanımlar. Bunun nedeni olarak ekonomik tahakkümün sürdürülmesi için toplumsal gerçekliğin bozulmasını gösterir. Marx'a göre artı değer sağlayan sermayenin toplumsal gerçekliği çarpıtarak çıkarlarını koruması ihtiyacı vardır. Toplumsal gerçekliğin çarpıtıldığını benimseyen Marksist bakış açısında iletişim araçları sermayenin tahakkümünü gizlemekle ve "*insanların mevcut üretim ilişkilerini*

sürdürecek toplumsal ilişkilere" onay vermesini sağlamakla görevlidir. Bunu yapmak içinde sermayenin çıkarlarını koruyan anlamaların medyada yer alması, "*gerekli ideolojik ve kültürel anlam"* yapılarının üretilmesi ve dolaşıma sokulması gerekir (Dursun, 2013: 39-40).

Bu bakış açısını benimseyerek yapılan iletişim araştırmalarında çarpıtılan gerçeklik ile sermayenin çıkarlarının nasıl korunduğu tartışılır. Toplumsal gerçekliğin çarpıtılmasının failler tarafından görülmesi ise sınıfsal mücadelenin devrim ile sonuçlanmasına katkı yapacaktır (Dursun, 2013: 39). Bunun için yanlış bilinç olarak ideolojik işleyişi değerlendiren araştırmalarda üretim araçları üzerinden bir sorgulamaya girişilir ve üretim - dağıtım - tüketim bağlamında sorunsallar belirlenir. Belirlenimci bakış açısını benimsemiş çalışmalarda medya içerikleri, işlev ve üstlendiği roller bağlamında sorgulanır (Çam, 2008: 106).

1.2.2.2. Araçsalcı Çalışmalarda Gerçekliğin Çarpıtılması

Araçsalcı ya da işlevselci yaklaşım olarak da kabul edilen bu perspektifte, belli bir zümrenin kendi çıkarları doğrultusunda hâkimiyet kurmak için medyayı işlevsel bir araç olarak kullandığı ifade edilir. İdeolojik etkiyi yaratan bu öznelerin durumuna baktığımızda tekil ya da kolektif bir yapı görmek mümkündür. Örnek verirsek askerler, siyasiler, iş insanları, seçilmişler, atanmışlar, şirketler gibi kişi ya da kurumlar, ideolojik etkinin yaratılmasında belirleyici konumunda olabilir. Bu yaklaşımda seçkinler gücünü, sermaye sahibi olmalarından ya da siyasal yönetimde önemli bir karar verici noktada bulunmalarından alır. Bu güç odaklarının amaçlarına baktığımızda, izlenen politikalara toplumsal destek sağlamak, kendilerine meşruluk kaynağı olarak kamuoyu oluşturmak, pazarlama gibi başlıklar ön plana çıkmaktadır. Araçsalcı medya yaklaşımını odak noktasına koyan çalışmalarda medya aracılığıyla ideoloji, çoğunluk üzerinde baskı kurma

ve toplumsal olanın faaliyetlerini sınırlama, gerekirse engelleme ya da istekleri doğrultusunda yönlendirme aracı olarak tartışma konusu edilir (Çam, 2008: 133-181).

Medyayı seçkinlerin ideolojisini aktaran bir araç olarak gören çalışmalarda gerçeklik katmanlı bir yapıdadır ve örtük ile görünen şeklinde iki biçimde tanımlanır. Görünen gerçeklik çarpıtılmış, manipüle edilmiştir. Asıl gerçeklik ise örtük olandır. Bu örtmeyi seçkinler yani sermaye ya da yönetim gücünü elinde bulunduranlar ideoloji ile medyayı kullanarak yapar.

Araçsalcı yaklaşımı benimseyen medya çalışmalarında seçkinlerin medyayı kullanma amaçlarından biri de propagandadır. Edward S. Herman ve Noam Chomsky, kitle medyasının görevlerini eğlendirmek, avutmak, bilgi vermek ve bireylere egemen değerleri, inançları ve davranış kodlarını aşılamak şeklinde sayar. Refahın belli ellerde toplandığı ve önemli sınıfsal çıkar çelişkilerinin bulunduğu bir dünyada bu görevleri yerine getirmek zordur. Bu rolü yerine getirmek için sistematik bir propagandaya ihtiyaç vardır. Bu doğrultuda medya bir propaganda aracıdır. Propaganda açık bir şekilde değil örtük olarak işler. Bunun nedeni görünmezliği artan propagandanın toplumu yönlendirme başarısını da arttırmasıdır (Herman ve Chomsky, 2012: 72).

Propaganda modelinin benimsendiği medya çalışmaları seçkinlerin çıkarları doğrultusunda hangi haberlerin seçildiğini ve bu haberlerin nasıl oluşturulduğunu, hangi haberlerin dışarıda bırakıldığını ortaya çıkarmayı amaçlar. Herman ve Chomsky seçkinlerin amaçları için haberin toplumsal dolaşıma girmeden önce beş süzgeçten geçtiğini söyler. Bu süzgeçlerden birincisinde, kitle medyasının büyüklüğüne, mülkiyet ve kar yönelimine vurgu vardır. Medya sektörü giriş önemli bir sermaye ihtiyacına bağımlıdır. Bu da sadece sermayedarların bu sektöre hâkim olmasını sağlar. Bunun yanında medyada çeşitlilik fazlaymış ve hisseler dağılmış gibi görünse de hisselerin büyük çoğunluğu, sayılı seçkinin elinde olduğu için görünüşte zengin çeşitliliğe sahip

medya, yönetimsel ve sermaye olarak bir elin parmaklarını geçmeyecek kişide toplanmıştır. Sermaye bağımlılığının yanı sıra medya kuruluşlarının ruhsat iznine bağlı olması da haberin şekillenmesinde belirleyicidir. İkinci olarak reklamcılığın haberlerin oluşması üzerinde önemli bir etkisi olduğu kabul edilir. Reklam gelirlerinin artması gazetenin ayakta kalma süresini uzatmaktadır. Satış ücreti üzerinden kar edemeyen gazeteler reklam gelirleriyle varlıklarını sürdürebilmektedir. Reklamı veren kuruluşlar kaçınılmaz olarak gazeteyi etkisi altına alır. Bu da seçkinlerin medya üzerinde hâkimiyet kurmasına olanak tanımaktadır. Üçüncü olarak ele alınan süzgeçte, kitle medyasının haber kaynakları arasında devlet kurumlarının ve büyük şirketlerin olduğu vurgulanır. Bu şekilde bir yapılanmada haber içerikleri de bu duruma göre şekillenecektir. Ayrıca habercilik pratiklerinin bu kaynaklardan gelen açıklamaları doğru bilgi olarak kabul etmesi, haberlerin devlet ve sermaye seçkinlerinin ideolojileri doğrultusunda oluşmasına imkân sağlamaktadır. Dördüncü olarak tepki üretimi ve zorlayıcılar, medya ve çalışanlar üzerinde baskı oluşturmaktadır. Bu tepkinin oluşturulmasında sağ kanatta yer alan think - thank (düşünce) kuruluşları önemli bir görev üstlenir. Son olarak medya üzerinde komünizm düşmanlığından hareketle denetim mekanizmasını kurmak, Herman ve Chomsky'nin çalışmasına göre seçkinlerin ideolojisini aktaran medya içeriklerinin oluşmasında doğrudan etkilidir (2012).

Herman, araçsalcı yaklaşımında medya ve seçkinler arasındaki ideolojik ilişkiyi "ikiyüzlülük" kavramı ile açıklar. Resmi açıklamalarda söylenenler ile gerçek, farklı anlamlara sahiptir. Bu noktada seçkinlerin ideolojisi ve medyayı anlamak için onların çifte söylemine bakmak gerekir. Herman, ikiyüzlülük kavramına ABD siyaseti üzerinden örnek verir. ABD, desteklediği diktatörlüklerin eylemlerine karşı hiç bir faaliyette ve söylemde bulunmazken siyasi olarak karşısında duran otoriter yönetimlere tavır alır ve faaliyete geçer. Bunları yaparken demokrasi havarisi kesilmesi kendi ideolojisini kurma ve çıkarlarını koruma çabasıdır. Bunu medyayı etkin bir şekilde kullanarak yapar. Burada

sadece ikiyüzlülük değil medyanın sorgusuz bir şekilde itaatkâr olması da önemlidir. Ana görüşü savunan medya sadece haber gündemini devletin taleplerine ve yarar ölçütlerine uygun olarak eğip bükmez, devletin varsayımlarını da sorgusuz sualsiz kabul eder (Herman, 2004: 31).

Seçkinlerin medyayı kendi ideolojileri için kullanmasına ek olarak Herman, medya sektöründe pazara girişleri de sorgular. Kontrolün pazarlandığı bu sistemde mülkiyet, sarmayenin elinde toplanır (Herman, 2004: 46). Bu nedenden dolayı muhaliflerin ya da azınlıkların sesleri ve fikirleri kitle iletişim araçlarında yer almamaktadır. Ayrıca pazarı elinde tutanlar ve medyayı ulaşmaya başaranlar bu şekilde istedikleri yalanı medyada söyleme hakkına sahip olurlar (Herman, 2004: 51).

Herbert Schiller, profesyonellerin ya da seçkinlerin çıkarları için medya aracılığıyla gerçekliğin sistemli bir şekilde çarpıtıldığını belirtir. Manipülasyon ve paketlenmiş bilinç oluşturmada medya önemli bir araçtır. Bu yaklaşımda yapılan zihinsel manipülasyon sonucunda toplum, seçkinlerin istekleri doğrultusunda yönlendirilir. Sabit bir gerçeklik vardır ve bu gerçeklik zihinlerin yönlendirilmesiyle çarpıtılır. Bu yönlendirme, Schiller'e göre beş yol izlenerek yapılır. İlkinde, özgürlükler, vazgeçilmez bir unsur olarak özel mülkiyet üzerinden var edilir. Özgürlük mülke sahip olmayla eşitlenir. Bu durumda kişi hakları kamusal olanın önünde var olmaktadır. Buradaki özel mülkiyet ve özgürlük vurgusu toplumsal çatışmaların üstünü örter ve seçkinlerin çıkarlarının meşrulaşmasını sağlar. Manipülasyon bu şekilde başarıya ulaşır. İkincisinde, zihinlerin yönlendirmesinde başarıya ulaşma, yansızlık vurgusuyla sağlanır. Kurumlar zihin yönlendirmek için yaptığı manipülasyonu yansızlık iddiası ile gizlemektedir. Üçüncüsünde, toplumsal çatışmaların kaynağı insanın özüdür denilerek, çatışmaların gerçek nedenlerinin üzeri örtülür. Bu şekilde statüko korunur ve politikalara bir meşruluk kazandırılır. Dördüncü maddede, toplumsal çatışma kesin bir dille inkâr edilir ve var olan toplumsal çatışmaların bireysel

düzeyde olduğu anlayışı benimsenir. Son olarak seçkinlerin ideolojisini aktaran medya çalışmalarında medyada niceliksel olarak çeşitliliğin fazla olduğu vurgusuyla manipülasyon yapılır. Burada yayın çeşitliliğinin fazla olması sermaye kaynağı olarak medya kuruluşlarının belli seçkinlerin elinde bulunmasının önünde engel teşkil etmez. Bu tür monopolistik yapı, zihinlerin yönlendirilmesi için elverişli bir ortam sağlamaktadır (Schiller, 1993).

Çam, araçsalcı yaklaşımlarda "*(etkileyen) özne, (etki sağlayan) eylem ve (etkilenen) nesne"*nin ideolojinin üç unsurunu oluşturduğunu belirtir. Bu üç unsur üzerinden ideolojinin kimin çıkarlarına nasıl hizmet ettiği ve kimlerin ideolojik etkiye maruz bırakıldığı inceleme konusu edilir (Çam, 2008: 133-134). Yukarıda çizilen çerçeveden de anlaşılacağı gibi manipülasyon, propaganda, ikiyüzlülük, zihin yönlendirme gibi kavramlar ile iktidarın çıkarları için medya içeriklerinin üretildiği savunulur.

Marksist temelli ekonomik belirlenim ve araçsalcı yaklaşıma, genel anlamda baktığımızda medya çıktılarının muhatabı olan izleyici/okuyucu/dinleyici, hâkim ideoloji karşısında pasif bir konumdadır. İki yaklaşımı gerçeklik anlayışları üzerinden ele alırsak ikisinde de medya aracılığıyla ideolojinin çarpıttığı ve bozduğu bir gerçeklik algısı hâkimdir. Nesnel, dışsal ya da özsel bir gerçekliğin olduğu iki yaklaşımda da savunulur. Ayrıca iki perspektifte de toplumsal yapı doğrusal bir şekilde ideolojiler ile kontrol altına alınmakta ve toplum basit bir düzenek gibi görülmektedir. Ancak teorik olarak Marx'ın altyapı - üstyapı ayrımına dayanan ekonomik belirlenimde toplumsal yapı araçsalcı yaklaşımdaki kadar basitlikte tasvir edilmez.

1.2.3. Gerçekliğin İnşa Edilmesi ve Medya

Önceki başlıkta değindiğimiz gibi bu kısımda Marx'tan hareketle *"düşünce, ideoloji, ve bilinç üretimi"*ni iletişim araştırmalarında sorunsallaştıran çalışmalar ele

alınacaktır[29]. zellikle kültür ve ideolojinin incelenmesi nedeniyle bu gruptaki çalışmalarda odaklanılan nokta, üstyapı olmuştur (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 305). Önceki başlıkta değindiğimiz araştırmalardan farklı olarak ekonomik altyapının üstyapıyı belirleyiciliği sorgulanmış, kısmen ya da tamamen üstyapının bağımsızlığını ilan eden yaklaşımlar ortaya konmuştur. Gelinen nokta ise **gerçekliğin inşa** edildiği anlayışını kabul edilmesi olmuştur.

İletişim araştırmalarında 1970'lerden itibaren dil ve öznellik bağlamında başlayan ideoloji tartışmaları, yanlış bilinçten kopmuş ve özellikle İngiliz Kültürel Çalışmalar[30] içerisinde inşacı yaklaşım ile yapılmaya başlamıştır. Kapitalist işleyişteki iktidar yapılarına ve bunların yeniden üretimine yapısalcılıkla birlikte yoğunlaşılması, haber metinleri üzerinden ideoloji sorgulamasını da beraberinde getirmiştir. Ayrıca ideoloji ekonomi bağlamından ayrılıp ırk, cinsiyet vb. unsurlar çerçevesinden sorgulanmaya başlanmıştır. Kısacası inşa edilen gerçeklik yaklaşımında, temsillerin üretilmesi ve iktidarların kurulması temel sorunsal olarak ideoloji tartışmalarının merkezine yerleştirilmiştir. İdeoloji tartışmasında Marksizm'in savunduğu gerçekliğinin çarpıtılması anlayışının zayıflaması, eleştirel iletişim araştırmalarında gerçekliğin inşa edildiği yaklaşımının kabul görmeye başlamasını sağlamıştır. Yanlış bilinç olarak ideolojinin terk edilmesiyle tartışmalar ekonomi ve bilinç bağlamından ayrılmış, ideoloji irdelemeleri "*gösterge, anlam, temsil, dil, özne, bilinçaltı, eklemlenme ve söylem gibi kavramlar"* ile medya çalışmalarına dâhil olmuştur (Dursun, 2013: 40-49).

[29] İrfan Erdoğan ve Korkmaz Alemdar, bu başlık altına Frankfurt Okulu'nun kitle kültürünü sorgulamasıyla başlayan, Gramsci ve Althusser gibi düşünürlerden etkilenen kültürel incelemeleri içeren kitle iletişim araştırmalarını koymaktadır (2002: 305-306).

[30] Kurumsal olarak Birmingham Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi (ÇKÇM) 1960'lı yıllarda kuruldu. İlk başkanlık görevini Richard Hoggart üstlendi. Sonrasında başkan olan Stuart Hall döneminde Merkez daha bilinir hale geldi ve altın dönemini yaşadı (Smith, 2007: 212).

İdeolojiye yaklaşımlar bağlamında ele aldığımızda, doğrudan yanlış bilinç yaklaşımından toplumsal gerçekliğin inşa edilmesi anlayışına geçilmemiştir. Hem Gramsci'nin[31] hem de "*Batı Avrupa Marksizmi", "Fransız yapısalcılığı ve özellikle Althusser"*in[32] kültürel çalışmalara (kendileri tam anlamıyla inşacı bir yaklaşım sergilemese de) dolayısıyla inşacı yaklaşıma katkıları oldukça yüksek seviyededir (Hall, 2005a: 267-268; Hardt, 1989: 39). Klasik Marksizm'deki altyapının belirleyiciliği vurgusu Gramsci, Althusser, Poulantzas gibi düşünürler tarafından kırılmıştır. Üstyapının altyapıdan göreli bir özerkliği olduğu bu düşünürler ile ortaya çıkmıştır. Bu düşünürlerin araladığı kapıyı sonrasında gelenler daha fazla açarak üstyapının özerkliği konusundaki tartışmaları genişletmişlerdir[33] (Stevenson, 2015: 35). Genel anlamda kültürel çalışmaların toplumsal gerçekliğin inşa edilmesi anlayışını etkileyen düşünürlere baktığımızda Avrupalı yapısalcılardan Claude Levi-Strauss, Ferdinand de Saussure, Jacques Lacan, Roland Barthes, Michel Foucault ve yukarıda da değindiğimiz gibi Avrupalı Marksistlerden Althusser ile Gramsci ön plana çıkmaktadır (Turner, 2016: 12). Ayrıca bunlara Frankfurt Okulu'nu da eklemek gerekir. Burada Frankfurt Okulu'na küçük bir parantez açarsak, öncelikle 1923 ve 1970 yılları arasında eleştirel paradigmada etkin olan Okul, kültürel çalışmaların klasik Marksizm'in ideoloji anlayışını terk etmesinde önemli rol oynamıştır. Frankfurt Okulu düşünürlerinin ortaya koyduğu bakış açısı klasik Marksizm'deki ekonomi politik bakış açısını tam olarak terk etmemekle

[31] Gramsci ideolojiyi *"... sanatta, hukukta, ekonomik etkinlikte, bireysel ve kolektif yaşamın bütün belirtilerinde örtük olarak kendini gösteren en yüksek dünya görüşü ..."* şeklinde tanımlamakta ve toplumsal yaşamın her noktasına üstü kapalı bir şekilde işleyen, toplumun dünyayı anlamasında etkili olan bir yapı olarak değerlendirmektedir (1986: 198).

[32] Son kertede ekonomik yapının belirleyiciliğine vurgu yapan Althusser, ideolojiyi "*Her ideoloji, zorunlu olarak hayalî çarpıtması içinde, var olan üretim ilişkilerini (ve onlardan türeyen öbür ilişkileri) değil, fakat her şeyden önce bireylerin, üretim ilişkileri ve onlardan türeyen ilişkilerle olan hayalî ilişkisini gösterir. Demek ki ideolojide, bireylerin varoluşunu yöneten gerçek ilişkiler sistemi değil, fakat bu bireylerin içinde yaşadıkları gerçek ilişkilerle hayalî ilişkisi (temsil edilir) gösterilir*" şeklinde tanımlar (Althusser, 2000: 54). Althusser, Gramsci'nin aksine klasik Marksizmi daha fazla benimsemiş, üstyapıya bazı özerklikler atfetmekle birlikte son noktada ekonomik yapının belirleyiciliğine vurgu yapmıştır. Bir kıyaslama yaprsak inşacı yaklaşımın temellerinde Althusser'e göre Gramsci'nin fikirleri daha ağır basmaktadır.

[33] Ekonomik belirlenim ve kültürel çalışmalar tartışması için bkz. Çelenk, 2008.

birlikte "*bürokrasi, işbölümü, aile yapısı ve kültür"* başlıklarını da ideoloji tartışmasına dâhil etmiştir (Dursun, 2013: 46, 49).

Gerçekliğin inşası bağlamında yukarıda sıraladığımız kişiler ve değişimler sonrasında kültürel çalışmalarda ideoloji önemli bir uğrak olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Kültürel çalışmalarda ideoloji, tarihsel perspektiften aktif insan failleri üzerinden şekillenmektedir. Toplumsal yaşam kültürün bir ürünü olarak kabul edilir ve ekonomik indirgemeciliğe karşı çıkılır. Bu anlayışta toplumdaki gündelik pratikler haline gelmiş tahakküm yapılarının sorgulandığı iktidar ilişkilerine yoğunlaşılır. Toplumsal gerçekliğin inşası sürecinde medya ile birlikte izleyiciye/okuyucuya/dinleyiciye de rol atfedilir (Dursun, 2013: 40; Hardt, 1989: 37; Sholle, 1988: 220; Turner, 2016: 15).

İngiliz Kültürel Çalışmalarının benimsediği yaklaşımın yaygınlık kazanmasına paralel biçimde, iletişim çalışmalarında özellikle de medya içeriklerinin çözümlenmesinde ideoloji kavramı mutlaklığını sağlamıştır (İrvan, 2014: 77). Kültürel çalışmalar ile medya - ideoloji ilişkisinde önemli kırılmalar yaşanmış, medyanın ideolojik rolü sorgulanır hale gelmiş, medya metinleri ideolojik yapılar olarak çözümlenmeye başlanmış, izleyici pasif konumdan aktif konuma yerleştirilmiştir. Kodlanan metinlerin izleyici/dinleyici/okuyucu tarafından nasıl kodaçımına uğradığına yönelik tartışmalara girişilmiş, "*başat ideolojik tanımların ve temsillerin dolaşımında ve korunmasında medyanın rolüne"* bakılmıştır (Hall, 2005b: 104-105).

Kültürel çalışmalarda ekonomik belirlenim reddedilmektedir. Toplumsal ilişkilerde ideoloji pratiği ve dolayımlayıcısı olarak dil daha ön plandadır. Burada Saussure ve Voloşinov'dan hareketle dil ile toplumsal gerçekliğin inşa edildiği savunulur (Hall, 1979: 184-186). Modern medyanın ideolojik işlevleri, dolaşımdaki anlamaların içerisinden seçimler yaparak istenileni baskın hale getirmek, toplumsal gerçekliğin kurulmasını sağlamak, yansıttığı çoğulluk ile ideolojik sabitlemeyi yapmak ve ideolojik olarak temsil

ettikleri arasında bütünleştirici bir rol oynamaktır. Bu bağlamdan hareketle medya sistematik olarak tahakküm yapılarını var etmek için ideolojik alanı kurmaktadır (Hall, 1979: 208, 200-203).

Kültürel çalışmalar ile ideoloji bağlamında medya metinlerinin sorgulanmasında öne çıkan isim Stuart Hall olmuştur. Hall, iletişimi ayrı bir disiplin olarak kesinlikle kabul etmemiş ve iletişim alanının bir bütün olarak toplumsal kuramlarla doğrudan bağlantılı olduğunu savunmuştur. Başat paradigmanın iletişimi ayrı bir disiplin şeklinde kabul etmesi, iletişimin toplumsal kuramlar ile olan bağının kopması anlamına geldiğini belirtmiştir. Hall, modern iletişim araçlarının toplusal yapı ve paratikler dışında ele alınamayacağını ise şöyle açıklar:

> Modern iletişim araçları asla toplumsal yapılar ve pratikler alanı dışında kavramsallaştırılamazlar, çünkü giderek artan oranda bu a1anın bir parçası haline gelmektedirler. Günümüzde iletişim kurumları ve ilişkileri toplumsal alanı tanımlıyor ve inşa ediyor; siyasal alanın inşasına yardım ediyor; üretken ekonomik ilişkileri dolayımlıyorlar; modern endüstriyel sistemler içinde 'maddi bir güç' haline geldiler, bizatihi teknolojik olanı tanımlıyorlar; kültürel olana hükmediyorlar. Giderek artan bir biçimde kültürel ve toplumsal diinyaya ilişkin deneyimlerimiz haline gelen ikinci düzey evrenleri inşa ediyor ve yaşatıyorlar. İçinde işledikleri toplumsal alan bütünü içindeki ilişkilerin ne dışındalar ne de bu ilişkileri -dogrudan ya da dolaylı olarak- yansıtıyorlar. Bu ilişkilerin inşasına yardım ediyorlar, onların işleyişine içseller (Hall, 1989: 83).

Kültürel çalışmalardaki iletişim ile ideoloji ilişkisi tam da bu noktada kurulmaktadır. Özellikle Hall, medyanın bu şekilde toplumsal yapı bağlamında inşa ettiği anlamların ideolojik olarak kurulduğunu dolayısıyla iletişim ve medya içerikleri üzerine yapılan çalışmalarda ideolojiyi görmezden gelmenin imkansız olduğunu ifade eder. Örneğin sağduyu kavramını alırsak modern toplumda anlam üretimi toplumsal işleyişin temelinde yer almaktadır. "**Sağduyu"** gibi kavramların üretilmesi ve bunların içinin doldurulmasıyla tahakküm yapıları oluşturulur. Bu tahakküm yapıları, medya içerikleri ile anlam kurma çabası içerisindedir (Hall, 1989: 92).

Anlamın inşa edildiğini savunanlar, ekonomi politik bakış açısının aksine yönetenlerin bölünmüş olduğu vurgular. Bu noktada iktidarların anlamları inşa etmek için

ideolojiye ihtiyaçları vardır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise ezilenlerin de anlamlarını inşa eden ideolojilerin bulunmasıdır (Hall, 1989: 95). Bu bakış açsından klasik Marksizm'de ideolojiye atfedilen olumsuz anlamın terkedilmiş olduğunu görüyoruz. Kültürel incelemelerin bakış açısına göre yönetenler - yönetilenler ya da ezenler - ezilenler anlam inşa etmek için ideolojiye ve ideolojik alana ihtiyaç duymaktadır.

İnşacı perspektifle iletişim araçlarının anlamı yaratması çizgisel olarak işleyip zihinlerin oluşturulması şeklinde ortaya çıkmaz. Bununla birlikte pasif izleyici anlayışı da terkedilmiştir. Medya metinlerinin çokanlamlı olduğu her zaman göz önünde bulundurulması gerekendir. Bu çokanalamlı yapı içerisindeki mücadele sonucunda başat olan "*yeğleme"* mücadelesini kazanmış olur. Başatlık da önceden kabul edilmiş değildir ve *"temsili pratikler"* arasındaki mücadele soucunda inşa edilmektedir (Hall, 1989: 89, 92). Kısacası kültürel incelemelerde izleyicinin/dinleyicinin/okuyucunun aktif bir konumda olduğu, medya içeriklerinden sadece istenilen şekilde etkilenmediği, bunları yorumlayabildiği vurgulanır. Toplum ve basın arasındaki ilişkinin düz bir iletişim modeli yerine kültür ya da ideoloji gibi unsurlardan etkilenen daha karmaşık yapıda olduğu savunulur.

İnşacı anlayışta gerçeklik bilinç ve bilişsel faaliyetler ile doğrudan ilişkilidir. Üretilen anlam ile toplumsal gerçeklik ve kimlik inşa edilmektedir (Dursun, 2013: 36-37). Medyada yürütülen toplumsal gerçeklik mücedelesinin nasıl ve hangi yönde kurulduğunu çözümlemek, toplumsal yapıya verilmeye çalışılan anlamların anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Hall, medya içerikleri üzerinden anlamın kurulmasının öznelere etkisini ve iktidar ile olan bağıntısını şöyle açıklar:

> Anlamlar, tümüyle toplumsal ilişki ve yapılarda içerilmektedir. Belirli kültürel ve siyasal pratikler aracılığıyla, çeşitli toplumsal konumlara eklemlenebildikleri ve **toplumsal özneleri** oluşturdukları ve yeniden oluşturdukları ölçüde toplumsal olarak işlev görürler ve işlerler. Halihazırda ve daima edilgin izleyiciler olarak seslenilebilecek sabit, şaşkın toplumsal

> özneler yoktur. Anlam, iktidar ilişkilerinin oyun alanı dışında kavramsallaştırılamaz. Söylem bu ilişkiler içinde iktidara eklemlenir ve bu da bölgesel bir alan olarak iletişimle toplumsal oluşumların içinde işleyen toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal ilişkiler arasındaki ilişkiyi kavramsallaştırmaya çalışmanın tümüyle ve köktenci biçimde farklı bir yoludur (Hall, 1989: 90).

Hall, bu durumu *"medya ideolojiktir"* sloganıyla özetlemekte ve iletişim araştırmalarında ideoloji tartışmasının kaçınılmazlığına vurgu yapmaktadır. Bu noktada ideolojik alan toplumsal, siyasal, teknolojik ve ekonomik ilişkiler ile etkileşim içindedir. Ancak bu ilişki ekonomik belirlenim doğrultusunda değildir. Hatta Hall'a göre ideolojik alan diğer alanlar üzerinde *"özgül ve gerçek etkilere sahiptir"* (1989: 90-91). Ekonomi politik yaklaşımda anlam üzerinde süren mücadele ve ideolojinin inşa ettiği özneler tartışma ya da inceleme konusu edilmemektedir. Hall, ekonomi politik yaklaşımın indirgemeciliğinin arkasında yansımacı bir ideoloji anlayışın olduğunu belirtir. Bu durumu aşmak için ise iletişim çalışmalarına kültürel boyutu katmak ve incelenen iletişim yapılarının ideolojik yönünü görmek gerektiğine dikkat çeker (Hall, 1989: 93-94).

Anlamın inşa edilmesi penceresinden kültürel çalışmalarda, *"anlamın üretimi sorunu", sembolsel ürünlerin tüketimi ve anlam verme sorunu", "sembollerin üretimi ve tüketimi ile 'alt - yapı' bağı sorunu", "toplumsal yapının üretimi sorunu"* problem olarak belirlenir (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 382). Bu perspektife göre medyanın anlamın inşasında üstlendiği ideolojik işlevin göz ardı edilmesi ise toplumsal yapı ve işleyişinin anlaşılmasını olanaksız hale getirmektedir (İrvan, 2014: 77).

İnşacı yaklaşımlarda gerçekliğin "*dil veya dil benzeri biçimde yapılaşmış bir sistem içerisinde"* kurulduğuna dikkat çekilir. Dilsel sürecin sonucunda ortaya çıkan gerçeklik ideolojinin gücü ile baskın konuma gelerek sabitlenir. Bu sabitlemede gerçekliğin çarpıtılması değil, tanımlanması önemlidir. Dilsel gerçekliğin yapısal olarak ön plana çıkan özellikleri ise "*ayırıcı, seçici, süreksizleştirici, bölümleyici, sınıflandırıcı ve kural koyucu"* olmasıdır (Çam, 2006: 183-187). Bunlara ek olarak Hall, sabitlemenin seçme ve

birleştirme yoluyla eşdeğerlilikler zinciri kurarak yapıldığını belirtir (1991: 363). Ancak bu sabitlemenin mutlak olmadığı unutulmamalıdır.

Gerçekliğin kurulması, medyanın anlamları topluma dayatmaktan ziyade belli bir yorum çerçevesi sunması ve çizdiği tanımın yaygın bir biçimde kabul görmesi doğrultusunda gerçekleşir. Buna ek olarak medyada yeğlenen anlamın baskın konuma gelmesi için ön plana çıkarılması, her zaman medya çalışanları tarafından bilinçli bir biçimde yapılmaz. Yani anlam üretim sürecinde medya profesyonellerinin de farkına varmadığı bilinçdışı durumların ortaya çıkması söz konusudur (Çam, 2006: 215-217).

Medya içerikleri ile anlamın inşa edilme mücadelesinde farklı ya da alternatif anlamların kurulması ihtimali hiçbir zaman tamamen ortadan kalkmaz. Bu aslında medya metinlerindeki mutlak ideolojik kapanmanın da mümkün olmadığını bize göstermektedir. İnşacı yaklaşımlarda anlamın hegemonik bir biçimde inşa edilmesi ve güçlenerek devam etmesi için mücadelenin devamlı sürmesi gerekliliği kabul edilir. Hegemonyanın sağlanmasında medyanın bir şırınga gibi ideolojileri topluma enjekte ettiği ve anlamların dönüştürülemez olduğu anlayışı reddedilir. Ayrıca gerçekliğin kurulmasında medyanın ilişkisini sorgulayan çalışmalarda, hangi tanımın baskın olduğu, inşa edilen gerçekliğin içinde yer aldığı, ideolojik mücadelenin biçimi ve stratejilerinin nasıl kurulduğu cevap aranan sorulardır (Çam, 2006: 234-248).

Dursun'a göre haberin gerçekliği inşa ettiği anlayışının temelinde haber - gerçeklik ilişkisinin sorunlu olduğu varsayımı yatmaktadır. Burada sorunlu olan nokta gazetecinin gerçekliğe ulaşıp ulaşamaması değil haber üretiminin kurumsallaşmış yapısı ve haber mantığının toplumsalı belirlemesidir (Dursun, 2004a: 40). Gaye Tuchman da inşa sürecinde haber kuruluşlarının kaygılarına dikkat çeker (1978). Bunlara ek olarak ideolojik unsurlara şekil veren kültür gibi yapılar da inşa sürecinde belirleyicidir. Kısacası inşacı anlayışta gerçekliğin kurulması tek düze bir şekilde okunmaz ve toplumsal yapı

içerisindeki karmaşık unsurlar her zaman göz önünde bulundurulur. Ayrıca bu perspektiften yapılan çalışmalarda inşa edilen anlam kadar inşa sürecinin kendisi de önemlidir.

Okuyucu bağlamında baktığımızda medya içeriklerinin farklı okunması ihtimali inşacı yaklaşımda dikkate alınır. Sınıf, cinsiyet ya da etnik köken gibi farklı değerlere sahip kişilerin aynı medya içeriğinden farklı anlamları çıkarabileceği kabul edilir. Farklı anlamları olanaklı kılan ise medya metinlerinin çokvurgulu[34] doğasıdır. Göstergenin çokvurgulu doğası iletişim araştırmalarında geniş bir biçimde kabul görmekle birlikte her durumda da ortaya çıkmamaktadır (Çam, 2006: 236-264).

Medya metinlerine odaklanmaya getirilen eleştirilere bakarsak, ekonomik belirlenimi savunanların eleştiri oklarından kültürel Marksistler de payını alır. Kültürel Marksistlere yöneltilen en büyük eleştiri, onların ekonomik indirgemecilikten kaçmak için Marksizm'in savunduğu pratiklerin dışına çıktıklarıdır. Kültürel yaklaşımı eleştirenlere göre Raymond Williams ve Stuart Hall gibi isimlerin başını çektiği teorik yaklaşım, belirlenim sorunundan uzaklaşmıştır. Kültür gibi üstyapıda yer alan unsurların medya üzerinde etkisi vardır ancak kültüre özerklik atfedilmesi sağlıklı bir çözümleme sağlamaz. Medya çalışmalarında metine odaklanmak, medya kuruluşlarının arkasında yer alan güçlerin ideolojilerini anlamada yetersiz kalmaktadır (Golding ve Murdock, 1997).

İletişim araştırmalarındaki ideoloji yaklaşımlarının ana hatlarını çizdiğimiz bu kısımda, kuşkusuz tüm tartışmaları ele almak mümkün değildir. Ancak bulguların nitel biçimde ortaya konulduğu dördüncü bölüm için bu girişin yeterli olacağı düşünülmüştür. Dördüncü bölümde yüksek lisans tezlerindeki ideoloji yaklaşımlarının sınıflandırması da burada çizilen kuramsal çerçeve doğrultusunda yapılmıştır.

[34] Metinlerin çokvurgulu doğası için bkz. Voloşinov, 2001.

1.3. Türkiye'de İletişim Eğitimi ve Araştırmaları

1.3.1. Türkiye'de İletişim Eğitimi

Türkiye'de iletişim eğitimi konusunda ilk girişim 1930 yılında yaşanmıştır. 8 Ağustos 1930 yılında *Resmi Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe giren Matbuat Kanunu'nda (1881 sayılı) yazı işleri müdürleri için "*Yüksek mekteplerden veya lise ile buna muadil diğer mekteplerden şehadetnameli olmak*" şartı konulunca İstanbul Üniversitesi'nde gazetecilik okulu açma girişiminde bulunulmuştur. Ancak sonrasında gazetecilerin itirazlarıyla ilgili maddenin değiştirilmesi, o tarihte gazetecilik eğitiminin[35] başlamasına engel olmuştur (Erdoğan & Alemdar, 2002: 224).

Türkiye'de iletişim eğitimi ilk olarak Müderris[36] Fehmi Yahya Tuna'nın 1948 yılında açtığı özel gazetecilik okulu çatısı altında verilmiştir. Almanya'da eğitim gören Tuna, kurduğu okul ile günümüzdeki Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nin temelini atmıştır (İnuğur, 1988: 155). Üniversite bünyesinde iletişim eğitimi ise 1950 - 51 döneminde ilk öğrencilerini alan İstanbul Üniversitesi (İÜ) İktisat Fakültesine bağlı olarak kurulan Gazetecilik Enstitüsü'yle başlamıştır. Basın sektörüne eleman yetiştirmeyi amaç edinen Enstitü'de dersler, İktisat Fakültesi öğretim üyeleri ve dönemin gazetecileri tarafından verilmiştir. Ancak Enstitü iletişimi kapsayıcı bir eğitim vermekte yetersiz kalınca, alandaki boşluğu doldurmak için 1965 yılında Ankara Üniversitesi (AÜ) Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne (SBF) bağlı olarak Basın Yayın Yüksek Okulu (BYYO) açılmıştır (Mutlu, 2005a: 70-71; Tokgöz, 2003: 14-26). AÜ SBF'ye bağlı olarak kurulan BYYO, "*Ankara Gazeteciler Cemiyeti, Ankara Gazeteciler Sendikası, Anadolu Ajansı'nın talebi ve* UNESCO" desteğiyle kurulmuştur (Tokgöz, 2015b: 14). Hıfzı Topuz, AÜ BYYO'yu

[35] Türkiye'de gazetecilik eğitiminin başlangıcı ve gelişimi için bkz. R. Uzun, 2011.

[36] Medresede veya camide öğretmen, ders veren profesör (Türk Dil Kurumu, Genel Türkçe Sözlük).

UNESCO'nun kurduğu ilk okullar arasında gösterir (Aktaran Tokgöz, 2015b: 14). UNESCO, kuruluş aşamasından sonra da BYYO'ya destek vermeye devam etmiş, Yüksekokul'daki siyaset, hukuk, sosyoloji gibi dersler Üniversite kadroları tarafından verilirken, uzmanlık derslerini verme konusunda yaşanan sorun UNESCO ve Fulbright programları çerçevesinde yurtdışından gelen öğretim üyeleri ile aşılmıştır[37] (Tokgöz, 2006a: 38). SBF'ye bağlı BYYO'nun kurulmasından sonra 1992 yılına kadar Ege, Gazi[38] ve Marmara Üniversitelerinde de BYYO'lar eğitime başlamıştır.

AÜ SBF bünyesinde iletişim ile ilgilenen ve 1950'lerde Forum dergisini çıkaran Şerif Mardin, Mümtaz Soysal gibi isimler olmasına rağmen bu isimler BYYO'da ve iletişim araştırmalarında etkin konumda olmamışlardır. Alemdar, AÜ SBF ve DTCF bünyesindeki önemli akademisyenlerin[39] iletişim eğitimini desteklediğini ancak bunun sınırlı kaldığını, iletişim ile ilgilenmelerine rağmen araştırmalarında iletişimi konu edinmediklerini ve iletişim eğitiminde yer almadıklarını belirtir:

> Örneğin Şerif Mardin siyasi düşünceler tarihinin yanı sıra doktora tezi nedeniyle ilgilendiği Jön Türk basınını; Mümtaz Soysal anayasal gelişmelerin yanı sıra yakından bildiği, katkıda bulunduğu, Kadro geleneğini sürdüren dergi yayıncılığını ve düşün yaşamı üzerindeki etkilerini anlatabilirdi. Maliye dersinde geleceğin iletişimcilerine bütçe okuryazarlığı öğretilebilirdi. İktisat (makro, mikro, para, kredi konuları) iletişimcilerin gelişmeleri anlayıp anlaşılır kılmalarına yardım edecek bir biçimde aktarılabilirdi. Sosyal politika ve emek konuları iletişim dünyası özelinde ele alınabilirdi. Sosyoloji, Tahir Çağatay'ın daha o tarihlerde üzerinde düşünmeye başladığı iletişim sosyolojisine dönüştürülebilirdi (Alemdar, 2018: 12).

[37] Her ne kadar başta ABD kontrolündeki UNESCO desteği ve kalkınma amacıyla kurulsa da AÜ BYYO, ilerleyen yıllarda Amerikan gazetecilik eğitimi anlayışından uzak kalmıştır. Bunda en önemli etken ise AÜ BYYO'nun Kıta Avrupa geleneği çizgisinde olan SBF bünyesinde eğitime başlamasıdır (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 157).

[38] Tezin bundan sonraki bölümlerinde bahsettiğimiz Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi çıkarılan "Yükseköğretim Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" (7141 Sayılı) ile Mayıs 2018 tarihinde Gazi Üniversitesi'nden ayrılarak yeni kurulan Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'ne bağlanmıştır (*Resmi Gazete*, 18.05.2018).

[39] O dönemde SBF ve DTCF kadrosundaki önemli isimler şöyledir: Bahri Savcı, Nermin Abadan-Unat, Şerif Mardin, Mümtaz Soysal, Safa Reisoğlu, İlhan Öztrak, Şeref Gözübüyük, Fahir Armaoğlu, Reşat Aktan, Feyyaz Gölcüklü, Suat Bilge, Mehmet Gönlübol, Cahit Talas, Bedri Gürsoy, İsmail Türk, Bülent Daver, Suat Bilge, Cevat Geray, Orhan Türkay, Ahmet Demir, Gündüz Akıncı, Tahir Çağatay (Alemdar, 2018: 11-12)

Var olan kadroların eğitim konusundaki desteği düşük seviyede kalınca 1965'te kurulan BYYO'nun akademisyen ihtiyacını karşılamak için araştırma görevlileri öncelikle yurtdışına gönderilerek iletişim alanında yetişmeleri sağlamıştır.

Türkiye'deki iletişim eğitiminin başlangıcını o dönemdeki dünya şartları üzerinden okuduğumuzda, UNESCO ve ABD desteği daha anlaşılabilir bir hal alacaktır. II. Dünya Savaşı sonrası yıkıma uğrayan Avrupa, önemli bir birikime sahip olmasına rağmen aldığı ağır yaraları sarmaya çalışırken ABD bilim ve sanat konularında hegemonyasını kurma gayreti içerisinde, eğitime ve kültüre önemli kaynaklar aktarmıştır. Bu çerçevede bilim ve sanat ABD'nin Soğuk Savaş politikalarının etkisi altında kalmıştır. Türkiye ölçeğinde de ABD kaynaklı pragmatik yaklaşım, sosyal bilimlerdeki "yeni kuşak" araştırmacılar tarafından önemli derecede kabul görmüştür (Örnek, 2015: 23-24, 102-103). Bilim ve sanat alanında hegemonyasını kuran ABD'deki anaakım yaklaşımlar iletişim özelinde Türkiye'de de benimsenmiştir. Bunlara ek olarak Cangül Örnek, II. Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş'ın ortasında kalan Türkiye'de, yurtdışında yapılmış eleştirel ya da alternatif yaklaşımların hiç dikkate alınmadığını belirtir. Batıdaki anaakım yaklaşımların olduğu gibi kabul edildiğine dikkat çeker. Batıdaki alternatif yaklaşımların ortaya çıkmasında ise Vietnam Savaşı'nın ve 1960'ların önemli bir dönemeç olduğunu belirtir (Örnek, 2015: 19-20). İletişim alanı özelinde de ele aldığımızda 1960'ların ortalarında eğitime başlayan AÜ BYYO'nun, ABD merkezli anaakım yaklaşımlar çerçevesinde kurulması, yukarıda değindiğimiz, dünyada 1960'lar ile başlayan eleştirel ve alternatif bakış açılarının Türkiye'de görmezden gelindiğinin göstergesidir.

BYYO'lar dışında Türkiye'deki iletişim eğitiminin başlangıcında önemli bir yeri olan Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde (bugünkü adıyla Anadolu Üniversitesi[40]) iletişim eğitimi 1970'lerin başına dayanmaktadır. 1972 yılında Akademi

[40] Çıkarılan "Yükseköğretim Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" (7141 Sayılı) ile Anadolu Üniversitesi Mayıs 2018'de bölünmüş ve bazı

bünyesinde olan eğitim televizyonu, kurulan Televizyon ile Eğitim Enstitüsü'ne bağlanmıştır (Aşkun, 1979: 2). 1975 yılına gelindiğinde ise Akademiye bağlı olarak Sinema ve Televizyon Yüksekokulu kurulmuştur (*Resmi Gazete*, 1 Haziran 1975). Yüksekokul, iletişim eğitimi için gerekli altyapı sağlandıktan sonra 1977 - 78 döneminde ilk öğrencilerini almıştır (Aşkun, 1979: 3,12). 1979 yılında ise Yüksekokul, Televizyon ile Eğitim ve Öğretim Fakültesi'ne bölüm olarak bağlanırken, Basın Yayın bölümde bu fakülte çatısı altında kurulmuştur. İletişim merkezli genişlemesinden dolayı 1980 Mayısı'nda Televizyon ile Eğitim ve Öğretim Fakültesi'nin adı İletişim Bilimleri Fakültesi olarak değiştirilmiştir (Aşkun, 1980: 1-2). Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde 1972'den itibaren başlayan iletişim eğitimi amaç olarak diğer üniversitelerde kurulan BYYO'lar ile aynı çizgide olmuştur[41].

1992 yılına gelindiğinde var olan yüksekokullar iletişim fakültelerine çevrilmiş ve Selçuk Üniversitesi'nde İletişim Fakültesi kurulmuştur. 1980 yılında kurulan Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'ne bağlı İletişim Bilimleri Fakültesi ile Türkiye'deki iletişim fakültesi sayısı yedi olmuştur. Sonrasında günümüze kadar devam eden süreçte hem vakıf hem de devlet üniversitelerinde iletişim fakülteleri açılmıştır. Türkiye'de BYYO'ların fakülteye dönüştürülme gerekçesi olarak iletişimin ayrı bir disiplin olduğu öne sürülmüştür. Ancak bu durum 1960'lar ve 1970'ler ile yükselişe geçen eleştirel paradigma ile çelişmektedir. Dünyada 1960'lar ve 1970'lerde iletişim çalışmalarında anaakım yaklaşım tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönemde "çizgisel iletişim" ve

bölümleri yeni kurulan Eskişehir Teknik Üniversitesi Üniversitesi'ne bağlanmıştır (*Resmi Gazete*, 18 Mayıs 2018).

[41] Kuruluşları sırasında Televizyon ile Eğitim Enstitüsü'nün amacı "e*ğitimde etkinliği ve televizyon tekniğini bilen insan gücünün yetiştirilmesi"* (*Resmi Gazete*, 1 Eylül 1972), Sinema ve Televizyon Yüksekokulu'nun amacı "*sinema ve televizyon alanlarında mesleki ve teknik öğretim, eğitim ve araştırma yapıp, bu alanlara özel bilgi sahibi işletmeci sanatçı, yapımcı, yönetmen, teknik uzman, vb. meslek üyeleri yetiştirmek"* (*Resmi Gazete*, 1 Haziran 1975), İletişim Bilimleri Fakültesi'nin amacı da "*Sinema, Televizyon, Basın, Yayın ile diğer görsel bilim ve sanat dallarında, mesleki ve teknik öğretim, eğitim, araştırma ile buna bağlı sosyal ve kültürel geliştirme çalışmaları yaparak, bu alanlara gerekli bilgi sahibi uzmanlar yetiştirmektir" (Resmi Gazete,* 17 Aralık 1979) şeklinde belirlenmiştir.

“kampanya modeli” terk edilmemekle birlikte iletişim çalışmalarında diğer disiplinlerin desteğine ihtiyaç olduğu kabul edilmiştir. Eleştirel paradigma içerisinde iletişim disiplinlerarası bir konuma yerleştirilmiştir. Bu ise Amerikan yaklaşımına Avrupa kökenli eleştirel yaklaşımın girmesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca bu dönemde eleştirel paradigmadan etkilenen anakım çalışmalarda, iletişimin toplumsal rolü ön plana çıkmaya başlamıştır (Özbek, 1993: 315). Türkiye’de ise BYYO ve iletişim fakültelerinin kuruluş aşamasında, eleştirel bakış açısı ya kabul görmemiş ya da geri planda kalmıştır.

Özel okullar noktasından Türkiye'deki iletişim eğitimine değinecek olursak 1948 yılında Fehmi Yahya Tuna’nın açtığı okuldan sonra 1965 yılına kadar bir gelişme yaşanmamıştır. 1965 yılında çıkarılan yasa ile özel okulların açılmasına izin verilmiş ve İstanbul’da İstanbul Özel Gazetecilik Yüksek Okulu (1966), Ankara’da Başkent Özel Gazetecilik Yüksek Okulu (1967), İzmir’de İzmir Karataş Özel Gazetecilik Yüksek Okulu (1968) eğitime başlamıştır. Ancak yapılan incelemeler sonrasında bu okulların şartlarının eğitim vermeye uygun olmadığı ve verdikleri eğitimlerin yetersiz olduğu belirlenmiştir. 1971 yılında çıkarılan yasa ile gazetecilik yüksekokulları devletleştirilmiş ve İstanbul, İzmir, Ankara İktisadi Ticari İlimler Akademilerine bağlanmıştır (Altun, 1995a: 109-111).

Türkiye’deki iletişim çatısı altında ilk lisansüstü eğitim, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Televizyon ile Öğretim ve Eğitim Fakültesi’nde 1979 yılında başlamıştır (*Resmi Gazete*, 13 Aralık 1979). Yukarıda da değindiğimiz gibi bu Fakülte’nin adı kısa bir süre sonra (Mayıs 1980) İletişim Bilimleri Fakültesi olarak değiştirilmiştir. Sonrasında ise 1982 yılında sosyal bilimler enstitülerinin kurulmasıyla birlikte diğer üniversitelerde de iletişim anabilim dalları altında lisansüstü çalışmalar başlamıştır. 1983 yılında İstanbul ve Marmara Üniversitelerinde yüksek lisans ve doktora, 1984 yılında Gazi ve Anadolu Üniversitesi, 1986 yılında Ankara ve Ege Üniversitesi'nde

yüksek lisans programları, iletişim alanında lisansüstü eğitim amacıyla öğrenci kabul etmeye başlamıştır (Tokgöz, 2003: 14-26; 2006a: 40).

1.3.2. Türkiye'de İletişim Araştırmalarının Başlangıcı

Dünyada ve Türkiye'de iletişim araştırmalarını karşılaştırdığımızda ikisinin paralel ilerlediğini söylemek mümkün değildir. Daha önce de değindiğimiz gibi dünyada iletişim alanındaki eleştirel yaklaşımın önemsenmeye başladığı dönemde, Türkiye'de üniversitelerde iletişim eğitimi, fakülte düzeyinde başlamış ve Lazarsfeld geleneğinin temsil ettiği anaakım yaklaşım benimsenmiştir.

Ahmet Emin Yalman'ın 1914'te The Development of Modern Turkey As Measured By Its Press" başlıklı çalışması Türkiye'de iletişimi konu alan ilk araştırma olarak kabul edilir. Yalman, araştırmasında siyasete ağırlık vermiş ve "*Osmanlı Devleti'nde basın - siyaset ilişkisini değerlendirilmiştir*" (Tokgöz, 2015a: 17). Ancak çalışmanın ABD'deki Columbia Üniversitesi Siyaset Bilimleri Fakültesi'nde yapılmış olması nedeniyle Türkiye'de değil, Türkiye üzerine yapılmış ilk iletişim konulu araştırma olduğunu söylemek daha doğru olur. Sonrasında ise Türkiye'de 1930'lu ve 1940'lı yıllarda İÜ ve AÜ Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi 'nde (DTCF) yapılan sosyoloji çalışmalarında dolaylı olarak iletişime değinilmiştir (Tokgöz, 2000: 16). Hilmi Ziya Ülken, Mümtaz Turhan İÜ'de, Pertev Naili Boratav, Muzaffer Şerif Başoğlu, Niyazi Berkes, Behice Boran da AÜ DTCF'de iletişimle ilgili çalışmalar yapmışlardır (H. Yüksel, 2016: 24).

Türkiye'de 1950'li yıllarda yapılan iletişim çalışmalarına baktığımızda *Hürriyet* gazetesini konu alan Jacques Kayser'in araştırması karşımıza çıkmaktadır. 17 ülkeden[42]

[42] Ülkeler: Mısır, Güney Afrika, Meksika, ABD, Arjantin, Brezilya, Çin, Hindistan, Türkiye, Çekoslovakya, Fransa, İtalya, İsveç, İngiltere, Yugoslavya, Avustralya, SSCB

gazeteleri karşılaştıran Kayser (1953), gazetelerin yapısal özelliklerini ve haberleri sunuş şeklini incelemiştir. Sonrasındaki çalışmalar ise gazete, radyo, sinema, tiyatro gibi kitle iletişim araçlarını kullanım alışkanlıklarını belirlemek için yapılmıştır. Bunlara örnek ilk araştırmayı gerçekleştiren Amerikalı Daniel Lerner'dir (1958). Orta Doğu Ülkelerini[43] çalışmasının kapsamına alan Lerner, Türkiye'den ise Ankara Balgat'ı araştırma sahası olarak seçmiştir. Anket yöntemiyle film izlemek, gazete okumak, radyo dinlemek gibi insanların kitle iletişim araçlarını kullanma alışkanlıklarını saptamaya çalışmıştır (Lerner, 1958). Modernleşme kuramları[44] çerçevesinde çalışmasını yapan Lerner, bu araştırmasını Columbia Üniversitesi çatısı altında Lazersfeld'in başkanlığını yaptığı Bureau of Applied Social Research ile ortaklaşa gerçekleştirmiştir. Lerner, çalışmasının sonunda yayımladığı kitabında modernleşme kuramından hareketle, Üçüncü Dünya Ülkelerinin geleneksellikten modernleşme ile kurtulabileceğini ve gelişme sağlayacağını savunmuştur (1958). Modernleşme kuramcılarının geleneksellikten modernleşmeye doğrusal geçişin en önemli öğesi olarak medyayı gördüğünü hatırlarsak (Mattelart, 2003: 39) Lerner'de bu anlayıştan hareketle çalışmasında medyanın önemini perçinlemiştir. Ayrıca Lerner'in, araştırmasında medya ürünlerinin içeriğini konu edinmemiş daha çok kitle iletişim araçlarının kullanım sıklığı incelenmiştir.

Türkiye'deki iletişim araştırmalarına lisansüstü tezler bağlamında bakarsak AÜ SBF BYYO kadrosuna alınan araştırma görevlileri yüksek lisanslarını yurt dışında yaptıktan sonra, Türkiye'ye dönerek iletişim konulu doktora tezlerini SBF doktora programında tamamlamışlardır. Özellikle BYYO bünyesindeki araştırmacıların

[43] Ülkeler: Türkiye, Lübnan, Mısır, Suriye, Ürdün, İran

[44] Soğuk Savaş sonrası yıkılan Avrupayı ayağa kaldırmak için liberaller, ABD'nin Sovyet tehlikesine karşı dış müdahalesini meşru hale getirmiş, yapılandırma programlarını iktisadi ve insani bir gereklilik olarak sunmuştur. Liberaller ayrıca sömürgeden yeni kurtulmuş ve bağımsızlığını kazanmış ülkeleri de bu bakış açısı içine dâhil etmiştir. Bu çerçevede kapitalizm adına yol göstermek amacıyla modernleşmemiş Üçüncü Dünya Ülkelerin toplumsal yapılarının anlaşılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bunun içinse ABD'deki üniversiteler ve araştırma kuruluşları devreye girmiş, çalışmalar yürütmüştür. Sovyetlere olan konumu nedeniyle Ortadoğu ve Türkiye de bu araştırmalarda önemli yer etmiştir (Örnek, 2015: 26-27, 151-193).

1960'ların ikinci yarısı 1970'lerde yaptığı çalışmalar, Türkiye'deki iletişim araştırmalarının temelini atmış, sonraki yıllarda alanın şekillenmesini sağlamıştır (Tokgöz, 2006a: 39-40; 2015a: 22-26). Bu noktada iletişim eğitimi ve çalışmaları için dönüm noktası AÜ SBF'ye bağlı olarak kurulan BYYO'dur. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, BYYO bünyesinde yurtdışına gönderilen araştırmacıların yüksek lisanslarını tamamladıktan sonra doktoralarını AÜ SBF bünyesinde yapmalarıdır. Kısacası Türkiye'de iletişim alanında yüksek lisanstan önce doktora tezleri yapılmıştır. BYYO'ların belli bir süre farklı fakültelere bağlı kalması gibi nedenlerden dolayı, iletişim fakültelerinin çatısı altında lisansüstü çalışmalarının başlangıcı, 1980'li yıllardır. Ancak yıkarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı 1982'de kurulan sosyal bilimler enstitülerinin çatısı altında yapılan tezler başlangıç olarak kabul edilemez.

İletişim alanındaki lisansüstü tez çalışmalarının Türkiye'deki ilk örnekleri 1960'lı ve 70'li yıllarda yapılan yedi doktora tezidir. Bunlardan ikisi Ersan İlal ve Cengiz Taşer tarafından iletişim hukuku alanında yapılmıştır. Ünsal Oskay, Oya Tokgöz, Aysel Aziz, Uygur Kocabaşoğlu, Nilgün Abisel tarafından yapılan diğer beş doktora çalışması ise gerçek anlamda iletişim araştırması özelliği taşımaktadır. İlk olma özelliğini taşıyan bu tezlerin odak noktaları "modernleşme ve toplumsal kalkınma kuramı, medya sistemleri ve siyasal iletişimin rolü, kitle iletişim aracı olarak radyo, televizyon ve sinema"dır. Araştırmacılar bu çalışmalarında kuramsal olarak anaakım iletişim yaklaşımını benimsemişlerdir. Bunun yanında araştırmalarda dikkat çeken temel iki nokta daha vardır. Bunlardan birincisi, tezler siyasi ve toplumsal noktadan Türkiye'de kitle iletişimi tartışmasını başlatmıştır. İkinci olarak ise ilk dönemde yapılan lisansüstü tezlerin arasında gazeteler üzerine yapılmış çalışma bulunmamaktadır (Tokgöz, 2015a: 23-25). Bu durum dönemin şartlarıyla açıklanabilir. 1964 yılında Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) kurulmuş, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'na televizyon yayınının yapılması eklenmiş ve Batı Almanya'nın desteğiyle 1968 yılında Ankara'da televizyon için deneme yayınları

başlamıştır (Tokgöz, 2006a: 50). 1961 Anayasası ve TRT'nin etkisiyle 1960'lar ile birlikte iletişim çalışmalarının "iletişim hukuku, iletişim ekonomisi, iletişim teknolojisi, iletişim sosyolojisi" üzerine yapıldığını söylemek mümkündür (Tokgöz, 2015a: 21).

Türkiye'de yapılan bu ilk çalışmalarda iletişim araçlarında üretilen içeriklere odaklanılmamıştır. Daha çok izleyici ya da dinleyicinin tutum ve davranışlarına, kitle iletişim araçlarının etkisini ölçen araştırmalar yapılmıştır. Bu da Türkiye'de ilk dönem iletişim araştırmalarının ABD kökenli anaakım paradigmanın etkisinde kaldığını bize göstermektedir.

1.4. İletişim Alanındaki Tezleri ve Medya Çalışmalarındaki İdeoloji Yaklaşımlarını Konu Edinen Çalışmalar

Bu tezin konu edindiği ve sorunsallaştırdığı noktalardan, iletişim alanında yapılmış araştırmalara baktığımızda, gazete haberlerini konu almış ve tezleri ideoloji ekseninde irdeleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak iletişim alanında tamamlanan lisansüstü tezler ya da medya çalışmalarındaki ideoloji yaklaşımları farklı araştırmalara konu edilmiştir.

1.4.1. İletişim Alanındaki Tezlerin İnceleme Konusu Edilmesi

Dursun, 2004 yılında yaptığı, "Türkiye'de Haber ve Habercilik Çalışmalarının Genel bir Değerlendirmesi: 1980 - 2003" başlıklı araştırmasında haber ve habercilik pratiklerini konu alan lisansüstü tezleri, bilimsel dergilerde yayımlanmış makaleler ile kitapları ele almış ve bunları iki ana başlık altında incelemiştir. Bu başlıkların ilkinde çalışmalar yöntem ve yaklaşım bakımından sınıflandırılmıştır. İkincisinde haber ve haberciliği konu edinen araştırmaların sorunsallarına göre dağılımlarına bakılmıştır (Dursun, 2004b: 90). Araştırmanın tezleri konu alan kısmında, evren Yükseköğretim Kurumu arşivinden ulaşılan, haber ve habercilik konulu 400 civarındaki tezden

oluşmaktadır. Evren içerisindeki tezlerden 210'u örneklem olarak belirlenmiş ve bu tezlere 23 soruluk bir anket yapılmıştır. Anket doğrultusunda tezlere ait veriler, çalışmaların biçimsel özellikleri, içerikleri ve yapıldığı üniversiteler olmak üzere üç başlık altında ortaya konmuştur. Biçimsel özellikler başlığında tezlerin tamamlanma yılları, sayfa sayıları, varsayımlarının olup olmadığı, nitelikleri, türü, görsel analiz içerip içermediği ve tezlerde incelenen medya türleri tablolar halinde verilmiştir. Araştırmaların içeriklerine ilişkin bulgular ise tezlerin temel sorunsalı, konusu, yaklaşımı, haber anlayışı, örneklemi, araştırma yöntem ve tekniği başlıkları altında ortaya konulmuştur. Çalışmanın son kısmında, üniversiteler ekseninde tezlerin türüne, tamamlandığı yıla, temel sorunsalına, haber anlayışına, yöntemine ve tezlerde inceleme konusu edinen medya türünün özelliğine ilişkin veriler tablolar şeklinde sunulmuştur. Bu kısımdaki amaç incelenen konu ekseninde üniversitelerin temel eğilimlerinin saptanması olarak belirtilmiştir (Dursun, 2004b). Değerlendirmesinin sonucunda Dursun, çalışmalarda en fazla içerik çözümlemesi yönteminin kullanıldığını saptamıştır. Bununla birlikte yapılan tezlerde en fazla "haber gerçekliği yansıtır ve nesnel olmalıdır" anlayışının kabul edildiği, haberin ideolojik olabileceği ve nesnel olamayacağı yaklaşımlarının 1995 yılından sonra arttığı sonucuna varılmıştır (Dursun, 2004b: 103). Üniversiteler ölçeğinde ise AÜ İletişim Fakültesi'nde yapılan çalışmaların eleştirel yaklaşım doğrultusunda kurulduğu, diğer üniversitelerdeki tezlerde ise ağırlıklı olarak anaakım habercilik anlayışının benimsendiği, Dursun'un çalışmasında ön plana çıkan noktalardır. Tezlerde benimsenen teorik bakış açısında da sorunların olduğuna vurgu yapan Dursun, çalışmalarda eklektik habercilik anlayışının varlığına dikkat çeker (2004b: 116-117). Çalışmasının bütününde ise iletişim çalışmalarında haberin gerçeği yansıttığı anlayışından haberin ideolojik bir yapıda olduğu ve nesnel olamayacağı anlayışına doğru bir kaymanın olduğunu ifade eder. Yapılan çalışmalarda, yöntem olarak kullanılan içerik ve söylem çözümlemelerinde yabancı literatüre yeterince bakmamanın getirdiği bir sonuç olarak ciddi karışıklıkların

olduğunu belirtir. Tüm bunlara ek olarak incelediği çalışmalarda alımlama araştırmalarının hemen hemen hiç olmadığına dikkat çeker (Dursun, 2004b: 145-146). Dursun'un bu çalışması bütünlüklü bir çıkarım sağlamaktadır ancak sonuçların ya da çalışmanın güncellenmesi gerektiği de ortadadır. Betimleyici nitelikte yapılan bu çalışmada tezler genel anlamda tezin konusu, yapıldığı yer, yaklaşımı, sorunsalı, yöntemi gibi nicel veriler üzerinden ortaya konulmuştur. Bu tez ise odak noktasına ideolojiyi alması nicel ve nitel bir yol benimseyerek incelenen çalışmalardaki sorunları saptamak amacını taşıması nedeniyle Dursun'un makalesinden farklılaşmaktadır.

Tokgöz, "Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de İletişim Araştırmaları: Eleştirel Bir Değerlendirme" (2015a) başlıklı makalesinde, Türkiye'deki iletişim araştırmalarını, 20. yüzyılın başından itibaren tarihsel bir çerçevede ele almıştır. Çalışmasının bir bölümünde, 1980'li ve 1990'lı yıllarda yapılan doktora tezlerine değinilmiş ancak bunlar daha çok iletişim alanındaki lisansüstü eğitim ekseninden değerlendirilmiştir (2015a). Bu bağlamda Tokgöz'ün çalışması, Türkiye'deki tezlerin başlangıcının görülmesi noktasında önemlidir.

Tokgöz'ün doktora tezlerini incelediği diğer çalışması ise "Türkiye'de İletişim Araştırmalarında İletişim Eğitiminin Rolü ve Önemi" (2006b) başlıklı makalesidir. Tokgöz, çalışmasında 1988 ve 2003 yıları arasında tamamlanmış doktora tezlerini konuları, içerikleri, metodolojileri bakımından tartışmayı ve çalışmaların iletişim eğitimine katkısını belirlemeyi amaçlamıştır. Örneklem olarak 1988, 1993, 1998 ve 2003 yılında tamamlanan doktora tezlerinin alındığı makalede öncelikle tez sayılarının yıllara göre değişimi değerlendirilmiştir. Sonrasında ise iletişim fakültelerindeki akademisyen sayısı, devlet ve vakıf üniversitesi ayrımı üzerinden ortaya konmuş ve doktorayı tamamlayanların üniversitelerde istihdam edilme durumu incelenmiştir. Değerlendirmenin sonunda, incelenen çalışmaların görgül, analitik ve betimleyici

özelliklerde olduğunu saptaması yapılmıştır. Bunun yanında kaynakların verimli olarak kullanılması durumunda iletişim araştırmalarının çeşitleneceğini ve zenginleşeceğini belirtilmiştir (Tokgöz, 2006b: 10-11). Çalışmada genel anlamda doktora tezleri, Türkiye'deki iletişim fakültelerinin durumu ve iletişim eğitimi üzerinden ele alınmıştır.

Tokgöz'ün tezleri incelediği ve burada ele alacağımız son çalışması " Türkiye'de İletişim Fakültelerindeki Eğitim Kadrosunun Konumu Eleştirel Bir Değerlendirme" (2006a) başlıklı makaledir. Tokgöz, AÜ SBF (1971 - 1994), Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi (1985 - 1994), ve YÖK (1988 - 2004) bünyesinde yapılan doktora tezlerini, iletişim eğitimi kadrolarının konumunu belirlemek amacıyla incelemiştir. İncelemede tezlerin yerine, yılına, sayısına, konusuna ve kimler tarafından yapıldığına odaklanmış, tezleri tamamlayanların iletişim eğitimindeki konumları değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda Tokgöz, iletişim araştırmalarında yeni arayışların olduğuna ve bunun sonucunda da yeni tartışmaların ve değerlendirilmelerin yapılması ihtiyacına dikkat çekmiştir (Tokgöz, 2006a).

Türkiye'de yapılan tezleri inceleme konusu edinen diğer bir çalışma da Hakan Yüksel'in "Türkiye'deki Hâkim İletişim Kavramsallaştırmasının Gelişimi ve Sınırlılıkları" (2016) başlıklı makalesidir. Türkiye'deki hâkim iletişim kavramlaştırmasının gelişimini ve toplumsalı çözümlemedeki yetersizliğini sorunsallaştıran H. Yüksel, "medya ve içeriğinin" iletişim araştırmalarının önemli bir boyutu olduğunu kabul etmiş ancak bu yaklaşımı indirgemeci olarak değerlendirmiştir (2016: 10). H. Yüksel, iletişimin "toplumsal güç" ilişkileri kapsamında sorgulanması ihtiyacına vurgu yapmıştır. Bunun için iletişim çalışmalarında "ulaşıma, finansa, mimariye ve sanata" bakılmasının "malların ve paranın dolaşımı"nın incelemesinin gerekli olduğu belirtilmiştir (H. Yüksel, 2016: 12-17).

H. Yüksel, çalışmasında doktora tezleri ve dergi makalelerini, Türkiye'deki hâkim iletişim kavramlaştırmasının günümüzdeki etkilerini ortaya koymak için incelemiştir. İnceleme evreni Türkiye'deki 2013 - 2015 yılları arasında tamamlanan tezlerden oluşmaktadır. Bunun yanında belli üniversitelerde[45] yapılmış tezler konusuna, başlığına ya da yapıldığı üniversiteye göre hâkim iletişim kavramsallaştırması bağlamında betimlemiştir. Ancak örneklemin gerekçelendirilmemesi, çalışmaya önemli bir sınırlılık katmaktadır. Makalede tezlerin incelenmesinin sonucunda, hâkim kavramlaştırmada araca ve içeriğe odaklanmanın güçlü olduğu sonucuna varılmıştır (H. Yüksel, 2016: 34-36). Yüksel'in çalışmasının bu tezden ayrıştığı noktalar ise merkezine hâkim iletişim kavramlaştırmasını alması, örnekleminin kapsamını sınırlı tutması ve 2013 - 2015 yılları arasındaki tezleri değerlendirmesidir.

"Bir Bilim Dalı Olarak İletişim Bilimleri Alanının Türkiye'deki Konusal Kapsam Analizi" (2016) başlıklı makalesinde Esmeray Karataş Ateş, 1998 - 2015 yılları arasında iletişim bilimleri bilim ve anabilim dalı altında yapılan 154 doktora tezini değerlendirmiştir. Çalışmada tezlerin yıllara, yapıldığı üniversiteye ve konularına göre dağılımları tablolar halinde verilmiştir. Sınıflandırılmanın yapıldığı başlıklarının oluşturulmasında Kongre Kütüphanesi'nden[46] yararlanılmıştır. Makalede iletişim bilimleri kapsamında en çok sinema ve gazetecilik alanında doktora tezinin tamamlandığı sonucuna varılmıştır (Ateş, 2016: 226-227).

Ayşegül Çilingir, "İletişim Alanında İçerik Analizi Yöntemi Kullanılarak Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Üzerine Bir İnceleme" (2017) başlıklı makalesinin amacını, iletişim alanında yapılan tezlerde içerik analizi yönteminin kullanımına ilişkin

[45] Çalışmanın örneklemi İstanbul, Ankara, Anadolu, Yeditepe, Galatasaray ve İstanbul Bilgi Üniversiteleri İletişim Fakültelerinde yapılan tezlerden oluşmaktadır.

[46] Washington'da bulunan ABD Ulusal Kütüphanesi.

veriler elde etmek şeklinde belirtmiştir. Çilingir, çalışmasında 1996 - 2015 yılları arasında tamamlanmış 64 yüksek lisans ve doktora tezini nicel yöntem kullanarak incelemiştir. Çalışmanın sonucunda 2006 yılından sonra içerik analizi yönteminin kullanımının arttığını saptamış ve bunun nedeni olarak da bu yöntemin objektif, kesin, güvenilir ve sistematik bir yapıya sahip olmasını göstermiştir. Buna ek olarak içerik analizi yönteminin sosyal bilimlerdeki bilimsellik tartışmalarında "*önemli bir adım olarak karşımıza çık*"tığını savunmuştur (Çilingir, 2017: 158-159).

Aylin Aydoğan "Yeni İletişim Teknolojileri Tezlerinde Neo - Klasik İktisat Paradigmasının Hegomonyası" (2006) başlıklı çalışmasında hem nicel hem de nitel yöntemi kullanmıştır. Aydoğan araştırmasında, 1980'lerden sonra yapılan yeni iletişim teknolojileri tezlerini incelemiştir. Bu incelemeyi ise neo - klasik iktisat paradigmasını merkezine alarak yapmıştır. Çalışmanın nicel kısmında tezlerin türlerine (yüksek lisans ya da doktora), yıllarına, üniversitelerine ve alanlarına göre dağılımları tablolar halinde verilmiştir. Niteliksel değerlendirmenin yapıldığı bölümde ise yeni iletişim teknolojilerini konu alan tezler "teknolojik eğilim" ve "siyasal eğilim", başlıkları altında değerlendirilmişdir. Aydoğan'ın çalışması neo - klasik iktisat paradigmasını merkezine aldığı için sonuçları bakımında bu tez ile bir ortak nokta taşımasa da yöntem olarak bu tezde benimsenen niceliksel ve niteliksel yöntemin bir arada kullanımının görülmesi açısından önemlidir.

Günseli Bayraktutan "İletişim Araştırmalarında İnternet Çalışmaları" (2015) başlıklı makalesinde, internet araştırmalarını üç ana başlık altında değerlendirmiştir. Bunlardan birincisinde, iletişim araştırmalarının tanımı ve diğer disiplinler ile olan ilişkisi ortaya konmuştur. İkincisinde, internet araştırmalarının kuramsal ve yöntemsel tartışmalarını yapan çalışmaları özetlenmiştir. Üçüncü başlıkta ise ikinci başlıkta yapılan değerlendirme Türkiye ölçeğinde uygulanmıştır (Bayraktutan, 2015: 431-432). Bu tez ile

Bayraktutan'ın araştırmasının kesiştiği nokta, üçüncü başlıkta ortaya çıkmaktadır. Bayraktutan iletişim araştırmaları ekseninde Türkiye'de yapılmış lisansüstü çalışmaları ele almıştır. Tezleri değerlendirdiği kısımda UTM üzerinden yapılan tarama ile araştırmalar listelenmiştir. Tezler inceleme konularına, bilim ve anabilim dallarına, türlerine (yüksek lisans ve doktora) göre niceliksel yöntem ile incelenirken nitel bir analize yer verilmemiştir

İletişim alanındaki tezler üzerine yapılmış diğer bir araştırma Abdülrezak Altun'un "Türkiye'de Lisansüstü Bitirme Çalışmalarında İletişim Konusu: 1987 - 1990 Yılları Arasında Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir İnceleme" (1995b) başlıklı makalesidir. Altun, bu makalede 1987 - 1990 yılları arasında iletişim alanındaki tezleri konularına, yapıldığı üniversiteye ve tamamlandığı yıla göre tablolar halinde ortaya koymuştur. Nicel yöntemin benimsendiği bu çalışmada genel bir sonuç verilmezken tezler yukarıdaki başlıklar altında betimlenmiştir.

İletişim alanındaki tezleri, anabilim dallarına (gazetecilik, reklamcılık ya da halkla ilişkiler gibi) göre değerlendiren çalışmalar halkla ilişkiler ve sinema bölümleri ekseninde yapılmıştır. Halkla ilişkiler alanında öncelikle Muharrem Çetin, Cem Yaşin ve Büşra Sönmez'in ortak çalışması olan "Türkiye'de Halkla İlişkiler Alanındaki Doktora Tezleri Üzerinden Alanda Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi" (2016) başlıklı makaleye değinmek gerekir. Araştırmada 2015 yılında tamamlanmış doktora tezleri, nitel ve nicel özellikleri, yapılan atıflar, kullanılan kaynaklar ve çalışılan konunun güncelliği başlıkları altında değerlendirilmiştir. Türkiye'de yapılan çalışmalarda dünyadaki gelişmelerin takip edildiği ancak "bu takip etmenin günceli yakalamaktan uzak olduğu" sonucuna varılmıştır (Çetin ve diğerleri, 2016: 264). Çalışmanın sadece 2015 yılındaki araştırmaları kapsaması önemli bir sınırlılıktır. Bu nedenle sonucun Türkiye'deki tezlere genellenmesi tartışmalıdır.

Halkla ilişkiler alanındaki lisansüstü tezleri değerlendiren ikinci çalışma ise Aydemir Okay ve Ayla Okay'ın "Türkiye'de Lisans ve Lisansüstü Halkla İlişkiler Eğitimi: Tezlerin Halkla İlişkiler Alanına Katkısının Kantitatif Bir Çalışması (1984 - 2007)" (2008) başlıklı makalesidir. Halkla ilişkiler alanında yapılmış tezlerin içerik analiziyle değerlendirdiği bu araştırmada, çalışmalar konularına, sayılarına, diline, danışmanın durumuna, (halkla ilişkiler alanından olup olmadığı) tamamlandığı üniversiteye ve yazarların cinsiyetine göre incelenmiştir (Okay ve Okay, 2008: 5).

Halkla ilişkiler alanında yapılmış yüksek lisans ve doktora tezlerindeki niceliksel artışın niteliksel olarak devam edip etmediğini ortaya koymayı amaçlayan Osman Sarıer, yüksek lisans tezinde (2014), 2003 - 2012 yılları arasında yapılmış lisansüstü tezleri konu edinmiştir. Sarıer, "Halkla İlişkiler Alanında Tamamlanmış Lisansüstü Tez Çalışmalarının İncelenmesi (2003 - 2012)" (2014) başlıklı çalışmasında, verileri geliştirdiği "tez inceleme formu" ile toplamıştır. Niceliksel başlıkta tezlerin yıllara, yapıldığı üniversitelere, yayın düzeylerine, danışman unvanlarına göre dağılımlarını ele almıştır. Nitel kısımda tezlerin konusunu, sorununu, amacını, önemini, sınırlılığını, kavramsal çerçevesini ve metodolojisini incelenmiştir. Bu incelemeyi SPSS programını kullanarak yapmıştır. Geliştirdiği form ile bulguları toplarken sadece tezlerin "giriş" kısımlarını kullanmıştır. 678 tezin incelendiği çalışma, aslında tezlerin giriş kısımları üzerine yapılmış bir araştırmadır. Bunun sonucu olarak Sarıer, giriş bölümünün yazımında araştırmacıların "*arzu edilen yetkinlikte olmadıkları*"nı belirtmiştir (2014: 138).

Halkla ilişkiler alanındaki tezler üzerine yapılan dördüncü çalışma ise Melike Aktaş ve Pınar Özdemir'in yaptığı "Disiplinlerarası Bir Alan Olarak Halkla İlişkiler: Türkiye'deki Akademik Çalışmalar Üzerine Niteliksel Bir İnceleme" (2006) başlıklı makaledir. Halkla ilişkilerin niteliksel yapısının ortaya koymak amacıyla hareket edilen

araştırmada yayımlanmış olan halkla ilişkiler kitapları, BYYO'lar ve İletişim Fakülteleri dergilerindeki makaleler ile alanda yazılmış doktora tezleri inceleme konusu edinilmiştir. Bu inceleme "tanım ve kapsam, kuramsal yönelim, yöntem ve disiplinlerarası nitelik başlıkları" altında yapılmıştır (Aktaş ve Özdemir, 2006: 33). Makalede, halkla ilişkiler alanındaki çalışmalarda ortaya çıkan sayısal artışın nitel artışı da beraberinde getirmediği, bu alandaki araştırmalarda anaakım paradigma doğrultusunda sistemin işlevselliğini sağlamak amacıyla etki çalışmalarına yoğunlaşıldığı sonucuna varılmıştır. Öneri olarak da halkla ilişkiler alanındaki çalışmaların disiplinlerarası bir şekilde yapılması gerektiği ifade edilmiştir (Aktaş ve Özdemir, 2006: 21).

1.4.2. İletişim Alanında Bibliyometrik Çözümleme Yöntemini Kullanılması

Bu tezin nicel bölümünde kullanılan bibliyometrik çözümleme yöntemi iletişim tezleri üzerine yapılan çalışmalarda da karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki Çağrı İnceoğlu'nun "Türkiye'de Sinemayı Konu Alan Doktora Tezleri Üzerine Bibliyometrik Bir Çözümleme" (2014) başlıklı makalesidir. Türkiye'deki sinema araştırmalarının özelliklerinin ve eğilimlerinin ortaya konulmasının amaçlandığı bu çalışmada 1985 - 2013 yılları arasında Türkiye'de sinema konusunda tamamlanmış 199 doktora ve sanatta yeterlilik tezi ile ilgili bilgiler bibliyometrik çözümleme kullanılarak sunulmuştur. Bu yöntem ile tezlerin yıllara, anabilim/anasanat dallarına, yazıldıkları dillere, yöntemlerine, yaklaşımlarına, yapım türlerine (kurmaca, belgesel, canlandırma vb), temel araştırma alanlarına (eleştiri, tarih, kuram vb), incelediği ülke sinemalarına, anahtar kelimelerine göre dağılımları incelenmiştir.

Bibliyometrik çözümleme yönteminin kullanarak iletişim alanında yapılmış çalışmaları değerlendiren diğer bir araştırma ise Saniye Ulu ve Mustafa Akdağ'ın “Dergilerde Yayınlanan Hakem Denetimli Makalelerin Bibliyometrik Profili: Selçuk İletişim Örneği” (2015) başlıklı makalesidir. Selçuk İletişim Dergisi'nin 1999 - 2013

yılları arasında yayımlanan sayılarının, bibliyometrik profilini oluşturmak amacıyla yapılan bu araştırmada, incelenen makalelerin yıllara göre dağılımı, kaç yazarlı olduğu, yazarların verimliliği, unvanlarına göre yazarların sayısı ve yazarların kurumları hakkında bulgular ortaya konulmuştur.

Sorunsallaştırdıkları noktalar nedeniyle hem İnceoğlu'nun (2014) hem de Ulu ve Akdağ'ın (2015) çalışmaları bu tez ile ortak bir yön barındırmadığı için bu makalelerde ulaşılan sonuçlara değinmeye gerek yoktur. Ancak iki araştırmada da kullanılan yöntem ile değerlendirme başlıklarının görülmesi bu tezin nicel kısmındaki incelemeye katkı yapmıştır.

Genel olarak tezler üzerine yapılan çalışmalara baktığımızda araştırmalarda ilk olarak künye bilgileri (tamamlandığı yıl, üniversite, anabilim dalı vb.) tablolar halinde verilmiştir. Sonrasında tezlerin içeriklerine yöneltilmiş sorular (tezlerin konu dağılımları, yöntemi vb) sonucunda tablolar oluşturulmuştur. Bu şekilde yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak nicel yöntem benimsemiştir. Ancak niteliksel anlamda değerlendirmelerin yapılmaması, araştırmalara önemli bir sınırlılık getirmiş ve çalışmaların eksik kalmasına neden olmuştur. Bu tezde ise niceliksel ve niteliksel yöntemler birbirinin eksiklerini tamamlayacak şekilde kullanılmıştır.

1.4.3. Medya Çalışmalarındaki İdeoloji Yaklaşımlarının Sorgulanması

Yukarıda bahsettiğimiz çalışmaların hiçbiri iletişim araştırmalarındaki ideoloji yaklaşımlarını sorunsallaştırmamıştır. Yalnızca Şerife Çam, 2006 yılında tamamladığı ve 2008 yılında kitap olarak yayımladığı "Medya Çalışmalarında İdeoloji Yaklaşımlarına İlişkin Epistemolojik ve Yöntemsel Sorunlar" başlıklı doktora tezinde ideolojiyi merkezine almış, medya çalışmalarını bu bağlamda incelemiştir. Çam, tezinde dünyadaki medya çalışmalarında ideolojinin ele alınmasında yaşanan epistemolojik ve metodolojik

sorunları nitel yöntem ile tartışmıştır (2008). Bu doktora tezinde Frankfurt Okulu'nu, araçsalcı anlayışa sahip Kuzey Amerika ve Avrupa kökenli ekonomi politiği, kültürel çalışmaları, yeni solu, psikanalizi, post - yapısalcılığı ve neo - Marksist perspektifi, yapısalcı ve göstergebilimsel yaklaşımı benimsemiş medya çalışmalarını ideoloji ekseninde değerlendirilmiştir. Burada Kuzey Amerika kökenli ekonomi politik medya çalışmaları dışındaki tüm araştırmaların, Marksist gelenek ile sıkı bağlarının olduğunu söylemekte fayda vardır. İdeolojinin eleştirel paradigma içinde sorunsallaştırıldığını da göz önüne aldığımızda Çam'ın tezinde anaakım, yönetsel ve uzlaşımsal medya araştırmalarının değerlendirme konusu olmadığını söylememiz gerekir (Çam, 2008: 10-11). Çalışmada incelenen metinler, dünya genelindeki ders programlarındaki okuma listelerinden, derleme ve ders kitaplarından oluşmaktadır. Örneklemdeki çalışmalar ideolojinin faklı kavram ve yaklaşımlar ile kurduğu ilişki doğrultusunda "Gerçeklik ve İdeoloji", "Ekonomik İlişkiler ve İdeoloji", "Seçkinler ve İdeoloji", "Dil, Özne ve İdeoloji," "Hegemonya, İktidar ve İdeoloji" şeklinde beş başlığa ayrılmıştır. Çam, her başlık altında incelediği metinlerin sorunlu noktalarını ortaya koymuştur. Genel anlamda ise ideolojinin eskimiş ya da aşılmış bir kavram olmadığı hala geçerliliğini ve etkisini devam ettirdiği, bu nedenle de *"ideolojinin gerçeklikle, sınıfla, iktidarla, ekonomik ilişkilerle, dille, özneyle, anlamla ve hegemonyayla kurduğu ilişkilerin tartışılmasını talep etmeyi sürdürdüğü"* sonucuna varmıştır (Çam, 2008: 265-266). Bu doktora tezi dünyadaki medya çalışmalarında ideoloji yaklaşımını ele aldığı ve sorunlu noktaları tartıştığı için önemlidir. Ancak Çam'ın çalışması ile bu tez evren bağlamında ayrışmaktadır. Çam, Türkiye ya da lisansüstü tezler ölçeğinde bir tartışma yürütmemiş, incelediği araştırmaların hangi doğrultuda olduğunu saptamak yerine, belirlediği başlıklara uyan medya çalışmalarını alarak bunlarda yaşanan sorunlara ışık tutmayı amaç edinmiştir. Bu tezde ise Türkiye'deki yüksek lisans çalışmalarındaki ideoloji yaklaşımlarının bir haritalandırması yapılmıştır.

Sonuç olarak yukarıda değindiğimiz ve iletişim alanındaki araştırmalar üzerine yapılmış çalışmaların önemli bir çoğunluğunda, tezlerin içeriklerini belli bir odak noktasından ele alan niteliksel değerlendirmelerin yapılmadığını, araştırmaların sorunlu yanlarını saptamak ya da onlara bir eleştiri getirmek gibi bir amaç içerisine girilmediğini söylemek mümkündür. Bu nedenlerden dolayı bu tez kapsamı, sorunsalı, yöntemi ve merkezine aldığı nokta bakımından yapılan çalışmalardan ayrışmaktadır.

BÖLÜM II

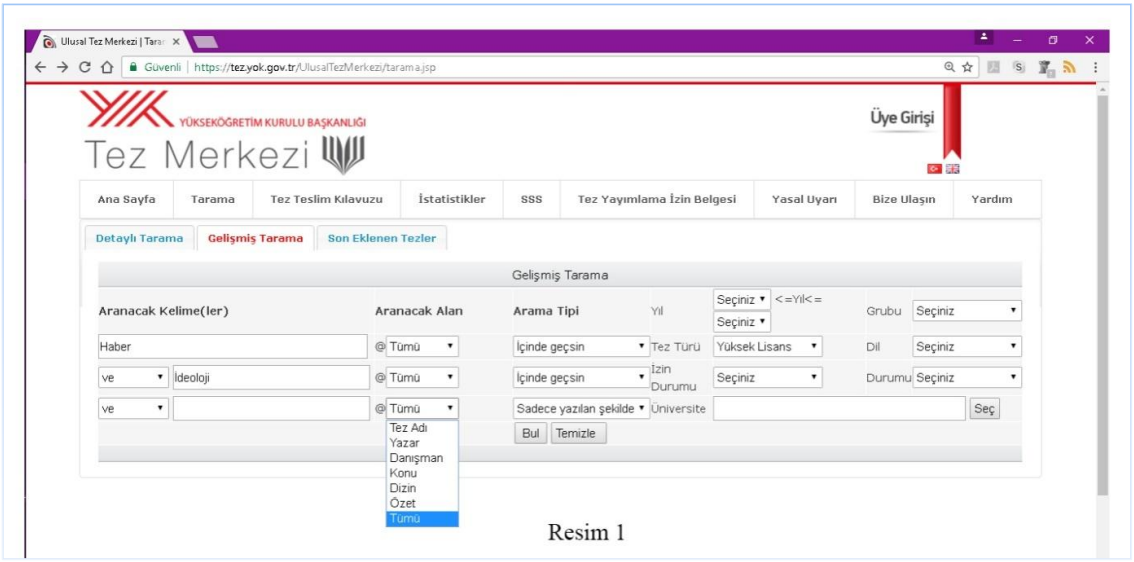
2. ÇALIŞMANIN EVRENİ, ÖRNEKLEMİ, YÖNTEMİ ve SINIRLILIKLARI

2.1. Çalışmanın Evreni

Bu çalışmanın evreni gazete haberlerini konu alan 409 yüksek lisans tezinden oluşmaktadır. Evreni belirlemek için 04.03.2017 - 04.04.2017 tarihleri arasında Ulusal Tez Merkezi'nden (UTM) yararlanılmış, gelişmiş tarama seçeneğinden (https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp) arama yapılmıştır. Bu aramada kullanılan 27 kelime grubu şunlardır: "Haber - gazete", "ideoloji - medya", "ideoloji - haber", "ideoloji - gazete", "ideoloji - foto", "ideoloji - basın", "gazete - içerik", "gazete - söylem", "gazete - hegemonya", "gazete - yanlış bilinç", "gazete - devletin ideolojik aygıtları", "gazete - foto", "gazete - camera obscura", "haber - içerik", "haber - söylem", "haber - hegemonya", "haber - yanlış bilinç", "haber - devletin ideolojik aygıtları", "haber - foto", "haber - camera obscura", "basın - içerik", "basın - söylem", "basın - hegemonya", "basın - camera obscura", "basın - yanlış bilinç", "basın - devletin ideolojik aygıtları", "basın - foto", "medya - foto".

Aramalarda tek başına medya, gazete, haber, ideoloji, basın kelimeleri kullanılmamıştır. Bunun nedeni kelimelerin taranması sonucu sırasıyla 3486, 4353, 6173, 3019, 12609 adet tez çıkmasıdır. Bu kadar kayıt arasından bir evren oluşturmanın zorluğunu gidermek için gazete - haber, gazete - söylem gibi ikili kelime grupları oluşturularak arama yapılmıştır.

Belirlenen kelimeler ile yapılan aramalar Resim 1'de görüldüğü gibi şu alanları kapsamaktadır: Başlık, tez adı, yazar adı, danışman, konu, dizin, özet. Buradan görüleceği üzere UTM'nin tarama sistemi, belirlenen kelimeler ile tezlerin tam metinleri üzerinde bir aramaya imkân tanımamaktadır.

Resim 1: Ulusal Tez Merkezi Gelişmiş Tarama Sekmesinin Ekran Görüntüsü

Tarama sırasında sadece çalışmanın amacına uygun olarak doktora tezlerinin tarama dışında bırakılması için tez türü yüksek lisans olarak seçilmiştir. Gelişmiş arama seçeneği üzerinden yapılan taramada tezin yılı, durumu, yer bilgisi, grubu, dili, seçeneklerinden birinde sınırlamaya gidilmemiştir. Bu taramalar sonucunda ortaya çıkan tez listelerinden öncelikle alan dışı olan tezler elenmiş; geriye kalan tezlerin başlık, özet ve içeriğine bakılarak gazete haberlerini kapsamına alan çalışmalar evrene dâhil edilmiştir. Bu alanlardan birinin ya da birkaçının yetersiz yazılmış olması durumunda karşılaşılan sorunu aşmak için erişime açık olan tezlerin içeriği de incelenmiştir.

Bu çalışmanın evrenine anabilim dalı penceresinden bakarsak, evren enstitülerin iletişim alanındaki anabilim dalları altında yapılan yüksek lisans tezlerini kapsamaktadır[47]. Tarama esnasında dilbilim, eğitim bilimleri, sosyoloji, tarih, güzel

[47] Evreni oluşturan tezlerin anabilim dalları şöyledir: Basın ve Yayın Anabilim Dalı, Gazetecilik Anabilim Dalı, Halkla İlişkiler ve (Reklamcılık) Tanıtım Anabilim Dalı, İletişim Bilimleri Bilim Dalı, Medya ve İletişim Sistemleri Anabilim Dalı, Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı, Radyo Televizyon ve (Sinema) Anabilim Dalı, İletişim ve Tasarım Anabilim Dalı, İletişim Sanatları Anabilim Dalı, İletişim ve Tasarım Anasanat Dalı / İletişim Sanatları ve Tasarım Sanat Dalı, İletişim ve Toplumsal Dönüşüm Anabilim Dalı, İletişim Yönetimi Anabilim Dalı, İletişim Yüksek Lisans (Yaşar Üniversitesi), Stratejik İletişim Yönetimi Anabilim Dalı.

sanatlar, bilim ve teknoloji, siyasal bilimler, uluslararası ilişkiler, ekonomi, matbaacılık, spor, edebiyat gibi alanlarda gazete haberlerini konu alan çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Bu tezlerin evrene dâhil edilmemesinin iki nedeni vardır. İlk olarak bu çalışmaların önemli bir çoğunluğunun iletişimi ya da medyayı odak noktasına alarak bir tartışma yürütmediğini söyleyebiliriz[48]. Örneğin, tarih alanında yapılan gazete incelemelerinde amaç bir siyasi olay ya da kişiyi incelemek şeklinde belirlenmiş ve gazete haberleri burada kaynak metin olarak kullanılmıştır. Türk Dili ve Edebiyatı alanında yapılan bir çalışmada basın edebiyat perspektifinden ele alınmış, gazeteler üzerinden edebiyatın bir çözümlemesi yapılmıştır[49]. İkinci olarak alan dışı çalışmalar bu araştırmaya anlamsız derecede bir kapsam genişlemesi getirdiği ve amacın dışına çıkmaya neden olduğu için evrenin dışında bırakılmıştır. Ancak iletişim alanı dışından yapılan ve iletişime dokunan çalışmalar başka bir araştırmanın konusu olabilir.

Gazete içerikleri kuşkusuz sadece haberlerden oluşmamaktadır. Taramada karikatür, köşe yazısı gibi içerikler üzerine yapılmış tezlere de rastlanmıştır. Ancak çalışmanın evrenini daha fazla genişletmemek ve gazete haberleri üzerinden daha sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek adına bu tezler evren dışı bırakılmıştır. Zaten gazete haberleri özelinden ideoloji kavramlaştırmalarına bakmak Türkiye'deki yüksek lisans tezlerinin ideoloji yaklaşımları hakkında bir tartışma yürütmeye yetecektir. Bunun yanında haberin bir unsuru olan fotoğraflar üzerine yapılmış tezler evrene dâhil edilmiştir.

Çalışmanın kapsamında incelenecek tezlerin başlangıcı olarak bir tarih sınırlamasına gidilmemiştir. Bunun nedeni, tezlerdeki yaklaşımların bütünlüklü bir

[48] Bazı tezler iletişim alanı dışında yapılmakla birlikte merkezine iletişimi yerleştirmiştir. Bu duruma Gül Karagöz'ün "Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye'de İletişim Özgürlüğü: Türk Yazılı Basını Üzerine Bir İnceleme" (1999) başlıklı tezi örnek gösterilebilir. Ancak evrenin belirlenmesi sırasında bu tür çalışmaların sayısının oldukça az olduğu görülmüştür. Nitekim alan dışından olması nedeniyle iletişim anabilim dallarından farklı bölümlerde yapılan tezlerin, merkezine medya ya da basını alması beklenemez.

[49] Bu tür çalışmalara örnek olarak 221661, 204924, 448299, 422258, 386912 numaralı tezlere UTM üzerinden bakılabilir.

biçimde genel bir çerçeveden görebilmektir[50]. Evrenin 2017 yılına kadar tamamlanan tezlerden oluşturulma nedeni ise bu çalışmaya başlama tarihinin 2017 yılının başı olması ve 2017 yılı içerisinde UTM'ye sürekli tez girişi yapılması nedeniyle bunların takip edilmesinin ya da evrenin güncellenmesinin zorluğudur. Çalışma esnasında böyle bir güncelleme, nitel ve nicel verilerin tekrar girilmesini ya da tekrar değerlendirilmesini gerektirecektir. Ayrıca çalışmanın amaçları doğrultusunda ele aldığımızda evrenin 2017 yılına kadar yapılan tezlerden oluşması, değerlendirme için gerekli bulguyu bize sağlamaktadır ve tezin amacını yerine getirmek için yeterlidir.

2.2. Çalışmanın Örneklemi

Çalışmanın nicel kısmında örneklem alınmamış evreni oluşturan tezlerin tamamı üzerinden bibliyometrik çözümleme yöntemiyle veriler analiz edilmiştir. Nitel değerlendirme için evren olarak belirlenen 409 tezden 39'u amaçsal yöntem ile örnekleme dâhil edilmiştir[51]. Amaçsal örneklem araştırmanın amacına bağlı olarak daha zengin verilerin elde edilmesi ve sağlıklı bir incelemenin yapılabilmesi için kullanılır. Belli özellikleri belirgin şekilde ön plana çıkan çalışmalar seçilerek örnekleme dâhil edilir. Özel durumlarda çalışılmak istenildiğinde bu örneklem biçimi kullanılır ve araştırmacıların yargıları örneklemin seçilmesinde etkilidir. Bunlara ek olarak amaçsal örneklem incelenen öğe üzerinde derinlemesine açıklama ve tartışma imkânı sunmaktadır (Büyüköztürk, 2013: 90; Neuman, 2016: 322-324; Patton, 1987).

Bu tezde amaçsal örneklem yöntemiyle tezlerin seçilmesinde, ilk adım çalışmaların gerçeklik - ideoloji ilişkisi üzerinden üç başlık şeklinde değerlendirilmesi gerektiğine

[50] Buradan anlaşılacağı gibi tezin evreni 1982 yılında alınan kararla kurulmuş enstitülerde yapılmış tezleri kapsamaktadır. Ancak bu durum 1982 öncesi iletişim konulu lisansüstü tezin yapılmadığı anlamına gelmez. 1982 öncesi farklı fakültelerde iletişim konulu tezler yapılmıştır.

[51] Örneklemdeki tezler için bkz. Ek 2.

varmak olmuştur. Bu bağlamda nitel tartışma basının gerçekliği aktardığını, çarpıttığını ve inşa ettiğini savunan üç başlık şeklinde kurgulanmıştır. Sonrasında sıra örnekleme alınacak tezleri belirlemeye geldiğinde tezlerin başlıklarına, özetlerine ve gerekirse metinlerine bakılmış ve anahtar kavramların daha sık vurgulandığı çalışmalar kuramsal yaklaşımlarına göre örnekleme dâhil edilmiştir. Liberal yaklaşımın ağır bastığı birinci başlıkğa tarafsızlık, objektiflik, dördüncü güç gibi kavramlar ile anaakım iletişim kuram ve modellerine vurgu yapan çalışmalar alınmıştır. İkinci başlığa ekonomik belirlenim, altyapı – üstyapı, manipülasyon, gerçekliğin çarpıtılması, bozulması gibi kavramlar üzerinden klasik Marksizm ve araçsalcı bakış açısını benimseyen tezler dahil edilmiştir. Üçüncü başlık ise ağırlıkla basının gerçekliği inşa etmesini, kurgulanmasını savunan ve kültürel çalışmalar ile post - Marksist yönde ilerleyen araştırmalardan oluşmaktadır.

Son olarak örnekleme alınan 39 tezin sayısının nasıl belirlendiğine değinirsek, amaçsal yöntem ile evrene alınan çalışmalarda elde edilen bulgular kendini tekrar etmeye başlayana kadar örnekleme tez dâhil edilmiştir. Yapılan incelemelerde arka arkaya aynı bulgulara ulaşılmaya başlandığında, örneklemin kapsayıcı bütünlüğe ulaştığı sonucuna varılmış örneklem daha fazla genişletilmemiştir.

2.3. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada bulgular nicel ve nitel olmak üzere iki bölümde değerlendirilmektedir. Nicel kısım, gazete haberlerini konu alan çalışmaların, seçilen başlıklar altında Türkiye özelinde nasıl dağılım gösterdiğini ortaya koymak amacına hizmet ederken, nitel değerlendirmede tezlerdeki ideoloji yaklaşımları hakkında daha derinlikli bir inceleme ve tartışma imkânı yakalanmıştır.

Bir araştırmada farklı veri setlerinin kullanılması ve bunların birbiriyle ilişkilendirilmemesi durumuna “çoklu yöntem” terimi karşılık gelmektedir (Creswell,

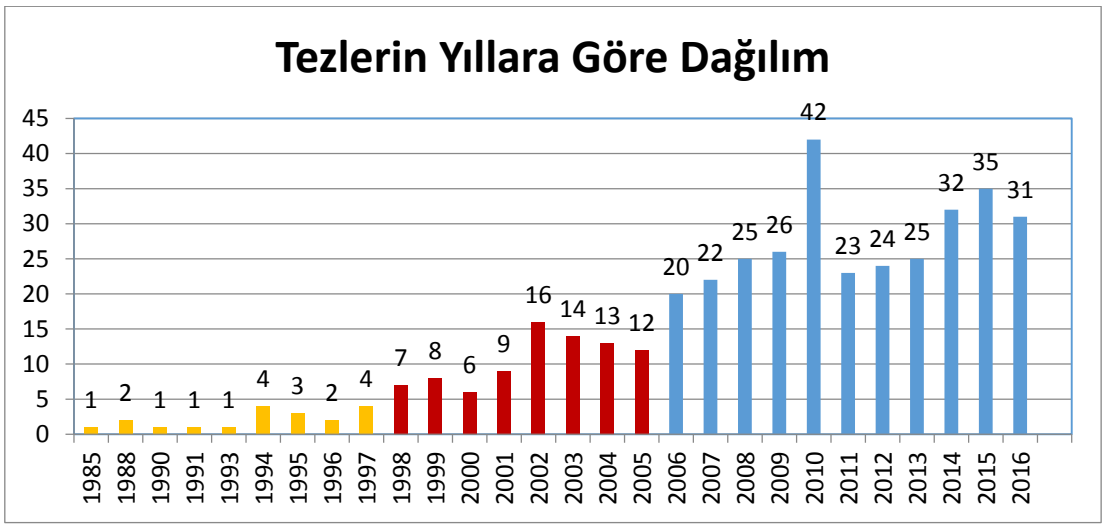
2017: 3). Nicel ve nitel yöntemin bir arada kullanıldığı araştırmalar karma desen olarak da adlandırılmaktadır. Ancak karma desende iki veri toplama biçimiyle elde edilen bulgular birbiriyle ilişkilendirilir[52]. Bu tezde ise nicel ve nitel veriler ortaya konmuş olmakla birlikte birbiriyle ilişkilendirilmemiş, iki araştırma deseninde de farklı sorulara cevap aranmıştır. Birincisinde evrendeki tezlerin Türkiye ölçeğinde üniversitelere ve yıllara göre dağılımları ortaya konulmuş ve analiz edilmiştir. İkinci araştırma deseninde de bu tezlerde ideoloji merkezli değerlendirmelerin nasıl yapıldığı tartışılmıştır. Kısacası bu nedenlerden dolayı bu tez bir karma desen çalışması değil çoklu yöntem araştırmasıdır.

2.3.1. Nicel Değerlendirme

Nicel bölümde temel amaç iki değişken üzerinden evrendeki tezleri değerlendirmektir. Bu değişkenlerden birincisi çalışmaların yapıldığı üniversite, ikincisi ise tamamlandığı yıldır. İkisinin belirlenme nedeni ise giriş kısmında belirttiğimiz "gazete haberlerini konu alan yüksek lisans tezlerinin yıllara ve üniversitelere göre nasıl dağılım gösterdiği" sorusuna cevap bulmak amacıyladır.

Tezlerin yıllara göre nasıl dağılım gösterdiği üç döneme ayrılarak incelenmiştir. Bu dönemleştirmede ölçüt, bitirilen yüksek lisans tezlerinin yıllara göre dağılımdır. Grafik 1'de de görüldüğü üzere 1985 - 1997 arasındaki yıllarda yapılan tez sayısı beşin altında kaldığı için bu tarihler arası birinci dönem olarak belirlenmiştir. İkinci dönem kabul edilen 1998 - 2005 arasındaki yıllarda 5 ile 16 arasında çalışma tamamlanmıştır. Son dönem olan 1998 - 2016 yılları arasında ise teslim edilen tez sayısında yirmi ve üstünü görmek mümkündür. Bu ayrım, yapılan dönemselleştirmenin temelini oluşturmaktadır.

[52] Ayrıntı için bkz. Creswell, 2017; Creswell ve Clark, 2015; Teddlie ve Tashakkori, 2015.

Grafik 1: Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Bibliyometrik yöntem ile gazete haberlerini konu alan yüksek lisans tezlerinin, üniversite ve dönem başlıkları altında anabilim dallarına, ön plana çıkan konularına, kuramsal yaklaşımlarına, yöntemlerine, hipotez durumlarına, inceledikleri gazetelerin kapsamına göre nasıl dağılım gösterdiği nicel olarak incelenmiştir. Yapılan incelenmeye evrendeki tezlerin tümü dahil edilmiştir.

2.3.1.1. Bibliyometrik Yöntem

Bibliyometri kelimesi Latince ve Yunanca kökenli "biblion" ve "metricus" ya da "metricos" kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur. Bu kelimelerin Türkçe anlamlarına baktığımızda "biblion" kitap, "metricus" ya da "metricos" ise ölçmeye karşılık gelmektedir (Sengupta, 1992: 76).

Bibliyometrinin tanımı ve biblioymetrik çalışmaların başlangıcıyla ilgili olarak araştırmacılar arasında genel bir uzlaşı bulunmamakla birlikte ortaklaşılan tek nokta, "bibliyometri" kelimesinin ilk olarak Alan Pritchard tarafından 1969 yılında, "Statistical Bibliography or Bibliometrics?" başlıklı yazıda "istatistiksel bibliyografya" yerine kullanıldığıdır.

Pritchard, "istatistiksel bibliyografya"yı 1922 yılında ortaya atan ilk kişi olan Wyndham Hulme'nin, bu terimi bilimdeki sürecin nasıl işlediğinin nicel olarak analiz etmek anlamında kullandığını belirtir. Sonrasında bu tanımdan yola çıkarak istatistiksel bibliyografiyi "*yazılı iletişimin ve bir disiplin gelişiminin doğası ile izlediği yolun süreçlerine, yazılı iletişimin çeşitli özeliklerinin sayımı ve analizi ile ışık tutmak"* şeklinde açıklar (Pritchard, 1969: 348). İstatiksel bibliyografinin tam olarak tanımlayıcı olmadığını ve istatistik ya da istatistiklere ilişkin bibliyografya gibi kafa karışıklığına yol açtığını belirten Pritchard, "istatistiksel bibliyografya" yerine "bibliyometri" kavramının kullanılmasını önermiştir. Pritchard, yazısında ilk defa kullandığı bibliyometriyi, "*matematiksel ve istatistiksel yöntemlerin kitap ve iletişim araçlarına uygulanması"* şeklinde tanımlamıştır (1969). 1972 yılında yaptığı ikinci tanımda ise bibliyometriyi, "*bilgi aktarma süreciyle ilgili ölçübilimi"* şeklinde açıklar (Akt. Sengupta, 1992: 77). Pritchard, birinci tanımında bibliyometriyi bir uygulama ya da yöntem olarak görürken ikincisinde ise bilim olarak kabul etmiştir.

1969 yılından sonra farklı araştırmacılar bibliyometri ile ilgili tanımlar[53] yapmışlardır (Broadus, 1987b; Osareh, 1996). Bunların hepsine burada yer verme imkânı olmamakla birlikte tez için önemli birkaç tanıma değinmekte fayda vardır.

Robert N. Broadus'a göre Joseph C. Donohue ile David Nicholas ve Maureen Ritchie'nin açıklamaları bibliyometriyi tanımlamak için kullanışlıdır (1987b). Donohue, "A Bibliometric Analysis of Certain Information Science Literature" (1972) başlıklı makalesinde bibliyometriyi "*kitaplar, dergi makaleleri gibi büyük bibliyografik birimlerin niceliksel analizi"* olarak tanımlarken (1972: 313), Nicholas ve Ritchie ise bibliyometriyi "*bir literatürün istatistiksel ya da niceliksel tanımı"* şeklinde açıklar (1978: 9). Bu çalışmada inceleme konusu edilen tezler Donohue'nin "büyük bibliyografik

[53] Bu tanımlar için bkz. Broadus, 1987b; Okubo, 1997; Osareh, 1996; Sengupta, 1992.

birimler" tanımına, tezler üzerine yapılan inceleme de Nicholas ve Ritchie'nin "literatürün niceliksel analizi" açıklamasına uymaktadır. Bibliyometrinin diğer bir tanımı ise Virgil P. Diodato tarafından "*bilginin dağılımındaki yayın ve iletişim kalıplarını incelemek için saymadan hesaplamaya, matematiksel ve istatistiksel tekniklerin kullanıldığı bir alan"* şeklinde yapılmıştır (2012: vii).

Broadus, ortak bir tanım üzerinde uzlaşmanın imkânsız olduğunu kabul etmekle birlikte "Toward a Definition of Bibliometrics" başlıklı makalesinde yapılan tanımlardan hareket ederek biliyometriyi yayınlanmış çalışmaların, bibliyografik bilgilerin ya da bunların yerini tutan birimlerin ölçümü şeklinde açıklamaktadır (1987b: 376-377). Türkçedeki karşılığının ne olduğuna bakmak istediğimizde ise bibliyometri ya da bibliyometrik kelimelerinin, TDK sözlüğünde yer almadığı görülmüştür[54].

Bibliyometrinin tanımsal olarak yaşadığı bu farklılığı, kavramın bilimmetri ve bilgimetri ile karıştırılmasına neden olmaktadır. Üç kavramın da ortak noktası bilginin gelişimi ve ölçülmesi (Sengupta, 1992: 75,89) olmakla birlikte aralarında önemli farklar vardır. Diodato, "*bibliyometrinin, bilgimetrinin bir türü, bilimmetrinin ise bibliyometrinin bir türü*" olduğunu belirtir. Bibliyometri "*belgelerin kullanımında ve yayınlarda oluşan yapıların, matematiksel ve istatistiksel analizine*" karşılık gelmektedir. Bilgimetri sadece yayınları değil bilgiyi içeren birçok noktayı konu edinebilmektedir. Bilimmetri ise "*bilime uygulanan bibliyometrik teknikler"* olarak tanımlanmaktadır (Diodato, 2012: viii-ix). Bu kavramlar uygulama noktalarında birbirinden ayrılmaktadır. İstatiksel/matematiksel teknik, bibliyografik yapıya uygulandığında bibliyometri, teknik bilgi sistemlerine ya da servislerine uygulandığında bilgimetri, bilim organizasyonları olduğu zaman ise bilimmetri olarak adlandırılır (Sengupta, 1992: 89).

[54] Son sorgulama 13.06.2018 tarihinde yapılmıştır.

Bibliyometrik araştırmaların tarihine baktığımızda hem Türkiye'de hem de dünyada yapılan çalışmalarda ilk bibliyometrik çalışma ile ilgili farklı tarihler verilmiştir. Bazı çalışmalar tanımlanması nedeniyle bibliyometrinin başlangıcını Pritchard'ın 1969 yılındaki makalesi olarak alırken, bazıları da kavram olarak kullanılmasa da akademik yayınlar, hukuk kararları ya da kütüphane içerisindeki yayınların ölçülmesini ya da listelenmesini örnek göstererek, ilk bibliyometrik çalışmaları daha eski tarihlere götürmektedir. Bunlar arasında ön plana çıkan araştırmalardan biri 1896 yılında Frank Campbell, tarafından *Theory of the National and International Bibliography* başlığı ile yapılan çalışmadır**.** Bir diğeri ise Francis J. Cole ve Nellie B. Eales'in karşılaştırmalı anatominin tarihini analiz ettikleri araştırmadır (1917). Bu çalışmada da bibliyometri terimi kullanılmamış olmakla birlikte günümüzdeki bibliyometrik araştırmalara yakın olması nedeniyle Cole ve Eales'ın araştırmasını ilk bibliyometrik çalışma olarak kabul eden araştırmacılar oldukça fazladır (Garfield, 2009; Okubo, 1997; Sengupta, 1992).

Fred R. Shapiro ise "Origins of Bibliometrics, Citation Indexing, and Citation Analysis: the Neglected Legal Literature" (1992) başlıklı makalesinde, ilk bibliyometrik çalışmanın tarihini daha gerilere götürmektedir. Araştırmacıların hukuk alanında yapılan bibliyometrik çalışmaları görmezden geldiğini belirten Shapiro, Amerikalı David Hoffman'ın (1817), kitabında hukuktaki yayın sayıları hakkında verdiği bilgileri örnek göstererek bu çalışmanın da bir bibliyometrik araştırma olduğunu belirtir (1992: 337).

Tüm bu tartışmalar ile birlikte Broadus, başlangıç olarak bir tarih vermenin yanlış olduğunu söyler ve üçüncü yüzyıldaki İskenderiye Kütüphanesi'nin kayıtlarını da bibliyometrik bir çalışma olduğunu hatırlatarak, verilen örneklerin benzerlerinin daha önceki tarihlerde de görmenin mümkün olduğuna dikkat çeker (Broadus, 1987a: 127).

Sonuç olarak bibliyometri yapısal ve kavramsal değişimler göstererek günümüze kadar devam etmiştir. Ancak bibliyometrinin, günümüzdeki anlamında olmasa da

kütüphaneciler tarafından yoğun biçimde kullanılması ve onların değerlendirmeleri için geniş bir inceleme imkânı tanıması, bibliyometrik araştırmaların geçmişini oldukça eski tarihlere dayandırmaktadır. Günümüzdeki yapısını ise 1969 yılında bibliyometri kavramının literatüre girmesiyle kazanmıştır. O tarihten sonra farklı ülkelerdeki araştırmacılar tarafından birçok bibliyometrik çalışma yapılmıştır[55].

Türkiye'de yapılan bibliyometri çalışmalarının dünyadaki örneklerinden daha sonra ortaya çıktığını söylemek gerekir. Türkiye'de ilk bibliyometrik araştırma 1970 yılında Ahmet Kemal Özinönü tarafından yapılmıştır (Al, 2008: 10). Özinönü (1970), çalışmasında 1933 ile 1966 yılları arasında Türkiye'de bilim insanı ve bilimsel yayınların artışını ortaya koymayı amaçlamıştır. Amacı doğrultusunda Türkiye ve gelişmiş ülkelerdeki akademik hayatı karşılaştırmıştır. Çalışmasının sonucunda incelenen yıllarda Türkiye'nin bilimsel durumunu haritalandırmış ve bu duruma ulaşmak için geçirdiği tarihsel süreci nicel verilere dayanarak analiz etmiştir (Özinönü, 1970). Sonrasında ise Türkiye'de iletişim de dâhil olmak üzere farklı alanlarda ve konularda bibliyometrik yöntemin kullanıldığı ya da doğrudan bibliyometrik yöntemi inceleme konusu edinen çalışmalar yapılmıştır[56]. İletişim çalışmaları özelinde ise istatistiki bibliyografik çalışmalar iletişim araştırmalarının başlangıcından beri var olmuştur (Lang, 1989: 30).

2.3.1.1.1. Bibliyometrik Çalışmaların Amacı ve Kapsamı

Bibliyometride temel amaç bilimsel yayın, bilgi ve iletişim aktivitelerini niceliksel olarak analiz etmektir. Ayrıca bibliyometrik çalışmalar bilimsel iletişimin sağlanmasında önemli bir role sahiptir (Osareh, 1996: 150-151). Bunlara ek olarak Eugene Garfield, bilim insanlarının literatüre hâkim olması amacıyla da bibliyometrik çalışma yapıldığını

[55] Farklı alanlarda yapılmış örnek çalışmalar için 25 bibliyometrik araştırmaya yer veren Okubo'nun (1997) çalışmasına bakılabilir.

[56] Örnek çalışmalar için bkz. Aktaş ve Özdemir, 2006; İnceoğlu, 2014; Ulu ve Akdağ, 2015; Ünal, 2008; M. Yılmaz, 1999.

belirtir (Garfield, 2009: 175). Frederick W. Lancaster'e göre bibliyometrik çalışmalar, üretimle ilgili niceliksel analiz, literatürün kullanımı, dağılımı, gelişmesi ile literatüre ne kadar katkı yapıldığının ve literatürde güncelliğini kaybeden konuların analizini amaçlamaktadır (1991: 1).

Bibliyometrik çalışmalar literatürün yazarlar ya da kurumlar tarafından nasıl etkilendiğini, bunların ilişkilerini, alandaki değişimin nasıl olduğunu ve olacağını incelemek için kullanılmaktadır (Türktarhan, 2013). Ayrıca incelenen alanda, tarihsel olarak hangi konulara ağırlık verildiğinin, hangi konuların ön plana çıktığının belirlenmesi için bibliyometrik çözümleme uygun bir yöntemdir (Uşkul, 2016: 16). Bibliyometrik çözümleme, evrenin tamamı ya da örneklem üzerinden ilgili konunun literatürü hakkında somut bilgilerin ortaya konulmasını ve genelleme yapılmasını sağlar. Tarihsel süreçteki değerlendirmeler için uygun olan bu çözümleme yöntemi, alan ya da konunun farklı başlıklar altında zaman içerisindeki değişimlerini ortaya koymaya yardımcı olur. Gelecekte yapılacak çalışmaların eğilimine ışık tutar. Bununla birlikte alanda yapılan çalışmaların boşluklarının tespit edilmesine ve bunların doldurulmasına olanak tanır (İnceoğlu, 2014: 34-26).

Sengupta, bibliyometrik yöntem ile yapılan niceliksel analize, bilimin gelişimini doğru olarak yansıtmayacağı yönünde olumsuz eleştirilerin de yapıldığını belirtir. Eleştirilerin dayanak noktası ise her yayının, bilginin gelişmesine aynı katkıyı yapmadığıdır (Sengupta, 1992: 89). İncelenen ya da karşılaştırılan her birimin sayılması, onların eşit değerlerde olduğu varsayımından hareketle yapılmaktadır. Ancak durumun böyle olmadığı açıktır. Bilginin ölçümü çabası içine girmek birçok soru işaretini ortaya çıkaracaktır. Öncelikle ölçüm için incelenecek yapıların hangilerinin ya da ölçülecek bilginin ne olduğu tartışılması gereken noktalardır. Bu tez özelinde bibliyometrinin bu sınırlılığını ele alırsak, öncelikle bu çalışmada amaç bilgiyi ölçmekten ziyade

betimlemektir. Niceliksel yöntemin kullanıldığı bölüm ile evrendeki çalışmaların künyelerine ve içeriklerine ait bibliyografik bilgilerin yıllara ve üniversitelere göre dağılımları betimlemiştir. Arkasından incelenen her birimin birbirine eşit olmadığı kabul edilmiş ve örneklemdeki çalışmalar niteliksel değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Niceliksel incelemede ele alınan konu bağlamında kurum ve dönemlere göre bir haritalandırma yapılmıştır.

Bu yöntemin kapsamına baktığımızda oldukça geniş bir alan karşımıza çıkmaktadır. Bibliyometrik çalışmalar, koleksiyonların durumu hakkında bilgi için kütüphaneciler, bibliyometrik kural ve tekniklerin teorik yönlerini incelmek için bibliyometri çalışanlar ile bilgi bilimi dışında çalışan kendi alanlarını analiz etmek isteyenler tarafından yapılır. Alan analizi yapmak isteyenler alandaki güncel konuları, kurum ya da bilim insanlarının yayın durumlarını bibliyometrik yöntem ile ortaya koyabilir. Bibliyometrinin geniş uygulama alanı olduğuna dikkat çeken Diodato, günlük gazetelerin başlıkları üzerinde bile bu yöntemin uygulanabileceğini belirmiştir (2012: vii-viii).

Yoshiko Okubo, bibliyometri ile yayınların ülkelere, kurumlara, yazarlara göre incelenebileceğini bilimsel topluluk üzerinde yayımlanmış çalışmaların etkisini ölçmek için atıf ve ortak atıf analizinin yapılabileceğini belirtir. Geniş bir sonuca varmak ve bilim insanları arasındaki ilişkileri ortaya koymak amacıyla örnek verdiği bu başlıkların bir çalışmada birleştirilebileceğini söyler (Okubo, 1997: 9).

Stephen Majebi Lawani, bibliyometrik çalışmalarda iletişim yapılarını incelemekten, güncelliğini kaybetmiş literatür özeliklerini tanımlamaya, etkili yazar ve yayınları belirlemeye, incelenen öğenin niteliğini değerlendirmeye kadar çeşitli uygulamalara imkan olduğunu dikkat çeker. Bu incelemeleri ise yayın, literatür,

koleksiyon, bibliyografya gibi yapıları ele alarak yapmanın mümkün olduğunu belirttir (Lawani, 1981: 302).

Wallace Koehler, yaptıkları çalışmaya göre bibliyometri ile uğraşanları dört gruba ayırmıştır. Birinci grupta kişilerin, kurumların, ülkelerin, disiplinlerin ya da sadece bir çalışmanın atıf analizini yapanlar yer almaktadır. İkinci grup, kişilerin, ülkelerin ve düşünce okullarının ortak atıflarını haritalandıran araştırmacılardan oluşmaktadır. Üçüncü grup ise kişilerin, kurumların ve ülkelerin üretkenlik ve etkisini analiz edenleri kapsamaktadır. Dördüncü grup kitap, makale, patent ve diğer bilgi ürünleriyle ilgilenenleri bir araya toplamaktadır. Bu grupta olanlar yazar özelliklerini, atıf alışkanlıklarını, metinlerin ya da başlıkların uzunluğunu ve diğer uzunluk özelliklerini inceleme konusu edinebilmektedir (Koehler, 2001: 120). Kısacası bibliyometri inceleme konusu edinen yapılar hakkında değerlendirme yapmamıza imkân tanırken bunların kendi içindeki ve diğerleriyle olan ilişkilerine de ışık tutar. Koehler'in yaptığı sınıflandırma üzerinden bu tezin -tam olarak olmasa da- kısmen üçüncü ve dördüncü grupların kapsamına girdiğini söyleyebiliriz.

Bibliyometrik çözümleme uygulamada bir esneklik sunması nedeniyle farklı alanlarda yapılan çalışmalarda yöntem olarak kullanılmaktadır (Osareh, 1996: 152). Ancak bu bibliyometrik yöntemin sonsuz şekilde uygulanabilir olduğu anlamına gelmez. İletişim alanından bir örnek verirsek Teun Adrian van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesi üzerinden gidebiliriz. van Dijk, eleştirel söylem çözümlemesi için verdiği yöntemini formül şeklinde sunar. İncelenen içerikleri makro ve mikro şeklinde böler sonrasında ise bu başlıklar altında çözümlemenin nasıl yapılacağını ayrıntılandırır (Ö. Özer, 2011: 82-86). Bibliyometrik çözümlemede ise böyle kesinleşmiş bir formül yoktur. Çözümlemenin uygulanacağı evren amaca (kurumların, yazarların, ülkelerin üretkenliği

ya da tarihsel süreçteki bilimsel yayınlarının değişiminin ya da atıfların analizi) uygun başlıklar altında ortaya konulur.

2.3.1.1.2. Bibliyometrik Çalışmaların Türleri

Bibliyometrik çalışmaları farklı araştırmacılar değişik biçimlerde sınıflandırmış ve alt başlıklara ayırmıştır. Bunlardan kapsayıcı olduğunu düşündüğümüz ikisine bu tez bağlamında değinmekte fayda vardır.

Nicholas ve Ritchie, bibliyometrik çalışmaları betimleyici ve davranışsal olmak üzere ikiye ayırır. Betimleyici çalışmalar bir alanın özellikleri ya da yapısını ele alırken, sadece güncel çalışmaları değil geçmişini de değerlendirir ve bugüne nasıl gelindiğini anlamaya çalışır. Davranışsal çalışmalarda ise alan ya da konuya ait literatürü oluşturan bileşenler (yazarlar, çalışmalar vb.) arasındaki ilişkileri incelemektedir. Bu başlık altında bibliyometrik çalışma yapanlar ülkeler, diller ve konular gibi unsurlar arasındaki ilişkiler ile ilgilenir (Nicholas ve Ritchie, 1978: 9-10). Nicholas ve Ritchie'nin yaptığı sınıflandırmaya göre bu tez betimleyici bibliyometrik bir çalışmadır. Betimsel başlığını biraz daha açarsak Nicholas ve Ritchie betimleyici bibliyometrik çalışmalarda inceleme konusu olabilecek yapıları şöyle sıralar: (1978: 10):

1. *"Bilginin üretilmesi ve iletilmesinden sorumlu kurumlar*[57]*:"* Üniversiteler, araştırma kuruluşları, bazı devlet kurumları vb. bu maddeye örnek gösterilebilir. Bu tezde de bibliyometrik incelemenin iki ayağından (tezlerin üniversitelere ve yıllara göre dağılımı) birini, ideoloji konulu tezlerin kurumlara yani "üniversitelere" göre dağılımı oluşturmaktadır.

[57] Maddelerin bu tez bağlamında daha iyi anlaşılabilmesi için yazarların sıraladığı başlıklara nicel kısımda yapılan incelemeden örnekler verilmiştir.

2. *"Dağıtım biçimi (dergi, monografi vb)"*

3. *"İletişim yapıları (makale, mektup, vb):"* Çalışmanın evrenini oluşturan ve iletişim anabilim dalları altında yapılmış ideoloji konulu tezler hem **"dağıtım biçimi**" hem de **"iletişim yapıları"** maddelerinin kapsamına girmektedir.

4. *"Aktarılan bilginin özelliği - konu ve dil yapısı:"* Çalışmada incelenen tezlerdeki ideoloji yaklaşımının hangi konular üzerinden ele alındığını gösteren tablolar bu başlığa örnek verilebilir.

5. *"Bilginin ulaşma zamanı ve sıklığı:"* Bu çalışmada evrendeki tezlerin "*üniversiteler*" ve "*dönemler*" olmak üzere iki ana başlık ve bunların alt başlıkları altında dağılımının nicel olarak ortaya konulduğunu hatırlarsak "*dönemler*" altındaki başlıklarda verilen tablolar bu maddeye işaret etmektedir.

6. "A*ktarılan bilgi miktarı:"* Tam olarak bilgi miktarı şeklinde bir tanımlama ve değerlendirme nicel kısımda bulunmamaktadır. Nitekim "bilginin miktarı" şeklindeki bir kavramlaştırma tartışmalıdır ve bu tezde bilginin miktarını belirlemek gibi bir gayret içine girilmemiştir. Ancak üniversitelere ve yılara göre tez sayılarının dağılımları ve değişimleri tez özelinde bu maddeye en yakın örnek olabilir.

7. "C*oğrafi kökeni:"* "Türkiye'de yapılan yüksek lisans tezleri" şeklinde çalışmanın evreninin belirlenmiş olması, coğrafi kökenine karşılık gelmektedir. Ayrıca üniversiteler özelinde yapılan nicel analiz, ideoloji kavramına coğrafi olarak nasıl yaklaşıldığını bize göstermektedir.

Stevens de Nicholas ve Ritchie'ye benzer bir sınıflandırma yapar ve bibliyometrik çalışmaları betimleyici ve değerlendirici olmak üzere ikiye ayırır. Bunların altında inceleme konusu edilebilecek başlıklar şöyledir *(Aktaranlar Osareh, 1996: 151; Sengupta, 1992: 79):*

Betimleyici çalışmalar

1. Ülkeler (Coğrafi konumlar)
2. Zamanın farklı dönemleri
3. Farklı disiplinler (Konular)

Değerlendirici çalışmalar

1. Referanslar
2. Atıflar

Bu sınıflandırmaya göre de bu tezde yapılan bibliyometrik çözümleme betimsel çalışmalar kapsamına girmektedir. Stevens'in sınıflandırmasındaki betimsel çalışmalarda değerlendirme konusu olabilecek birinci madde **"ülkeler (coğrafi konum)"** yukarıda da değindiğimiz gibi evrenin sınırlarını oluşturan Türkiye'de yapılmış yüksek lisans çalışmalarına karşılık gelmektedir. **"Zamanın farklı dönemleri"** maddesi ise bibliyometrik çözümlemenin diğer ayağını oluşturan ve tezlerin dönemlere göre dağılımlarına ait verileri sunan tabloları kapsamaktadır.

İki sınıflandırmadan yola çıkarsak ülkeler, kurumlar, yazarlar, yayınlar gibi bir literatürü oluşturan unsurların tarihsel, konusal ya da disiplinel başlıklar altında niceliksel olarak incelenmesi, betimleyici bibliyometri olarak tanımlanabilir. Ülkeler, kurumlar, yazarlar ya da yayınlar gibi bir alanın bileşenleri arasındaki ilişkiyi ele alan çözümlemeler değerlendirici/davranışsal bibliyometridir. İkisinin arasındaki farkı ise Hertzel*, "her betimleyici çalışmanın değerlendirici olmadığını ancak her değerlendirici araştırmanın öncelikle betimleyici olduğu*" şeklinde açıklar *(1987: 156).*

Çözümleme yönteminden de anlaşılacağı gibi nicel değerlendirme kısmında incelenen çalışmalarının genel özellikleri ortaya konulmuştur. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi nicel değerlendirme, tezlerin tamamlandığı yıl ve yapıldığı üniversite olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Her iki kısımda da tezlerin üniversitelerine, yıllarına, anabilim dallarına, konularına, kuramsal yaklaşımlarına, yöntemlerine, inceledikleri gazetelerin kapsamına ve tezlerde hipotez/lerin kurulup kurulmadığına ait bulgular tablolar halinde

verilmiştir. Bu sınıflandırma için tezlerin başlık ve özet kısımları incelenmiştir. Başlık ya da özet kısmı yetersiz olan tezlerin erişime açık olması durumunda içeriğine bakılarak da sınıflandırma yapılmıştır. Erişime açık olmayanlar ise değerlendirilememiş ve bu çalışmalar, tablolarda değerlendirilemeyen başlığı altında belirtilmiştir.

2.3.2. Nitel Değerlendirme

Bulguların nitel olarak sunulduğu bölümde durum çalışması yapılmıştır. Durum çalışmalarında araştırmacı belli bir zaman içerisindeki kaynaklardan bilgi toplar ve betimleme yapar. Nitel durum çalışmalarında seçilen konuya ilişkin ayrıntılı bir bakış açısı ortaya konulur (Creswell, 2016: 97-101). Bu tezde de "ideoloji" belirlenen nokta olmuş ve gazete haberlerini konu alan yüksek lisans tezlerindeki ideoloji nitel biçimde betimlenmiştir.

Nitel kısımda yapılacak betimsel analizde veriler belirlenen sınıflandırmalar altına dağıtılır ve tartışılır. Verilerin altına dağıtıldığı sınıflandırmalar ise araştırma soruları doğrultusunda belirlenir (A. Yıldırım ve Şimşek, 2013: 256) ve araştırmacının amacı çerçevesinde hareket etmesini sağlar. Bu nedenle nitel kısımda, örneklemdeki tezler kuramsal yaklaşımlarına ve ideoloji kavramlaştırmalarına göre üç ana başlık altında ele alınmıştır.

Kuramsal anlayış olmaksızın bir olgunun seçilmesi, değerlendirilmesi, eleştirilmesi kısacası anlamlandırılması mümkün değildir. Kuramsal bir perspektifin benimsenmesiyle artık onun tüm ilkelerini tekrar doğrulamaya, açıklamaya ya da kurmaya gerek yoktur (Kuhn, 2017: 89-93). Medya çalışmalarına baktığımızda kuramsal olarak iki temel yolun olduğunu söylemek gerekir. Liberal kuramda medya gerçekleri yansıtır ve haberler de burada önemli bir unsurdur. Bu bakış açısında gerçekliğin aktarılmasında bazı sorunların yaşanabileceği kabul edilmekle birlikte medyanın denetlenmesi, düzenlenmesi ve kontrol

edilmesi gerekir. Bu gereklilik medyanın dördüncü güç olarak görevinin yerine getirmesi içindir. Eleştirel perspektifte medyanın gerçeklikle ilişkisi iki noktadan ele alınmaktadır. İlk olarak medyanın ideolojik duruşu nedeniyle gerçekliği çarpıttığı ya da bozduğu savunulur. İkinci olarak ise medyanın ürettiği içerikler üzerinden gerçekliği inşa ettiği görüşü hâkimdir. Bu tezde de incelenen çalışmaların kuramsal yaklaşımları bu üç çerçevede sınıflandırılarak değerlendirilmiş ve aşağıdaki sorulara nitel bölüme cevap aranmıştır:

- İncelenen tezlerin kuramsal yaklaşımlarına göre ideoloji kavramlaştırmaları nasıl olmuş, çalışmalarda ideoloji hangi kavramlar ile açıklanmıştır?

- Örneklemdeki araştırmaların kuramsal bakış açıları ile ideoloji tartışmaları arasındaki çelişkiler ve sınırlılıklar nelerdir?

- Araştırmalarda medya içerikleri üzerinden gerçeklik - ideoloji ilişkisi nasıl kurulmuştur?

- İdeolojiyi ele alan çalışmalarda hangi yöntemler kullanılmıştır?

- Tezlerde benimsenen yöntemlerin ideoloji tartışmasına getirdiği sınırlılıklar nelerdir?

- Kullanılan yöntemler ile çalışmaların kuramsal yaklaşımları, ideoloji, iktidar ve okuyucu tanımlamaları arasında nasıl ilişki kurulmuş ne tür çelişkiler ve sınırlılıklar ortaya çıkmıştır?

- Gazete ve gazetecilerin görevleri ideoloji bağlamında nasıl tanımlanmıştır?

- Tezlerde iktidar nasıl kavramsallaştırılmış ve iktidarın hangi türü (ekonomik, siyasal, dini) öne çıkarılmıştır?

- İncelemelerde iktidarın yeniden üretilmesi ya da sağlanması noktasında gazeteler ve ideoloji ilişkisi nasıl kurulmuş, basın kuruluşları nasıl konumlandırılmıştır?

- Tezlerde gazete ve okuyucu ilişkisi pasiflik ve aktiflik bağlamında nasıl tanımlanmıştır?

- Araştırmalarda özne - nesne bağlamında kurulan okuyucu ve gazete ilişkisinin ideoloji tartışmasına getirdiği sınırlılıklar nelerdir?

Bu sorular doğrultusunda incelenen tezlerin değerlendirmesini daha doğru yapabilmek için Ek 3'de verilen tablo kullanılmış her çalışma bu tablodaki başlıklar doğrultusunda okunmuş, incelenmiş ve her tez için bir tablo oluşturulmuştur. Yapılan başlıklandırmalara göre de tablolardaki verilerden tartışmalar yürütülmüştür.

2.4. Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın evrenini belirlemek için UTM'nin gelişmiş tarama sekmesi üzerinden yapılan aramalarda anahtar kelimeler amaçlanan doğrultuda tezleri bulabilmek için kapsamlı bir şekilde oluşturulmuştur. Belirlenen kelimeleri içermeyen ancak evrende olması gereken ve evrenin dışında kalan tezlerin bulunması mümkündür. Buna neden olan önemli faktörlerden biri tarama alanı olarak tezlerin tam metinleri üzerinden bir aramanın yapılamamasıdır. Bununla birlikte tezlerin özetlerinin yetersiz, başlıklarının ya da anahtar kelimelerin çalışmayı kapsayıcı olmaması, dizin kısmının girilmemesi ya da hatalı girilmesi ve tezlerin içeriğinin erişime açık olmaması gibi nedenlerden dolayı bazı çalışmaların evren dışında kalması olasıdır.

Nicel kısımda tezlerin sınıflandırması başlık, özet, kaynakça ve tez künyesi üzerinden yapılmıştır. Bunların yetersiz yazılmış ya da hiç yazılamamış olması ve tezlerin tam metnine ulaşılamaması sonucu sınıflandırmada başlıklardan bazılarının değerlendirilememesine neden olmuştur. Değerlendirilemeyen çalışmalar ayrıca

belirtilmiştir. Genel anlamda bu sınırlılıkların olmasıyla birlikte çalışmada elde edilen bulgular, gazete haberlerini konu alan yüksek lisans tezlerini ideoloji kavramı ekseninde tartışmak için yeterlidir.

BÖLÜM III

3. GAZETE HABERLERİNİ KONU ALAN TEZLERİN YILLARA ve ÜNİVERSİTELERE[58] GÖRE DAĞILIMLARI

Çalışmanın bu bölümünde gazete haberlerini konu alan yüksek lisans tezlerinin bibliyometrik çözümlemesi yapılmıştır. Yöntem kısmında da belirttiğimiz gibi bibliyometrik analizde tezlerin yapıldığı üniversite ve yıl olmak üzere iki değişken temel alınmıştır. Bu iki değişken altında çalışmaların anabilim dallarına, konularına, kuramsal yaklaşımlarına, yöntemlerine, hipotez durumlarına ve inceledikleri gazetelerin kapsamına göre dağılımları[59] tablolar halinde verilmiştir.

3.1. Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımları

Evrendeki çalışmaların bibliyometrik çözümlemesinde öncelikle dağılımlarına ve üniversitelerde gazete haberlerini konu alan ilk çalışmanın yapılma tarihine bakmak, diğer tabloları daha sağlıklı değerlendirmemizi sağlayacaktır.

[58] Üniversitelere göre dağılımlarından kasıt, sözü edilen üniversitelerdeki iletişim anabilim dalları altında yapılmış tezlerdir.

[59] Bu bölümde seçilen değerlendirme başlıkları, yapılan sınıflandırmalar ve ortaya konulan nicel veriler pozitivist bir bakış açısı içerisinden ampirik bir iddia taşımamaktadır. Tablolarda seçilen başlıklarda ve tezlerin bu başlıklar altına dağıtılmasında araştırmacının sübjektif yaklaşımlarının olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Tezlerin Yapıldığı Üniversiteler	Toplam		İlk Tezin Tamamlandığı Tarih	Tezlerin Yapıldığı Üniversiteler	Toplam		İlk Tezin Tamamlandığı Tarih
Akdeniz Üni.	7	2%	2015	**İstanbul Arel Üni.**	6	1%	2013
Anadolu Üni.	41	10%	1985	**İstanbul Aydın Üni.**	1	0%	2013
Ankara Üni.	62	15%	1990	**İstanbul Bilgi Üni.**	3	1%	2011
Atatürk Üni.	15	4%	2002	**İstanbul Kültür Üni.**	1	0%	2012
Başkent Üni.	2	0%	2011	**İstanbul Ticaret Üni.**	2	0%	2013
Beykent Üni.	1	0%	2016	**İstanbul Üni.**	41	10%	1986
Ege Üni.	28	7%	1991	**Kadir Has Üni.**	2	0%	2012
Erciyes Üni.	17	4%	2006	**Kocaeli Üni.**	18	4%	2002
Fırat Üni.	5	1%	2006	**Marmara Üni.**	43	11%	1998
Galatasaray Üni.	7	2%	2007	**Orta Doğu Teknik Üni.**	7	2%	2006
Gazi Üni.	66	16%	1993	**Selçuk Üni.**	23	6%	1999
Gaziantep Üni.	2	0%	2014	**Yaşar Üni.**	2	0%	2014
Girne Amerikan Üni.	1	0%	2014	**Yeditepe Üni.**	2	0%	2009
Hacettepe Üni.	2	0%	2010	**Yeni Yüzyıl Üni.**	1	0%	2015
İhsan D. Bilkent Üni.	1	0%	2016	**Toplam Tez Sayısı**	**409**		

Tablo 1: Üniversitelerde Tamamlanan Tez Sayıları[60] ve Gazete Haberlerini Konu Alan İlk Tezlerin Teslim Tarihleri

Gazete haberlerini konu alan yüksek lisans tezlerinin üniversitelere göre dağılımlarını ele aldığımızda Gazi (yüzde 16), Ankara (yüzde 15), İstanbul (yüzde 10), Marmara (yüzde 11), Anadolu (yüzde 10), Ege (yüzde 7) ve Selçuk (yüzde 6) Üniversitelerinde, evrendeki çalışmaların yüzde 75'inin tamamlanmış olduğunu Tablo 1'de görmekteyiz. Bunların içinde ise Ankara (62 tez) ile Gazi (66 tez) Üniversiteleri ön plana çıkmaktadır. Toplamda yedi üniversitede yapılan tezlerin, evrenin yüzde 75'inin oluşturmasının nedeni, iletişim alanındaki lisansüstü eğitimin öncelikle bu üniversitelerde başlamasıdır.

[60] Tablolarda yüzdeliklerin verilmesinde ondalıklı sayı kullanılmadığı için 0,5 altındaki yüzdeler 0'a üzerindeki yüzdeler de 1'e tamamlanmıştır. Bu durum tüm tablolar için geçerlidir.

Tablo 1'deki diğer veri olan gazete haberlerini konu alan tezlerin yapılmaya başlandığı tarihlere göre bakarsak ilk çalışmalar Anadolu (1985) ve İstanbul (1986) Üniversitelerinde yapılmıştır. Ancak Ankara (1990), Gazi (1993), ve Marmara (1998) Üniversitelerinde gazete haberlerini konu alan araştırmalar daha sonraki tarihlerde yapılmaya başlanmış olmasına rağmen Anadolu ve İstanbul Üniversitesi'nden daha fazla tez bu üç üniversitede tamamlanmıştır. Gazete haberlerinin yoğun olarak konu edildiği üniversitelerin dışındakilere baktığımızda, Atatürk (15 tez), Erciyes (17 tez) ve Kocaeli (18 tez) Üniversitelerinde sayıca daha fazla çalışmanın teslim edildiğini Tablo 1'de görebiliriz. Sonrasında ise Akdeniz, Fırat, Galatasaray, Arel ve Orta Doğu Teknik (ODTÜ) Üniversitelerinde 5 ile 7 arasında tez teslim edilmiştir. Burada dikkat çeken ise Akdeniz Üniversitesi'dir. Akdeniz Üniversitesi'nde gazete haberlerini konulaştıran çalışmaların 2015 yılında ilk olarak yapılmasına rağmen iki yılda toplam 7 tez tamamlanmıştır. Bu da bize Akdeniz Üniversitesi'nde yıl başına 3,5 çalışmanın düştüğünü gösterir. Diğer üniversiteler ile kıyasladığımızda Akdeniz en yüksek orana sahip olarak karşımıza çıkmaktadır. Arakasından gelen ve en yüksek ikinci tez ortalamasına sahip Gazi'de de yıl başına düşen tez sayısı 2,9'dur.

Evrene dâhil edilen çalışmaların başlangıcı olarak bir sınır koymazken bitiş tarihi olarak 2016 yılının sonunu seçtiğimizi ve nedenini çalışmanın evreni bölümünde belirtmiştik. 2016 yılının sonuna kadar tamamlanan çalışmaları da tarihsel olarak üç döneme ayırmıştık[61]. Yaptığımız dönemselleştirme bağlamında üniversitelerde tamamlanan tezlerin yüzde 5'i (19 tez) birinci dönemde, yüzde 21'i (85 tez) ikinci dönemde, yüzde 75'i de (305 tez) üçüncü dönemde teslim edilmiştir (Tablo 2).

[61] Dönemleştirmede ölçüt, bitirilen yüksek lisans tezlerinin yıllara göre dağılımdır. 1985 - 1997 arasındaki yıllarda yapılan tez sayısı beşin altında kaldığı için bu tarihler arası birinci dönem olarak belirlenmiştir. İkinci dönem kabul edilen 1998 - 2005 arasındaki yıllarda 5 ile 16 arasında çalışma tamamlanmıştır. Son dönem olan 1998 - 2016 yılları arasında ise teslim edilen tez sayısında yirmi ve üstünü görmek mümkündür. Ayrıntı için bkz. Grafik 1, sf. 70.

Üniversiteler özelinde ele aldığımızda Tablo 2'de, Anadolu, Ankara, Ege, Gazi ve İstanbul Üniversitesi'nde üç dönemde de gazete haberlerini konu alan çalışmaların yapıldığını görmek mümkündür. Atatürk, Kocaeli, Marmara, Selçuk Üniversiteleri'nde ise ikinci ve üçüncü dönemlerde tez yapılmıştır. Geriye kalan üniversitelerde ise 2006 sonrası yani sadece üçüncü dönemde gazete haberlerini konu alan tezler teslim edilmiştir.

"Türkiye'de İletişim Eğitimi" başlığı altında değindiğimiz 1983 - 1986 yılları arasında İstanbul, Marmara, Gazi, Anadolu, Ankara ve Ege Üniversitelerinde lisansüstü eğitimin başlamış olduğunu hatırlasak lisansüstü eğitime başlayan altı üniversite arasında sadece Marmara Üniversitesi'nde birinci dönemde gazete haberlerini konu alan çalışma yapılmamıştır. Marmara Üniversitesi'nde ilk gazete haberlerini konu alan yüksek lisans tezinin teslim tarihi 1998 yılı olmuştur (Tablo 1). Bu da bize iletişimde lisansüstü eğitimin başladığı Marmara Üniversitesi dışındaki beş üniversitede başından itibaren gazete haberleri üzerinden ideoloji tartışmasının yapıldığının göstermektedir.

Tezlerin Yapıldığı Üniversiteler	Dönemler						Toplam
	1. Dönem 1985-1997		2. Dönem 1998-2005		3. Dönem 2006-2016		
Akdeniz Üni.					7	100%	**7**
Anadolu Üni.	7	17%	12	29%	22	54%	**41**
Ankara Üni.	3	5%	24	39%	35	56%	**62**
Atatürk Üni.			1	7%	14	93%	**15**
Başkent Üni.					2	100%	**2**
Beykent Üni.					1	100%	**1**
Ege Üni.	1	4%	17	61%	10	36%	**28**
Erciyes Üni.					17	100%	**17**
Fırat Üni.					5	100%	**5**
Galatasaray Üni.					7	100%	**7**
Gazi Üni.	7	11%	13	20%	46	70%	**66**
Gaziantep Üni.					2	100%	**2**
Girne Amerikan Üni.					1	100%	**1**
Hacettepe Üni.					2	100%	**2**
İhsan D. Bilkent Üni.					1	100%	**1**
İstanbul Arel Üni.					6	100%	**6**
İstanbul Aydın Üni.					1	100%	**1**
İstanbul Bilgi Üni.					3	100%	**3**
İstanbul Kültür Üni.					1	100%	**1**
İstanbul Ticaret Üni.					2	100%	**2**
İstanbul Üni.	1	2%	6	15%	34	83%	**41**
Kadir Has Üni.					2	100%	**2**
Kocaeli Üni.			5	28%	13	72%	**18**
Marmara Üni.			4	9%	39	91%	**43**
Orta Doğu Teknik Üni.					7	100%	**7**
Selçuk Üni.			3	13%	20	87%	**23**
Yaşar Üni.					2	100%	**2**
Yeditepe Üni.					2	100%	**2**
Yeni Yüzyıl Üni.					1	100%	**1**
Toplam	**19**	**5%**	**85**	**21%**	**305**	**75%**	**409**

Tablo 2: Tezlerin Üniversitelere ve Dönemlere Göre Dağılımları[62]

Tablo 2'ye genel olarak baktığımızda gazete haberlerini konu alan ve ideolojiyi sorunsallaştıran çalışmaların -Ege Üniversitesi'nde üçüncü dönem dışında- her dönem artarak devam ettiğini belirtmek gerekir. Üç dönemde toplam tamamlanan tez sayısı ise

[62] Bu bölümde üniversiteler bağlamında bir incelme yapılacağı için Tablo 1 dışındaki oranlamaların bir başlık altındaki tez sayısının üniversitede yapılan toplam tez sayısına oranını gösterecek şekilde hesaplandığını belirtmek gerekir. Örneğin gazetecilik anabilim dalı altında Akdeniz Üniversitesi'nde yapılan 5 tezin tüm gazetecilik anabilim dalları altında yapılan tezlere oranı değil, Akdeniz'de yapılan toplam tez sayısına oranı verilmiştir. Oranlamanın bu şekilde yapılmasının nedeni çalışmanın amacına uygun olarak üniversiteler bağlamında bir değerlendirme yapmaktır. Tablolardaki toplam satır ve sütunlarına da kısaca değinecek olursak, toplam sütununda üniversitelerde yapılan toplam tez sayısına, toplam satırlarında ise incelenen başlık altında yapılmış çalışmaların toplam sayısı ve bu sayının evrene olan oranına yer verilmiştir.

sırasıyla 19, 85, 305 olmuştur. Teslim edilen tez sayısındaki değişime bakarsak birinci döneme göre ikinci dönemde 4,4 ve ikinci döneme göre üçüncü dönemde de 3,5 kat artış olmuştur.

Tezlerin anabilim dallarına göre dağılımlarına baktığımızda en fazla çalışmanın yüzde 50 ile gazetecilik anabilim dallarında yapıldığını Tablo 3'te görebiliriz. Sonrasında ise sırasıyla halkla ilişkiler ve tanıtım (yüzde 11), radyo televizyon (ve sinema)[63] (yüzde 9), iletişim bilimleri (yüzde 7), basın ve yayın[64] (yüzde 6) ve diğer (yüzde 5) anabilim dallarında çalışmalar tamamlanmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta gazete haberleri üzerine yapılmış yüksek lisans çalışmalarından oluşan evrene halkla ilişkiler ve tanıtım ile radyo televizyon (ve sinema) anabilim dallarında yapılmış tezlerin de dâhil olmasıdır. Özelikle gazetecilikten sonra en fazla tezin (44 tez) halkla ilişkiler ve tanıtım anabilim dallarında yapılması önemlidir.

[63] Radyo Televizyon, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dallarında yapılan tezler buraya dâhil edilmiştir.

[64] Anadolu Üniversitesi'nde bulunan Basın Yayın Anabilim Dalı'nın gazetecilik anabilim denk kabul edilmektedir.

Tezlerin Yapıldığı Üniversiteler	Anabilim Dalları														Toplam
	Basın Yayın		Gazetecilik		Halkla İlişkiler ve Tanıtım		İletişim Bilimleri		Radyo Televizyon (ve Sinema)		Diğer Anabilim Dalları		Değerlendirilemeyen		
Akdeniz Üni.			5	71%	1	14%			1	14%					7
Anadolu Üni.	25	61%			2	5%	2	5%					12	29%	41
Ankara Üni.			31	50%	16	26%			4	6%			11	18%	62
Atatürk Üni.			12	80%					3	20%					15
Başkent Üni.					2	100%									2
Beykent Üni.											1	100%			1
Ege Üni.			17	61%					5	18%			6	21%	28
Erciyes Üni.			12	71%	3	18%			2	12%					17
Fırat Üni.							4	80%	1	20%					5
Galatasaray Üni.							1	14%	5	71%			1	14%	7
Gazi Üni.			49	74%	9	14%			2	3%			6	9%	66
Gaziantep Üni.							2	100%							2
Girne Amerikan Üni.													1	100%	1
Hacettepe Üni.							2	100%							2
İhsan D. Bilkent Üni.													1	100%	1
İstanbul Arel Üni.											6	100%			6
İstanbul Aydın Üni.					1	100%									1
İstanbul Bilgi Üni.											3	100%			3
İstanbul Kültür Üni.											1	100%			1
İstanbul Ticaret Üni.											2	100%			2
İstanbul Üni.			33	80%	3	7%			2	5%			3	7%	41
Kadir Has Üni.							2	100%							2
Kocaeli Üni.			3	17%	3	17%	8	44%					4	22%	18
Marmara Üni.			24	56%	3	7%	5	12%	7	16%			4	9%	43
Orta Doğu Teknik Üni.											7	100%			7
Selçuk Üni.			19	83%	1	4%			2	9%			1	4%	23
Yaşar Üni.							2	100%							2
Yeditepe Üni.									2	100%					2
Yeni Yüzyıl Üni.											1	100%			1
Toplam	25	6%	205	50%	44	11%	28	7%	36	9%	21	5%	50	12%	409

Tablo 3: Tezlerin Üniversitelere ve Anabilim Dallarına Göre Dağılımları

Halkla ilişkiler ve tanıtım anabilim dalı özelinde en fazla tez Ankara (16 tez) ve Gazi (9 tez) Üniversiteleri'nde yapılmıştır. Radyo televizyon (ve sinema) anabilim dalında ise Marmara Üniversitesi'nde (7 tez) diğer üniversitelere göre daha fazla tez tamamlanmıştır. Tablo 3'deki iletişim bilimleri anabilim dalında en çok çalışmanın Kocaeli Üniversitesi'nde (8 tez) yapıldığını söyleyebiliriz. Gazetecilik anabilim dalında ise gazete haberini konu alan en fazla tez Ankara (31 tez) ve Gazi (49 tez) Üniversitelerinde teslim edilmiştir. Diğer anabilim dalları[65] başlığı altında yapılan çalışmalara değinirsek özellikle Arel Üniversitesi ve ODTÜ'deki 13 çalışmanın medya ve kültürel çalışmalar anabilim dalı altında yapıldığını belirtmek gerekir.

Üniversitelerde tamamlanan tezlerin anabilim dallarındaki çeşitliliği noktasında Marmara Üniversitesi dört anabilim dalında [gazetecilik, halkla ilişkiler ve tanıtım, iletişim bilimleri ve radyo televizyon (ve sinema)] tez yapılan tek üniversite olmuştur.

Evrendeki çalışmaları konuları[66] bağlamında ele aldığımızda ideolojinin ağırlıklı olarak güncel siyaset [siyasi kişiler ya da olaylar (182 tez)] üzerinden çözümlendiğini Tablo 4'de görebiliriz. Sonrasında ise sırasıyla kimlik (53 tez), şiddet (43 tez) ve toplumsal cinsiyet (31 tez) konularında önemli miktarda çalışma yapılmıştır. Çevre (11

[65] Diğer anabilim dalları ise şöyledir: Medya ve İletişim Sistemleri Anabilim Dalı, İletişim ve Tasarım Anabilim Dalı, İletişim Sanatları Anabilim Dalı, İletişim ve Tasarım Anasanat Dalı / İletişim Sanatları ve Tasarım Sanat Dalı, İletişim ve Toplumsal Dönüşüm Anabilim Dalı, İletişim Yönetimi Anabilim Dalı, İletişim Yüksek Lisans (Yaşar Üniversitesi), Stratejik İletişim Yönetimi Anabilim Dalı

[66] Tablodaki konular belirlenirken önce başlıkların oluşturulması ve altına tezlerin dağıtılması yöntemi seçilmemiştir. Tezler konusal olarak incelenmeye başlanmış ve gidişata göre tezlerde ön plana çıkan konu başlıkları belirlenmiştir. Bu yöntem tezlerin seçilmiş bir başlık altına konulması zorunluluğunu ortadan kaldırmış ve daha sağlıklı bir sınıflandırma yapılmasını sağlamıştır. Buradaki diğer önemli nokta ise "ön plana çıkan konu"nun seçilmesidir. Tezleri inceleme esnasında bir çalışmanın konusal olarak iki ya da üç başlık altında yer alabileceği görülmüştür. Örneğin "Sağlık Haberlerinde Kadın Bedeninin Sunumu" (Aydın, 2016) ya da "Hekime Yönelik Şiddetin Türk Basınına Yansıması" (Ünvanlı, 2015) başlıklı çalışmalar hem sağlık hem de toplumsal cinsiyet ve şiddet konuları kapsamına girmektedir. Bu noktada ön plana çıkan konu seçilmiş ve çalışmalar sırasıyla toplumsal cinsiyet ile şiddet başlıkları altında değerlendirilmiştir.

tez), kültür (10 tez) ve spor (8 tez) konuları ise en az irdelenen konular olmuştur. Bu nedenle yeni yapılacak çalışmalarda bu konulara yoğunlaşma ihtiyacı olduğu söylenebilir.

Tezlerin Yapıldığı Üniversite	Konular																						Toplam
	Güncel Siyaset		Toplumsal Cinsiyet		Kimlik		Ekonomi		Çevre		Sağlık		Kültür		Spor		Şiddet		Diğer		Değerlendirilemeyen		
Akdeniz Üni.	5	71%			1	14%											1	14%					7
Anadolu Üni.	12	29%	4	10%	1	2%	3	7%			3	7%	1	2%	3	9%	3	7%	10	24%	1	2%	41
Ankara Üni.	35	56%	2	3%	10	16%	6	10%	1	2%							6	10%	2	3%			62
Atatürk Üni.	6	40%	2	13%	3	20%											4	27%					15
Başkent Üni.	2	100%																					2
Beykent Üni.																			1	100%			1
Ege Üni.	7	25%	3	11%	2	7%	1	4%	4	14%	1	4%	3	11%			3	11%	4	14%			28
Erciyes Üni.	6	35%	2	12%	4	24%			1	6%	1	6%					1	6%	2	12%			17
Fırat Üni.	3	60%									1	20%					1	20%					5
Galatasaray Üni.	4	57%			1	14%											2	29%					7
Gazi Üni.	38	58%	2	3%	6	9%	4	6%	1	2%	3	5%					8	12%	4	6%			66
Gaziantep Üni.			1	50%	1	50%																	2
Girne Amerikan Üni.					1	100%																	1
Hacettepe Üni.	1	50%					1	50%															2
İhsan D. Bilkent Üni.									1	100%													1
İstanbul Arel Üni.	1	17%			4	67%													1	17%			6
İstanbul Aydın Üni.																			1				1
İstanbul Bilgi Üni.	2	67%					1	33%															3
İstanbul Kültür Üni.																	1	100%					1
İstanbul Ticaret Üni.	2	100%																					2
İstanbul Üni.	16	39%			8	20%			2	5%	1	2%	2	5%	3	9%	5	12%	2	5%	2	5%	41
Kadir Has Üni.			1	50%													1	50%					2
Kocaeli Üni.	9	50%			4	22%					1	6%	1	6%			3	17%					18
Marmara Üni.	20	47%	7	16%	3	7%	3	7%	1	2%	1	2%	1	2%	2	6%	3	7%	2	5%			43
Orta Doğu Teknik Üni.	1	14%	2	29%	2	29%	2	29%											2				7
Selçuk Üni.	11	48%	3	13%	2	9%	1	4%					2	9%					4	17%			23
Yaşar Üni.			1	50%													1	50%					2
Yeditepe Üni.	1	50%	1	50%																			2
Yeni Yüzyıl Üni.																			1	100%			1
Toplam	**182**	**44%**	**31**	**8%**	**53**	**13%**	**22**	**5%**	**11**	**3%**	**12**	**3%**	**10**	**2%**	**8**	**2%**	**43**	**11%**	**34**	**8%**	**3**	**1%**	**409**

Tablo 4: Tezlerin Üniversitelere ve Ön Plana Çıkan Konularına Göre Dağılımları

Üniversiteler özelinde 15 ve üzerinde tezin yapıldığı okullarda ideoloji çözümlemesi ağırlıklı olarak güncel siyaset üzerinden ele alınmıştır. Güncel siyaset en fazla çözümleme Ankara ve Gazi'de tartışılmıştır. Toplumsal cinsiyet konusunda Marmara, kimlik ve ekonomi konularında Ankara, çevre ve kültür konularında Ege, sağlık konusunda Anadolu ve Gazi, spor konusunda Anadolu ve İstanbul, şiddet konusunda Gazi öne çıkan üniversiteler olmuştur.

Konu çeşitliliği noktasından incelediğimizde Marmara'da her konuda en az bir çalışma yapılmıştır. Anadolu ve Ege'de konu çeşitliliğinin yüksek olduğu diğer üniversitelerdir. Son olarak incelenen tezlerde din konusunun gazete haberleri üzerinden ele alınmamış olması dikkat çekicidir. Laiklik, siyasal İslam, türban gibi konular ele alınsa da bunlar siyasi tartışmalar bağlamında değerlendirilmiş ve sorunsallaştırılmıştır. Doğrudan din ve ideoloji tartışması yapılmamıştır.

Nitel kısımda yapılan başlıklandırmanın da dayandığı Tablo 5'te evrendeki çalışmaların kuramsal tutumlarına göre dağılımları verilmiştir[67]. Anaakım ve eleştirel olarak ikiye ayırdığımız çalışmalar, ayrıca eleştirel başlığı altında da gerçeklik yaklaşımlarına göre ikiye bölünmüştür. Tezlerin dağılımına baktığımızda, gazete haberlerini konu alan yüksek lisans tezlerinde eleştirel bakış açısı toplamda 225 tez ile ağırlıktayken anaakım yaklaşım ile yapılan tez sayısı ise 151'dir. Eleştirel tezler arasında ise gerçekliğin basın ile çarpıtıldığı yaklaşımını benimsemiş çalışmalar ön plana çıkmaktadır.

[67] Evrendeki çalışmaları kuramsal bakış açılarına göre sınıflandırılırken gerçeklik - ideoloji başlığı altında yaptığımız ayrım dikkate alınmıştır. Ayrıca çalışmalar başlıklara dağıtılırken araştırmalarda ağırlık verilen yaklaşım göz önünde bulundurulmuştur. İleride nitel kısımda da göreceğimiz gibi incelenen tezlerin bazılarında anaakım ve eleştirel bakış açıları bir arada kullanılmış, eklektik bir yapı ortaya çıkmıştır. Bunlara ek olarak anaakım ve eleştirel ayrımı yapılırken çalışmalarda kullanılan kavramlar da dikkate alınmıştır. Örneğin medyanın öteki söylemi yarattığı yönünde eleştiri getiren bir çalışmada (Demirkürek, 2003) çözüm olarak liberal ilkeler sunulduğu için bahsi geçen tez anaakım başlığı altına alınmıştır. Kısacası belirleyici olan sadece eleştirmek değildir. Liberal ilkelerin uygulanmadığını eleştiren bir araştırma anaakım sınıfına dâhil edilmiştir.

Tezlerin Yapıldığı Üniversiteler	Tezlerin Kuramsal Yaklaşımları								Toplam
	Anaakım Yaklaşımların Ağır Bastığı Tezler		Eleştirel Yaklaşımların Ağır Bastığı Tezler				Değerlendirilemeyen		
			Gerçekliğin Çarpırıldığını Savunan Tezler		Gerçekliğin İnşa Edildiğini Savunan Tezler				
Akdeniz Üni.	1	14%	2	29%	4	57%			**7**
Anadolu Üni.	25	61%	7	17%	5	12%	4	10%	**41**
Ankara Üni.	11	18%	28	45%	19	31%	4	6%	**62**
Atatürk Üni.	4	27%	2	13%	5	33%	4	27%	**15**
Başkent Üni.	2	100%							**2**
Beykent Üni.	1	100%							**1**
Ege Üni.	10	36%	10	36%	6	21%	2	7%	**28**
Erciyes Üni.	10	59%	5	29%	2	12%			**17**
Fırat Üni.	4	80%	1	20%					**5**
Galatasaray Üni.	1	14%	2	29%	2	29%	2	29%	**7**
Gazi Üni.	30	45%	22	33%	11	17%	3	5%	**66**
Gaziantep Üni.					2	100%			**2**
Girne Amerikan Üni.							1	100%	**1**
Hacettepe Üni.			1	50%	1	50%			**2**
İhsan D. Bilkent Üni.					1	100%			**1**
İstanbul Arel Üni.	1	17%	3	50%	2	33%			**6**
İstanbul Aydın Üni.	1	100%							**1**
İstanbul Bilgi Üni.	1	33%	1	33%	1	33%			**3**
İstanbul Kültür Üni.	1	100%							**1**
İstanbul Ticaret Üni.	1	50%	1	50%					**2**
İstanbul Üni.	14	34%	20	49%	2	5%	5	12%	**41**
Kadir Has Üni.			1	50%	1	50%			**2**
Kocaeli Üni.	9	50%	2	11%	5	28%	2	11%	**18**
Marmara Üni.	15	35%	17	40%	5	12%	6	14%	**43**
Orta Doğu Teknik Üni.			4	57%	3	43%			**7**
Selçuk Üni.	8	35%	12	52%	3	13%			**23**
Yaşar Üni.					2	100%			**2**
Yeditepe Üni.	1	50%	1	50%					**2**
Yeni Yüzyıl Üni.			1	100%					**1**
Toplam	**151**	**37%**	**143**	**35%**	**82**	**20%**	**33**	**8%**	**409**

Tablo 5: Tezlerin Üniversitelere ve Kuramsal Yaklaşımlarına Göre Dağılımları

Tablo 5'i üniversiteler özelinde ele aldığımızda Ankara Üniversitesi (47 tez) çatısı altında yapılan çalışmalarda eleştirel araştırmaların sayıca üstün olduğunu söylemek gerekir. Arkasından ise Gazi (33 tez), İstanbul (22 tez) ve Marmara (22 tez) Üniversiteleri

gelmektedir. Öne çıkan bu üniversitelerde eleştirel araştırmalar bağlamında gerçekliğin çarpıtıldığını anlayışını benimsemiş çalışmalar daha fazla yapılmıştır. Anaakım yaklaşımların ağır bastığı tezlerin üniversitelere göre dağılımlarına baktığımızda ise Anadolu (25 tez) ve Gazi (30 tez) Üniversitelerinde sayıca fazla çalışma tamamlanmıştır. Sonrasında ise İstanbul (14 tez) ve Marmara (15 tez) Üniversiteleri gelmektedir.

Eleştirel ve anaakım tezler arasındaki fark üzerinden ele aldığımızda Anadolu Üniversitesi'nde (anaakım tez 25, eleştirel tez 12) anaakım, Ankara Üniversitesi'nde (eleştirel tez 47, anaakım tez 11) eleştirel anlayışın yerleşmiş ve ağır basan gelenek olduğunu Tablo 5'e bakarak söylemek mümkündür.

Evreni oluşturan çalışmaları yöntemleri üzerinden incelediğimizde içerik analizinin yüzde 44 oranla 180 tezde en fazla tercih edildiğini Tablo 6'da görebiliriz. Sonrasında ise (eleştirel) söylem çözümlemesi[68], yüzde 29 oran ile 120 tezde kullanılmıştır[69]. Bu iki yöntem 32 tezde (yüzde 8) birlikte kullanılırken diğer yöntemler 35 tezde (yüzde 9) benimsenmiştir. Çalışmanın evrenindeki 42 tez (yüzde 10), özetinin yetersiz olması ve içeriğine erişimin mümkün olmaması nedeniyle değerlendirilememiştir.

[68] Söylem çözümlemesi ile eleştirel söylem çözümlemesi arasında fark vardır. Türkiye'de yapılan çalışmalarda merkezine ideoloji tartışmasını alan eleştirel söylem çözümlemesi yapılır (Ö. Özer, 2011: 9). İncelediğimiz tezlerin bazılarında yöntemin söylem çözümlemesi olarak belirtilmesine rağmen eleştirel söylem çözümlemesi yapıldığı görülmüştür.

[69] Özet ya da metin kısmında herhangi bir yöntemi benimsediğini belirtmeyen ancak çalışmanın içeriğine baktığımızda gazete metinlerindeki söylemler üzerinden çözümleme yapan 17 çalışma da bu başlık altına dâhil edilmiştir.

Tezlerin Yapıldığı Üniversiteler	Kulanılan Yöntemler										Toplam
	(Eleştirel) Söylem Çözülemesi		İçerik Analizi		(Eleştirel) Söylem Çözümlemesi ve İçerik Analizi		Diğer Yöntemler		Değerlendirilemeyen		
Anadolu Üni.	2	5%	31	76%	3	7%	4	10%	1	2%	41
Ankara Üni.	18	29%	17	27%	5	8%	8	13%	14	23%	62
Atatürk Üni.	5	33%	7	47%	3	20%					15
Ege Üni.	7	25%	11	39%	3	11%	4	14%	3	11%	28
Erciyes Üni.	4	24%	11	65%	1	6%	1	6%			17
Gazi Üni.	11	17%	34	52%	4	6%	9	14%	8	12%	66
İstanbul Üni.	11	27%	20	49%	3	7%	1	2%	6	15%	41
Kocaeli Üni.	2	11%	13	72%					3	17%	18
Marmara Üni.	18	42%	13	30%	4	9%	3	7%	5	12%	43
Selçuk Üni.	12	52%	9	39%	1	4%	1	4%			23
Akdeniz Üni.	5	71%	1	14%			1	14%			7
Başkent Üni.			1	50%					1	50%	2
Beykent Üni.			1	100%							1
Fırat Üni.	3	60%	2	40%							5
Galatasaray Üni.	4	57%	1	14%	1	14%			1	14%	7
Gaziantep Üni.	2	100%									2
Girne Amerikan Üni.	1	100%									1
Hacettepe Üni.	2	100%									2
İhsan D. Bilkent Üni.	1	100%									1
İstanbul Arel Üni.	4	67%			1	17%	1	17%			6
İstanbul Aydın Üni.			1	100%							1
İstanbul Bilgi Üni.	1	33%	1	33%			1	33%			3
İstanbul Kültür Üni.	1	100%									1
İstanbul Ticaret Üni.					1	50%	1	50%			2
Kadir Has Üni.	1	50%			1	50%					2
Orta Doğu Teknik Üni.	2	29%	4	57%	1	14%					7
Yaşar Üni.	1	50%	1	50%							2
Yeditepe Üni.	1	50%	1	50%							2
Yeni Yüzyıl Üni.	1	100%									1
Toplam	**120**	**29%**	**180**	**44%**	**32**	**8%**	**35**	**9%**	**42**	**10%**	**409**

Tablo 6: Tezlerin Üniversitelere ve Yöntemlerine Göre Dağılımları

Derğerlendirmeyi daha iyi yapmak için evreni oluşturan çalışmalar Tablo 6'da üniversiteler ölçeğinde iki ayrılmıştır. 15 ve üzerinde tez yapılmış 10 üniversite (Anadolu, Ankara, Atatürk, Ege, Erciyes, Gazi, İstanbul, Kocaeli, Marmara ve Selçuk Üniversitesi) ayrı değerlendirilmiş, 15 altında tezin tamamlandığı diğer üniversiteler ise ayrı incelenmiştir.

15 ve üzeri tezin tamamlandığı 10 üniversite içerisinden ele aldığımızda, içerik analizini yöntem olarak kullanan en fazla tez Gazi Üniversitesi'nde (34 tez) tamamlanmıştır. Üniversitelerde içerik analizi yapılan tez sayısının toplam tez sayısına oranı açısından değerlendirdiğimizde bu 10 üniversite arasında Anadolu Üniversitesi yüzde 76'lık oran ile ilk sırada yer almaktadır. Bu da bize içerik analizi yönteminin diğer üniversitelere göre Anadolu Üniversitesi'nde gazete haberleri üzerine yapılan çalışmalarda daha fazla oranda kullanıldığını göstermektedir. Anadolu Üniversitesi haricinde içerik analizi yöntemiyle yapılan çalışmaların, üniversitede yapılan toplam tez sayısı içindeki oranına baktığımızda, Ankara, Marmara ve Selçuk Üniversiteleri dışında kalanlarda ağırlıkla içerik analizinin tercih edildiğini Tablo 6'da görebiliriz. Ankara, Marmara ve Selçuk Üniversitesi'nde gazete haberlerini incelemede en çok kullanılan yöntem sırasıyla yüzde 29'luk, 42'lik, 52'lik oranlar ile (eleştirel) söylem çözümlemesi olmuştur. Tez sayısına göre (eleştirel) söylem çözümlemesini en fazla seçen çalışmalar ise Ankara (18 tez) ve Marmara (18 tez) Üniversitelerinde yapılmıştır. Üniversitelerde tamamlanan tez sayısına oranladığımızda, (eleştirel) söylem çözümlemesi 15 ve üzeri tez yapılan üniversiteler arasında en düşük oranla (yüzde 5) Anadolu Üniversitesi'nde kullanırken, içerik analizi yüzde 27'lik ve 30'luk oranlarla en az Ankara ve Marmara'da tercih edilmiştir.

(Eleştirel) Söylem çözümlemesi ve içerik analizi bir arada en fazla 5 tez ile Ankara Üniversitesi'ndeki iletişim anabilim dallarında yapılan çalışmalarda tercih edilmiştir. Orantısal çerçeveden incelediğimizde ise 10 üniversite arasında yüzde 20 ile en fazla Atatürk Üniversitesi'nde yapılan çalışmalarda iki yöntemin birlikte uygulandığını Tablo 6'da görebiliriz. Son olarak 15 üstünde çalışmanın tamamlandığı üniversiteler özelinde gazete haberlerinin incelenmesinde ağırlıklı olarak seçilen yöntemin içerik analizi olduğunu belirtmemiz gerekir.

Tez sayılarının azlığı, 15'in altında tezin tamamlandığı üniversitelerde orantısal bir değerlendirme yapmaya imkân tanımamaktadır. Ancak yöntem dağılımlarını tez sayıları üzerinden incelemek mümkündür. (Eleştirel) Söylem çözümlemesinin en çok 5 tez ile Akdeniz Üniversitesi'nde, içerik çözümlemesinin ise en fazla 4 çalışma ile ODTÜ'de kullanıldığını Tablo 6'da görmek mümkündür. Ayrıca yukarıda belirttiğimiz gibi 15 ve üstünde tezin tamamlandığı üniversitelerde ağırlıklı kullanılan yöntem içerik analizi olurken, 15'in altında çalışmanın yapıldığı üniversitelerde çoğunlukla (eleştirel) söylem çözümlemesi tercih edilmiştir. Bunun nedenini 15'in altında tezin yapıldığı üniversitelerin yeni lisansüstü eğitime başlaması ve son dönemde daha çok (eleştirel) söylem çözümlemesinin kullanılmasıyla açıklayabiliriz. Yöntemlerin hangi dönemde ağırlıklı olarak kullanıldığı ise ileride daha ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır.

Tablo 6'da diğer yöntemler başlığı altında nelerin olduğuna da değirsek, öncelikle alımlama çalışmasının yok denecek kadar az olduğunu belirtmek gerekir. Diğer başlığı altına alınan tezlerde yöntem olarak nitel yöntem, kaynak tarama, çerçeveleme, semiyolojik analiz, serbest metin analizi, betimleyici çözümleme, durum tespiti yöntemi, ileti analizi, tipografi analizi gibi yöntemlerin benimsendiği belirtilmiştir.

Bibliyometrik çözümleme ile incelediğimiz gazete haberlerini konu alan 409 tezde, hipotezin kurulup kurulmadığına baktığımızda Tablo 7'ye göre yüzde 53'lük oran ile 217 tezde hipotez sınanmamıştır. 86 tezde (yüzde 21) ise hipotez sınaması yapılırken erişime açık olmaması ya da indirilen dosyaların açılamaması nedeniyle 106 tez (yüzde 26) değerlendirilememiştir.

Tezlerin Yapıldığı Üniversite	Hipotez Durumu						Toplam
	Hipotez Sınanmış		Hipotez Sınanmamış		Değerlendirilemeyen		
Akdeniz Üni.	2	29%	2	29%	3	43%	**7**
Anadolu Üni.	7	17%	22	54%	12	29%	**41**
Ankara Üni.	16	26%	20	32%	26	42%	**62**
Atatürk Üni.	2	13%	10	67%	3	20%	**15**
Başkent Üni.			2	100%			**2**
Beykent Üni.			1	100%			**1**
Ege Üni.	2	7%	11	39%	15	54%	**28**
Erciyes Üni.	6	35%	10	59%	1	6%	**17**
Fırat Üni.	2	40%	1	20%	2	40%	**5**
Galatasaray Üni.	1	14%	6	86%			**7**
Gazi Üni.	21	32%	28	42%	17	26%	**66**
Gaziantep Üni.			1	50%	1	50%	**2**
Girne Amerikan Üni.			1	100%			**1**
Hacettepe Üni.			2	100%			**2**
İhsan D. Bilkent Üni.			1	100%			**1**
İstanbul Arel Üni.	2	33%	3	50%	1	17%	**6**
İstanbul Aydın Üni.	1	100%					**1**
İstanbul Bilgi Üni.			3	100%			**3**
İstanbul Kültür Üni.			1	100%			**1**
İstanbul Ticaret Üni.			1	50%	1	50%	**2**
İstanbul Üni.	4	10%	31	76%	6	15%	**41**
Kadir Has Üni.			2	100%			**2**
Kocaeli Üni.	7	39%	5	28%	6	33%	**18**
Marmara Üni.	3	7%	31	72%	9	21%	**43**
Orta Doğu Teknik Üni.			6	86%	1	14%	**7**
Selçuk Üni.	8	35%	13	57%	2	9%	**23**
Yaşar Üni.			2	100%			**2**
Yeditepe Üni.	1	50%	1	50%			**2**
Yeni Yüzyıl Üni.	1	100%					**1**
Toplam	**86**	**21%**	**217**	**53%**	**106**	**26%**	**409**

Tablo 7: Tezlerin Üniversitelere ve Hipotez Durumlarına Göre Dağılımları

En fazla Ankara ile Gazi Üniversitelerinde 16 ve 21 tezde hipotez sınaması yapılmıştır. Ancak bu üniversitelerde de hipotezin sınanmadığı tez sayısının daha fazla olduğunu Tablo 7'de görebiliriz. Diğer taraftan hipotez sınanmayan en fazla tezin yapıldığı üniversiteler, 31'er çalışma ile İstanbul ve Marmara'dır. Ayrıca bu üniversitelerde tamamlanan toplam tez sayısına, hipotez sınanan çalışmaları oranladığımızda yüzde 10 ve 7 gibi oldukça düşük oranların çıktığını söylememiz gerekir.

İçerik çözümlemesi yöntemi ile hipotez kurulma ilişkisini inceleyecek olursak Tablo 6 ve 7 karşılaştırmasını yapmamız gerekir. İlk olarak en fazla içerik çözümlemesi yönteminin kullanıldığı ve hipotezin sınandığı üniversitenin Gazi Üniversitesi olduğunu söylemeliyiz. Ancak Anadolu ve İstanbul Üniversitelerinde 31 ve 20 tezde içerik çözümlemesinin kullanılmasına rağmen hipotezin sınandığı çalışma sayısının düşük olması, içerik çözümlemesi yöntemi ile hipotez sınaması yapılması arasında doğru orantı olduğu çıkarımını yapmamızı engellemektedir. Kısacası, ampirik çizgide olmaları nedeniyle her ne kadar ilk bakışta içerik çözümlemesi yönteminin kullanıldığı çalışmalarda hipotez sınama oranının yüksek olduğu gibi anlayış hakim olsa da Tablo 6 ve 7'deki verilerin karşılaştırılması bu varsayımı yanlışlamaktadır.

Üniversitelerin iletişim anabilim dalları altında yapılan tezlerde incelenen gazeteleri yerel, ulusal, yabancı ile ulusal ve yabancı basın başlıklarında sınıflandırmak, ideolojinin üniversiteler özelinde ağırlıklı olarak hangi kapsamda ele alındığı hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır. Tablo 8'e bakarsak evreni oluşturan tezlerin yüzde 83'ünde (340 tez), ulusal çapta basılan gazetelerin ele alındığını söyleyebiliriz. Geriye kalanların yüzde 5'inde[70] (19 tez) yerel gazeteleri, yüzde 5'inde (19 tez) yabancı gazeteleri, yine yüzde 5'inde (19 tez) ise ulusal ve yabancı basını bir arada konu alan tezler yapılmıştır. Özet kısımlarının yetersiz kalması ya da erişime açık olmamaları nedeniyle yüzde 3 (12 tez) oranında çalışma değerlendirilememiştir.

[70] Ege Üniversitesi'nde ulusal ve yerel basını aynı anda ele alan iki çalışma yerel başlığı altına alınmıştır.

Tezlerin Yapıldığı Üniversiteler	Gazete Kapsamları										Toplam
	Yerel Basın		Ulusal Basın		Yabancı Basın		Ulusal ve Yabancı Basın		Değerlendirilemeyen		
Akdeniz Üni.			7	100%							**7**
Anadolu Üni.	1	2%	36	88%	2	5%	1	2%	1	2%	**41**
Ankara Üni.			56	90%	3	5%	1	2%	2	3%	**62**
Atatürk Üni.	2	13%	10	67%			2	13%	1	7%	**15**
Başkent Üni.			2	100%							**2**
Beykent Üni.			1	100%							**1**
Ege Üni.	2	7%	23	82%	1	4%	1	4%	1	4%	**28**
Erciyes Üni.	1	6%	15	88%			1	6%			**17**
Fırat Üni.			5	100%							**5**
Galatasaray Üni.			6	86%	1	14%					**7**
Gazi Üni.	2	3%	55	83%	4	6%	4	6%	1	2%	**66**
Gaziantep Üni.	2	100%									**2**
Girne Amerikan Üni.			1	100%							**1**
Hacettepe Üni.			2	100%							**2**
İhsan D. Bilkent Üni.			1	100%							**1**
İstanbul Arel Üni.			6	100%							**6**
İstanbul Aydın Üni.			1	100%							**1**
İstanbul Bilgi Üni.			3	100%							**3**
İstanbul Kültür Üni.			1	100%							**1**
İstanbul Ticaret Üni.			2	100%							**2**
İstanbul Üni.	1	2%	31	76%	4	10%	3	7%	2	5%	**41**
Kadir Has Üni.			2	100%							**2**
Kocaeli Üni.			12	67%	1	6%	2	11%	3	17%	**18**
Marmara Üni.	2	5%	36	84%	1	2%	3	7%	1	2%	**43**
Orta Doğu Teknik Üni.	1	14%	6	86%							**7**
Selçuk Üni.	5	22%	17	74%			1	4%			**23**
Yaşar Üni.					2	100%					**2**
Yeditepe Üni.			2	100%							**2**
Yeni Yüzyıl Üni.			1	100%							**1**
Toplam	**19**	**5%**	**340**	**83%**	**19**	**5%**	**19**	**5%**	**12**	**3%**	**409**

Tablo 8: Tezlerin Üniversitelere ve Tezlerde İncelenen Gazetelerin Kapsamına Göre Dağılımları

Üniversitelerde tamamlanan toplam tez sayısına göre yerel basını ele alan çalışmaların oranının en yüksek olduğu üniversiteler, toplam tez sayısı düşük olan Gaziantep (yüzde 100) ile Selçuk'dur (yüzde 22). Sayısal olarak ele aldığımızda da 5 çalışma ile yerel basın en fazla Selçuk Üniversitesi'nde incelenmiştir. 15 ve üzerinde tezin tamamlandığı üniversiteler arasında Ankara ve Kocaeli'de yerel basın hiçbir tezde tartışma konusu edilmemiştir.

Türkiye'de yerel basının belirli yerlerde geliştiğini ve genel anlamda da ayakta durması için yerel siyasi oluşumların ya da sivil toplum kuruluşlarının desteğine ihtiyacının olduğunu göz önüne alırsak, içeriklerinin ideolojik olarak sorgulanmaya ihtiyacı olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bununla birlikte Tablo 8'e göre yerel basın yüksek lisans tezlerinde oldukça düşük seviyede konu edilmesi, bu alanda araştırmaların yapılması ihtiyacını bize göstermektedir.

Tablo 8'de ulusal basının en fazla konu edildiği çalışma Ankara (56) ve Gazi'de (55) yapılmıştır. Ulusal basının tezlerde hiç konu edilmediği Gaziantep ve Yaşar Üniversitesi'nin bu durumu ise yapılan tez sayılarının düşük olması ile açıklanabilir.

Son olarak yabancı basının en fazla 4 çalışma ile İstanbul'da ele alındığını Tablo 8'de görebiliriz. Gazi Üniversitesi'nde yapılan 4 çalışmada ise ulusal ve yabancı basını aynı anda incelenmiştir. Yabancı basını kapsamına alan çalışmaların bu kadar az yapılması, Türkiye'de yaşanan yabancı dil problemiyle açıklanabilir gibi görünse de yabancı dilde eğitim yapan Galatasaray ve Bilgi Üniversiteleri ile ODTÜ'de de yabancı basının inceleme konusu yapılması düşük seviyede kalmıştır.

Genel olarak Tablo 8'e baktığımızda ulusal basının tartışıldığı çalışmalar ağır basmakla birlikte Anadolu, Gazi, İstanbul, Marmara Üniversitelerinde her kapsamdaki gazeteler inceleme konusu edilmiştir.

3.2. Tezlerin Yıllara Göre Dağılımları

Üniversitelere göre dağılımlarını ele aldığımız kısımda olduğu gibi bu başlık altında da tezler anabilim dalı, yöntem, konu, kuramsal yaklaşım, kapsam ve hipotez durumlarına göre değerlendirilmiştir[71].

Öncelikle anabilim dallarına göre evrendeki çalışmaların dağılımını ele alırsak, birinci dönemde sadece gazetecilik anabilim dalında tezin tamamlandığını Tablo 9'da görebiliriz. Ancak bu dönemdeki çalışmaların yüzde 79'unun değerlendirilemediğine dikkat edersek dönem hakkında genel bir çıkarım yapmamızın mümkün olmadığını söylemeliyiz. Değerlendirememe oranının bu kadar yüksek olması ise eski tarihli çalışmaların künyelerinin eksik girilmesinden kaynaklanmaktadır. İkinci dönemde diğer anabilim dalları[72] dışında her anabilim dalında çalışma yapılmıştır (Tablo 9). En fazla çalışma ise gazetecilik anabilim dallarında (33 tez) tamamlanmıştır. Tablo 9'daki üçüncü döneme bakarsak diğer dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de en fazla çalışma 168 tez ile gazetecilik anabilim dalları altında teslim edilmiştir.

[71] Yöntem bölümünde tez sayılarının yıllara göre dağılımı verilmiş (Grafik 1) ve dönemselleştirmenin nasıl yapıldığı açıklanmıştır. Bkz. sf. 70.

[72] Diğer anabilim dallarına önceki kısımda ilgili başlıkta değinilmiştir.

Anabilim Dalları	Tezlerin Yapıldığı Dönem			
	1. Dönem 1985-1997	2. Dönem 1998-2005	3. Dönem 2006-2016	Toplam
Basın Yayın		7	18	**25**
		8%	6%	**6%**
Gazetecilik	4	33	168	**205**
	21%	39%	55%	**50%**
Halkla İlişkiler ve Tanıtım		7	37	**44**
		8%	12%	**11%**
İletişim Bilimleri		3	25	**28**
		4%	8%	**7%**
Radyo Televizyon (ve Sinema)		7	29	**36**
		8%	10%	**9%**
Diğer Anabilim Dalları			21	**21**
			7%	**5%**
Değerlendirilemeyen	15	28	7	**50**
	79%	33%	2%	**12%**
Toplam	**19**	**85**	**305**	**409**

Tablo 9: Tezlerin Yıllara ve Anabilim Dallarına Göre Dağılımları[73]

Anabilim dallarında yapılan tezlerin sayıca ve dönem içerisindeki toplam tez sayısına oranlarındaki değişimini ele aldığımızda iletişim bilimleri ile diğer anabilim dalları başlığı altında yapılan çalışmalara ait veriler önemlidir. İletişim bilimlerinde ikinci dönemden üçüncü döneme tez sayısı 3'ten 25'e çıkmış ve 8,3 kat artmıştır. Diğer anabilim dallarında ise ikinci dönemde hiç çalışma yapılmamışken üçüncü dönemde 21 tez

[73] İnceleyeceğimiz tablolardaki oranlamalar dönemde tamamlanan toplam tez sayısına göre yapılmıştır. Örneğin birinci dönemde gazetecilik anabilim dalında yapılan beş tezin gazetecilik başlığı altında yapılmış tüm tezlere oranı değil, birinci dönemde yapılan toplam tez sayısına oranı verilmiştir. Çalışmadaki amacımızın dönemlere göre tezlerin değişimini ele almak olduğu için böyle bir oranlama tercih edilmiştir. Tabloların toplam sütununda bir başlıktaki toplam tez sayısına ve bunların evrene göre oranlarına yer verilmiştir. Bu değerler tezlerin üniversitelere göre dağılımlarını incelediğimiz tablolardaki yatay toplam sütunu ile aynı olduğu için burada tekrar değerlendirilmemiştir. Toplam satırında ise her dönemde yapılan tez sayısı gösterilmiştir.

tamamlanmıştır. Buradaki artışın fazla olmasının nedeni diğer anabilim dalları altına aldığımız bölümlerin sayıca (9 bilim ya da anabilim dalı) çok ve son dönemde açılmış olmalarıdır. Anabilim dalında yapılan çalışmaların orantısal artışı yine en fazla iletişim bilimlerinde (yüzde 4'ten 8'e) olmuştur. Basın yayın anabilim dalı altında yapılan çalışmalarda sayıca bir artış olmasına rağmen orantısal (yüzde 8'den 6'ya) bir düşüş yaşanmıştır.

Gazete haberleri üzerine yapılan yüksek lisans tezlerinde ön plana çıkan konunun yıllara göre dağılımına baktığımızda, birinci dönemde toplumsal cinsiyet, kimlik, sağlık ve kültür üzerinden ideolojinin çözümlenmediğini Tablo 10 görebiliriz. İkinci dönemde sağlık ve spor konusunda tez yapılmamışken üçüncü dönemde her konuda çalışma yapılmıştır.

Konular özelinde üç dönemde de ağırlıklı olarak güncel siyaset çalışılmıştır. Tezlerdeki çalışma konularının dönemlere göre değişimlerini ele aldığımızda, spor dışındaki her alanda yapılan çalışma sayısında artış olmuştur. En fazla artış ise 100 tez ile (38'den 138'e) güncel siyaset alanında, ikinci dönemden üçüncü döneme geçişte yaşanmıştır.

Konular	Tezlerin Yapıldığı Dönemler			
	1. Dönem 1985-1997	2. Dönem 1998-2005	3. Dönem 2006-2016	Toplam
Güncel Siyaset	6	38	138	**182**
	32%	45%	45%	**44%**
Toplumsal Cinsiyet		5	26	**31**
		6%	9%	**8%**
Kimlik		8	45	**53**
		9%	15%	**13%**
Ekonomi	2	6	14	**22**
	11%	7%	5%	**5%**
Çevre	2	4	5	**11**
	11%	5%	2%	**3%**
Sağlık			12	**12**
			4%	3%
Kültür		3	7	**10**
		4%	2%	2%
Spor	2		6	**8**
	11%		2%	2%
Şiddet	1	10	32	**43**
	5%	12%	10%	11%
Diğer	4	10	20	**34**
	21%	12%	7%	8%
Değerlendirilemeyen	2	1		**3**
	11%	1%		**1%**
Toplam	**19**	**85**	**305**	**409**

Tablo 10: Tezlerin Yıllara ve Konularına Göre Dağılımları

Dönemlerde yapılan toplam tez sayısına bir konuda yapılan tez sayısını oranladığımızda, birinci dönemden ikinci döneme geçişte ekonomi, çevre ve spor alanlarında düşüş olurken diğerlerinde artış olmuştur. İkinci dönemden üçüncü döneme geçişte ise sadece toplumsal cinsiyet, kimlik, sağlık ve spor konularında orantısal artış görülmüştür. Çevre konusunda üç dönemde de orantısal bir azalma olduğu Tablo 10'da dikkat çekmektedir. Orantısal anlamda en fazla artış ise kimlik konusunda gerçekleşmiştir. Birinci dönemde kimlik konusu hiçbir tezde tartışılmazken ikinci dönemde yüzde 9, üçüncü dönemde de yüzde 15 gibi bir oranla ele alınmıştır (Tablo 10).

Evrendeki çalışmaların kuramsal yaklaşımlarının yıllara göre nasıl değişim gösterdiğini Tablo 11 üzerinden incelersek her dönemde her kuramsal yaklaşım altında yapılan tez sayısında artış olmuştur. Anaakım tezler ile eleştirel tezleri karşılaştırdığımızda eleştirel araştırmalardaki artış daha fazladır. Eleştirel çalışmalar özelinde gerçekliğin inşa edildiğini savunan tezlerde yaşanan artış gerçekliğin çarpıtıldığını benimseyen çalışmalara göre daha fazladır. Birinci dönemde 1, ikinci dönemde 12, üçüncü dönemde 69 tezde gerçekliğin inşası vurgulanmıştır.

Kuramsal Yaklaşımlar		**Tezlerin Yapıldığı Dönemler**				
		1. Dönem 1985-1997	**2. Dönem 1998-2005**	**3. Dönem 2006-2016**	**Toplam**	**Genel Toplam**
Anaakım Yaklaşımların Ağır Bastığı Tezler		11	36	104	**151**	**151**
		58%	42%	34%	**37%**	**37%**
Eleştirel Yaklaşımların Ağır Bastığı Tezler	**Gerçekliğin Çarpırıldığını Savunan Tezler**	2	31	110	**143**	**225**
		11%	36%	36%	**35%**	
	Gerçekliğin İnşa Edildiğini Savunan Tezler	1	12	69	**82**	**55%**
		5%	14%	23%	**20%**	
Değerlendirilemeyen		5	6	22	**33**	**33**
		26%	7%	7%	**8%**	**8%**
Toplam		**19**	**85**	**305**	**409**	**409**

Tablo 11: Tezlerin Yıllara ve Kuramsal Yaklaşımlarına Göre Dağılımları

Tezlerin kuramsal yaklaşımlarına göre dağılımlarını bir dönemde yapılan toplam tez sayısına oranladığımızda, anaakım çalışmalar bir düşüş içerisindedir. Eleştirel tezler toplamda orantısal olarak bir yükselmede olsa da gerçekliğin çarpıtıldığını savunan araştırmalarda birinci dönemden ikinci döneme geçişte (yüzde 11'den 36'ya) orantısal bir artış görülmekle birlikte, ikinci dönemden üçüncü döneme geçişte orantısal bir değişiklik

olmamıştır. Gerçekliğin inşa edildiği anlayışını benimseyen çalışmalarda ise her dönemde orantısal bir yükselme görülmüştür.

Gazete haberlerini konu almış tezlerdeki çözümlemenin dönemlere göre hangi yöntemler ile ele alındığını incelediğimizde, içerik analizinin birinci dönemde 12 tez ile o dönem içerisinde yapılmış tüm çalışmaların yüzde 63'ünde kullanıldığını Tablo 12'de görebiliriz. Bu dönemde (eleştirel) söylem çözümlemesi ise 3 çalışma ve yüzde 16 oranında yöntem olarak benimsenmiş, iki yöntemin bir arada kullanıldığı çalışma ise yapılmamıştır.

İkinci dönemde 38 çalışma ve yüzde 45 oran ile içerik analizi ideoloji çözümlemesinde yöntem olarak tercih edilmiştir. Ancak tez sayısında sayıca artış olsa bile bu yöntemin dönem içerisinde yapılan tez sayısına göre oranının birinci dönemden ikinci döneme geçişte düştüğüne (yüzde 63'den yüzde 45'e) Tablo 12'de dikkat çekmek gerekir. (Eleştirel) Söylem çözümlemesi yöntemi ise bu dönemde 11 çalışmada ve dönem içerisindeki tezlerin yüzde 13'ünde kullanılmıştır. Bu dönemde ayrıca iki yöntemin bir arada ve diğer yöntemlerin[74] de tezlerde kullanıldığını Tablo 12'de görebiliriz.

Üçüncü dönemde yapılan çalışmalarda yine içerik analizi 130 tez ve yüzde 43 oranla en fazla benimsenen yöntem olmuştur. (Eleştirel) Söylem çözümlemesi ise 106 çalışma ve yüzde 35 oranla ikinci sırada gelmektedir. Burada dikkat çeken nokta ise birinci ve ikinci dönemlere göre hem tez sayısı hem de oranında içerik analizi ve (eleştirel) söylem çözümlemesi arasındaki farkın daha az olduğudur. Bu dönemde ayrıca iki yöntemin bir arada kullanıldığı ve diğer yöntemler ile yapılan çalışmalarda da artış olmuştur (Tablo 12).

[74] Tezlerin üniversitelere göre dağılımlarının incelendiği bölümde diğer yöntemler başlığı altında yer alan yöntemlere örnekler verildiği için burada tekrar edilmemiştir.

Kulanılan Yöntemler	Tezlerin Yapıldığı Üniversiteler			
	1. Dönem 1985-1997	2. Dönem 1998-2005	3. Dönem 2006-2016	Toplam
(Eleştirel) Söylem Çözülemesi	3	11	106	**120**
	16%	13%	35%	**29%**
İçerik Analizi	12	38	130	**180**
	63%	45%	43%	**44%**
(Eleştirel) Söylem Çözümlemesi ve İçerik Analizi		3	29	**32**
		4%	10%	**8%**
Diğer Yöntemler		7	28	**35**
		8%	9%	**9%**
Değerlendirilemeyen	4	26	12	**42**
	21%	31%	4%	**10%**
Toplam	**19**	**85**	**305**	**409**

Tablo 12: Tezlerin Yıllara ve Yöntemlerine Göre Dağılımları

Tablo 12'den hareketle tüm yöntemler ile yapılan çalışma sayılarında artış olduğunu söyleyebiliriz. Ancak burada dikkat etmemiz gereken nokta, bir dönemde belli bir yöntem ile yapılmış çalışma sayısının, o dönemdeki toplam tez sayısına oranında nasıl değişim yaşandığıdır. Sadece oranlar üzerinden incelediğimizde içerik analizi ile yapılan çalışmaların dönem içerisindeki oranının sırasıyla yüzde 63, 45, 43 olduğunu Tablo 12'de görüyoruz. Buradan içerik analizi yönteminin kullanılmasında orantısal olarak bir düşüşün yaşandığını söyleyebiliriz. Aynı şekilde diğer yöntemler ile yapılan tezlerin sayısında artış olmasına rağmen orantısal artış (yüzde 8 den 9 çıkmış) çok fazla olmamıştır.

(Eleştirel) Söylem çözümlemesinin dönemlere göre orantısal değişiminde, birinci ve ikinci dönemde yüzde 16'dan 13'e bir düşüş söz konusu iken üçüncü dönemde bu yöntem ile yapılan çalışmaların o dönem içerisindeki tezlere oranı yüzde 35'e çıkmıştır.

Bu da yukarıda değindiğimiz içerik analizi ve (eleştirel) söylem çözümlemesi arasındaki farkın son dönemde kapanmasına neden olmuştur. (Eleştirel) Söylem çözümlemesindeki orantısal artışı iki yöntemin kullanıldığı çalışmalarda da görmek mümkündür. İkinci dönemde iki yöntemin de bir arada kullanıldığı tezlerin oranı yüzde 4 iken üçüncü dönemde yüzde 10'a çıkmıştır. (Eleştirel) Söylem çözümlemesi ile içerik çözümlemesinin bir arada kullanıldığı tez sayılarındaki artışın 10 kat civarında olması oldukça önemlidir. Orantısal olarak ikinci dönemden üçüncü döneme geçişte (eleştirel) söylem çözümlemesinde 2,6 (yüzde 13'den 35'ya) (eleştirel) söylem çözümlemesi ve içerik analizinin bir arada kullanıldığı tezlerde ise 2,5 (yüzde 4'ten yüzde 10'a) artış olmuştur (Tablo 12). Bu noktadan baktığımızda, orantısal artışın sürmesi durumunda, (eleştirel) söylem çözümlemesi yönteminin tek başına ya da içerik analizi ile birlikte gelecekteki çalışmalarda ağırlıkla kullanılacağını söyleyebiliriz.

Hipotez Durumu	Tezlerin Yapıldığı Dönemler			
	1. Dönem 1985-1997	2. Dönem 1998-2005	3. Dönem 2006-2016	Toplam
Hipotez Sınanmış	1	7	78	86
	5%	8%	26%	21%
Hipotez Sınanmamış	4	19	194	217
	21%	22%	64%	53%
Değerlendirilemeyen	14	59	33	106
	74%	69%	11%	26%
Toplam	19	85	305	409

Tablo 13: Tezlerin Yıllara ve Hipotez Durumlarına Göre Dağılımları

Gazete haberleri üzerinden ideoloji tartışması yürüten çalışmalarda hipotezin sınanıp sınanmadığını dönemler üzerinden ele alırsak, öncelikle birinci ve ikinci dönemde yüzde 74 ve yüzde 69 oranında çalışmanın erişime açık olmaması nedeniyle değerlendirilemediğine dikkat çekmemiz gerekir (Tablo 13). Bu durum söz konusu

dönemlerin incelenmesinde önemli bir sınırlılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Ama yine de sayısal ve orantısal olarak iki dönemde de hipotezin sınanmadığı çalışmaların fazla olduğunu söylemek gerekir. Üçüncü dönemde ise 305 çalışma içerisinde 194 tezde (yüzde 64) hipotez sınaması yapılmadığını Tablo 13'te görebiliriz. Yukarıda belirttiğimiz gibi değerlendirilemeyen çalışma sayısının fazla olmasına rağmen tüm dönemler üzerinden incelediğimizde orantısal olarak en fazla hipotezin sınanmadığı çalışma üçüncü dönemdedir.

Gazete haberlerini konu alan yüksek lisans tezlerinde dönemlere göre ideolojinin hangi kapsamda ele alındığına baktığımızda, ulusal basının tüm dönemlerde ağırlıklı olarak tartışma konusu yapıldığını Tablo 14'te görebiliriz. Dönemler özelinde ise birinci dönemde sadece yerel ve ulusal basının çalışmalara konu olduğunu söylemek gerekir. Yerel basın bu dönemde 2 (yüzde 11) çalışmada tartışılmıştır. Ulusal basının ele alındığı çalışmalar ise 16 tez ve yüzde 84'lük oranla karşımıza çıkmaktadır.

İncelenen Evrenler	Tezlerin Yapıldığı Dönemler			
	1. Dönem 1985-1997	2. Dönem 1998-2005	3. Dönem 2006-2016	Toplam
Yerel Basın	2	3	14	**19**
	11%	4%	5%	**5%**
Ulusal Basın	16	71	253	**340**
	84%	84%	83%	**83%**
Yabancı Basın		3	16	**19**
		4%	5%	**5%**
Ulusal ve Yabancı Basın		1	18	**19**
		1%	6%	**5%**
Değerlendirilemeyen	1	7	4	**12**
	5%	8%	1%	**3%**
Toplam	**19**	**85**	**305**	**409**

Tablo 14: Tezlerin Yıllara ve İnceleme Ölçeklerine Göre Dağılımları

Tablo 14'e göre ikinci dönemde tüm başlıklar altında tez yapılmıştır. Ancak yerel basının, yabancı basının, ulusal ve yabancı basının birlikte ele alındığı çalışmalar yüzde 4, 4 ve 1'lik oranlar ile oldukça düşük seviyededir. Dönemde yapılan toplam tez sayısına göre alınan oranları bir önceki dönemle ile karşılaştırdığımızda ikinci dönemde yerel basın çalışmalarında yüzde 11'den 4'e düşüş olmuştur. Ulusal basını ele alan tezlerde ise orantısal olarak bir değişim söz konusu değildir. Bununla birlikte yerel basını konu alan çalışmalar dışında birinci dönemden ikinci döneme geçişte tüm başlıklar altındaki tez sayılarında artış olmuştur. En fazla artış ise 16 tezden 71 teze çıkan ulusal basın konulu tezlerde yaşanmıştır.

Tablo 14 üzerinden üçüncü döneme odaklandığımızda, evrendeki tezlerde ulusal basın ağırlığını (yüzde 84) korumakla birlikte diğer çalışmalarda da sayısal ve orantısal anlamda artışlar yaşanmıştır. En fazla yükselme ise tez sayısı 1'den 18'e çıkan ulusal ve yabancı basının bir arada ele alındığı araştırmalarda gerçekleşmiştir.

3.3. Değerlendirme

Evrendeki çalışmaları nicel olarak incelediğimiz bu bölümde tezlerin başlık, özet, künye ve metin kısımlarından yararlanarak oluşturulan tablolar ele alınmıştır. Bibliyometrik yöntemi kullanarak yaptığımız bu inceleme sonucunda, gazete haberlerini konu alan yüksek lisans tezlerinin üniversitelere göre ve yıllara göre nasıl bir dağılım gösterdiği ortaya konulmuştur.

Öncelikle tezlerin evrendeki dağılımına bakarsak 409 çalışmanın 304'ünün Anadolu, Ankara, Ege, Gazi, İstanbul, Marmara ve Selçuk Üniversitelerinde yapıldığını söylemek gerekir. Bu tezin konusunu oluşturan gazete haberlerinin incelendiği ilk çalışma ise 1985 yılında Anadolu Üniversite'sinde teslim edilmiştir. Türkiye'de iletişim alanında lisansüstü eğitim 1979 - 1986 yılları arasında Anadolu, Ankara, Ege, Gazi, İstanbul ve Marmara Üniversitelerinde başlamıştır. Çalışmada yapılan dönemselleştirme üzerinden ele aldığımızda Marmara dışındaki üniversitelerde üç dönemde de gazete haberlerini konu alan tez hazırlanmıştır. Sadece Marmara Üniversitesi'nde bu konuda ilk tez ikinci dönemde (1998 yılında) tamamlanmıştır. Bu verilerden hareketle gazete haberlerinin içeriği üzerinden ideoloji tartışmasının iletişim alanında lisansüstü eğitimin başladığından itibaren yapıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca her dönemde gazete haberlerinin yüksek lisans tezlerinde konu edilmesi artarak devam etmiştir.

Anabilim dalı özelinde evrendeki çalışmaların yüzde 50'si gazetecilikte yapılmıştır. Bu noktada Ankara ve Gazi Üniversitelerinin Gazetecilik Anabilim Dalları sayıca fazla çalışma tamamlanması nedeniyle ön plana çıkmaktadır. Anabilim dallarında dikkat çeken diğer veri ise ikinci sırada en fazla çalışmanın halkla ilişkiler anabilim dalları altında yapılmış olmasıdır. Üniversite özelinde de en çok Ankara Üniversitesi Halkla İlişkiler Anabilim Dalı'nda yapılan yüksek lisans tezlerinde gazete haberleri inceleme konusu edilmiştir.

İncelenen çalışmaları konusal olarak ele aldığımızda güncel siyaset konusunun ideoloji çözümlemesinde en fazla tercih edildiğini söyleyebiliriz. Arkasından ise kimlik konusu gelmektedir. Güncel siyaset konusunda Ankara ve Gazi Üniversitelerinde yüksek sayıda tez yapılırken kimlik konusunda yine Ankara Üniversitesi öne çıkmaktadır. Çevre, sağlık, kültür ve spor konularında yapılan çalışma sayıları ise düşük seviyede kalmıştır.

Kuramsal yaklaşımlar başlığı altında evrendeki çalışmaları sınıflandırdığımızda eleştirel bakış açısı anaakım yaklaşıma göre daha fazla benimsenmiştir. Eleştirel tezler içerisinde ise gerçekliğin basın aracılığıyla çarpıtıldığı anlayışı ağır basmaktadır. Yapılan tezlerin üniversite içerisinde ağırlık durumuna baktığımızda Anadolu Üniversitesi'nde anaakım, Ankara Üniversitesi'nde ise eleştirel geleneğin yerleştiğini söylemek mümkündür.

Evrende bulunan çalışmaların yöntemlerini incelediğimizde en fazla içerik çözümlemesi, sonrasında ise (eleştirel) söylem çözümlemesi tercih edilmiştir. İçerik çözümlemesi sayısal olarak 34 tez ile en fazla Gazi Üniversitesi'nde, (eleştirel) söylem çözümlemesi ise en fazla 18'er tez ile Marmara ve Ankara Üniversitelerinde kullanılmıştır. 15 ve üzerinde tezin yapıldığı üniversitelerdeki toplam tez sayısına göre kullanılan yöntemlerin oranlarına baktığımızda içerik çözümlemesi Anadolu Üniversitesi'nde, (eleştirel) söylem çözümlemesi de Selçuk Üniversitesi'nde en yüksek oranda benimsenen yöntem olmuştur. Gazete içeriklerinin çözümlemesinde diğer yöntemler özellikle Ankara ve Gazi Üniversitelerinde daha fazla tercih edilmiştir. Hipotez konusunda ise gazete haberlerini konu edinen yüksek lisans tezlerinde ağırlıkla bir sınamanın yapılmadığını söyleyebiliriz.

Yüksek lisans tezlerinde incelenen gazeteler çoğunlukla ulusal çapta basılmaktadır. Yerel ve yabancı gazete haberleri sınırlı sayıdaki çalışmada inceleme konusu edilmiştir.

Özellikle tamamlanan tez sayısının yüksek olduğu Ankara, Ege ve Kocaeli Üniversitelerinde yerel gazeteler hiçbir çalışmada ele alınmamıştır.

Tezde yapılan dönemselleştirme bağlamında evrendeki çalışmalara ait veriler üç dönem şeklinde ortaya konmuştur. Bu dönemlerin hepsinde yapılan tez sayısı artarak devam etmiştir. Evrendeki çalışmaların önemli bir bölümü, özelikle üçüncü dönemde tamamlanmıştır. 2006 sonrasına denk gelen üçüncü dönemde verilerin bu şekilde olması son on yıllık süreçte gazete haberleri üzerinden yapılan ideoloji tartışmasının yükseldiğini göstermektedir.

Anabilim dallarında yapılan çalışmaların dönemsel dağılımlarına ait verilere göre gazetecilikte her dönemde çalışmanın yapıldığını söyleyebiliriz. Bunun yanında iletişim bilimleri ve diğer anabilim dalları altında yapılan çalışma sayısında son dönemde yaşanan artışlar diğer anabilim dallarına göre daha yüksektir.

Evrendeki çalışmaların konularının dönemlere göre dağılımlarına baktığımızda sadece üçüncü dönemde her konuda çalışmanın yapıldığını söyleyebiliriz. Güncel siyaset konusu ağırlıkla her dönemde tartışılırken orantısal artış en fazla kimlik konusunda olmuştur. Özellikle ikinci dönemden üçüncü döneme geçişte ise güncel siyaset, toplumsal cinsiyet, kimlik ve sağlık konuları dışında kalan konularda orantısal bir azalma yaşanmıştır.

Kuramsal yaklaşımlarına göre evrendeki çalışmalarda sayısal artış her dönem görülmekle birlikte, orantısal olarak anaakım araştırmalar her dönem düşmüştür. Eleştirel çalışmalar içerisinden gerçekliğin inşasını benimseyen yüksek lisans tezlerinde ise orantısal bir tırmanma söz konusudur.

Tezlerde kullanılan yöntemler arasında içerik analizi her dönemde en fazla tercih edilen olmuştur. Ancak artış katsayıları üzerinden ele aldığımızda, (eleştirel) söylem

çözümlemesinin tek başına ve içerik analiziyle birlikte kullanıldığı çalışmaların oranında üçüncü dönemde önemli bir artış yaşanmıştır. Bu da bize (eleştirel) söylem çözümlemesinin giderek daha fazla tercih edildiğini göstermektedir.

Tezlerdeki hipotez durumlarını dönemler üzerinden incelediğimizde birinci ve ikinci dönemde değerlendirilemeyen çalışmanın fazla olması bir çıkarım yapmamızı engellemektedir. Üçüncü dönemde ise hipotezin sınanmadığı çalışmaların ağırlıkta olduğunu söylemek mümkündür. Son olarak incelenen tezlerde ele alınan gazetelerin kapsamları çoğunlukla ulusal çaptadır. Ancak üçüncü dönemde ulusal ve yabancı basının birlikte ele alındığı tez sayısında önemli bir artış vardır.

BÖLÜM IV

4. GAZETE HABERLERİNİ KONU ALAN YÜKSEK LİSANS TEZLERİNDE İDEOLOJİ YAKLAŞIMLARI

Bu bölümde açılan üç ana başlığın her birinde[75] öncelikle incelenen tezler hakkında genel bir çerçeve çizilmiş ve ideoloji yaklaşımları incelenerek tartışılmıştır. Sonrasında ise alt başlıklarda tezlerdeki iktidar[76], okuyucu ve yöntem yaklaşımları ideoloji bağlamında ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Böyle bir ayrıma gidilmiş olmakla birlikte ana başlıklar seviyesinde ve alt başlıklar arasında net sınırlar bulunmamaktadır. Örneklemdeki çalışmalar içerisinde farklı yaklaşımları (hem eleştirel hem anaakım gibi) barındırması nedeniyle bir tez farklı ana başlıklar altına girme özelliğini taşımaktadır. Yapılan sınıflandırmada dikkate alınan nokta, tezlerde hangi kuramsal yaklaşımın ağırlıkta olduğu ve ön plana çıktığıdır. Alt başlıklar özelinde ele aldığımızda da geçişkenliklerin yaşandığını söylemek gerekir. Örneğin liberal tezlerde kuramsal bir çelişkiden bahsederken yöntem konusuna da değinmek gerekmiş, metod başlığı altında yapılan değerlendirmeden farklı olarak kuramsal inceleme kısmında da yöntem konusuna küçük bir parantez açılmıştır. Sonuç olarak başlıklar arasında geçişkenliğin mümkün olduğu, nitel tartışmayı yürüttüğümüz bu bölümde kabul edilmiştir. Bu doğrultuda nitel kısımda ideoloji bağlamında sorguladığımız iki odak vardır. Bunlardan birincisi kuramsal ve yöntemsel yaklaşımların ideoloji tartışmasına getirdiği sınırlılıklar, ikincisi ise bu kuramsal ve yöntemsel bakış açılarının araştırmacılar tarafından uygulanması esnasında ortaya çıkan sorunlardır.

[75] Başlıklar, birinci bölümde ele aldığımız gerçeklik - ideoloji bağlamında oluşturulmuştur. Bu yolun seçilme nedeni ise üç başlığın genel anlamda haber metinleri üzerinden ideoloji tartışması yürüten çalışmaları kapsayıcı olmasıdır.

[76] Sadece ikinci başlıkta iktidar konusunda alt başlık açılmamıştır. Gerçekliğin çarpıtıldığını savunan tezlerde "iktidar" kavramı daha merkezde yer almıştır. Bu nedenle ikinci başlıkta daha sağlıklı bir tartışma yürütmek için çalışmaların iktidar yaklaşımı genel çerçevede verilmiştir.

Tezleri tartışmaya geçmeden önce belirtmemiz gereken diğer bir nokta da yapılan değerlendirmede çalışmalarda var olan tüm yaklaşımları ya da sorunları ortaya koymak gibi bir amaç içerisine girilmediğidir. Örneğin amaca ve kuramsal bakış açısına uygun olan yöntemin, eleştirel söylem çözümlemesinin olduğu ve bu nedenle de seçildiğini savunan bir tezin uygulama kısmında içerik analizinin de yapılması yöntemsel bir soruna işaret etmektedir[77]. Bu tür sorunlarla karşılaşıldığında, problemin ideoloji yaklaşımında nasıl bir konumda olduğuna bakılmış ve ideoloji bağlamında değerlendirmeye alınmıştır. Kısacası bu çalışmanın tezleri bütünsel olarak betimlemek ya da tezlerde yaşanan tüm sorunları tartışmak gibi bir amacı yoktur. Bununla birlikte lisansüstü tezleri farklı noktalarından tartışacak çalışmalara da ihtiyaç olduğunu belirtmek gerekir.

4.1. Dördüncü Güç ve Tarafsızlık Tartışmalarında İdeoloji

Bu başlık altında incelenen tezler, temelde liberal/anaakım yaklaşımın varsayımlarını kabul etmiş ve gazete haberlerini bu doğrultuda değerlendirmiştir. Liberal paradigmayı benimsemiş bazı çalışmalar kuramsal yaklaşımlarını açık bir şekilde belirtirken bazılarında netlik bulunmamaktadır[78]. "*Bu araştırma bu bakımdan demokratik ülkelerde uygulanan basın rejimi olan liberal basın kuramı çerçevesinde ele alınacaktır*" (Udeoğlu, 2015: 3) şeklinde açıklamalar oldukça sınırlı sayıdaki çalışmada yapılmıştır. Açıkça hangi paradigmanın benimsendiğinin belirtilmediği durumlarda ise tarafsızlık, objektiflik, siyasi denetim, dördüncü güç, suskunluk sarmalı gibi kavramları ve yaklaşımları kullanan araştırmalar, liberal bakış açısından yapılmış tezler sınıflandırmasına dâhil edilmiştir. Ayrıca bu başlık altına alınan tezlerin salt liberal paradigmayı barındırmadığını söylemek gerekir. Örneğin tarafsızlığı savunurken

[77] Örneğin, Öztamur, 2012: 56-58, 142.

[78] Örneğin, Gürtaş, 1994; Şıvgın, 2007.

Althusser ya da Gramsci'ye değinenler[79] ve referans verenler vardır. Ancak temelde objektiflik, dengelilik, dördüncü güç ya da anaakım iletişim araştırmalarının kuramsal yaklaşımlarını benimsedikleri, tartışmalarını bu bağlamda yaptıkları ve sonuca vardıkları için bu tezler liberal çalışmalar başlığı altına alınmıştır.

İncelenen tezler üzerinden ele aldığımızda liberal tezlerde anaakım iletişim çalışmalarının kuramları, basının etik ilkelerin yerine getirilip getirilmediği ya da ahlaklı davranıp davranmadığı sorunsallaştırılmıştır. Basına kamuoyu oluşturma, açıklama, bilgilendirme, eğitme, tarafsız ve yorumsuz haber yapma, doğru haber verme, toplumun ufkunu genişletme ve dördüncü güç görevleri verilmiş, basının ideolojik davranmaması ve bu görevleri yerine getirmesi gerektiği vurgulanmıştır[80]. Basının görevini "**gerçekleri ayna gibi yansıtmak**" olarak kabul eden tezlerde bu durum şöyle belirtilmiştir[81]:

> Demokratik ülkelerde uygulanan liberal basın kuramı haberde; nesnellik, tarafsız olma, dengelilik, doğruluk, çarpıtmama ilkelerini savunur. Kısacası demokratik ülkelerde uygulanan liberal basın kuramına göre basın, haber vererek kamuoyunu bilgilendirirken gazeteciyi bir olayı ya da gerçeği topluma olduğu gibi aktaran bir aracı rolünde görür. Yukarıda saydığımız bu ve buna benzer ilkelerle basın yansız ve adil olabilecek böylece topluma gerçekleri bir **ayna gibi yansıtarak** toplumu olan biten hakkında bilgilendirecek ve toplumun çıkarı için hükümeti denetleme görevini ifa edebilecektir (Udeoğlu, 2015: 27-28)

Liberal yaklaşımda ilke olarak belirlenen kabullerin temelinde aktarma işlevi yatmaktadır. İncelenen tezlerde ayna gibi yansıtma işlevinin tarafsız bir şekilde yerine getirilmesine engel olan yapılar ya da unsurlar ile bu engelleri ortadan kaldırmak sıkça tartışma konusu edilmiştir. Bu noktada gazetelerin yansıtma görevi önünde önemli engellerden biri olarak onların ideolojik duruşları kabul edilir[82]. Buradan da anlaşılacağı gibi liberal yaklaşımda ideolojinin sorunsal olarak benimsenmemesine rağmen bu bakış açısı içerisinden yapılan tezlerde araştırmacılar ideolojiye dolaylı ya da doğrudan

[79] Örneğin, Atatunç, 2006; A. K. Uçar, 2013; Ünsal, 2015.

[80] Örneğin, Demirdelen, 2000: 2, 144-145; Gizligider, 2010: 184; Önder, 2008: 10.

[81] Alıntılarda metinlerin özgün hali korunmuştur.

[82] Örneğin, Udeoğlu, 2015: 84.

değinmişlerdir. Ancak bu değinmelerde ideoloji konusunda bir kavram karmaşası ve çelişkisi yaşandığını söylemek gerekir. Bunun nedenleri ise araştırmacıların derinlikli ideoloji tartışmasından kaçması, gazete ve gazetecileri sadece tarafsız davranıp davranmama bağlamında ele alması şeklinde sıralanabilir. İdeoloji tartışmasını derinleştirmemek ve ideolojinin kavramsal olarak hangi bağlamda ele alınacağının temellerinin sağlam olmaması, ideolojinin kullanımında pragmatik bir yola neden olmakta, ideolojiye istenilen yerde olumlu, istenilen yerde olumsuz anlamların yüklenmesinin önünü açmaktadır. Örneğin gazetelerin bakış açılarını tanımlamak için milliyetçi, muhafazakâr gibi siyasi ideolojiye ait kavramlar sık sık kullanılıp bunlara olumsuz anlamlar yüklenmezken, yine aynı tezlerin sonucunda gazetelerin ideolojik duruşları olumsuz[83] bir çıktı olarak kabul görmüştür[84].

Öncelikle evrendeki tezlerin bütününe bakarsak iletişim anabilim dalları altında gazete haberlerinin konu edinildiği ilk çalışmalarda, liberal yaklaşım ön plana çıkmaktadır. Anaakım paradigmanın bu ağırlığı 1990'lı yılların sonuna kadar devam etmiştir. 1985 yılında yapılan "Günlük Gazetelerin Magazin Eklerinin Biçim ve İçerik İncelemesi" (Akyürek, 1985) başlıklı ilk tezde ideoloji sorunsallaştırılmamakla birlikte ideolojiye dolaylı yoldan değinmeler vardır. Örneğin söz konusu çalışmada kitle iletişim araçlarına "*haber verme, propaganda, eğitim, eğlence*" gibi görevler verilmiş ve gazeteler okuyucuya "*umut sunan*" olarak nitelenmiştir (Akyürek, 1985: I, 102). Örneklemdeki tezlerde inceleme boyunca görülen eklektik yapı ilk çalışmalarda da bulunmaktadır. Yine liberal yaklaşımı benimseyen "Televizyon ve Gazete Haberciliğinin Karşılaştırılması" başlıklı araştırmada ideoloji ve kitle iletişimi, Marx'ın altyapı üstyapı ayrımı bağlamında ele alınmış ve üstyapıya yerleştirilmiş, kitle iletişimi, "*siyasal, ideolojik, kültürel*

[83] Örneğin, Udeoğlu, 2015: 4, 81.

[84] Çelişkiler ileride yapılan tarafsızlık tartışması bağlamında ayrıntılı bir şekilde örnekleriyle ele alınmıştır.

faaliyetlerin kısaca üstyapının bir ögesi" olarak tanımlanmıştır (Uğurlu, 1988: 12). İlk liberal tezlerde ideoloji daha dolaylı ele alınırken özellikle 2000 sonrası daha görünür hale gelmiştir.

Bu başlık altındaki tezlerde, belli bir olay ya da konu üzerinden gazetelerin duruşları incelenmiş, yukarıda da vurguladığımız gibi basın etik ilkelerine uyup uymadığı tartışılmıştır. Tezlerin amaçları basının tutumunu belirlemek, belli bir olay ya da konunun basına yansımasını betimlemek şeklinde oluşturulmuştur[85]. Liberal kuramın ilkelerinin yerine getirilip getirilmediği, getirilmediyse nelerin yapılması gerektiği eleştirel bir çaba ile sorgulanmak istenmiştir. Örneğin "Türk Basınında Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri İçerik Analizi Çalışması" başlıklı çalışmada "*Türk basınının Gümrük Birliği sürecinde Türkiye - Avrupa Birliği ilişkileri hakkında tutumunun belirlenmesi …*" amaçlanmaktadır (Demirdelen, 2000: 4). Bu tür hedefler ile yola çıkan araştırmalarda her ne kadar temel sorunsal ideoloji olmasa da daha önce de belirttiğimiz gibi doğrudan ya da dolaylı yollardan ideolojiye değinilmiş, gazetelerin ideolojik bir çizgide durduğu sonucuna ulaşılmıştır[86]. Ancak ideolojiyi sorunsal olarak belirlemeden ideolojiye dikkat çeken tezlerde, gazetelerin ideoloji ile ilişkisinin nedensellik bağlamında tartışılmaması, ideolojinin derinliksiz bir sorgulamasını ortaya çıkarmıştır.

Liberal paradigma içerisinde yapılan tezlerde diğer tartışmalı nokta ideoloji kavramlaştırmalarının, basının görevleri bağlamında çelişkiler içermesidir. Örneğin Özge Önder tarafından hazırlanan ve 12 Mart muhtırasının dönemin basını üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmada, ilk olarak basının dördüncü güç işlevi güçlü bir şekilde kabul edilmiş, medyanın tarafsız olması gerektiğinin şart olduğu vurgulanmıştır. Sonrasında ise basının görevlerine siyasilerin "*ideoloji inşası*" da eklenmiştir (Önder,

[85] Örneğin, Atatunç, 2006; Demirdelen, 2000: 4.

[86] Örneğin, Demirdelen, 2000: 144.

2008: 3-4, 9). Liberal yaklaşım tarafından demokrasi için basına verilen dördüncü güç görevinin yanında "ideolojik inşa"nın da eklenmesi eleştirel yaklaşımın da teze dâhil edildiğini göstermektedir. Bu da kuramsal ve kavramsal çelişkileri ortaya çıkarmıştır.

Liberal tezlerde kuramsal yaklaşım ve yöntem arasında sorunlu bir ilişki vardır. Yöntem başlığı altında değinilecek olmakla birlikte yaşanan zıtlığa burada kuramsal açıdan kısaca değinmek, yöntem kısmında ele alınan noktaların anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Liberal çalışmalarda basın - ideoloji ilişkisi genel anlamda olumsuz olarak kurulmuş, basının ideolojik yanlılığının tarafsızlık ve dürüstlük ilkesine zarar verdiği sonucuna varılmıştır[87]. Ancak bu tezlerde, ideoloji sorgulaması yapan ve ideolojiyi olumsuz anlamda kullanmayan van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesinin yöntem olarak seçilmesi önemli bir çelişkiyi ortaya koymaktadır. van Dijk'in ideoloji tanımı durumun anlaşılmasını daha da kolaylaştıracaktır:

> … ideoloji bir grup tarafından paylaşılan inançların temel toplumsal temsillerini oluşturur ve kesin olarak bu inançların genel tutarlılığını tanımlayan yapı görevi görür. Bu nedenle, son on yıllar boyunca Avrupa'ya yapılmış olan geniş çaplı göçlerde olduğu gibi, ideolojiler bir grupta, grup ve üyeleri yeni olaylar ve durumlarla yüzyüze getirildiğinde, yeni toplumsal düşüncelerin kolayca anlamlandırılmasına, edinilmesine ve yayılmasına olanak sağlar (van Dijk, 2015: 24).

van Dijk ideolojiye -çoğu liberal tezde atfedilen olumsuz anlam yerine- toplumsal düşüncelerin anlaşılmasını kolaylaştıran, inançların tutarlılığını sağlayan düşünceler bütünü olarak yaklaşır. Eleştirel çözümlemesinde de ideolojiyi bu doğrultuda ele alır. Bu durumda, liberal paradigma içerisinden yapılan bir tezde, ideolojiye hem olumsuz bir anlamın yüklenmesi hem de van Dijk'in modelinin tercih edilmesi; çalışmanın kuramsal kısmında ortaya konan ideoloji tanımıyla yöntem kısmında benimsenen çözümleme biçimi arasında önemli bir farklılığın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ömer Özer, eleştirel söylem çözümlemesinde, amacı söylemi betimlemekten çok "*onları, sosyal etkileşimin ve özellikle sosyal yapıların nitelikleri bakımından açıklamayı denemek"*

[87] Örneğin, Gizligider, 2010: 54.

şeklinde belirtir. Eleştirel söylem çözümlemesi ile toplumsal işleyişteki iktidar yapılarını üreten, meşrulaştıran ve onlara karşı olan söylem yapılarına odaklanmak gerektiğine dikkat çeker (Özer, 2015: 202).

İncelenen liberal kuramı benimsemiş çalışmalarda, haberin taraf olmak anlamına geldiğini ve ideolojik bir duruş sergilediği kabul edilmekte[88] ancak bunun düzeltilebilirliği savunulmaktadır. Bunun için de basının etik ilkeleri çerçevesinde davranması ve siyasi otoriteyi denetim görevini yerine getirmesi şartları koşulur. Örneğin "Basın Ahlâkı Açısından Haberde Nesnellik Olgusu" (Y. Uçar, 2011) başlıklı tezde basının tarafsız davranması, kamuoyu oluşturması, toplumu bilgilendirmesi, dördüncü güç olarak siyasi otoriteyi denetlemesi gerektiği belirtilmiştir. Bunun yapılamamasının nedeni olarak ise basının 1980 sonrası neo - liberal politikalar ile değişen sahiplik yapısı gösterilmiştir (Y. Uçar, 2011: 159). Kavramsal olarak ifade edilmese de liberal paradigma içerisinden ekonomi politik bir eleştiri geliştirilmiştir. 1980 sonrası ortaya konulan neo - liberal paradigmalar kuşkusuz basının işleyişinde etkili olmuştur. Ancak liberal bir bakış açısıyla tarafsızlık ya da denetim gibi görevlerin söz konusu çalışmada basına yüklenmesi bağlamında problem ortaya çıkmaktadır. Liberal işleyişin getirdiği ekonomi politikaların sonucu olan yapısal durum, yine liberal paradigmanın basına koyduğu ilkelerin önünde engel teşkil ettiği için eleştiri konusu edilmiştir. Bu durum kuramsal olarak soru işaretlerini beraberinde getirmektedir. Kısacası Y. Uçar'ın çalışmasında (2011) sermaye sahiplerinin basın kuruluşlarını liberal işleyişin sonucunda ele geçirmesi, yine Y. Uçar'ın tezinde savunulan basının tarafsızlık, denetim, bilgilendirme gibi görevleri yani liberalizmin kendi ilkelerini yok etmekte dolayısıyla liberal işleyişi çürütmektedir. Mutlu, bu tür tartışmalarda sistem içerisindeki bir noktanın ele alınmasından çok bütünlüklü bir sorgulamanın yapılması gerektiğini belirtir. Örneğin enflasyonun yüksek olduğu bir

[88] Örneğin, Y. Uçar, 2011: 56.

toplumda kötü olan IMF değildir, onun bir parçası olduğu sistemin tamamıdır (Mutlu, 2005a: 21-23). Dolayısıyla IMF merkezli bir inceleme yerine bütünlüklü bir değerlendirme yapma ihtiyacı vardır ancak bu durum liberal tezlerde görmezden gelinmiştir.

"Basın Ahlâkı Açısından Haberde Nesnellik Olgusu" (Y. Uçar, 2011) başlıklı çalışmanın kuramsal yaklaşımı ve getirdiği eleştiri bağlamında sorgulanması gereken diğer bir nokta da tarafsızlığın basın kuruluşlarının sermaye yapısında yaşanan değişimle ortadan kalktığı varsayımıdır. Çalışmada, "*basının **sahip olması gereken** objektif, tarafsız, doğru, dürüst vb. özellikler"*inin 1980 sonrası değişen sahiplik yapısı nedeniyle yok olduğu sonucuna varılmıştır (Y. Uçar, 2011: 159). Sonucu tersinden okuduğumuzda 1980 öncesi tarafsızlığın olduğu tezin temel kabulüdür. Ancak Türkiye örneğinde baktığımızda, büyük sermayedarların kontrolüne geçmeden gazetecilerin kendi patronluğunu yaptığı gazetelerin basın ilkeleri çerçevesinde yayın yaptığını söylemek mümkün değildir. Bunun için sadece 1950 - 1960 arasında Demokrat Parti'nin basınla kurduğu ilişkiye ve basının işleyişine bakmak yeterlidir[89]. Nitekim verilen dördüncü güç gibi bir görev ile siyasi yapıyla bütünleşik bir konuma yerleştirilen basının iktidar ile ilişkiler geliştirmesi kaçınılmazdır[90].

Basının ideolojik bir duruş sergilediğini savunan diğer bir çalışmada ise dönüm noktası olarak teknolojik gelişmeler alınmış ve basının ideolojik duruşu şöyle açıklanmıştır (Ceylan, 2016: 3): "*İletişim teknolojilerinin gelişimi ile birlikte başlangıçta kamu adına siyaseti denetleme görevinden uzaklaşarak ideolojik bir yapıya bürünmüştür*." Ancak toplumların geçmişlerinde iktidarların ya da baskın gruplarının her

[89] Ayrıntı için bkz. Alemdar, 2001.

[90] Bunlara ek olarak 1980 öncesinde de sermayenin sahipliğinde kurulan basın kuruluşları vardır. Örneğin 1955 yılında basılmaya başlanan *Tercüman* gazetesinin sahipleri arasında iş insanları bulunmaktadır.

zaman iletişime ve iletişim süreçlerine müdahil olduğu ve olmak istediği görmezden gelinmiştir.

İncelediğimiz tezlerin çoğunun ortaklaştığı sonuç, basının tarafsız davranma ve siyasi otoriteyi denetleme görevini hiçbir zaman yerine getiremediğidir. Kuşkusuz, haber doğası gereği taraf olmak anlamına gelmektedir. Bu aslında liberal paradigmayı benimsemiş çalışmalarda da kabul görmüş bir durumdur[91]. "Basın Ahlâkı Açısından Haberde Nesnellik Olgusu" başlıklı çalışmada haberin tarafsız olamayacağı şöyle kabul edilir:

> Hiçbir iletişim tamamen yansız olamaz. Haberciler kendi arka plan ve inançlarını, ideolojilerini kullanarak yazarlar. … Gazeteci haber yapan, yazı yazan, araştıran kısacası birçok etkinliği gerçekleştiren kişidir. Bunun içindir ki gazeteci tarafsız olamaz. Nasıl ki toplum içinde bireylerin birer görüşü bulunmaktadır, gazeteci de o toplumun bir bireyidir ve onun da bir görüşü bulunmaktadır (Y. Uçar, 2011: 21-22, 56).

Böyle bir kabul ile yola çıkılmasına rağmen aynı tezde basının "*olayları ve gelişmeleri kamuoyuyla paylaşması ve onları bilgilendirmesi doğru ve güvenilir bir şekilde olmamıştı. Türk basını tarafsızlık ilkesinin dışında hareket etmiştir"* (Y. Uçar, 2011: 160) şeklinde bir sonuca varılması, haberin ideolojik duruşu ve tarafsız olması gerektiği ile ilgili tartışmalarda önemli soru işaretlerini ortaya çıkarmaktadır. Gazetelerinin bir taraflı davrandığını kabul eden ancak sonuç kısmında gazetelerin ideolojik duruş sergilediğini ortaya koyan ve olumsuzlayan diğer bazı örnekler şöyledir:

> Tüm gazetelerin içinden bu iki gazetenin **seçim nedeni ise** yayın politikalarındaki farklılıktır. *Yeni Şafak* gazetesi; **Muhafazakâr, İslamcı, Sağ** siyasi görüşünü benimserken *Sözcü* gazetesi; **Atatürkçülük, Atatürk Milliyetçiliği, Cumhuriyetçilik** siyasi görüşleriyle yayım yapmaktadırlar (Udeoğlu, 2015: 4).

> Liberal kuramın haber yazımında dikkat edilmesi gereken ilkelerinin uygulanmaması bir tarafa her iki gazetenin haberlerinde de sansasyonel bir dil kullanılmıştır. Mecazlar, deyimler, niteleme sıfatlarına bolca yer verilmiştir**. Bu kullanılan üslupla gazetelerin taraflılığı da kolayca anlaşılmaktadır** (Udeoğlu, 2015: 81).

[91] Örneğin, Ceylan, 2016; Udeoğlu, 2015; Ünsal, 2015.

> … farklı **ideolojilere** sahip olan *Hürriyet, Sözcü, Sabah* ve *Evrensel* gazetelerinin ana sayfalarında bulunan seçim haberlerinin söylem analizleri … çerçevesinde hazırlanmıştır (Ünsal, 2015: 1).
>
> Sonuç olarak inceleme kapsamında yer alan *Hürriyet, Sabah, Evrensel* ve *Sözcü* Gazetelerinin … **yayınladıkları haberlerde farklı ideolojik yaklaşımlar sergiledikleri belirlenmiştir.** 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminin medyada temsili; her gazetenin kendi perspektiflerinden yayınlanan haberleri ile gerçekleşmiştir (Ünsal, 2015: 120).

> … Bu üç gazetenin seçilme sebebi **Kemalist**, **ulusalcı ve muhafazakâr** kimlikleridir(Ceylan, 2016: iv).
>
> Genel itibariyle seçim boyunca bu üç gazetenin **kendi ideolojik çizgileri doğrultusunda bir duruş sergilediklerini** ve zaman zaman da gazetecilik ilkelerinden taviz vererek haber ve yorum yaptıkları görülmektedir (Ceylan, 2016: 79).

> *Cumhuriyet* gazetesi **Kemalist ve ulusalcı solu**, *Hürriyet* gazetesi **merkez liberal sağı**, *Radikal* gazetesi **liberal solu**, *Yeniçağ* gazetesi **ulusalcı sağı**, Vakit gazetesi **radikal İslamcı** ve *Yeni Şafak* gazetesi de **liberal İslamcı söyleme sahip oldukları düşünüldüğünden araştırma kapsamına alınmıştır** (Şıvgın, 2007: 4-5).
>
> Bu durum tarafsız ve objektif basın anlayışı beklentisinin geride kaldığını da gözler önüne sermektedir. Farklı seslere yer vererek kamusal tartışma ortamı yaratması beklenen basın kuruluşlarının her biri **kendi ideolojisini tek sesli ve dayatmacı bir tavırla sunmaktadır** (Şıvgın, 2007: 150).

Söz konusu tezlerde gazetelerin ideolojik duruşları başta kabul edilmiş, sonunda ise taraflı davrandıkları ancak tarafsız davranmaları gerektiği savunulmuştur. Bu araştırmacıların bir hipotez sınaması değildir. Farklı ideolojilerde sahip olması nedeniyle örneklem olarak seçilen gazetelerin taraflı davrandıkları sonucuna varılacağı kesindir. Araştırmacılar bildiklerini sonuçta doğrulama yolunu tercih etmişlerdir. Ayrıca gazetelerin ve haberin yapısı gereği ideolojik bir duruş sergiledikleri ve tarafsız davranmadıkları gerçeği yapılan çalışmalarda ulaşılan temel sonuçtur. Bu noktadan sonra gazetelerin gerçekliği nasıl ve hangi yönde inşa ettiği, bunu yaparken nelerin amaçlandığı, inşa edilen gerçekliğin toplumsal olanda nasıl bir karşılık bulduğu ve neleri harekete geçirdiği ya da geçiremediği gibi sorular iletişim çalışmalarında daha farklı araştırmaların ortaya konulmasına katkı sunacaktır. Ayrıca gazetelerin ideolojiler üzerinden tanımlanması, gazetelerin ideolojisiz var olamayacağının da kabul edilmesi ve sonuçta yine gazetelerin taraflı, ideolojik bir yayın politikası izlediğinin çıkarımının

yapılması "ideoloji" kavramının tanımlanmasıyla ilgili yaşanan karışıklığın ve çelişkilerin göstergesidir. Sonuçta incelenen tezlerde liberal bakış açısının ortaya koyduğu yaklaşımların sorgulanması, ideoloji tartışmasında bizi bir yere götürmemektedir. Bu aslında liberal kuram içerisinde ideolojinin sorunsallaştırmamasıyla açıklanabilir. Ancak örneklemdeki liberal çalışmalarda doğrudan ve dolaylı şekilde sık sık ideoloji kavramına başvurulmuştur. Bu yaklaşımlar gazetelerin ideolojik duruşu olduğu ve buna göre hareket ettiği sonucundan öteye gidememiştir.

İncelenen tezlerde tarafsızlığın sağlanması için gerekli olanlar konusunda da kapsamlı bir tartışma yürütülmemiştir. Sınırlı olan önerilerde ise basın meslek ilkelerine uyulması veya tüm partilerin medyada eşit yansıtılması gerektiği savunulmuştur (A. K. Uçar, 2013: 98). Basın meslek ilkelerine uymada nasıl çelişkilerin ortaya çıktığına yukarıda değindiğimiz için tekrar ele almaya gerek yoktur. Tüm partilerin eşit biçimde medyaya yansıtılmasının[92] nasıl sağlanacağı ise bir muğlaklık içermektedir. Ayrıca pratik haber değeri kıstasları arasında yer alan önemlilik, dengelilik gibi ilkeler, bazı konuların ya da öznelerin haberler içerisinde öne çıkarılmasını gerekli kılmaktadır. Örneğin iki başkan adayından birinin kamusal alanda daha fazla görünmesi durumunda basının ikisine de eşit mi yoksa fazla görünene daha fazla mı yer verileceği önemli bir soru işaretidir. İkili bir durumun çıkması dengelilik ve önemlilik ilkelerinin işlerliğini ortadan kaldırmaktadır (Hackett, 1997: 34). Yani liberal yaklaşım içerisinde oluşturulan haber değeri kıstasları ile objektiflik ilkesi bu durumda birbirine zıtlık oluşturmaktadır.

[92] Yapılan çözümlemelerinde kişi ya da olayın haber metinlerine ne şekilde yansıdığını analiz etmek yerine dışlayarak, baskılayarak ya da marjinalleştirerek anlamlandırmanın ve tanımlamanın nasıl yapıldığına bakmak, çıkarımların daha doğru yapılmasına olanak tanıyacaktır (Hall, 1997).

Nadir olmakla birlikte gazetelerin dengeli, nesnel ve basın ilkelerine uygun davrandığı sonucuna varan tezler de bulunmaktadır[93]. Ancak bu çalışmalardaki çelişki daha büyüktür. Gazetelerin hem ideolojik davrandığı hem de nesnellik ve dengelilik ilkelerine uyduğu *"haberin ideolojik yeniden üretimi elbette söz konusudur ancak gazetenin temkinli yaklaşımı nedeniyle nesnellik ve dengelilik ilkeleri çoğunlukla korunmuştur"* şeklinde ifade edilmiştir (Öztamur, 2012: 146-147). Diğer bir örnekte ise şöyle bir sonuca varılmıştır (Şıvgın, 2007: 112): "*Yeni Şafak gazetesinin yorum yapmadan nesnel bir biçimde yer verdiği alıntılar da gazetenin ideolojisini olumlar niteliktedir.*" Bu durum ideolojinin pragmatik bir şekilde kavramlaştırılmasıyla gazete haberleri üzerinden yapılan ideoloji - tarafsızlık tartışmasında, bir sonuca varmanın imkânsızlığını göstermektedir.

Liberal tezlerde ideoloji kavramlaştırması ve yaklaşımlarının problemli olmasının temel nedeni çalışmaların eklektik yapıda olmasıdır. Çoğu çalışmada bu eklektik durumun farkına varılmazken kuramsal olarak eklektik olduğunu kabul eden tezler de vardır. *"Bu çalışma tek bir kuram üzerinden açıklanabilecek kadar tek yönlü bir araştırma değildir. Dolayısıyla farklı kuramlardan ve görüşlerden yararlanılmıştır"* (Ceylan, 2016: 9) şeklinde kuramsal yapısını kuran bir tezde iki temel problem oluşmaktadır. Bunlardan birincisi, toplumsal olanı bütünlüklü bir şekilde açıklamaya çalışan kuramların tek başına bunu yapmada yetersiz olduğu önemli bir iddiadır. İkincisi ise bir kuramsal yaklaşımın bir olgu ya da olayı açıklaması bir bütünlük içinde gerçekleşmektedir; eklektik olması bazı kavramsal ve yöntemsel çatışmaları da beraberinde getirecektir. İncelenen ve eklektik olan tezlerde bu problemlerin nasıl aşılacağıyla ilgili ise bir çözüm yolu geliştirilmemiştir.

[93] Örneğin, Canözkan, 2004: 339; Öztamur, 2012: 147.

İletişim araştırmaları penceresinden ele aldığımızda liberal paradigmayı benimsemiş çalışmalarda basın ya da medya konusunda sorunların olduğu kabul edilmektedir. Hatta bu sorunlar liberal yaklaşımın ortaya koyduğu kavramlar ve yöntemler ile açıklanamamaktadır. Bu nedenle araştırmacılar bilerek veya bilmeyerek eleştirel paradigma içerisinden kavramları ya da yöntemleri ödünç almakta ve sonuçta eklektik bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu durum aslında anaakım iletişim çalışmalarının yüksek lisans tezleri ölçeğinde ideoloji ile girdiği etkileşimde çıkmaza düştüğünün de bir göstergesidir.

4.1.1. Liberal Tezlerde Sermaye ve Siyasi Otorite

Liberalizm içerisinde devlet otoritesinin faaliyetlerini en aza indirgemek temel amaç olarak belirlenmiştir. Basın - iktidar ilişkisi de "… m*edya iktidarlara bağımlılıktan kurtulup daha yansız, özgür yayın yapabilme olanağı kazanır*" şeklinde kurulur (Gizligider, 2010: 44). İncelenen tezlerde kurumsal olarak gazetelerin ideoloji üretmesi değil ideolojik duruşu vurgulanmıştır. İdeolojik duruşun kaynağı olarak gazetelerin siyasi kişilerin söylemlerine verdiği ağırlık gösterilmiştir. Kısacası çoğunukla siyasi otoriteler ideolojinin kaynağı kabul edilmiştir[94]. Ayrıca tezlerde siyasi iktidara biçilen görev ise liberal teori tarafından çizilen basın etik ilkelerinin uygulanması için gerekli ortamın sağlanmasıdır[95]. Ancak siyasi iktidarın sağladığı ortamda basının siyasi iktidarı denetleme görevini nasıl yerine getireceği ve siyasi otoritenin buna nasıl tepki vereceği, çalışmalarda ideoloji bağlamında değinilmeyen noktalardır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi ideolojik duruşa sahip ya da onun kaynağı olan siyasi otorite liberal paradigma içerisinde yapılan çalışmalarda sık sık vurgulanmıştır. Örneğin,

[94] Örneğin, Demirdelen, 2000: 125, 144.

[95] Örneğin, Gizligider, 2010: 25; Y. Uçar, 2011: 75.

"12 Mart'ın Basına Etkisi *Milliyet - Cumhuriyet* Örneği" (Önder, 2008) başlıklı tezde basın ve ideoloji ilişkisi, sadece basın ve seçilmiş siyasi aktörler bağlamında kurulmuştur. İdeoloji bu siyasi aktörler ile bağlantılı olarak kabul edilmiştir. 12 Mart muhtırası döneminde basının incelendiği ve liberal paradigmayı benimseyen çalışmada *"Olağanüstü düzenlemelerde basının ideoloji inşaası işlevini gerçekleştirmesinin mümkün olmadığı, baskı ve yasaklar dolayısıyla basının siyasetten uzaklaştırıldığı bilinmektedir*" şeklinde bir çıkarımda bulunulmuştur (Önder, 2008: 3-4). Basının ideolojik işlevi sadece seçilmiş siyasiler bağlamında değerlendirilmiş, onların söylemlerinin gazete satırlarında yer almaması, gazete içeriklerinin ideolojik işlevinden uzaklaşması olarak okunmuştur. Yine aynı çalışmanın sonucunda basının 12 Mart döneminde muhtırayı desteklediği sonucuna varılmıştır (Önder, 2008: 79-81). Ancak siyasilerin söylemlerine yer vermeyerek ideolojik inşaya olanak tanımadığı iddia edilen gazetelerin, 12 Mart muhtırasını yani orduyu desteklemesi, ideolojik bir duruş olarak okunmamıştır.

İktidar konumuna yerleştirilen siyasi otoritenin bazı amaçlar için baskı uygulayabilmesi liberal paradigma içerisinde meşru kabul edilmiştir. 11 Eylül saldırılarının basında nasıl yer aldığının incelendiği tezde, etik ilkeleri uygulayabilmek için basının, iktidar konumunda olan siyasi otoriteyle sıkı bir işbirliği içerisine girmesi ve siyasi otoritenin basına sansür uygulaması olağan karşılanmıştır (Canözkan, 2004: 338-339).

Liberal tezlerde iktidar konumuna çoğunlukla siyasi otorite yerleştirilmekle birlikte az sayıdaki çalışmada da sermayeyi elinde bulunduranlar da iktidar kümesi içine şöyle dahil edilmiştir[96] (Kopan, 2010: 203): *"Basın, en temel işlevi olan haber verme ve yorum*

[96] Bu yaklaşım her ne kadar bir sonraki bölümde inceleyeceğimiz araçsalcı bakış açısına yakın dursa da incelenen tezde liberal kuram ağırlıktadır.

sunma görevini, bir takım çıkar ağları içerisinde; ya siyasi iktidarlara, ya bir güç odağına ya da patronların rant savaşlarına kurban etmektedir." Ancak söz konusu çalışmada basına etki eden sermaye sahiplerinin nasıl ortaya çıktığı, bunların arkasındaki nedensellik ve yapı sorgulama gayreti içerisine girilmemiş, basına atfedilen tarafsızlık ya da denetleme ilkesinin baskı uygulayan iktidar yapılarına nasıl bir meşruluk sağladığı incelenmemiştir. Nitekim genel anlamda baktığımızda da liberal paradigma içerisinde yapılan medya çalışmalarında mülkiyet sahipleri üzerinde derinlikli bir sorgulama bulunmamakta, zenginliğin topluma dağıtılmış bir biçimde olduğu kabul görmektedir (Dursun, 2001: 261).

Sermayenin baskın konumda olduğunu kabul eden çalışmalara ek olarak sermayenin varlığını vurgulayan ancak güç merkezinin siyasi otorite olduğuna dikkat çeken tezler de vardır. Örneğin "2011 Genel Seçimleri Sürecinde Yazılı Basının Siyasal İletişim Yönünden İncelenmesi" başlıklı çalışmada sermayenin basın kuruluşlarını kontrol altına alması, "*... araya giren (holdingleşme, teşvikler vb.) sebeplerden ötürü basın ekonomik olarak siyasal iktidarın güdümündedir*" şeklinde okunmuş, basın üzerinde baskın olanının siyasi otorite olmaya devam ettiği belirtilmiştir (Öztamur, 2012: 35).

4.1.2. Gerçekliğin Aktarıldığı Okuyucu

Liberal yaklaşımın gerçeklik kavrayışında bireyin toplumsal yapıdaki etkilerden arınarak gerçek olana ulaşabileceği savunulur (İnal, 1993: 165). Liberal iletişim çalışmalarında gazete haberlerini okuyan bireyler atomize bir yapıdadır. İnsanların toplumsal birer varlık olduğu, kültürel olarak şekillendiği ve bunların haberleri okuma ile yorumlama sürecine etki ettiği dikkate alınmamıştır. İletişim araçlarına okuyucu bağlamında "*Haber verir, bilgilendirir, eğitir, öğretir ve de eğlendirir. ... toplumun dış dünya ile ilişkilerinde ufkunu genişletir. ... Mal ve hizmetlerin tanıtılmasını sağlar.*

Kamuoyunu açıklar ve oluşturur." (Demirdelen, 2000: 2) işlevlerinin yüklemesi, okuyucunun iletişim araçlarının bu görevlerini yerine getirmesi için hazırda beklediği kabulüne dayanmaktadır. Okuyucunun pasifliği ise *"... medyanın büyük bir güce ulaşmasını sağlayarak,* ***insan beynine hükmetmesini*** *sağlamıştır ve bu şekilde de artık insanlar üzerindeki değişim, düşüncelerin şekillendirilmesi, yön verilmesi bu kanaldan yapılmaya başlanmıştır"* şeklinde belirtilmektedir (Ünsal, 2015: 1).

Liberal tezlerde bu şekilde konumlandırılan okuyucu -açık bir şekilde modernleşme kuramına bağlanmasa da- basın aracılığıyla eğitilmesi gereken bir unsur olarak kabul edilir:

> Basının, kamuoyunun sadece sesi değil, aynı zamanda onun **motoru olduğu** bilinç ve sorumluluğu ile hareket ederek, tarafsız, nesnel, doğru ve güvenilir bilgilerle kamuyu aydınlatması ve özgür bir kamuoyunun oluşmasına katkı sağlaması gerektiği düşünülmektedir. Bu yüzden toplumu oluşturan temel taşlardan biri olan basın kuruluşları, toplumu bilgilendiren ve eğiten ciddi içerikli haberlere öncelikli olarak ve fazlasıyla yer vermelidir. Basın kuruluşlarının izleyeceği böyle bir yayın politikası ise insanların her konuda **bilinçlenmesini** ve **eğitimli** insanlar haline gelmelerini sağlayacaktır (Gizligider, 2010: 184).

Çalışmalarda okuyucu, iletişim araçlarıyla verilen bütün mesajları yukarıda sıralananalar doğrultusunda alımlar ancak içeriklerinin oluşum sürecinde profesyonellerin sahip olduğu bağlar, gazetelerin kuramsal yapısı, toplumsal ve ekonomik etmenler görmezden gelinir.

Okuyucunun gazete haberleri karşısında pasif konumlandırılmasının sonucu olarak liberal paradigmaya dayanan tezlerde haberleri nasıl alımladığının sorgulaması yapılmamıştır. Yukarıda bahsettiğimiz ön kabullerin olması nedeniyle okuyucular hakkında tezlerin sonuç kısımlarında varsayıma dayalı kanaatler ortaya konulmuştur:

> … Filistinlilerin havaya ateş ederek dans ettikleri sevinç çığlıkları attıkları görüntüler Amerikan **kamuoyunda tepkiye** neden olmuştur. … Özellikle Filistinlilerin havaya ateş açarak, dans ederek saldırıları büyük bir sevinçle karşıladıkları görüntüler Amerikan **halkında büyük bir tepkiye ve Müslümanlara karşı önyargıların oluşmasına** neden olmuştur (Canözkan, 2004: 338, 342).

Söz konusu tezde haberlerin alımlanmasını kapsayan bir yöntem kullanılmadığı ve sonuçlar doğrudan araştırmacının tahminlerine dayandığı için basın ile ideoloji bağlamında açıklama yapmakta yetersizdir. Aynı sorun gündem belirleme yaklaşımının sorgulandığı tezlerde de ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmalarda iletişim araçlarına verilen önemin okuyucular tarafından da aynı derecede algılandığı, dolayısıyla okuyucunun bu pasifliği karşısında gündemin, kitle iletişim araçları tarafından kolayca belirlendiği güçlü bir kabuldür. "Basının Kamuoyu Oluşturma Görevi: 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçim Kampanyası Dönemi, *Yeni Şafak* ve *Sözcü* Gazetesi Örneği" (Udeoğlu, 2015) başlıklı çalışmada gazete haberlerinin gündem üzerinde belirleyici olduğu savunulmuştur. Söz konusu tezde, okuyucuların gündeminin gazetelerde yer alan haberlere göre doğrudan belirlendiği ise diğer güçlü bir varsayımdır (Udeoğlu, 2015: 84). Bununla birlikte böyle bir sonuca söylem çözümlemesiyle ulaşılması, tartışmalı olan diğer bir noktadır ve yöntem başlığı alında ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

Liberal yaklaşımdan yapılmış tezlerde gazeteci haberi okuyucuya doğru bilgi çerçevesinde nesnellik içinde sunmakla görevli ve sorumludur[97]. Bu aslında basın ve iktidar yapılarına meşruluk kazandırma gayretinden öteye gidememektedir. Basının mevcut yapısına ve işleyişine meşruluk kazandıran diğer bir yaklaşım ise basının okuyucu tarafından kontrol edilmesidir. Bu bakış açısında da okuyucu kutsal kabul edilmiş ve basının şekillenmesinde oldukça fazla sorumluluk üstlenmiştir. Bu durum liberal yaklaşımı benimsemiş tezlerde şöyle açıklanır:

> Pazar sisteminin mantığı, piyasada görülmeyen gizli bir elin varlığına dayanmakta ve sistemin işleyişi bu gizli el aracılığı ile düzenlenmektedir. Buna göre serbest pazardaki gizli el, medya alanında, **basının yapısını ve faaliyetlerini etkileyen ve belirleyen okuyucu ve izleyiciler** olmaktadır (Udeoğlu, 2015: 31).

[97] Örneğin, Şıvgın, 2007: 70.

Bu durum basında yaşanan sorunların okuyucunun sorumluluğunda olduğunu iddia etme çabasıdır ve basın içeriklerinin ideolojik olarak ele alınması ve incelenmesi gerekliliğini arka plana atmaktadır.

Sonuç olarak liberal tezlerde -yukarıda değindiğimiz belirleyici konumu dışında- okuyucu genel olarak edilgen bir yapıya yerleştirilmiştir. Bu da ideoloji konusunda okuyucu durumunun çizgisel olarak belirlenmesine dolayısıyla da ideoloji tartışmasına bir sınırlılık getirmesine neden olmuştur. Bu tezin evren ve örneklem sınırlarının gazete haberleri bağlamında okuyucu üzerine yapılmış çalışmaları da kapsadığını dikkate alırsak, evrendeki çalışmalarda ağırlıklı olarak haberlerin çözümlemesi üzerinde durulmuş, okuyucu araştırmaları ise yok denecek seviyede kalmıştır.

4.1.3. Çelişkiler İçerisindeki Metodolojik Yaklaşımlar

Liberal paradigma içerisinden yapılan çalışmalarda içerik analizi, nitel içerik analizi, eleştirel söylem çözümlemesi[98] başlıca kullanılan yöntemlerdir. Öncelikle içerik analizine değirsek bu yöntemi kullanan tezlerde belli kelimelerin kullanımı sayılarak gazetelerin bir konuya taraflı - tarafsız ya da olumlu - olumsuz yaklaşıp yaklaşmadığını saptamak amaçlanmıştır. Bu yöntem ile yapılan çalışmalarda pozitivist bir biçimde nesnel doğruları ortaya koymak hedef olarak seçmiştir[99]. Ancak haberler içerisinde sayılacak kelimelerin seçilmesinde dahi öznel bir durum oluşmaktadır. Ayrıca belirlenen kelimelerin her gazetedeki haber metinlerinde eşit ya da dengeli olduğunun saptanması durumunda dahi gazetelerin ideolojik bir duruş göstermediği çıkarımını yapmamız imkânsızdır.

[98] Liberal paradigma içerisinde ideoloji tartışması kuramsal olarak yapılmamakla birlikte, incelediğimiz tezlerde liberal bir duruş benimseyen ancak eleştirel yaklaşımın kavram ve yöntemlerini kullanan çalışmalar vardır. Bu nedenle liberal yaklaşımdaki tezlerden bahsettiğimiz bu bölümde kaçınılmaz olarak eleştirel söylem çözümlemesinin de ele alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

[99] Örneğin, A. K. Uçar, 2013.

Kuramsal yaklaşım olarak liberal paradigma içerisinde ideolojinin merkeze alınarak sorunsallaştırılmadığını vurgulamıştık. Ancak bu genellemeyi incelediğimiz tezler için yapmak mümkün değildir. Çalışmaları metodolojik olarak ele aldığımızda liberal yaklaşımın, ideoloji tartışması ile iç içe geçtiğini söylemek gerekir. Liberal paradigma içerisinde yapılan çalışmalarda temel sorun kuramsal çerçevenin anaakım iletişim araştırmaları doğrultusunda çizilmesiyle birlikte tezlerin amaç, bulgular, tartışma ya da sonuç kısımlarında ideolojiyi merkeze alan tartışmalara girilmesidir. Liberal paradigma içerisinden gazetelerin tarafsızlığını test etmek amacıyla eleştirel kuramda ağırlıklı olarak kullanılan van Dijk'in söylem çözümlemesinin yöntem olarak tercih edilmesi bu bağlamda örnek gösterilebilir[100]. van Dijk'in ortaya koyduğu eleştirel söylem çözümlemesi medya içeriklerinin ideolojik yapısını ortaya koymaya yönelikken (Ö. Özer, 2011) gazetelerin tarafsızlığının sorgulanması van Dijk'in bu yöntem ile ulaşmaya çalıştığı bir nokta değildir. Nitekim van Dijk medyanın ideolojik bir duruşu olduğunu ve bu duruştan sıyrılmanın mümkün olmadığını kabul eder (2015). Bu doğrultuda van Dijk'in yöntemi, ideolojik duruşun hangi amaçlar ve nedensellik içinde yapıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır[101].

Kuramsal olarak liberal yaklaşımın benimsendiği çalışmalarda eleştirel paradigmanın yöntemlerinden eleştirel söylem çözümlemesinin kullanılması iki benzemezin bir araya getirilmesi anlamına gelmektedir. van Dijk'e göre "*Söylem, ideolojilerin yeniden üretiminde ve günlük ifadelerinde vazgeçilmez bir rol oynar"*. Söylem ideolojilerin olumlu ya da olumsuz, egemen ya da egemen olmayan şekilde var

[100] Örneğin, Gürtaş, 1994.

[101] Eleştirel söylem çözümlemesinin kuramsal arka planı ile ilgili farklı yaklaşımlar mevcuttur. Özer, eleştirel haber araştırmalarının kültürel çalışmalar, eleştirel dilbilim ve eleştirel söylem çözümlemeleri olarak üç alanda yapıldığına dikkat çeker ve bunların haberin söylemi üzerinden ideolojik üretimi sorguladıklarını belirtir (2015: 197). Bu bakış açısı eleştirel söylem çözümlemesinin kendine özgü bir kuramsal yaklaşımının olduğuna işaret etse de incelediğimiz tezlerde eleştirel söylem çözümlenmesi, çalışmalarda seçilen kurama eklenmiştir. Bu da liberal ve eleştirel tezlerde yöntem olarak eleştirel söylem çözümlemesinin kullanılmasının yolunu açmıştır.

olabileceğini belirtir. İdeolojiler iktidar karşısında muhalefet etmeyi ve direnç göstermeyi olanaklı kılan yapılar olarak da adlandırılabilir. "*Irkçılık karşıtlığı*" ya da "*feminizm*" van Dijk'in ayrımına göre olumsuz olarak nitelenemeyecek ideolojilerdir (van Dijk, 2015: 15-19). Bu durumda, örneğin, haberin feminist bir çizgiye yerleşmesi yani ideolojik ve taraflı olması, olumsuz bir durum olarak okunamaz. Tam bu nedenden dolayı van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesinin liberal paradigmayı benimsemiş çalışmalarda gazetelerin ideolojik duruşunu belirlemek ve taraflı mı, tarafsız mı davrandıklarını saptamak için kullanılması çelişkilidir. van Dijk, hangi ideolojik duruşun haberin içerisinde yer ettiğini, nasıl ve ne amaç ile ideolojik duruşun benimsendiğini sorgularken haberlerin ideolojik olup olmadığını saptamak gibi bir amaç içerisinde değildir. Nitekim haberin ideolojik duruşu olduğu van Dijk'in yönteminde temel kabüldür.

Yukarıda çerçevesini çizdiğimiz kuram - yöntem arasındaki uyuşmazlığın bir diğer ortaya çıkış biçimi amaç ve yöntem arasında yaşanan çelişkidir. Bu duruma, Hrant Dink cinayeti üzerinden basın etik ilkelerinin eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle sorgulandığı "Gazetecilik Meslek Etiğinin Kuramsal Açıdan İncelenmesi ve Örnek Olay Olarak Hrant Dink Cinayetinin Türk Basınına Yansıması" (Gizligider, 2010) başlıklı tez örnek verilebilir. Bu çalışmada van Dijk'in modeli uygulanmış ve ideolojiyi merkezine alan bu yöntem ile araştırmanın sonuçlarında ideoloji tartışması yer almamış, amaç - yöntem - sonuç uyuşmazlığı ortaya çıkmıştır.

Gündem belirleme yaklaşımının benimsendiği çalışmalarda, genel anlamda toplumun gündemini medyanın belirlediği temel varsayımdır. "Basının Gündem Belirleme İşlevi Üzerine Ampirik Bir Çalışma; Yazılı Basının 2009 Yerel Seçimlerine Bakışının Değerlendirilmesi" başlıklı tezinde Koray Kopan, hem gündemin hangi bağlam ve konuda belirlendiğini hem de "*basının yerel seçimlerle ilgili gündemi seçmenin (kamunun) gündemini ne ölçüde belirle"*diğini metin çözümleme yöntemleriyle analiz

etmeye çalışmıştır (2010: 4). Amaçlardan birincisinde gündemin gazeteler ile belirlendiği varsayımı kabul edilmiş, gündemin hangi konuda ve ideolojik duruşa göre oluşturulduğu saptanmıştır. Ancak yukarıdaki ikinci amaca alımlama ya da benzeri bir yöntem kullanmadan metin analizi yöntemiyle ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu da ideolojik duruşa göre belirlenen gündemin okuyucu penceresinden nasıl şekillendiğini açıklamada yetersiz kalmaktadır.

İncelediğimiz çalışmalarda liberal yaklaşım içerisinde kamuoyu oluşturma işlevi verilen basının, bu görevi yerine getirip getirmediğine yöntemsel olarak haber çözümlemeleri ile bakılmıştır. Yukarıdaki örnekten de anlaşılacağı gibi tezlerde güçlü bir biçimde kabul gören anlayış kamuoyunun basın tarafından rahatça oluşturulabildiğidir[102]:

> Medyanın tüm bu bilgilendirme faaliyetleri, doğrudan toplumu etkilemekte ve bir kamuoyu oluşturmaktadır (A. K. Uçar, 2013: 99).
>
> Basın, kamuoyunun oluşumuna katkı yapan temel etmendir. … 2007 - 2008 yıllarında Türk basını, kamuoyunun oluşumunda etkin bir rol oynamıştır. … Türban yasağının devam etmesinden yana olan *Hürriyet* ve *Milliyet* gazeteleri kendi düşüncelerinin haklılığını dile getirecek yayınlar yaparak bir kamuoyu yaratmışlardır (Y. Uçar, 2011: 9, 88, 161).

Okuyucuya atfedilen pasiflik anlayışına ek olarak liberal yaklaşım içerisinden yapılan çalışmalarda okuyucuların kendi ideolojilerine yakın olan gazeteleri tercih ettiği sonucuna varılmıştır[103]. Ancak bu sonuca okuyucu üzerinden bir araştırma yapmadan gazete haber metinlerinin çözümlenmesiyle ulaşılmıştır. Bu durumda ulaşılan sonuç varsayımdan öteye gidememiştir.

Örneklemdeki liberal çalışmalarda, metodolojik bir sorun olarak tekrar eden ve ideoloji tartışmasında yer eden başka bir nokta da benimsenen yöntemlerin uygulanmasıdır. Örneğin, "07 Haziran 2015 Genel Seçimleri Sürecinde *Cumhuriyet*, *Hürriyet*, *Sözcü* Gazetelerinde HDP Algısı" (Ceylan, 2016) başlıklı çalışmada eleştirel

[102] Böylece toplumun kendi içerisinde parçalı olabileceği göz ardı edilmektedir.

[103] Örneğin, Kopan, 2010: 223.

söylem çözümlemesinin yapılmasında tartışmalı bir durum mevcuttur. Tezin yönteminin söylem ve eleştirel söylem analizi başlıkları altına girdiği vurgulansa da van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesine göre bir inceleme yapılmamıştır (Ceylan, 2016: 38). Haberlerin arka arkaya dizilmesi ve bulguların yorumlanması yolu tercih edilmiştir. Bunun gibi diğer örneklerde de iktidar ya da ideoloji sorun edilmezken liberal bir çizgide sadece gazetelerin tarafsızlığı değerlendirilmiş yöntem olarak söylem çözümlemesi ya da eleştirel söylem çözümlemesi kullanılmıştır. Ancak uygulamada yine haberlerin arka arkaya yorumlanması yoluna gidilmiştir[104]. Dursun da bu tür araştırmaların kompozisyon biçimde yazılması ve kuramsal yaklaşımının güçlü olmaması nedeniyle temelsiz yorumlar bütünü olduğunu belirtir (2004b: 134).

Sonuç olarak yaşanan metodolojik sorunların temelinde tezlerde kullanılan yöntemin amaca ya da kuramsal yaklaşıma uygun seçilmemesinin yattığını söyleyebiliriz. İncelenen çalışmaların önemli bir bölümünde yöntem, araştırmanın amacını yerine getirecek araç olmaktan çıkmış, tezin içerisinde bağlamdan kopuk bir biçimde uygulanmıştır.

4.2. Gerçekliğin Çarpıtılmasında Kullanılan Bir Araç Olarak Basın ve İdeoloji

Bu kısımda gerçekliğin dışsal olarak var olduğunu ve ulaşılabildiğini ancak siyasi iktidar ya da sermaye sahibi gibi grupların çıkarları için basın aracılığıyla çarpıtıldığını savunan tezler incelenmiştir. Bu çalışmalarda, medyayı kendi çıkarları için kullananların kimler olduğu, nasıl medyayı kullandıkları ve gerçekliği çarpıttıkları sorularına cevap aranmıştır[105]. Gerçeklik - ideoloji ilişkisinin kuramsal çerçevesini çizdiğimiz birinci bölümde belirttiğimiz gibi iletişim araştırmalarında gerçekliğin çarpıtılması ekonomik

[104] Örneğin, Ceylan, 2016; Gürtaş, 1994; Y. Uçar, 2011.

[105] Örneğin, Altındağ, 2016: 1.

belirlenim ve araçsalcı olmak üzere iki perspektifte sürmektedir. Örneklemdeki çalışmalarda ise ağırlıkla araçsalcı bakış açısının benimsendiğini söylemek mümkündür.

Medyanın gerçeği manipüle ettiği araçsalcı çalışmalarda şöyle açıklanmıştır (Turan, 2009: 2): *"Medya bize göre çoğunluğun sesi olmaktan çok hem ideolojik hem de ekonomik anlamda gücü elinde bulunduran kesimin görüşünü gerçeği manipüle ederek kitlelere sunmak suretiyle karar alma sürecini etkileyip yine aynı kesime fayda sağlama işlevini yerine getiren bir oluşumdur."* Buradan da anlaşılacağı üzere, liberal yaklaşımda olduğu gibi medyaya araçsalcı eleştiri getiren tezlerde dışsal gerçekliğin var olduğu savunulmuştur. Gerçekliğin bozulma nedeni ise basının iktidar(lar)ın çıkarları doğrultusunda hareket etmesidir.

Basının şekillenmesinde ve oluşturulmasında üretim ilişkilerinin (altyapı içerisindeki) önemli olduğuna vurgu yapan çalışmalar ile medyanın araçsalcı bir biçimde belli kişi ya da grupların çıkarları için gerçekliği çarpıttığını savunan araştırmalar arasında önemli bir ayrım bulunduğunu gerçeklik - ideoloji ilişkisini tartıştığımız başlık altında açıklamıştık[106]. İlk grupta yer alan çalışmalarda medyanın sermeye yapısına ve kapitalist işleyişe doğrudan vurgu olmakla birlikte, ikinci grupta medyanın kurumsal işleyişi çok fazla ön planda değildir. İncelenen tezlerde ise bu ikisi arasındaki farka dikkat edilmeyince kavramsal ve kuramsal belirsizlikler ortaya çıkmıştır. Örneğin, medyanın sermaye yapısına ve kurumsal işleyişine bir vurgu yapılmadan sadece ekonomik olarak tüketim kültürü yarattığını savunan "Türk Basınında Alternatif Tıbbın Sunumu" başlıklı çalışmada bu belirsizlikleri görmek mümkündür:

[106] Ekonomik belirlenimde gerçekliğin bozulmasında belirleyici olarak üretim araçlarına sahip olanlar sorumlu tutulmakla birlikte tekdüze, basit ve doğrusal bir bakış açısı ortaya konmaz. Derinlemesine toplumsal ve tarihsel unsurlar göz önüne alınarak tartışmalar yürütülür ve ekonomik sistemin sorgulanması üzerine odaklanılır. Araçsalcı bir eleştiri getiren iletişim araştırmalarında ise medya kapitalizmin ya da farklı iktidar gruplarının hizmetinde onların çıkarları doğrultusunda yayın yapan, tüketim için ihtiyaçlar yaratan, insanları güdüleyen bir araç olarak kabul edilir. Ayrıntı için bkz. sf. 25-35.

> Tezin temel kuramsal yaklaşımı, günümüz Türk basınında yer alan alternatif tıp uygulamalarının yansıtılma biçimi yoluyla kapitalist ekonomik, kültürel ve siyasal pazar yapıların oluşumunda iletişim araçlarının kendini ve kendini yaratan koşulları üretmesi ve birbiriyle kurdukları zorunlu çıkar bağı olduğu varsayımına dayanmaktadır (Yaşar, 2006: 14).

Burada "*ekonomik, kültürel ve siyasal pazar yapıları*" şeklinde yapılan sıralamada medyanın sadece ekonomik yapının değil siyasal yapının da araçsal kullanımında olduğuna vurgu vardır. Ancak "siyasal pazar" kavramının neye işaret ettiği konusunda çalışma genelinde bir muğlaklık söz konusudur.

Örneklemdeki çalışmalar arasında basının gerçekliği çarpıttığı yönündeki ilk eleştiriler, "Kadının Toplumsallaşmasında Yazılı Basının Rolü ve Yazılı Basında Kadın İmajı" (Terkan, 1999) başlıklı tezde görülmüştür. Kadın bedenin gazetelerde metalaşmasının incelendiği çalışmada temel amaç, kadının gazetelerde sunumunun toplumsal roller üzerinden nasıl yapıldığını ortaya koymaktır. Geliştirilen ekonomi politik eleştiri bağlamında da kadının metaya dönüşmesi çalışmanın sınırlı bir kısmını oluşturmaktadır[107]. İlk çalışmalarda yaşanan anaakım paradigmanın ağırlığı bu araştırmada da görülmüş, tezde anaakım yaklaşımın varsayımlarını ekonomi politik bir sorgulamanın içine yerleştirilmiştir. Çalışmanın kuramsal kısmında anaakım iletişim araştırmalarında benimsenen tarafsızlık ve basının görevleri gibi noktalara değinilmiştir. Bununla birlikte basının sermaye yapısına önemli bir eleştiri ile teze girilmiş, ilerleyen kısımlarda bu durum önemini kaybetmiştir. Bu anlamda baktığımızda ilk tezlerde bütünsel bir araçsalcı yaklaşım yerine eklektik durumun olduğunu söylememiz gerekir. Söz konusu tezin kuramsal kısmında farklı iletişim kuramları ile ilgili bilgiler verildiği için hangisinin benimsendiği belli değildir. Başta önemli bir kültür endüstrisi eleştirisi olmakla birlikte devamında bu yaklaşım sürdürülmemiştir. Çalışmanın bütününde,

[107] Gerçekliğin çarpıtılması ve ideoloji bağlamında ekonomik belirlenim ile araçsalcı yaklaşımlar arasında benzerlikleri de olduğunu söylemek gerekir. Ekonomi politik eleştiriler hem Marksist ekonomik belirlenim bağlamında hem de araçsalcı bir yaklaşım üzerinden geliştirilebilir. Ekonomik belirlenimin araçsalcılıktan farkı üretim ilişkilerini kapsayan altyapının üstyapıyı belirleyiciliği noktasında ortaya çıkmaktadır.

toplumda var olan kadın ideolojisinin gazetelerde karşılık bulduğu ve kadın bedeninin metalaştığı sonucuna varılmıştır (Terkan, 1999). Ancak bu metalaşma tartışması Marksist kuram içerisinden yürütülmemiştir. Kısacası, yapılan çalışmada, kadınların sermaye için meta haline dönüştüğü anlayışı, tezin tamamına yayılmamakla birlikte basına bu bağlamda getirilen eleştirilerin ilk örneklerinden biri olması açısından önemlidir.

Bu başlık altında incelediğimiz tezlerde, liberal yaklaşımı benimseyen çalışmaların aksine, ideoloji merkezde yer almaktadır. Örneğin "Popüler Basın: *Star* Gazetesi Örneği" başlıklı çalışmada ideoloji temel sorunsal olarak belirlenmiş ve şöyle açıklanmıştır (Algül, 2003: 272): *"Tezde, Star gazetesinin ekonomik, politik, kültürel ve* ***ideolojik*** *yönleri ortaya konularak, eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilirken; bu doğrultuda söz konusu gazetenin içeriği, biçimi ve üslubu bakımından hangi popüler veya popüler olmayan özellikleri taşıdığı incelenmiştir."* İdeolojinin bu şekilde sorunsallaştırıldığı çalışmaların önemli bir çoğunluğunda gazetelerin doğrudan sermaye, seçilmişler, atanmışlar ya da farklı iktidar gruplarının ideolojilerini yansıttığı, tüketimi yönlendirdiği, insanların zevk ve duygularına hitap ederek beğenilerini kazandığı, kültür endüstrisi yaratma çabası içine girdiği ve modern toplum biçimini ürettiği gibi varsayımlar hâkimdir[108].

Bu başlık altında ele aldığımız tezlerde 1980'li yıllar önemli bir yer teşkil etmiştir. Gazeteler özelinde gazeteci patronların yerlerini sermaye sahiplerinin aldığı, sermayedarların medya kuruluşlarından yüksek karlar elde etmese de diğer sektörlerdeki işlerine çıkar sağlamak için medyayı kullandığı kabulü, çalışmalarda güçlü bir biçimde vurgulanmıştır. Bu doğrultuda getirilen eleştirilerde liberal bakış açısının aksine, medya işlediği sistem ve örgütsel yapıdan ayrı düşünülmemiştir. Nitekim medyanın çıkarların

[108] Örneğin, Terkan, 1999: 1-2.

korunmasında, meşrulaştırılmasında ve işlerlik kazanmasında yaptığı yayınlar ile sermaye ve destekçilerine çıkar sağlamak için kullanıldığı sık sık tekrarlanmış ve bunu nasıl yapıldığı sorgulanmıştır[109]. Bu sorgulamalarda medyanın ürettiği içerikler ile amacının ne olduğu şöyle açıklanmıştır:

> Medya tüketim kültürünün kitlelere aktarılmasında öncü rolü üstlenirken, bunu iş dünyası adına yapmaktadır. Medya, günümüzde iş dünyasının ve yeni uluslararası sermayenin yanında yer almaktadır. Günümüzde medya kuruluşları, her şeyden önce ticari kar amaçlı kuruluşlardır ve varolan kapitalist endüstriyel ilişkiler içerisinde işlemektedir (Erol, 2004: 5).

Bu paragrafta medyanın sermaye çıkarları için hizmet eden bir araç biçimde kullanılması, ideoloji tartışmasını oldukça indirgemeci bir yapıya konumlandırmaktadır. Buna ek olarak incelediğimiz tezlerde, üretilen haberlerin kültür endüstrisi ya da tüketim kültürü bağlamında ideolojik yapılar olarak algılanması ve bu yapılardan haberin kurtulmasının ideolojik olandan çıkmak şeklinde kabul görmesi, tartışmalı bir noktaya işaret etmektedir. Bunu açarsak, iletişim araştırmalarında medya içeriklerinin ideolojik olup olmamasıyla ilgili bir netlik bulunmamaktadır. Çam, medya içeriklerinin liberal yaklaşımda olduğu gibi salt bilgi verici olmasını ya da ekonomik belirlenimci araştırmalardaki gibi ideolojik yapılar şeklinde okunmasını sorunlu bulur. Bu tür yapılacak genellemelerde ideolojinin kapsamı sonsuz bir genişlik almakta ve medya ürünlerinin hepsinin ideoloji olarak tanımlanması kolaylığı belirmektedir. Çam bu noktada içeriklerin "anlam" olarak kavramlaştırılması gerektiğini ve bunun da ideolojik olan olmayan için tartışma alanı açtığını savunur (2008: 112). Kısacası, ideolojik olan ve olmayan haber ayrımını yapmak yerine -ki bunu yapmak haberin, dilin ya da söylemin doğası gereği mümkün değildir- haberdeki anlam üzerinde bir tartışma yürütmek daha sağlıklı bir ideoloji çözümlemesinin önünü açacaktır.

[109] Örneğin, Algül, 2003: 3-5; Çalışkan, 2013; Erol, 2004: 124; N. P. Özer, 2011.

Basının sermaye sahipleri tarafından kullanılmasının dışında devlet erki tarafından araçsalcı bir biçimde kullanıldığını savunan tezler de bulunmaktadır. Bu duruma Fırat Kozok'un "1938 - 1946 Yılları Arası *Cumhuriyet* Gazetesi'nin Genel Yayın Politikası" (2007) başlıklı tezi örnek gösterilebilir. Başlıkta belirtilen yıllar arasında *Cumhuriyet'*in yayın politikasının incelendiği çalışmada, gazetenin ideolojik duruş olarak II. Dünya Savaşı sırasında devlet politikasına uyumlu hareket ettiği ve bu politikaların kabul görmesi ve meşrulaşmasında rol üstlendiğine dikkat çekilmiştir. Araştırmada basının "*milletvekilleri aracılığıyla yönlendiril"*diği ifade edilmiş, bütünlüklü bir şekilde araçsalcı davrandığı şöyle anlatılmıştır:

> Bu dönemde basının temel görevi "haber" değildir. Hükümet kararları uygulamaları basında tartışılmaz; tartışıldığında da hükümet ve basının büyük kesimi buna karşı çıkar. Özellikle II. Dünya Savaşı yıllarında Basın Kanunları yeniden düzenlenir, bunu gazeteler savunur; önlem adı altında gazetelerin kapatılması kolaylaştırılır. … *Cumhuriyet*'in sahibi ve başyazarı Yunus Nadi basının "hür ve müstakil" olduğunu savunur. 2 Mart 1940 tarihli makalesinde 'basının hangi fikirleri yayacağı' sorusuna yine Kendi cevabı, dönemin gazetecilik mantığı açısından ilginçtir: 'Hükümet fikir verir, yeni teşekkül o fikri birbirinden cazip birçok şekilde işler.' … Tüm bu çerçevede, *Cumhuriyet*, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile paralel bir çizgide yer almış, politikasını devlet politikasına göre belirlemiştir (Kozok, 2007: 94-97).

İncelenen tezlerde medyanın ayrı ayrı sermaye ya da devletin kullanımında olduğunu vurgulayan çalışmalar olmakla birlikte ikisini birlikte ele alan araştırmalar da vardır. Tezlerde, devlet sermaye ve basın ilişkisinin ideoloji bağlamında araçsalcı bir biçimde nasıl kurulduğuna dikkat çekilmiştir. Bu üçgende medyanın ideolojik olarak konumlandırılmasında netliğin olmadığını ise şu alıntıyla gösterebiliriz:

> Türkiye'de de medya, özellikle 1980'den sonra değişen yönetim profili nedeniyle işinsanlarının kontrolüne girmiş, bunun sonucunda da ideolojik olarak taraf olmanın yanı sıra, ekonomik anlamda da iktidar ve güç odaklarına bağımlı hale gelmiştir. Dolayısı ile devletin ideolojik bir aracı olmayı medya "rıza" çerçevesinde kabullenmekte ve içselleştirdiği egemen ideolojiyi özellikle de nüfus ve nüfuz olarak az olan toplum kesimlerine yönelik geniş bir şekilde yeniden üretmektedir (Altındağ, 2016: iii).

Medyanın iş odaklarına bağımlı hale gelmesiyle devletin ideolojik aygıtı olması arasındaki bağlantının tam olarak açıklanmaması ideoloji tartışmasındaki sorgulamaların nasıl yapıldığının anlaşılmasını da güçleştirmektedir.

Araçsalcı yaklaşımlarda sermayedarların dışında tartışma konusu edinen yapılardan biri de basını kendi çıkarları için kullanan siyasi kişi ya da kurumlardır. Siyasi organizma içindeki unsurların çıkarları için basının ideolojik bir biçimde manipülasyon ve propaganda yaptığı tezlerde belirtilmiştir[110]. Bu tezlerde medya propaganda ilişkisi Noam Chomsky'nin modeli üzerinden şöyle kurulmuştur (Ildız, 2015: 99): *"... medyanın işleyişine göre haber üretim süreci, haberin yapısı, editoryal yapı ve haberin ideolojik sunumunu ortaya çıkarması sebebiyle Chomsky'nin "propaganda modeli" çerçevesinde çözümlemeye gidilmiştir*." Medyanın ideolojik duruşunu sorgulayan Nuri Paşa Özer, "Gazete Haberlerinde Manipülasyon: 28 Şubat Örneği" başlıklı tezinde, manipülasyon ve zihin yönlendirme üzerinden basının görevlerini şöyle açıklamıştır:

> Haberler izleyiciye ulaşmadan önce medya menajerleri tarafından şekillendirilirler. Sosyal hayatın gerçeklerine uymayan, bilinçli olarak üretilen mesajlar medya menajerlerini zihin menajeri haline getirirler. Realitenin yanlış olarak algılanmasına neden olan içeriği değiştirilmiş haberler birer mesaj haline gelerek kişileri manipüle eder. Manipülasyon, gücü elinde bulunduranların, başka bir deyişle toplumu yöneten veya yönetmeye çalışanların, iktidar ortaklarının halkı kendi ideolojileri doğrultusunda biçimlendirmek amacıyla ve istendik davranışları aşılamak için kullandıkları bir araçtır (2011: 5).

İlk bakışta Marx'ın yanlış bilinç kavramını hatırlatsa da söz konusu çalışmanın kuramsal yaklaşımı Kuzey Amerika geleneğinden Noam Chomsky, Herbert Schiller, Edward S. Herman gibi isimlere dayanmaktadır. Marksist gelenekten araçsalcı yaklaşımı ayıran nokta da burada ortaya çıkmaktadır. Araçsalcı bakış açısıyla yapılan çalışmalarda iktidar sahipleri tarafından kullanılan medyanın ideolojik etki ve sonuçlarına bakılırken toplumsal ve ekonomik olarak bütünlük içerisinde medyanın işlediği sistem sorgulanmamaktadır (Çam, 2008: 134,144). Bu sistem sorgulamasının yapılmaması liberal bir bakış açısı ile araçsalcı bir eleştiriyi aynı tez içinde bir araya getirmiştir[111]. Buna örnek, Melih Gökçek'in seçmene nasıl pazarlandığını inceleyen "Politik Pazarlamada İmaj, Türk Siyasal Yaşamında Kalitatif Bir Araştırma" (Özdemir, 2006)

[110] Örneğin, N. P. Özer, 2011.

[111] Örneğin, N. P. Özer, 2011.

başlıklı çalışma gösterilebilir. Tezde, basının doğrudan Gökçek'in emrinde olmadığı ancak medyanın politik anlamda talep yarattığı, talepleri yerine getirecek isim olarak ise Gökçek'i sunduğu çıkarımı yapılmıştır (Özdemir, 2006: 15, 127). Söz konusu tezde, araçsalcı bir yaklaşım gösterilip eleştirel bir bakış açısı geliştirme gayretiyle birlikte basın için ideal olan, "*tarafsızlık, nesnellik, gerçekliğin aktarılması*"dır (Özdemir, 2006: 79). Tezi bu duruşu üzerinden tanımlarsak araçsalcı bir eleştiri ve liberal yaklaşımın sentezi olduğunu söylemek gerekir. Bu durumda iletişim araçlarının kötü kullanımına neden olan ve kurtulunması gereken bir kavram şeklinde ideoloji tanımlanmış, yapılan araştırmalarda salt etki bağlamında iletişim araçlarına odaklanılmış, toplumsal ve tarihsel olarak bütünlüklü bir ideoloji tartışması yürütmekten uzak yüksek lisans tezleri ortaya çıkmıştır.

Liberal medya anlayışı ile araçsalcı eleştirinin kaynaştırılması sonucu ortaya çıkan tarafsızlık kavramı oldukça tartışmalıdır. N. P. Özer'in medyayı iktidar sahiplerinin kullanımından kurtarmak için sunduğu çözüm şöyledir:

> Kitle iletişim araçları yasama, yürütme, yargı yanı sıra dördüncü kuvvet olma özelliğini korumalıdır. Medya kuruluşları haberleri aktarırken nesnel bir tavır sergilemelidirler ve manipülasyondan kaçınmalıdırlar. Medya kuruluşları bilgileri halka, tarafsız bir şekilde aktarmalıdırlar (N. P. Özer, 2011: 235).

Ancak araçsalcı bir yaklaşımla iktidar sahiplerine eleştiri getirilen çalışmada varılan sonuç ise şudur:

> Aktarılan bilgi veya haberler asla saf halleriyle hedef kitleye ulaşamazlar. Zaten bu imkânsızdır da çünkü; kelimenin kendisi yanlıdır. Bunun sonucunda da aktarılan bilgi yanlı olmak zorundadır. Fakat göz önünde bulundurulması gereken konu, aktarılan bilgide veya haberde ne kadar taraflılık yoluna gidildiğidir (N. P. Özer, 2011: 226).

Liberal ve araçsalcı eleştirinin birbirine eklendiği söz konusu çalışmada yapılan ideoloji sorgulamasında bir taraftan basının objektif olması gerektiği savunulurken diğer taraftan da bunun imkânsız olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca taraf olmanın ölçülmesi konusunda da her hangi bir ayrıntıya yer verilmemiştir.

Genel anlamda baktığımızda araçsalcı yaklaşım ile ideolojiyi sadece çıkarlar çerçevesinden işlevselci bir biçimde tanımlamak, bir tahakkümün ortadan kalktıktan sonra yenisinin kurulup kurulmayacağı noktasında soru işaretlerini ortadan kaldırmamaktadır. Çam, çıkmaza düşmemek için ideolojinin sadece çıkarlar bağlamında okunmaması gerektiğini belirtir (2008: 136). Bununla birlikte ideolojik olarak medyayı araçsal bir biçimde kullanandan çok bunun nasıl işlediğine odaklanmak ideolojik bağlamda yapılan tartışmanın genişlemesine katkı sunacaktır.

Araçsalcı yaklaşımı benimsemiş çalışmalarda farklı kuramsal yaklaşımların birlikte kullanılması eklektik yapıları kavramlar özelinde de ortaya çıkarmıştır. Örneğin, Ömer Turan'ın "22 Temmuz 2007 Genel Seçimleri`nin Gazetelere Yansıması" (2009) başlıklı tezinin giriş kısmında, medyanın kullanımı Noam Chomsky ve Edward Herman'ın propaganda[112] modeliyle açıklanmıştır. Arkasından haberler rızanın üretildiği ve hegemonyanın[113] sağlandığı metinler şeklinde Gramsci penceresinden betimlenmiştir. Devamında ise Althusser'den hareketle gazeteler devletin ideolojik aygıtı[114] sınıfına yerleştirilmiştir. Sonrasında ekonomi politik ve kültürel yaklaşımın bir sentezi olduğuna dikkat çekilen eleştirel ekonomi politik[115] ile araştırmanın kuramsal çerçevesinin şekillendiği belirtilmiştir. Yöntemde ise anaakım iletişim araştırmalarıyla özdeşleşen içerik analizi kullanılmıştır (Turan, 2009: 1-3). Bir çalışmanın eklektik yapısı tartışmaya açık bir durumdur. Ancak birbiriyle eklemlenen kuramsal bakış açılarının sadece bir kısmını alarak çözümleme yapmanın getirdiği sınırlılık ortadadır. Yukarıda değindiğimiz tezde, birbirinden farklı olan eleştirel ekonomi politik ile Chomsky ve Herman'ın

[112] Bkz. Chomsky, 2003; Herman ve Chomsky, 2012.

[113] Bkz. Gramsci, 1986.

[114] Bkz. Althusser, 2000.

[115] Bkz. Golding ve Murdock, 2014.

yaklaşımını aynı potada eritmek, ikisinin çelişen yönlerini görmezden gelme zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Örneğin, Chomsky ve Herman bir sınıf vurgusu ortaya koymazken eleştirel ekonomi politiğin temel unsurlarından biri olan sınıf bu eklemlenmede nasıl konumlandırılacaktır? Sonuçta bu şekilde bir çerçeve üzerinden haberlerin incelenmesi ideoloji kavramlaştırmasının ve tartışmasının yüzergezer olmasını sağlamaktadır. Bu tezin farklı kısımlarında vurguladığımız gibi ideoloji çözümlemelerinin bütünlüklü bir biçimde yapılma ihtiyacı olmakla birlikte, bu bütünlük içerisinde yapılan tartışmalarda her kuramsal yaklaşımın kendi tanımlanmaları ve kavram setlerinin kullanılması gerekir. Örneğin ekonomi politik ve kültürel bir çözümleme aynı tez içerisinde olabilir. Ancak bu yaklaşımlarda çözümleme yaparken ayrı ayrı ekonomi politik ve kültürel bir tartışma yürütülmelidir. Ekonomi politik bir çözümlemeyi, kültürel çalışmalardan alınan kavramlar ile yapmak kaçınılmaz olarak ideoloji tartışmasını içinden çıkılmaz bir hâle getirecektir.

Ekonomik belirlenim ve araçsalcı eleştirinin birbirine eklemlenmesinin yarattığı soruna bu kısım başında değinmiştik. Bu sorunu biraz daha açarsak Meltem Uzun'un Genç Parti lideri Cem Uzan'ın sahibi olduğu kanalı propaganda için nasıl kullandığını araştırdığı "Medya Sahipliğinin İçeriğe Yansımaları" (2008) başlıklı tezini örnek gösterebiliriz. M. Uzun çalışmanın kuramsal duruşunu şöyle belirtir (2008: 3): "*Bu çalışma eleştirel ekonomi politik yaklaşıma göre ele alınacaktır. ... Eleştirel ekonomi politik yaklaşım medyayı kavrarken kapitalist ekonominin üretim ilişkileri üzerinde durarak ekonomik ilişkilerin medya metinleri ve tüketimini biçimlendirmesi konularına yönelmektedir*." Burada Marx'a atıf yapılmasa da altyapı - üstyapı ilişkisi ortaya konmuş, ekonomik yapının medyayı kurumsal ve içeriksel olarak belirlediği savunulmuştur. Ancak yine aynı çalışmada "*Genç Parti'nin kurulduğu 10 Temmuz'dan 3 Kasım'a kadar geçen süre içinde yazılı basında uyguladığı propagandanın araştırıl*"dığına yani siyasi amaçlar için medyanın araçsal kullanımının incelendiğine vurgu yapılmıştır (M. Uzun,

2008: 5). Bu noktada ekonomik yapının medyayı belirlemesi ile medyanın propaganda amaçlı kullanılması indirgemeci bir biçimde ele alınmıştır. Bunun nedeni Uzanların yayın kuruluşu sahibi olmasıyla propaganda arasındaki ilişkinin ideoloji tartışmasında zayıf kalmasıdır. Kuşkusuz söz konusu dönemde Genç Parti propaganda faaliyetlerini sadece kendi kanalı üzerinden yapmamış, başka yayın kuruluşlarını da yürüttüğü reklam kampanyasına dâhil etmiştir. Nitekim bu durum M. Uzun'un çalışmasında da belirtilmiştir:

> Sadece Uzan grubunun sahibi olduğu kitle iletişim araçları kullanmakla kalınmamış, yeni iletişim teknolojilerinden de faydalanılmıştır. Yahoo, Hotmail gibi internet sitelerinde GP'nin tanıtımı yapılmış … Öte yandan incelenen dönem içerisinde 3 gazetede de Genç Parti reklamlarına yer verilmiştir. Ancak bu reklamlar çoğunlukla *Sabah* ve *Star* gazetesindedir (M. Uzun, 2008: 135, 138).

Burada dikkat çekilmesi gereken nokta propaganda faaliyeti ile yayın kuruluşuna sahip olma arasında basit ve tekdüze bir ilişkinin olmadığıdır. Kısacası sahiplik yapısı medyanın araçsal kullanımı için tek belirleyici unsur değildir. Sermaye yapısı ile propaganda faaliyeti arasında ilişki kurulması durumunda ideoloji tartışmasında medyanın işleyişi ve toplumsal yapı gibi noktaların açıklanması yetersiz kalmıştır. Ortak çıkarların, siyasi ilişkilerin, kültürel yapının, gazetecilerin toplumsal rollerinin içeriklerin biçimlenmesinde görmezden gelinmesi, indirgemeci çözümlemenin bir göstergesidir. Kısacası sahiplik yapısından hareketle yayın kuruluşu sahibi kendi partisi için içeriklerin istediği yönde oluşmasını sağlıyor demek kapsamlı bir ideoloji tartışmasının yapılmasını engellemektedir.

İncelenen çalışmalar arasında Marx'ın ideolojiyi anlatmakta kullandığı "yanlış bilinç" kavramına çok sık rastlanmamış, kuramsal açıdan *Alman İdeolojisi* eserindeki ideoloji yaklaşımı doğrultusunda bir çözümleme yapılmamıştır. Yanlış bilinç kavramının kullanıldığı nadir çalışmalardan biri Hüseyin Ulaş Güdek'in "Dil, Kültür ve Medya İlişkisi Bağlamında Egemen Medya Diline Eleştirel Bir Bakış: 2003 Irak'ın İşgali ya da Amerika'nın Irak Savaşı Örneği" (2014) başlıklı tezidir. Güdek, yanlış bilinç kavramını

kullanmakla birlikte Marx'ın ideoloji yaklaşımına bir atıf yapmamıştır. Nitekim çalışmasında sadece üretim araçlarını elinde bulunduranların neden olduğu bir yanlış bilinç değil siyasi iktidar ve medya profesyonellerinin çıkarları için yanlış bilincin oluşturulduğunu savunmuştur (Güdek, 2014: 5).

Araçsalcı tezlerde yapılan ideoloji sorgulamalarında, incelenen haberlerin tezde çizilen kuramsal çerçevede çözümlenmemesi çalışmanın iki ayrı ideoloji yaklaşımı üzerine kurulması ve çelişkilerin ortaya çıkması, ideoloji tartışmasına sınırlılık getirmiştir. Muhammed Ali Ildız'ın "Haber Metinlerindeki Gerçekliğin Sunumunda Propagandanın İşleyişi" başlıklı çalışmasının kuramsal kısmında araçsalcı eleştirel bağlamda haber ve ideoloji tanımlaması yapılmış, Noam Chomsky ve Edward S. Herman'ın propaganda modeli araştırmanın bakış açısı olarak belirlenmiştir[116] (2015: 99). Ancak Ildız, bu yaklaşımı benimsemiş olmakla birlikte, gazete haberlerini çözümlediği bulgular kısmında genel olarak gazetelerin iktidara "karşı propaganda" yürütüp yürütmediğini, yürüttüyse bunu nasıl yaptığını sorgulamıştır. Örneğin Soma'da yaşanan maden faciası ile ilgili *"ERDOĞAN'ın halkın tepkisiyle karşılaştığı Soma'da, Müşaviri Yusuf Yerkel de vardı. O da, "patronu" gibi halka öfkelendi. Yere düşen protestocu bir gence, hiç acımadan tekmeler savurdu. Bir de üstüne açıklama yapıp, sanki yaptığı iyi bir şeymiş gibi 'Vuran bendim' dedi."* şeklindeki haberi Ildız şöyle çözümlemiştir (2015: 126-127): *"... diye başlayan tümcede kullanılan iddia* ***başlı başına propagandayı*** *çağrıştıracak ve halkın Başbakan'a* ***karşı nefret duygusunu uyandıracak şeklinde hazırlanmış tümcedir****. Haber metninde imalar doğrudan* ***Başbakan'a, müşavirine ve mevcut hükümete yönelik üstü açık eleştirilerle*** *doludur."* Yukarıda da değindiğimiz gibi haberlerin tezde çizilen kuramsal çerçevede çözümlenmemesi, iktidar

[116] Herman ve Chomsky modellerinde medyanın ekonomik ya da siyasi olarak iktidarı elinde bulunduranlar tarafından çıkarları için işlevsel bir biçimde kullanıldığını savunur. İkili haberin bu çıkarlar doğrultusunda oluşturulabilmesi için beş süzgeçten geçmesi gerektiğine dikkat çeker (Herman ve Chomsky, 2012).

sorgulamasının bir kenara bırakılmasına ve iktidar faaliyetlerinin meşrulaştırılmasına neden olmuştur.

Çalışmalarda ideoloji tartışmasının kuramsal çerçevede çizilen biçimde yapılmaması, araçsalcı tezlerin inceleme kısmında çelişkileri ortaya çıkarmıştır. Örneğin Ildız'ın araçsalcı bir eleştiri getirmek amacıyla başladığı tezin çözümleme kısmında şu cümleler yer almaktadır:

> Başbakan'ın korumasının Soma ilçesinde **Başbakan'ı korumak adına** halktan birini tekmelemesi, polisin vatandaşa tepkisi ve **Başbakan'ın yumruk attığı iddiası** ve son olarak da medyanın gerçekliği kanıtlanmayıp şüphe uyandırtan haber başlıkları haberin gerçeklik değerinin yitirilmesine ve olayın tamamen ideolojik boyutta manipüle edilmesine sebep olmuştur (Ildız, 2015: 96).

Alıntılanan bu çözümlemede Başbakanlık Müşaviri'nin attığı tekmeler "*Başbakan'ı korumak adına*" atılmış şeklinde yorumlanmış, Başbakanın attığı tokat ise gazetelerin bir "iddiası" şeklinde belirtilmiş ve basının bu konularda manipülasyon yaparak gerçekliği çarpıttığı savunulmuştur. Kısacası iktidar medya ilişkisini sorgulamaya yönelik bir tartışmanın amaçlandığı ve araçsalcı bir eleştiri getirmek için yola çıkılan tezde kuram, amaç doğrultusunda yanlış kullanılmıştır. Bu da siyasi iktidarın ideolojisinin sorgulanmadığını tersine onun ideolojisinin tekrar üretildiğini bize göstermektedir.

Araçsalcı eleştiri getiren tezlerde yeniden vurgusu önemlidir. Basın temelde var olan sistemin tekrar ederek sürmesinde önemli bir yapı taşı olarak şu şekilde karşımıza çıkmıştır (Algül, 2003: 72, 273): "… *popüler basın, var olan sistemin materyal ve ideolojik yeniden üretiminde de önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla popüler basın da, ekonomi ve politik alt yapısından içeriğine ve biçimine kadar üstlendiği söz konusu rol ve işlerlikler paralelinde biçimlenmiştir."* Basının bu şekilde konumlandırılması[117]

[117] Nicholas Garnham, medyayı anlamak için medya alanı dışına bakmak gerektiğini belirtir (2008: 68). Sadece medyanın yüksek etki gücüne vurgu yapan çalışmalar, toplumsal yapıyı oluşturan birçok farklı unsuru gözden kaçırmaktadır.

ekonomik belirlenim ve araçsalcı bakış açılarının arasındaki farkın da anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Yukarıda verdiğimiz örnekte üstyapıda yer alan basının altyapıdaki ekonomi tarafından belirlenmesi tamamen terkedilmiş, sistemin üretilmesinde basına verilen bu rol üzerinden altyapı üstyapı arasında ekonomik belirlenimin tersi bir ilişki oluşturulmuştur.

Genel olarak bu başlık altında incelediğimiz araçsalcı ve indirgemeci bir biçimde medyayı ele alan tezlerde, tahakküm yapılarının baskınlığı ve değişmezliği kabul görmüştür. Önceki başlıkta incelediğimiz liberal perspektiften yapılan çalışmalarda, haber çözümlemeleri üzerinden basında yaşanan sorunlar tespit edilmiş ve bunların çözümü için de liberal ideoloji doğrultusunda oluşturulan etik ilkelere uyulması gerektiği tavsiyesinde bulunulmuştur. Bu başlık altında incelediğimiz tezlerde ise basında yaşanan sorunlara ilişkin çözüm oldukça az sayıda çalışmada sunulmuş, çoğu araştırmada karamsar bir tablo çizilmiştir.

4.2.1. "Tüm Kötü Grupların Birer Nesnesi" Olarak Okuyucu

Liberal çalışmalarda olduğu gibi ekonomik belirlenimci[118] ve araçsalcı tezlerde de okuyucu haberler karşısında pasif kabul edilmiştir. Okuyucunun zihnini basının şekillendirdiği, bunu da iktidar yapılarının ideolojilerine hizmet etmek için yaptığı şöyle açıklanmıştır (Algül, 2003: 276): "*Popüler basın okuyucuya, izleyiciye sunduğu dünya ile ideolojik bilinç yönetme aracına dönüşürken, tüketim bilincini yayıcı bir görevi de yerine getirmektedir."* Ekonomi politik eksende yapılan çalışmalarda basının "*homojen*

[118] Araçsalcı yaklaşımlarda olmasa da ekonomik yapıya odaklanılması gerektiği savunulan yani ekonomik belirlenim vurgusu olan iletişim araştırmalarında izleyicilerin içerikleri alımlamalarında çeşitlilik olabileceği reddedilmez. Ancak bu çeşitlilikten bir özgürlük mücadelesi ya da direniş noktası çıkarılmasına mesafeli yaklaşılır ve izleyici araştırmalarının liberal yaklaşım ve etki araştırmaları çizgisine kayması noktasında kaygılar dile getirilir. Alımlama teorisi ile etki araştırmaları arasındaki ayrımın bulanıklaştığı noktaların olduğuna dikkat çekilir (Çam, 2008: 118). Kuramsal olarak böyle bir yaklaşım olmakla birlikte, incelediğimiz ekonomik belirlenimci tezlerde kuramın uygulamasında yaşanan sorunlar nedeniyle okuyucuya ağırlıklı olarak pasiflik atfedilmiştir.

meta ve düşünce tüketimini" teşvik ettiği, ekonomik ve ideolojik amaçlar için bireyleri atomize yapılar haline getirdiği savunulmuştur. Çünkü homojen bir toplumda üretilen ürünler aynı yaşam tarzına sahip bireylere seri üretimler ile milyonlarca adet satılabilmektedir. Bu doğrultuda basının işleyişi şöyle anlatılmıştır (Algül, 2003: 275-276): …*'**yanlış ihtiyaçlar**', '**yanlış meraklar**' yaratan basın, kamu merakını işgal ederek, insanların başka şeyleri düşünmelerine, başka şeyleri görmelerini engellemekte, onların (bireyin) toplumsal konumunu ve çıkarlarını yanlış algılamasına, kendi gerçekliğinden uzaklaşıp yabancılaşmasına aracı olmaktadır*." Buradaki "yanlış ihtiyaçlar" ve "yanlış meraklar" kavramlaştırmaları ise Marx'ın yanlış bilinç yaklaşımı dışından yapılmıştır.

Gerçekliğin çarpıtıldığının savunulduğu tezlerde okuyucu medyanın kolayca nüfus edebildiği, ürettiği içerikler ile kolayca yönlendirebildiği ve kapitalist yapının tekrarını kolayca sağlayabildiği, tüketici ve edilgen yapılar şeklinde kabul görmüştür. İşaret edilen edilgenlik aslında liberal yaklaşımdaki atomize birey anlayışından pek farklı değildir. Basının okuyucu karşısında üstün olduğunun sert bir biçimde kabul gördüğü diğer bazı örnekler şöyledir:

> Medya, tüketim ilişkilerinin en temel yaratıcısı konumundadır ve medya kanalları oluşturulan tüketim kültürünün geniş kitlelere aktarılmasında en önemli unsur olmaktadır. … Kapitalist endüstri diğer bütün alanlarda olduğu gibi **sahte bireyselleştirilmiş oltalar** ve sürekli yenilik hayalleri yaratırlar. … Kitle iletişim araçları haberi verirken onun nasıl anlamlandırılacağına ilişkin çerçeveyi de birlikte aktararak **bilincimizi** sosyal ve politik sonuçları olacak şekilde **oluşturur** (Yaşar, 2006: 14, 24, 89).

> … egemen medya dili ve söylemi aracılığıyla insanlara, siyaset ve medya profesyonellerinin işbirliğiyle üretilmiş yanıltıcı, onları sürekli olarak **cehalet** sınırları içerisinde tutan ve **gündelik hayatta korkuyu ve endişeyi egemen kılan** kurgulanmış medya gerçekliği sunarak, toplumda **'yanlış bilinç iklimi'** yaratılmıştır. … medya … kitlelere paketlenmiş bilinç satmakta, ideolojik bilinç yönetimi yoluyla enformasyon çağında kitleler için **bilgisizliğin** ve **cehaletin** üretimini gerçekleştirmektedir. … ideoloji, kendisini tabiatın doğal bir yansıması, gerçekliğin benzeri, hatta gerçekliğin ta kendisi olarak sunar; ekran karşısındaki insanların algı evreninde fantazyalar, korkular/fobiler, uydurdular ya da düpedüz yanlış temsiller yaratırlar. Böylelikle insanın dilsel ve kültürel varlığı etken konumunu terk edip **edilgen bir konuma** geriler ve geri döndürülemez bir değişime ve dönüşüme maruz kalır (Güdek, 2014: iv, 2).

> En önemli sonuç ise toplumun, bu üretilen propaganda temsili olan gerçekliklerden çıkar sağlayan ve bu durumu kullanan **tüm kötü grupların birer nesnesi** haline getirilmesidir (Ildız, 2015: 153).

Basının bu kuvveti söz konusu çalışmalarda pek fazla sorgulanmadan kabul görmüştür. Basın içeriklerine maruz kalan okuyucuların bu oltalara takılacağı güçlü bir ön kabuldür. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi üretilen ve ihtiyaç olarak sunulan ürünler *"toplumun maddi üretimin niteliğiyle"* ilişkilidir. Bu nedenle yapılan sorgulamaların *"toplumun maddi üretim niteliğini ortaya koyan kapitalist üretim"* ilişkileri içinde yürütülmesi kaçınılmazdır (Çam, 2008: 98). Ancak kendi ya da iktidardaki kişi ve grupların çıkarları için manipülasyon yapıldığını savunan tezlerde okuyucu toplumsal ve tarihsel bağlamından koparılarak, şu şekilde tanımlanır:

> … birey, dünyaya o medya kuruluşunun hayat felsefesinden ve bakış açısından bakmaya başlar. Birey bir nevi söz konusu olan medya kuruluşunun gözlüklerinden dünyayı algılar ve yorumlar. … Propagandanın dozu o kadar artırılmıştır ki artık bireylerin beyinleri yıkanmaya ve bireyler söylenenleri ve olayları hiç sorgulamadan kabul etmeye başlamışlardır. … Kitle iletişim araçları bireylere kendi emellerini aşılayarak onları, kendi fikirlerinin birer savunucusu haline getirmektedirler. İşin ilginç yanı kişiler de bu durumu algılayamaz haldedirler ve büyük bir istekle bu fikirleri savunmaktadırlar (N. P. Özer, 2011: 226-227).

28 Şubat sürecinde basını ele alan çalışmasında N. P. Özer, ideolojik manipülasyon yapmasının neticesinde medyanın "*halkı aydınlatacağına, suyu bulandıran ve halkın aklını karıştıran bir yayın çizgisi*" izlediği sonucuna varmıştır (2011: 231). Toplumun basının rahatça şekil verebileceği bir yapı olarak tanımlanması, okuyucunun pasifliğine vurgu yapılması, toplumsal ve tarihsel noktaların görmezden gelinmesi, aslında doğrusal bir iletişim süreci varsayımını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda yapılan araştırmalarda etkiye odaklanılmakta, ideoloji de bu etkinin yaratılması için kullanılan bir unsur olarak kavramlaştırılmaktadır. Ancak bu kadar pozitivist bir şekilde iletişim araçları ve ideoloji ile ne olduğunun ve olacağının "belli" olduğu yapılarda kuşkusuz basın üzerine araştırma yapmaya dahi gerek yoktur.

İdeolojiyi araçsalcı bir bakış açısıyla ele alan bu yaklaşımda seçkinlerin toplum üzerindeki tahakkümünü medya üzerinden tek taraflı olarak kurması, yukarıda değindiğimiz gibi karmaşık ilişkiler içeren toplumu basit bir mekanizmaya

indirgemektedir. Burada toplumun bu kadar pasif durumda olması ya da olduğu kabulü soru işaretleri oluşturmaktadır (Çam, 2008: 134).

Gerçekliğin bozulması, çarpıtılması, manipüle edilmesi bağlamında yapılan tezler genel anlamda haber metinleri üzerinden gerçekliğin nasıl ve kimin çıkarları için eğilip büküldüğünü betimlemiş bununla birlikte çözüm konusunda karamsar kalmışlardır. Aslında bu durum benimsedikleri yaklaşımların bir sonucudur. Edilgen bir okuyucu karakteri ortaya koyan, iktidar yapılarını yücelten ve onların tüm imkânlarıyla medya üzerinden toplumsal yapıya çarpıttıkları gerçeklik ve ürettikleri rızayla hâkim olduğunu savunan araştırmalarda, iktidarların bu gücü doğrudan ya da dolaylı olarak kutsanmaktadır. İktidarı elinde bulunduranların bu denli güçlü kabul edilmesi araştırmacılarda dolayısıyla toplumda, ekonomik ve siyasi olarak medyayı ele geçirmişlerin gücünün ortadan kaldırılamayacağı anlayışını yerleştirmektedir. Bu da toplumsal karamsarlık yaratmakla birlikte, araştırmacıların da çözüm sunma konusunda önünü kapatmaktadır. İdeolojik olarak medyada daha fazla yer alan ve sahiplik yapısı nedeniyle baskın olan bir parti ya da siyasi görüşün toplumsal rızayı alabileceği basit ve çizgisel bir çıkarımdır. Bu doğrultuda yapılan okumalarda iktidar sahiplerinin güçlerini daima devem ettireceği sonucuna varılmaktadır. Ancak tarihe baktığımızda iktidarlar hiçbir zaman gücünü katlayarak çizgisel bir şekilde ilerlememiştir.

4.2.2. Araçsalcı Çalışmalarda Yöntemsel Boşluklar

Gerçekliğin çarpıtıldığının vurgulandığı tezlerde, içerik ve eleştirel söylem çözümlemeleri ağırlığını korumaktadır. Daha pozitivist bir amaç benimsediğini düşünürsek içerik çözümlemesinin anaakım, eleştirel söylem çözümlemesinin de eleştirel iletişim çalışmalarında ağırlıklı olarak kullanıldığını söyleyebiliriz. Ancak incelenen tezlerde bundan farklı bir durum ortaya çıkmıştır. Örneğin ekonomi politik bir eleştiri geliştirilen çalışmada içerik analizi kullanılmıştır. Objektif ve sistematik incelemeler

yapmaya imkân sağlaması ve güvenilir olması yöntemin tercih edilme nedeni olarak belirtilmiştir[119].

Ekonomi politik yaklaşımla gazete haberlerini inceleyen tezlerin bir bölümünde ikili bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Çalışmalarda öncelikle basın ekonomi politik eksende ele alınmış, kurumsal ve örgütsel bağlamda çözümlenmiş, haberin geçirdiği süreçlerle ilgili değerlendirme yapılmıştır. Bunlar genellikle literatür taraması şeklinde ortaya konulurken saha araştırmalarına ya da diğer yöntemlere daha az başvurulmuştur. İkinci olarak ise haber metinlerine geçilmiş ve içerik analizi ya da eleştirel söylem çözümlemesi yöntemleri uygulanmıştır[120]. Genel olarak baktığımızda bu çalışmalarda öncelikle basının ekonomi politik yapısının çerçevesi çizilmiş, sonrasında ise bu ekonomi politik yapının haber içeriklerine nasıl yansıdığı çözümlenmiştir.

Araçsalcı çalışmalarda ideoloji tartışmasına getirilen önemli bir sınırlılık, içerik çözümlemesi yönteminin tercih edilmesi ve uygulama biçimi olmuştur. Örneklemdeki çalışmalar arasında özellikle 2000'li yıllara kadar bu yöntem konusunda değişik uygulamalara gidilmiştir. Örneğin "Kadının Toplumsallaşmasında Yazılı Basının Rolü ve Yazılı Basında Kadın İmajı" (Terkan, 1999) başlıklı çalışmada içerik analizi yöntem olarak benimsenmiştir. Uygulama kısmında ise gazete haberlerinin konulara göre nasıl dağılım gösterdiği sayısal olarak tablolar halinde ortaya konulmuş, sonrasında ise bu başlıklar altındaki haberlerde kadına nasıl yer verildiği, haberin ve fotoğrafın söylemi üzerinden "*Ayrıca ekonomik yetersizliklerin, çaresizliklerin kadınları ömürleri boyunca birer 'kakılmış' olmaya mahkûm ettiği açıkça vurgulanmıştır*" şeklinde çözümlenmiştir

[119] Örneğin, Erol, 2004: 73-78.

[120] Örneğin, Algül, 2003.

(Terkan, 1999: 159). Söz konusu tezde içerik çözümlemesi yöntem olarak belirtilmesine rağmen söylem çözümlemesi de haberlere yapılmıştır.

"1938 - 1946 Yılları Arası *Cumhuriyet* Gazetesi'nin Genel Yayın Politikası" başlıklı diğer örnekte ise derinlikli bir inceleme için içerik analizinin kullanıldığı belirtilmiş (Kozok, 2007: 2-3), ancak uygulama kısmında haberlerin söylem analizi yapılmıştır. İçerik analizi ile ilgili ayrı bir başlık ya da veri sunulmamıştır. İçerik analizi ile söylem analizi birbirine karıştırılmıştır.

Araçsalcı bir bakış açısını benimsemiş çalışmalarda yöntem olarak içerik ve metin analizinin birlikte kullanıldığı tezler de bulunmaktadır. Ancak bu araştırmalarda yöntemin seçilme nedeni ve çalışmaya uygunluğu noktalarında soru işaretleri vardır. Örneğin, "Politik Pazarlamada İmaj, Türk Siyasal Yaşamında Kalitatif Bir Araştırma, 'Melih Gökçek Örneği" başlıklı çalışmada seçilen yöntem ve açıklaması şöyledir:

> Çalışmada basın taraması ve köşe yazarlarının yorumlarının değerlendirildiği bölüm **içerik ve metin analizi** olarak adlandırılmaktadır. Yazılı verilerin sistematik bir analizi olan **içerik analizi yöntemi,** daha çok kitle iletişim araçlarıyla ilgili araştırmaları kapsamaktadır. Nesnelliği vurgulayan bu yöntem, sayılamayan değişkenleri nicelleştirerek anlamlı ve yorumlanabilir hale getirmeyi amaçlar (Özdemir, 2006: 47).

Söz konusu tezde, bu şekilde içerik analiziyle ilgili kısa bir açıklama bulunmakla birlikte, metin analizinin neden tercih edildiğine ve nasıl yapılacağına dair bir değini bulunmamaktadır. Uygulama kısmına baktığımızda da haberlerin tarih sırasına göre arka arkaya konulup yorumlandığını, içerik analizi olarak ise haberlerin olumlu - olumsuz sınıflandırılmasına ait verilerin bir tabloya aktarıldığı görülmektedir. Örnek çalışmada uygulanan bu yöntemin ideolojik çözümlemeyi ne kadar sağladığı soru işaretlerini içinde barındırmaktadır. Tarihsel olarak baktığımızda da tezin teslim edildiği 2006 yılı itibarıyla haberleri konu alan ve içerik çözümlemesi yapan çalışmalarda bir literatür oluştuğunu da düşünürsek, söz konusu araştırma ideoloji çözümlemesinde önemli noktaları gözden kaçırmıştır.

Liberal tezlerde gördüğümüz yöntem ve kuramsal yaklaşım uyuşmazlığını bu başlık altında değerlendirdiğimiz çalışmalarda da görmek mümkündür. Bu noktada medyayı araçsalcı bir biçimde sadece ideolojilerin yayılması olarak gören Ömer Turan'ın "22 Temmuz 2007 Genel Seçimleri`nin Gazetelere Yansıması" (2009) başlıklı tezine değinmek gerekir. Kuramsal olarak eleştirel ekonomi politiği benimseyen Turan (2009: 3), ideoloji çözümlemesini bu kuramsal yaklaşım doğrultusunda yapmak istemiştir. Medya içeriklerinin eleştirel ekonomi politikte "*üretim, metin ve alımlama*" olarak üç ayakta ele alındığına dikkat çekmiştir:

> Bu yaklaşım, egemenliğin kitle iletişim personelinin etkinliklerinden ve tüketicinin yorumlama işlemlerinden geçerek nasıl yeniden üretildiğini göstermek için, üretimin ve alımlamanın ekonomik ve toplumsal koşullarının da irdelenmesi gerektiği düşüncesini ön plana çıkarmaktadır. Bu ise medyayı daha kapsamlı olarak ele almayı gerektirmektedir (Turan, 2009: 56-57).

Ancak söz konusu çalışmanın bulgular kısmında sadece içerik çözümlemesi yapılmış ve öncesinde de gazetelerin künyeleri başlığı altında gazeteler hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Üretimin, alımlamanın ya da toplumsal koşulların irdelenmesi gerekliliğinin vurgulanmasına rağmen tezin uygulama kısmında bu noktaya değinilmemiştir. Sadece metin analizi üzerinden ideoloji çözümlemesi yapmak mümkündür. Ancak üretim ve alımlamanın önemine dikkat çeken ve ideoloji tartışması yürüten bir tezin, uygulama kısmında bunları dışarıda bırakması ideoloji tartışmasının sınırlı kalmasına neden olmaktadır[121]. Nitekim söz konusu çalışmanın sonucunda genel bir ideoloji eleştirisi getirilmekte ve şöyle bir çıkarım yapılmaktadır (Turan, 2009: 59): *İncelenen yedi gazetenin söz konusu partiler ile ilgili vermiş oldukları haberlerde, bulundukları ideolojik konum ve sahiplik ilişkileri ile paralel bir durum sergilemeleri hem medyanın ideolojik olduğu gerçeğini perçinlemesi hem bu incelemenin basında benimsenen hipotezi desteklemesi bakımından önemlidir."* Çalışmanın kuramsal -

[121] Gazete haberlerini konu alan yüksek lisans tezleri arasında haber çözümlemesi ile alımlama çalışmasının bir arada yapıldığı ilk örneklerden biri için bkz. Öktem, 2001.

yöntemsel ilerleyişine baktığımızda eksik yönlerinin bulunması, ideoloji tartışmasını da genel geçer bir sonuca vardırmaktadır. Kuramsal yaklaşım, amaç ve yöntem uyuşmazlığının yaşandığı tezlerde, bu üç unsur birbirinden bağımsız bir biçimde oluşturulmuştur. Bu durumda ideoloji tartışmalarının altı boş kalmakta ve çalışmalardaki sonuçlar varsayım, kanaat, ön yargı ve isteklerden ileriye geçmemektedir.

Amaç ve yöntem arasındaki uyuşmazlıklara diğer bir örnek, "*Haberin üretim aşamasında nasıl bir değişikliğe uğradığı ve aktarılan mesajların nasıl manipüle edildiğini*" içerik çözümlemesi yöntemiyle ortaya koymayı amaçlayan "Gazete Haberlerinde Manipülasyon: 28 Şubat Örneği" başlıklı çalışmadır (N. P. Özer, 2011: 125). Adı geçen tezde araştırmacının haberin üretim aşamasında bulunmadan haberin uğradığı değişikliği ve yapılan manipülasyonu içerik çözümlemesi ile nasıl tespit ettiği önemli bir soru işareti olarak durmaktadır.

Medyanın ideolojik işleyişine araçsalcı bir eleştiri getiren ve medyanın toplumsal rızanın üretiminde kullanıldığını belirten Osman Çalışkan'ın "Toplumsal Rıza Üretimi Bağlamında 2010 Anayasa Referandumu ve Yazılı Basının Bu Süreçteki Rolü: Bir İçerik Analizi Uygulaması" (2013) başlıklı çalışması amaç - yöntem uyuşmazlığına örnek olan bir diğer tezdir. Medyanın toplumsal rızayı ürettiği varsayım olarak kabul edilip haber incelemesi üzerinden ideoloji tartışması şüphesiz yürütülebilir. Ancak amacın "*Toplumsal rıza üretimi bağlamında 2010 Anayasa Referandumu ve bu süreçte Türk yazılı* ***basının etkisini*** *bir* ***içerik analizi*** *uygulaması ile tespit etmek"* (Çalışkan, 2013: 55*)* şeklinde belirtilmesi, okuyucuya dokunmadan sadece haberler üzerinden bir incelemenin yapılması, yöntemin amaca uygun olmadığını göstermiştir. Bu da çözümlenmek istenen ideolojik işleyişin toplumsal olarak nasıl bir karşılık bulduğunun anlaşılmasını zorlaştırmakta ve teze önemli bir sınırlılık katmaktadır.

Aynı çalışmanın tartışma kısmında medyada daha fazla yer almak, toplumsal rızanın kazanılması için yeterli görülmüştür:

> … Yaygın söylemin bu iddiaları hâkim medya kuruluşları üzerinden aralıksız işlediğini ve buna karşılık diğer tarafın cevabının (ya da savunmasının) medyada yer alsa da kısıtlı - yetersiz kalacağını belirtmek gerekir. Böylece mevcut siyasal erkin, medya üzerindeki hâkimiyeti sayesinde söylemini yaygınlaştırarak siyasal girişimlerinin meşru temelini oluşturduğu ve böylelikle toplumun rızasını aldığı söylenebilir (Çalışkan, 2013: 86).

Şimdiye kadar içerik analizi bağlamında andığımız ve ideoloji tartışmalarında sorunlu noktalar olarak beliren durumların temelinde, kuram yöntem uyuşmazlığı yatmaktadır. Aslında bu çelişkiyi eleştirel söylem çözümlemesinin yapıldığı tezlerde de görmek mümkündür. Bu duruma "Haber Metinlerindeki Gerçekliğin Sunumunda Propagandanın İşleyişi" başlıklı tez örnek gösterilebilir (Ildız, 2015). Chomsky ve Herman'ın propaganda modelinin benimsendiği çalışmada bu doğrultuda haberin beş süzgeçten geçerek oluştuğu savunulmuştur. Ancak bulgular kısmına baktığımızda Chomsky ve Herman'ın sıraladığı beş süzgeç (sermaye - tekelleşme, reklam, haber kaynakları, baskı grupları ve antikomünizm) bağlamında bir tartışmaya girilmemiştir. Hatta van Dijk'in çizdiği makro mikro başlıkları altında bir çözümleme yerine haberlerin gazetelere göre arka arkaya dizilip yorumlanması tercih edilmiştir (Ildız, 2015: 10, 142). Sonuçta ideoloji tartışması ne propaganda ne de van Dijk modeline göre yapılmıştır. Bu da ideoloji kavramlaştırmasını ve çözümlemesini yorumdan öteye götürmemiştir. Nitekim Chomsky ve Herman ile van Dijk'in ideoloji yaklaşımları da birbirine uyum sağlamamakta, van Dijk'in farklı bir manipülatif habercilik anlayışı bulunmaktadır[122].

Son olarak, işlevselci çalışmalarda içerik çözümlemesi gibi yöntemler ile ampirik arayış içinde olmak kuram ve yöntem arasındaki uyum konusunda tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Liberal paradigmayı sorgulamayı amaç edinmiş ve ona araçsal bir eleştiri getiren çalışmaların liberal *"yöntem ve epistemolojik"* kabuller üzerinden

[122] Ayrıntı için bkz. Ö. Özer, 2011.

yapılması, *"bu paradigmanın doğurduğu ideolojik sorunları tartışmak"* için yeterli değildir. Çam, mevcut sisteme eleştiri getirmek amacında olan çalışmaların ampirik bir yol izlemesinin, liberal sistemin sorgulanmasını engellediğini ve ayakta kalmasını sağladığını belirtir. Bu yol ayrıca liberal yapıya karşı onun yöntemleri ile üstünlük sağlanamayacağı ve liberalizmin kendini ikame ettirmesi anlamına da gelmektedir (Çam, 2008: 134, 145). Buna ek olarak Dursun da nicel yöntemin sınırlılığını başka bir çerçeveden ele alır. Eleştirel bir yapıda kurulan ve içerik çözümlemesinin yöntem olarak kullanan çalışmalarda, nicel verilerin iktidar yapısını tartışmakta yetersiz kaldığına dikkat çeker (2004b: 133).

Sonuç olarak gazetelerinin araçsalcı bir şekilde ideolojilere hizmet ettiğini savunan tezlerde kullanılan yöntemin neden seçildiği ya da nasıl uygulanacağı konusunda çelişkiler bulunmaktadır. Bu durum nedeniyle çalışmalarda beliren eklektik yapılar ideoloji çözümlemesinde önemli boşluklar yaratmış, yapılan analizlerin özgünlüğünü engellemiştir.

4.3. Gerçekliğin İnşasında Basın ve İdeoloji

Bu başlık altında toplumsal gerçekliğin inşasını gazete haberleri üzerinden tartışan yüksek lisans tezleri incelenmiştir. Gazete haberlerini konu alan ve inşacı bakış açısını benimseyen yüksek lisans tezlerinin ilk örneklerini 1990'ların sonlarından itibaren görmek mümkündür. Bu ilk örnekler ağırlıklı olarak AÜ İletişim Fakültesi'nde gerçekleştirilmiş[123], 2002 yılından sonra ise farklı üniversitelerde inşacı yaklaşıma sahip tezler yapılmıştır[124]. Ancak 2006 yılına kadar bu araştırmalar oldukça sınırlı sayıda kalmış, bu tarihten sonra ise tamamlanan tez miktarında önemli bir artış olmuştur.

[123] Örneğin, Baştürk, 1999; Palacı, 1998.

[124] Örneğin, Bezirgan, 2002; Kalaylar, 2002.

İnşacı çalışmalarda, gerçekliğin aktarılmasından ya da çarpıtılmasından ziyade kurulması temel kabuldür. Söz konusu tezlerde amaç, örneğin: *"... Türkiye'de kitle iletişim araçlarının uluslararası futbol olaylarının sunumunda milli kimlik, milliyetçilik kavramlarını ve fanatizm olgusunu nasıl inşa ettiğine bakmak"* (Budak, 2004: 4, 118) şeklinde belirtilmiş, bu da haberlerde kullanılan dilin ve söylemin çözümlenmesi yoluyla yapılmıştır. Kısacası, tezlerde inşanın nasıl yapıldığı sorgulanır, uygulanan yöntemler ile analiz edilir ve dilsel olarak inşa sürecinin nasıl gerçekleştirildiği tartışılır[125]. Ayrıca, anlam mücadelesinin nasıl olduğu yeğlenen anlamın söylemsel olarak nasıl baskın konuma geldiği sorunsallaştırılır[126].

Gerçeklik - ideoloji ilişkisini kuramsal olarak tartıştığımız başlıkta olduğu gibi incelediğimiz tezlerde de medyanın anlamları seçerek inşa ettiği ve yeniden ürettiği kabul edilir[127]. Kemalizm ve siyasal İslam arasındaki mücadeleyi tartışan Gökçe Zeybek Kabakçı, medyayı anlam üzerindeki ideolojik mücadelenin en önemli ortamı olarak görür ve hegemonya ile inşa edilen anlam ilişkisini şöyle açıklar (2010: v): *"Medya anlamı inşa ederek, gerçeği belli bir tarzda kurar ve böylece rızaya dayalı ortak duyunun inşasına hizmet eder, yani hegemonik bir araç olarak işler, çünkü hegemonyanın çatışmalı ve istikrarsız doğası anlam üzerinde sürekli bir mücadeleyi gerekli kılar."* İleride ele alınmakla birlikte burada okuyucuya bir parantez açma ihtiyacı vardır. Her ne kadar inşacı yaklaşımda okuyucu önemsense de incelediğimiz tezlerde, yukarıdaki örnekte olduğu gibi okuyucuya yapılan pasiflik vurgusu öne çıkmaktadır.

[125] Örneğin, Budak, 2004: 142.

[126] Örneğin, Palacı, 1998: 1.

[127] Örneğin, Kabakçı, 2010: 104.

Gerçekliğin inşası perspektifinden yaptığı çalışmasında Emel Şerife Baştürk ise medyanın yeğlenen anlamı tekrar tekrar üretmesini Schlesinger (1994) ve van Dijk'tan (1994) yaptığı alıntılar ile şöyle anlatır (1999: 165):

> Farklı bir biçimde ifade edecek olursak "*medya söylemi, başat anlamları rutin bir şekilde yeniden üretir"* (Schlesinger, 1994: 49). Medyanın toplumsal iktidar yapılarının üretiminde 'kendine ait özerk' bir yeri vardır. "*Seçmeci kaynak kullanımı, tek düze haber temposu ve öykü başlığının seçimi yoluyla haber medyası hangi haber aktörlerinin kamuya yeniden sunulacağına, onlar hakkında ne söyleyeceğine karar verir"* (van Dijk, 1994: 303).

Basının ürettiği haber içeriklerinin dili aracılığıyla gerçekliği kurduğu varsayımı incelenen çalışmalarda yapılan haber çözümlemelerinin temelini oluşturmuştur[128]. Buna ek olarak, medya güçlü bir biçimde *"... egemen ideolojiyi halka öğreten ve benimseten ya da daha doğru bir deyişle günlük yaşam pratikleri haline dönüştüren en önemli kurumlardan biri"* şeklinde tanımlanmıştır[129] (Baştürk, 1999: 65). Bu doğrultudan baktığımızda araçsalcı çalışmalarda olduğu gibi inşacı tezlerde de ideoloji merkezde yer almaktadır. Ayrıca günümüzde işlerliğini sürdüren haber değeri anlayışının ve ilkelerinin iktidara meşruluk zemini sağlamak için kullanıldığı inşacı çalışmalarda medyaya getirilen bir eleştiridir[130].

Örneklemdeki çalışmalar üzerinden gidersek, LGBTT bireyler hakkında inşa edilen anlamları değerlendiren "Medyada Nefret Söylemi ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında LGBTT Bireylere Yönelik Nefret Söylem(ler)inin Çözümlenmesi" başlıklı tezin sonuç kısmı, anlamların inşa edilmesinde kullanılan ideolojik söylemlerin çözümlenmesine örnek gösterilebilir:

> İncelenen haberlerin hemen hepsinde LGBTT bireyler aynı konumlandırma içerisinde bulunmaktadır. Bununla birlikte, LGBTT bireylerin çoğunlukla sırf cinsel kimliği yüzünden haber konusu olduğu ve çoğunlukla bu bireylerin 'suç', 'fuhuş', 'sahtekârlık' gibi ifadelerle ilişkilendirildiği görülmektedir. Medyada, heteroseksüel cinsel yönelim dışında kalan

[128] Örneğin, R. Yılmaz, 2008.

[129] İnşacı tezlerde okuyucuya atfedilen pasiflik bu alıntıda da ortaya çıkmaktadır. Okuyucunun konumu ileride ayrıntılı bir biçimde ele alınacağı için burada ayrıntılandırılmamıştır.

[130] Örneğin, Baştürk, 1999: 158.

> bireylerin haberlerde 'gayriinsanî', 'gayriahlâkî', 'anormal', 'sapkın' gibi ifadelerle temsil edildiği, tehlike, şiddet ya da olumsuz bir algı içeren baslıklar kullanıldığı ve bu noktada, tüm haberlerin LGBTT bireyleri ötekileştirerek nefret söylem(ler)ine maruz bıraktığı anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, medyada LGBTT bireylere yönelik nefret söylem(ler)inin önyargılı, kalıpyargılı, ötekileştirici, ayrımcı bir dille oluşturulduğu, homofobik ve transfobik bir kurgu üzerinde haber dilinin yapılandırıldığı ve toplum ile medya da var olan LGBTT bireylere yönelik egemen düşüncenin haber metinleriyle beslenip yeniden üretildiği görülmektedir (Livberber, 2014: 135-136).

İnşacı yaklaşımı benimseyen çalışmalarda, indirgemecilikten uzak durma çabası ekonomi ya da kültür gibi unsurların dikkate alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Örneğin Havva Palacı'nın tezinde, toplumsal rıza için dil yoluyla anlamaların inşa edilmesine vurgu yapılmıştır. Sonrasında ise çalışmada haber, "*gerçekliğin kendisi olduğu yolundaki çoğulcu anlayışın ötesinde, gazeteciliğin mesleki kodları ve habercilik işinin örgütlenme biçimiyle ekonomik toplumsal dinamiklerin dolayımında ortaya konmuş yapılaşmış bir ürün"* şeklinde kabul edilmiştir (1998: 57). İnşacı tezlerde sadece haber üzerinden yapılan çözümlemelerin yetersiz kalacağı şu şekilde belirtilir:

> Çalışmamızda benzer bir tavırla toplumsal bağlamından ve üretim pratiklerinden ayrı olarak yapılan haber metin analizlerinin; haberin incelenmesinde yetersiz kaldığı görüşünden hareket etmektedir. Haberi medya kurumlarının ekonomi politiği ve haber üretim sürecinin dinamikleri içinde oluşan yapılaşmış bir söylem olarak kabul eden ve tüm bir toplumsal yapı dâhilinde inceleyen Eleştirel Yaklaşımı benimsemektedir (Palacı, 1998: 5).

Buraya kadar olan kısımda inşacı tezlerdeki yaklaşımların genel çerçevesini çizdik. Bundan sonra çalışmalarda ideoloji tartışmasında ortaya çıkan sınırlılıklara bakmakta fayda vardır. Öncelikle inşacı tezlerde ideolojik kurulumun tartışılmasında ortaya çıkan farklılıklara değinmek gerekir. İletişim anabilim dalları altında yapılmış gazete haberlerini konu alan tezleri evrenimize dâhil etmemiz nedeniyle araştırmalarda tartışılan noktanın basın - ideoloji bağlamında olması beklenmektedir. Ancak bazı tezlerde ağırlık olarak sorgulanan nokta basın yerine siyasi yapının kendisi olmuştur. Basının yapısı ya da haberlerin içeriğinin sorgulanması bir kenara bırakılmış, basın söz konusu dönemdeki siyasi iktidarın söylemlerine ulaşmada araç olarak kullanılmıştır. Örneğin Ramazan Çelik'in "Atatürk Dönemi'nde Türk Kimliğinin İnşası ve 1930 - 1938 Basını" başlıklı

tezindeki ideoloji tartışmasında basının arka planda kaldığını, bunun yerine çalışmada siyasi yapıya ve ideolojisine odaklanıldığını görmek mümkündür:

> Bu çalışma Osmanlının son döneminde siyasal bir akım özelliği taşıyan Türkçülüğün, Cumhuriyet'in ilanı ile "Ulusal Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir" ilkesinden yola çıkan yurttaşlık ve Ulusal bilincin, Atatürk İlke ve İnkılapları ile nasıl şekillendiği sürecini kapsamaktadır. Ayrıca 1930 - 1938 basının bu süreci değerlendirirken söylemlerinin nasıl olduğu üzerine araştırma yapılmıştır. Yine bu çalışma, günümüzde dar kalıplara sıkıştırılmış bir milliyetçilik (faşizm) anlayışının kabul edilemez olduğunu, "Atatürk Milliyetçiliği"nin bütünleştirici yönüne vurgu yaparak yeniden bir hatırlatma amacı taşımaktadır (R. Çelik, 2009: 109).

İncelenen tez gazeteleri bir kaynak olarak kullanması ve basın tarihi çalışması olmaması nedeniyle iletişim araştırmasından çok bir siyasi tarih tezidir. Nitekim bu durum çalışmada da şu şekilde kabul edilmiştir (R. Çelik, 2009: iv): "*Toplumun yeniden inşa sürecini 1930 - 1938 dönemi Cumhuriyet ve Son Posta gazetelerinde yapmış olduğumuz araştırmayla anlatmaya çalıştık."* Tezin akışı içerisinde de toplumsal inşa sürecinde basının ideoloji ile ilişkisi kuramsal olarak çizilmemiş daha çok tarihsel olayların bir anlatımı şeklinde ilerleme kaydedilmiştir.

Tarafsızlık kavramını, önceki iki başlık altında incelediğimiz tezlerde olduğu gibi inşacı bakış açısının benimsendiği çalışmalarda da görmek mümkündür. "Türkiye`de Spor Olgusunun Kitle İletişim Araçlarında Sunumu: Futbol, Fanatizm ve Milliyetçilik" (Budak, 2004) başlıklı çalışmada *Hürriyet* gazetesinin "*tarafsız yayıncı kişiliğini tamamen unuttuğu"*na dikkat çekilmiş, ele alınan gazetenin "*egemen görüş ve devlet politikaları"*nı benimsediği için inceleme konusu edildiği belirtilmiştir. Söz konusu tezde, basına haber verme görevinin verildiği ve basında yaşanan sorunları aşmak için tarafsızlık reçetesinin sunulduğunu görmek mümkündür (Budak, 2004: 96, 124. 144). Eleştirel çizgide olan tezlere liberal değerlerin bu şekilde sızması, toplumsal yapı içerisinde bu anlayışın içselleştirildiğinin en net göstergesidir.

Liberal ve araçsalcı tezlerde olduğu gibi amaçlanan ve sonuçta ortaya konan arasındaki çelişkiyi inşacı tezlerde de görmek mümkündür. Örneğin memur eylemleri

üzerinden egemen söylemin nasıl inşa edildiğini tartışmayı hedefleyen çalışmada amaç şöyle belirtilmiştir:

> Bu çalışmanın amacı, medyayı toplumsal gerçekliğin aynası olarak gören, tarafsız ve dengeli olarak yazılan haberin yansız olacağını kabul eden liberal çoğulcu anlayışın karşısında, egemen söylemleri ürettiğini ortaya koymaktadır. … Çalışmamız ayrıca Çoğulcu Yaklaşımda medyanın çoğulculuğu sağladığına ilişkin anlayışın sorgulanması amacını da taşımaktadır (Palacı, 1998: i, 6).

Burada ideoloji tartışması bağlamında belirsiz nokta, çoğulculuğun bir ideal olarak ulaşılması gereken mi, yoksa bunun liberal anlayışın kendini pazarlama biçimi mi, olduğudur. Çalışmanın kuramsal kısmında eleştirel bir bakış açısının benimsendiği söylenmektedir. Eleştirel yaklaşımlarda da çoğulculuk, nesnellik gibi liberal ilkelerin içi boş, iktidara meşruluk sağlamak ve bazı şeylerin üstünü örtme için kullanıldığı varsayımını hatırlarsak, dolaylı yoldan söz konusu araştırmada da çoğulculuğun bu bakış açısıyla ele alındığını söylememiz doğru olacaktır. Bu doğrultuda ilerleyen bir tezde varılan sonuç ise şu şekildedir:

> Türk basını memur eylemleri haberlerinde varolan güç/iktidar yapısını yeniden üretecek biçimde, memurlar gibi toplumun çoğunluğunu oluşturan daha güçsüz kesimleri **eşitsiz** bir şekilde temsil etmiştir. Böylelikle Türk Basını kendisine çizdiği demokratik idealler açısından ise alternatif tartışma noktalarını oluşturmayarak, çokseslilığı sağlamaktan öte varolan sesleri yineleyerek mevcut güç/iktidar yapısını meşrulaştırmıştır. … Basın böylelikle demokratik amaçlarla yeni alternatifler ve tartışma forumları sağlama yönünde kendisine yüklenen göreve ise duyarsız kalmaktadır (Palacı, 1998: 155).

Basının güçsüz kesimleri eşitsiz bir biçimde temsil etmesi, tarafsızlığın "ideal" şeklinde sunulmasına yol açmıştır. Nitekim eleştirel çalışmalarda basının eşitsiz bir biçimde davrandığı, iktidar yapılarına meşruluk sağladığı, çoğulculuğu bir araç olarak kullandığı ön kabuldür. Eleştirel paradigmada amaçlanan ise söylemsel anlamların nasıl ve hangi amaçlar ile üretildiğini ortaya koymaktadır. Liberal çalışmaları incelediğimiz kısmı hatırlarsak, basının liberal ilkelere uyup uymadığı tezlerde sorunsallaştırılmıştır. Basının eşitsiz davranıp davranmadığını ya da çokseslilığı sağlayıp sağlamadığını tartışmak, liberal başlık altında da değindiğimiz gibi ideoloji tartışmasını yüzeysel bir hale getirmektedir.

İncelenen tezler içerisinde iletişim araştırmalarının "ideoloji" kavramına saplanıp kaldığını ve bundan kurtulunması gerektiğini savunan çalışmalar da vardır. Recep Yılmaz, "Toplumsal Gerçekliğin Kurulumunda Gazetelerin Edimsözel Etkileri" başlıklı tezinde bu durumu şöyle anlatılır[131]:

> Vurgulanması gereken başka bir nokta ise, kitle iletişim araştırmalarının saplanıp kaldığı etki araştırmalarında ideoloji konusunun belirleyici etkisidir. Yapılan çalışmaların çok büyük bir bölümü referans çerçevesini ideoloji konusu üzerine kurup, görgül araştırmayı -çoğunlukla- ideolojinin toplumsal yansılarını soruşturan bir kılgın yoklamaya dönüştürmektedirler. Bunun iki nedeni vardır: Kuramsal açıdan Marxçı Öğretinin önü alınamaz nüfuzu ve -toplumsal etki bağlamında- medya etkileri konusunun başka bağlamların kurulmasına çok da olanaklı olmayışı (R. Yılmaz, 2008: 7).

Alıntıda vurgulanan "*etki araştırmalarında ideoloji konusu"* tanımlaması yanlış bir çıkarıma neden olmaktadır. Nitekim etki araştırmaları anaakım paradigma içerisinde yer almakta, daha önce de belirttiğimiz gibi liberal yaklaşımdan yapılan çalışmalarda ideoloji sorunsallaştırılmamaktadır. Aksine ideoloji tartışması yürüten araştırmaların odaklandığı önemli noktalar iletişimin etki - tepki modeline indirgenemeyecek bir süreç olduğu ve bu anlayışın aşılması gerektiğidir.

Söz konusu çalışmada Marksizm'in iletişim araştırmalarına getirdiği ideoloji kavramlaştırmasından kurtulunması gerekliliği şu şekilde belirtilmektedir:

> Burada yapılan çalışmada gerçekleştirilmek istenen amaç; Marxçılığı iletişim araştırmalarından eleminize etmek değil, **iletişim araştırmalarını gittikçe boyutsuzlaştıran ve böylelikle işlevsizleştiren bir bataklığın içerisinden çıkarmanın yolunu** aramayı denemektir. Elbette ki Marxçılık, sunduğu eleştirel görü alanıyla çok önemli bir çözümleme düzlemini oluşturur, ancak iletişim araştırmaları yeni açınımlara da şiddetle gereksinim duymaktadır. Burada güdülen amaç da bu yeni araştırmalar alanının önünü açma girişiminden başka bir şey değildir (R. Yılmaz, 2008: 7).

Hiç kuşkusuz Marksist kuramın sınırlılıkları ve iletişim araştırmalarında çıkmaza girdiği noktalar vardır ve her çalışmanın Marksist bir bakış açıdan yapılma zorunluluğu

[131] R. Yılmaz'ın çalışmasından yapılan alıntıların özgün hali korunmuştur. Yazar tezinde farklı bir dil kullanmasını şöyle açıklar (2008: 145-146): *"Türk dilinde yazılan bilimsel çalışmaların söz dizimlerini bir yeniden yapılandırma sürecine sokma girişimimizden kaynaklanan bu tutumun, dilsel üretimde bulunan bir özne olmamızın bize dayattığı bir yükümlülük olduğunu okuyucuya bildirmek isteriz. Çalışmanın zor anlaşılır olması, dilsel tutumun yanında, çalışmamızı kurduğumuz düzlemle de ilintili bir konudur. Çalışma sırasında literatürde var olmayan pek çok kavramı üretmek zorunda kaldık, bu aynı zamanda şuna neden oldu ki, çözümleme düzleminin tüm bağlamlarını kendimiz kurmak zorunda kaldık."*

bulunmamaktadır. Ancak "*iletişim araştırmalarını gittikçe boyutsuzlaştıran ve böylelikle işlevsizleştiren bir bataklığın içerisinden çıkarmanın yolunu"* aramak çabası oldukça iddialı bir söylemdir. Nitekim eleştirel çalışmalara alternatif bir yaklaşım oluşturma gayreti ile çıkan bu tezde kitle iletişim araçları yine eleştirel bakış açısı ve onun kavramlarıyla şöyle açıklanmıştır (R. Yılmaz, 2008: 5): *"... bir etkileyim yapısına bürünen kitle iletişim araçları, üzerindeki katı yeni ideolojik yapılanmayı yumuşak görünümün altında gizlemektedir."* R. Yılmaz'ın çalışması inşacı tezlerde yaşanan eklektik soruna da örnek gösterilebilir. Bu çalışmada, iletişim araştırmalarında var olan kuramsal yaklaşımların yetersiz bulunduğunu ve yeni bir alan açma gayretine girildiğini yukarıda belirtmiştik[132]. R. Yılmaz, bu gayret içinde olmasına rağmen tezde, liberal ilkeler ile eleştirel bakış açısı ve kavramların iç içe geçerek eklektik bir yapı oluşturduğunu şu alıntıdan anlayabiliriz:

> Ancak zaman içerisinde dünyada hâkim olan siyasal dönüşümlerle birlikte kitle iletişim yapılanmaları da dönüşüme uğramıştır. Böylelikle **sermaye sahiplerinin** mülkiyetine geçen kitle iletişim araçları, **sermaye odaklı yapılanmaların kollarına kendini bırakmıştır**. Bu durum ise, iletişimin temel işlevlerinin köklü bir dönüşümüne neden olmuştur. Bu süreçte, **iletişimin temel işlevlerinden olan haber ve bilgi verme işlevi,** bir çeşit manipulation etkinliğine; **denetim ve eleştiri işlevi**, tersine denetim şeklinde işleyen bir çeşit ideolojik aygıtlığa; **eğitim ve eğlendirme işlevi**, magazinelleşmeye; **kamuoyu oluşturma işlevi** ise, gündem denetimi ve yanlış bilinçlendirme etkinliğine dönüşmüştür (R. Yılmaz, 2008: 4-5).

Adı geçen çalışmada liberal bakış açısıyla çizilen basının temel işlevleri kabul görmüş, sermaye vurgusuyla eleştirel perspektife kayılmıştır. Yeni bir alan açma amacıyla yola çıkılan tezde, yöntemsel olarak ise eleştirel çalışmalarda sıklıkla kullanılan ve ideolojiyi merkezine alan van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesini kullanılmıştır.

Bu başlık altında ele aldığımız ve anlam mücadelesini, inşasını ve yeniden üretimini, kuramsal çerçeveye uygun biçimde tartışmış tezler dahi *"... çözümleme sonucunda gazetelerin kendi ideolojik konumlanışları ve siyasal iktidarla kurdukları yakınlık doğrultusunda mitingleri haberleştirdiklerinin görüldüğünü söylemek*

[132] Ayrıntı için bkz. R. Yılmaz, 2008: 1-10.

mümkündür" şeklinde bir sonuca varmaktan kurtulamamıştır (Kabakçı, 2010: 192). Gerçekliğin inşasını savunan medya çalışmalarında gazetelerin ideolojik duruşları doğrultusunda yayın yapıp yapmadığı değil, inşa sürecinin nasıl ilerlediği, hangi amaçlar için kurulum çabası içine girildiği ve çaba içerisinde hangi anlamların mücadelesinin yapıldığı tartışılmaktadır[133]. Gazetelerin ideolojileri doğrultusunda yayın yaptığı, gerçeklik kurduğu inşacı çalışmalarda temel varsayımdır ve anlamların nasıl inşa edildiği sorgulanan ana noktadır. İnşacı çerçeveden yapılan bir tezde, liberal araştırmalarda da vurguladığımız gibi zaten başta bilinen gazetelerin ideolojik duruşlarına sonuçta da ulaşılmış gösterilmesi ideoloji tartışmasını basit bir düzleme indirgemektedir.

4.3.1. Araçsalcı Bakış Açısından Kurtulamamış İktidar Sorgulamaları

Toplumsal gerçekliğin inşa edildiğini savunan tezlerde de haberin iktidar yapılarından bağımsız olmadığına vurgu vardır. Çalışmalarda iktidarın söylem üzerinden nasıl kurulduğu, yeniden üretildiği ve meşrulaştırıldığı ele alınır. Söylem analiziyle bu ortaya konulmaya çalışılır[134].

Tezlerdeki iktidar anlayışlarını ele aldığımız bu başlık altında incelenen araştırmalar arasındaki farkları daha rahat görmek için öncelikle iki çalışmayı karşılaştırabiliriz. R. Yılmaz (2008) ile Palacı (1998) araştırmalarında 1 Mayıs ve memur eylemlerini konu etmiş, gazetelerin haberler ile inşa ettiği gerçekliği tartışmıştır. Konu olarak birbirine yakın olan bu iki çalışma üzerinden eleştirel söylem çözümlemesi yapılan

[133] Hall, gerçekliğin inşasını iletişim bağlamında şöyle açıklar (1984: 67-68): "*... bundan böyle gerçeklik basitçe verili bir olgular dizisi olarak görülemezdi. ... Gerçeklik tanımları, tüm bir (geniş anlamda) dilsel pratikler yoluyla desteklenip üretiliyordu ve bu dilsel pratikler aracılığıyla 'gerçek'in seçilmiş tanımları temsil ediliyordu. Temsil etme (representation) yansıtmadan çok farklı bir nosyon. Temsil etme yalnızca varolan anlamı aktarma değil, ama, aktif bir şeylere anlam verme işini ima eder. ... Medya anlamlandırma failiydi (ajent). Bu anlamlandırma sürecinin beslendiği tamamen yeni bir sembolik pratikler rasyonu 'içerik analizi'nin masum bahçesine müdahalede bulundu. Mesaj şimdi aşikâr 'mesaj' bazında değil, ideolojik yapılanışı bazında analiz edilmek zorundaydı.*"

[134] Örneğin, Budak, 2004: 118; Palacı, 1998.

tezlerde, iktidarın nasıl sorgulandığını ve sorgulanmadığını görmek mümkündür. R. Yılmaz'ın tezinde iktidar yapılarını ve bunların ideolojik ilişkilerini ortaya koymanın amaç olarak belirlendiğini ifade edilmiştir (2008: 71). Ancak bulgular kısmına baktığımızda amacın kenara bırakıldığını, şu haber çözümlemesine dayanarak söylemek mümkündür:

> Metnin ima kullanımı, ideolojik niyetini ele vermektedir. Muhabirin bağlı bulunduğu yayın organının ideolojik yapısıyla metnin ideolojik yapılanması örtüşmektedir. Böylelikle, metinde kasıtlı olarak, başbakan hakkında **olumsuz bir imge yaratacak bir söylem kullanılmıştır**. **İktidar partisinin başı hakkında oluşturulan bu olumsuz imgenin toplumsal anlıkta yaratacağı etki ve gazetenin bağlı olduğu ideolojik yapılanmanın emelleriyle örtüşmektedir** (R. Yılmaz, 2008: 104)**.**

İktidar sorgulaması amacıyla çıkılan yolda, gazetenin iktidarı olumsuzladığı sonucuna varılması ideoloji tartışmasını "gazeteler ideolojik davranıyor" söyleminden öteye götürememektedir. Ayrıca "*iktidar partisinin başı hakkında oluşturulan bu olumsuz imge*" şeklindeki çıkarım iktidarı sorgulamaktan ziyade olumlamakta ve onun ideolojisine meşruluk sağlamaktadır. Örnek olarak aldığımız ikinci çalışmada Palacı iktidarı sorgulamış ve şu sonuca varmıştır (Palacı, 1998: i): *"... basın bu türden sosyal olayların sunumunda hegemonik bir işlev ile varolan güç/iktidar yapısını yeniden ürettiğini göstermiştir. Basın demokratik ideallerle alternatif tartışma konularını gündeme getirmemiş ve haberler egemen söylemler içinde kapanmıştır."* Bu tezde haberler üzerindeki ideolojik işleyişin sonuçlarının ortaya konulduğunu söylemek mümkündür. Sonuç olarak verdiğimiz iki örnek, iktidarın sorgulanmasını amaç edinmesine rağmen ilk örnekte bu amaç yerine getirilemezken ikinci örnekte iktidar sorgulaması kuramsal çerçevede yapılmıştır.

Gerçekliğin çarpıtıldığını vurgulayan çalışmalarda olduğu gibi bu başlık altındaki tezlerde de basına araçsalcı görevin verildiğini söylemek mümkündür. Örneğin Müjdat Budak, gerçekliğin inşasını savunduğu çalışmasında, medyanın devlet erki tarafından

inşa sürecinde araçsalcı[135] bir biçimde kullanıldığını vurgulamıştır. Ayrıca Althusser'ci bir yaklaşım ile devlet politikaları için eğitim ve kitle iletişim araçlarının ideolojik aygıt olarak kullanıldığını ifade etmiştir (Budak, 2004: 147-150). Burada iki çelişki ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi Althusser'in ideoloji bağlamında yaptığı son kertede ekonomik vurgunun görmezden gelinmesi, ikinci olarak ise medyaya araçsalcı ve indirgemeci bir biçimde gerçekliği inşa etme görevinin verilmesidir. Gerçekliğin inşa edilmesi ve ideoloji bağlamında kuramsal çerçevesini çizdiğimiz başlık altında değindiğimiz, anlamların mücadele içinde olduğu, gerçekliğin mutlak bir şekilde sabitlenemeyeceği ve değişiklik gösterebileceği, araçsalcı ve inşacı bakış açılarının eklemlendiği tezlerde gözden kaçırılmıştır. Bu da ideolojik anlam mücadelesinin direnç noktalarını oluşturulma ihtimallerinin hiçe sayılmasına neden olmuştur. Nitekim araçsalcı bir yanı olan Müjdat Budak'ın araştırmasında yoğunlaşılan nokta, anlamın nasıl kurulduğudur. Milliyetçilik ideolojisinin kurulmasını futbol ve medya bağlamında ele alan Budak, ideolojinin inşası esnasında anlam mücadelelerine değinmemiş basının devletin çıkarları doğrultusunda çizgisel biçimde milliyetçi ideolojiyi biz - onlar ayrımını kullanarak inşa ettiğini savunmuştur (2004). Söz konusu çalışmada inşa kavramı, devletin medyayı ideolojik amaçları için kullandığı ve medyanın ulusal kimliğin üretilmesinde etkin rol oynadığı çerçevesinde ele alınmıştır.

"Ulusal Söylemin İnşasında Yazılı Basın ve Kardak Krizi Örnek Olayı" (1999) başlıklı diğer bir örnekte ise basın aracılığıyla gerçekliğin inşasının siyasi otorite için yapıldığı kabul görmüştür. Osmanlı'dan günümüze sahiplik yapısında değişiklikler olmasına rağmen basının her zaman devletin müdahalesine açık olduğu siyasi otoritenin politikalarına göre basının içerik ürettiği savunulmuştur (Baştürk, 1999: 137-147). Ancak

[135] Araçsalcı yaklaşımın ideoloji tartışmasına nasıl bir sınırlılık getirdiğini önceki bölümde tartıştığımız için tekrar değinmeye gerek yoktur. Burada sadece inşacı yaklaşım penceresinden araçsalcılığın nasıl ele alındığı ile tezlerde bu bağlamda beliren sınırlılıklar ve çelişkiler ortaya konulmuştur.

bu tezde araçsalcı bir bakış açısı bulunmakla birlikte, indirgemeci bir tutumun olmadığını belirtmek gerekir. Nitekim yapılan tarihsel çözümleme ayrıca basın ve siyasi iktidar arasındaki bağın anlaşılmasını sağlamıştır. Politik olayları ya da ulusal kimlik konularını ele alan inşacı tezlerde ağırlıkla siyasi otorite için basının haber metinleri aracılığıyla baskın olan anlamı inşa ettiği anlayışı hâkim olmuştur[136].

İnşacı tezlerde iktidar konuma ağırlıkla siyasi yapı yerleştirilmiş, sermaye gibi ekonomi doğrultusunda kurulan iktidar mekanizmaları çalışmalarda geri planda kalmıştır. Sayıca az olan ve ekonomik iktidara vurgu yapan tezlerde medyanın burjuva ideolojisi doğrultusunda gerçekliği kurduğu savunulur. Ömer Faruk Yıldız'ın "gecekondu" ve "varoş" imgelerinin inşasını konu edindiği çalışmasında "*medyanın ötekini temsilinde aldığı temel referans noktası*" burjuva ideolojisidir. Çalışmada yapılan ideoloji tartışmasında medyanın burjuva ideolojisi dışında olanları ötekileştirdiği, toplumun dışına konumlandırdığı ve tuhaf, suçlu, cahil, medeniyetsiz olarak nitelendiği sonucuna varılmıştır (Yıldız, 2011: 64).

İncelenen tezlerde, iktidar olarak baskın konumdakilerin siyasi ve ekonomik yapılar olduğuna değinmiştik. İktidar konumuna yerleştirilen diğer bir yapı da medyanın kendisidir. Bu anlayışta medya gerçekleri istediği gibi kurma ve hegemonya sağlama gücünü elinde bulundurur[137]. Bu bağlamda yapılan tezlerde temel amaç, gerçekliği kuran basının anlamları nasıl inşa ettiğini haber metinlerinin ideolojik çözümlemesiyle okumaktır.

[136] Örneğin, Baştürk, 1999; Palacı, 1998.

[137] Örneğin, Livberber, 2014: 63-64.

4.3.2. Gelenek Haline Gelmiş "Pasif Okuyucu"

İncelediğimiz tezlerde alımlama araştırmalarının oldukça az olduğunu giriş kısmında belirtmiştik. Dünya genelinde yapılan iletişim araştırmaları üzerinden ele aldığımızda gerçekliğin inşasının savunulduğu çalışmalarda kuramsal olarak alımlama konusu önemli bir yer teşkil etmektedir. Ancak yine de bu başlık altında değerlendirdiğimiz tezlerde alımlamaya çok az yer verilmiştir. Örneklemdeki araştırmalarda okuyucunun tartışma konusu edilmemesi ise az sayıdaki çalışmada sınırlılık olarak vurgulanmıştır. Yer verilemeyen çalışmaların bazılarında bu durum, *"Çalışmanın önemli bir sınırlılığı olarak haber metin analizine yönelik bir çalışma olmasıyla nedeniyle alımlama çalışmaları ihmal edilecektir"* şeklinde açıklanmıştır (Palacı, 1998: 29).

Bir diğer örnek ise Baştürk'ün "Ulusal Söylemin İnşasında Yazılı Basın ve Kardak Krizi Örnek Olayı" (1999) başlıklı tezidir. Baştürk, çalışmasında basının mutlak gücünün tartışılabileceğine dikkat çekmiş, izleyici araştırmalarının çalışmasının kapsamı dışında olduğunu belirtmiştir (1999: 63). Bu şekilde belirtmeler ideoloji tartışmasında sınırlılığın bulunabileceğini görmek açısından önemlidir. Ancak inşacı yaklaşımların kuramsal duruşlarına baktığımızda okuyucuya/izleyiciye/dinleyiciye önem atfettiklerini göz önünde bulundurursak, alımlamanın da araştırmaların kapsamına alınması ideoloji tartışmasının geniş bir bağlamda sağlıklı bir biçimde yapılmasını sağlayacaktır. Bunlara ek olarak R. Yılmaz, basın aracılığıyla gerçekliğin inşa edildiğini savunduğu çalışmasında, okuyucunun farklı okumalar yapabileceğine kısa bir şekilde değinmekle birlikte bunların hangi şartlarda ve nasıl olduğu yönünde bir araştırmaya girmemiştir (2008: 62, 101).

İnşacı tezlerin önemli bir çoğunluğunda okuyucunun durumuna ilişkin bir vurgu söz konusu değildir. Alımlama konusuna değinilmeden gazete haberlerinin mutlak gücü

kabul edilmiş, basının siyasi ya da ekonomik yapılar tarafından kullanıldığı ve gerçekliği inşa ettiği savunulmuştur. Okuyucunun pasifliği, "*medya editörleri toplumun ne hakkında konuşması gerektiğini belirleyen makamdır*" şeklinde vurgulanmıştır (Budak, 2004: 94). Ancak burada meydana çıkan ideoloji tartışmasındaki sınırlılık daha da önemlidir. Liberal ve gerçekliğin çarpıtıldığını savunan tezlerde kuramsal yaklaşımların okuyucu hakkındaki ön kabulleri pasif bir yapıdadır. İnşacı yaklaşımı savunan araştırmalarda okuyucunun pasifliği doğrudan kabul edilmez. Nitekim medya mesajlarına maruz kalan kişilerin alımlamaları bu tür iletişim araştırmalarında incelenir. Bu durum inşacı tezlerde kuramsal olarak bazı noktaların gözden kaçtığı çıkarımını yapmamıza olanak tanımaktadır.

Genel olarak baktığımızda, eleştirel çalışmalar içerisinde yapılan iletişim araştırmalarında eleştirel yaklaşımın doğası gereği bir bütünlük yoktur. Çalışmalarda medyayı ele alış ve inceleme şekilleri farklılık gösterebilmektedir. Ekonomi politik gelenekte medya kuruluşlarının sahiplik yapıları, siyasi otorite ile bağlantıları bağlamında toplumdaki işleyişleri ve kapitalist yapıya nasıl hizmet ettikleri sorgulanır. Kültürel çalışmalar geleneğinde ise medya metinleri ve izleyici çalışmaları üzerinden medyanın ideolojik anlam inşası incelenmekte, dil ve özne üzerinden tartışmalar genişletilmektedir. Bunlara ek olarak üretim, metin ve alımlama süreçlerini aynı araştırma içerisinde bir araya getirmeye çalışan girişimler de bulunmaktadır (Dursun, 2001: 262-263). Temelde her iki yaklaşım da Marksist çizgidedir. Ancak toplum içerisinde iktidar ve bu iktidarın işleyiş biçimleri ile okuyucuya, dinleyiciye ya da izleyiciye yükledikleri anlamlar noktalarında birbirinden ayrılmaktadır. İncelenen tezlerde ise bu ayrımın yapıldığını ya da net olduğunu söylemek mümkün değildir. Sonuç olarak inşacı yaklaşımları özgün kılan özellikler iktidar konumuna yerleştirilen siyasi ya da ekonomik yapılarının gücünün mutlak olmadığı ve okuyucuların iletişim sürecinde dikkate alınması gerektiği yönündeki

vurgulardır. Ancak örneklemde incelediğimiz araştırmalarda bu vurgular önemsenmemiş ve geri planda kalmıştır.

4.3.3. Amaç ve Yöntem Arasındaki Uyuşmazlık

Bu başlık altında incelediğimiz çalışmalarda ağırlıkla eleştirel söylem çözümlemesi tercih edilmiştir. İnşacı bir bakış açısıyla yapılan tezlerde eleştirel söylem çözümlemesiyle iktidarların söylemi denetim altında tutması, toplumsal yapı üzerindeki etkilerinin nasıl olduğu ve baskı altında tutulanların iktidar yapılarına karşı koyabilme yolları sorgulanmaktadır[138]. Ele aldığımız tezlerde *"karmaşık ve örtük yapıların ortaya çıkar"*ılması amaçlanmaktadır (Budak, 2004: 121). Eleştirel söylem çözümlemesi yönteminin benimsendiği çalışmalarda söylemin ideolojinin inşa edilmesinde temel rol oynadığı kabul edilir. Bu nedenle de eleştirel söylem çözümlemesi ile söylemin içerisindeki ideoloji çözümlenir[139].

Palacı "Yazılı Basında Memur Eylemleri Egemen Söylemin Yeniden İnşaası Üzerine Bir Örnek Olay Çalışması" başlıklı araştırmasında, eleştirel söylem çözümlemesi yönteminin seçilme nedenini van Dijk'tan yaptığı alıntıyla şöyle açıklamıştır:

> van Dijk haber söylemini, seçmeci kaynak kullanımı, tek düze bir haber temposu ve haber başlığının seçimi yoluyla toplumsal iktidarın içinde kurulduğu ve yeniden üretildiği metinler olarak ele almaktadır. Söylem analizi yöntemi, haber üretim süreci bağlamında değindiğimiz habercilik işinin örgütlenme biçimi ve işleyişi ile profesyonel gazetecilik etik kodlarının dolayımıyla oluşan metinlerini tüm bir toplumsal yapıyla ilişkilendirmek amacını taşımaktadır. Haber metin analizlerinde toplumsal güç/iktidarın yapılanmasının ortaya konması amacıyla, haberin mikro yapılarına ve sözcük seçimlerine kadar uzanan bir incelemenin önemine değinmektedir. Haber söylemini bir bütün olarak ele almak ise ideolojik alanın gözden kaçırılmaması bakımından önemlidir (van Dijk, 1994: 304-305) (Aktaran Palacı, 1998: 42).

Gerçekliğin haberler ile inşa edilme mücadelesine girildiğinin tartışıldığı çalışmalarda haber söylemi "*ideolojik yapılanmanın gözden kaçmaması için bir bütün*

[138] Örneğin, Budak, 2004: 120.

[139] Örneğin, Livberber, 2014: 31, 62.

olarak" değerlendirilir. Buna ek olarak kullanılan eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle iktidar sorgulanır[140].

İnşacı tezlerde ağırlıklı olarak nitel bir yol takip edilmiş olsa da bunun yanında nicel çalışmalar ile nicel ve nitelin bir arada kullanıldığı araştırmalar da vardır. Örneğin Palacı, memur eylemlerinin basında yer alış şeklini incelediği çalışmasında gazete haberlerini önce nicel bulgular aracılığıyla iki başlık altında ele almıştır. Bunlardan birincisinde haberlerin gazetelere göre nasıl bir dağılım gösterdiği incelenmiştir. Bu bölümde amaç, ideoloji tartışması yürütmek yerine hangi gazetenin haber konusuna ne kadar ağırlık verdiğini saptamak olmuştur. İdeoloji tartışmasının nitel kısma bırakıldığı vurgulanmıştır (Palacı, 1998: 75). İkinci olarak ise haberlerde kullanılan kaynakların ağırlıkları sayılar aracılığıyla tablolar halinde verilmiştir. Söz konusu tez özelinde, ideoloji bağlamında soru işaretleri de tablolardan varılan şu sonuçta ortaya çıkmaktadır (Palacı, 1998: 92): *"Çalışmamızda haber kaynakları olarak toplumda güç/iktidar sahibi kişi ve kurumlar Birincil Tanımlayıcıların en büyük oranda yer alışı, kaynak söylemlerinin dolayısıyla egemen söylemlerin haberlerde yeniden üretildiğinin bir kanıtı olmaktadır."* Sayısal olarak sadece egemen kaynaklardan gelen bilgilerin haberleştirilmesinin fazla olması, egemen söylemin üretildiğinin çıkarımını yapmamız için yeterli değildir. Haberlerin içerisinde egemen kaynaklardan gelen bilgilerin bağlamsal olarak nasıl kullanıldığı, değerlendirildiği ve haberleştirildiği önemlidir. Bunun için de nitel bir tartışma yürütme ihtiyacı vardır. Değindiğimiz Palacı'nın çalışmasında nitel bir tartışama yürütülmüş olsa da nicel verilerden böyle keskin bir sonuca varılması, ideoloji tartışmasını ön yargı ve yorum seviyesinde bırakmıştır.

[140] Örneğin, Baştürk, 1999: 8; Palacı, 1998.

İnşacı yaklaşımı benimsemiş tezlerdeki metodolojik uygulamalar, diğer iki başlık altında incelenen çalışmalardaki kadar olmasa da ideoloji çözümlemesine ve kavramlaştırmasına bazı sınırlılıklar getirmiştir. Bunlardan biri çalışmaların eklektik olma durumudur. Örneğin "Toplumsal Gerçekliğin Kurulumunda Gazetelerin Edimsözel Etkileri" başlıklı çalışmasında R. Yılmaz, van Dijk'in yöntemini kullanmış ve gündem belirleme yaklaşımının, çalışmasının kuramsal yapısıyla uyuştuğunu savunmuştur (2008: 45). Burada gazetelerin gerçekliği inşa mı ettiği, yoksa gündemi mi belirlediği sorusu akla gelmektedir. Gündem belirlemede basının bazı konulara ağırlık vererek toplumun ne düşüneceğini belirlediği savunulmaktadır. Bu durumda söz konusu çalışmada yöntemsel ve kuramsal uyumun olmadığını söylemek doğru olacaktır. İdeoloji tartışmasını yapmayan gündem belirleme modelinin, çalışmanın kuramsal bakış açısı için uygun kabul edilmesine ek olarak ideoloji çözümlemesi yapmayı amaç edinen bir yöntemin seçilmesi, R. Yılmaz'ın tezinde yapılan ideoloji tartışmasında önemli soru işaretleri oluşturmuştur. Kuramsal yaklaşım ve yöntem arasındaki çelişkiyi vurguladıktan sonra aynı çalışmada yaşanan yöntem ve sonuç uyuşmazlığına da dikkat çekmek gerekir. Daha önce R. Yılmaz'ın çalışmasında kullandığı eleştirel söylem çözümlemesinin ideolojiyi çözümleme amacıyla yola çıktığını dile getirmiştik. Bu doğrultuda hareket eden bir yöntemi kullanan R. Yılmaz şu sonuca varmıştır:

> … ***Hürriyet*** **ve** ***Ortadoğu*** **gazetelerinin göreli olarak tarafsız haber yapmaya özendiklerine tanık oluruz**. Türk basın dizgesinin baskın medya kümesi olan Doğan Grubunun söylemelerinin en başat taşıyıcısı olan *Hürriyet* gazetesi, örneklem bölümünde çizilen yapı içerisinde gerçekleştirdiği yayın politikalarına sadık kalarak, gündemini 1 Mayıs olaylarının dışında kurmuş ve bu bağlamda yaptığı yayımları **nesnel bir düzlemde** gerçekleştirmeye çalışmıştır. *Ortadoğu* gazetesinin **tarafsızlığında ise, yansıttığı ideolojinin payı çok büyüktür kuşkusuz.** Sosyalist kesim ve iktidara uzak olan gazete, bu dönem içerisindeki yayım politikasını **nesnel bir çizgide**, **ama hükümet karşıtı bir düzlemde kurmuştur**. Bu nesnelliğin her iki gazetenin genel bir yayın ilkesi olmadığının da altını çizmek gerekir (R. Yılmaz, 2008: 141).

Bu alıntıdan da anlaşılacağı üzere eleştirel söylem çözümlemesi yönteminin tarafsızlığı tartışma gibi bir amacının olmadığı görmezden gelinmiştir. *Hürriyet* gazetesinin "*1 Mayıs olayları"* dışında yayın yapması nesnel çaba olarak okunmuş, 1

Mayıs olaylarının haber yapılmamasının nesnellikle nasıl bağdaştığı açıklanmamıştır. Alıntıdaki diğer bir örnekte ise *Ortadoğu* gazetesinin tarafsızlığının nedeni olarak yansıttığı ideolojinin payına vurgu yapılmıştır. Bu açıklama bize ideolojik duruşun tarafsız davranmanın önünde engel teşkil etmediği çıkarımını da yapmamıza olanak tanımaktadır**.** Alıntıdan daha fazla örnekler verme imkânı vardır. Ancak temel olarak ideoloji tartışmasının içine tarafsızlık da dâhil edilmiş bununla birlikte yöntem ile amaçlanan ideoloji çözümlemesi yerine tarafsızlık ve ideoloji ilişkisi tartışılmıştır. Bu tartışma şimdiye kadar verdiğimiz örneklerden çok farklı bir biçimde yürümüş ve ideolojik olanın tarafsız olabileceği sonucuna varılmıştır.

R. Yılmaz'ın değindiğimiz çalışmasında ideoloji tartışmasına sınırlılık getiren diğer bir nokta da yöntemin uygulanmasıdır. Tezde eleştirel söylem çözümlemesi yönteminin kullanıldığı belirtilmiş, van Dijk'in makro ve mikro yapılar şeklinde yaptığı ayrım yöntem bölümünde açıklanmıştır. Ancak uygulama kısmında haber metinleri arka arkaya sıralanıp yorumlanmıştır.

Seçilen yöntemin uygulanmasında ideoloji tartışmasının tam olarak yapılmadığına dair örnekleri çoğaltmak mümkündür. Örneğin Budak, futbol aracılığıyla milliyetçilik ideolojisinin nasıl üretildiğini sorguladığı tezinde, yöntem olarak eleştirel söylem çözümlemesini seçmiş, alınan 27 haberin arka arkaya sıralayıp yorumlanmasını yapmıştır. van Dijk'in yönteminin seçildiği belirtilmiş ancak mikro ya da makro şeklinde bir çözümlemeye gitmemiştir. van Dijk'ın biz - onlar, çatışma ve stereotipleşme kavramları ile milliyetçi ideolojinin kurulduğu sonucuna varılmıştır (Budak, 2004).

Gerçekliğin inşa edildiğini savunan tezlerde metodolojik sorunların ortaya çıktığı noktalardan biri de kuram ve yöntem arasındaki çelişkidir. "Cumhuriyet Mitinglerinin Türk Basınında Sunumunun İdeolojik Analizi" (Kabakçı, 2010) başlıklı çalışma bu duruma örnek gösterilebilir. Söz konusu araştırmada "Kemalizm" ve "siyasal İslam"

arasında yaşanan hegemonya mücadelesi Cumhuriyet Mitingleri üzerinden okunmuştur. Ancak yöntem olarak Norman Fairclough'un eleştirel çözümlemesi kullanılmış, elde edilen bulgular ise Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'un söylem kuramlarına göre tartışılmıştır (Kabakçı, 2010: 113). Bu durumda ideoloji tartışmasında üç çelişki ortaya çıkmaktadır. Birincisi yapısalcı yanı ağır basan Fairclough ile post - Marksist olan Laclau ve Mouffe'un bir araya getirilmesidir. Çünkü yapısalcı yaklaşımlarda anlamın değişmezliği vurgulanıp yananlam gibi noktalara odaklanılırken, Laclau ve Mouffe'da anlamın inşası ve bunun sürekli yapıldığı vurgusu vardır. İkinci olarak eleştirel söylem çözümlemelerinde söylem olan ve söylem olmayan gibi bir ayrım söz konusu iken Laclau ve Mouffe böyle bir ayrımı reddeder[141]. Buraya kadar olan iki madde yazar tarafından da kabul edilmiş, ideoloji tartışmasına bir sınırlılık getirdiği belirtilmiştir. Son çelişki ise ideoloji kelimesi üzerinden ortaya çıkmaktadır. Eleştirel söylem çözümlemelerinde ideolojinin temel sorunsal olduğunu daha önce vurgulamıştık. Ancak Laclau ve Mouffe ideoloji kavramının tamamen terk edilmesi ve yerine söylem sözcüğünün kullanılması gerektiğini savunur. Bu durumda ideolojiyi amaç edinen bir yöntem ile ideoloji kavramını reddeden bir söylem kuramının nasıl birlikte olacağı tartışmalıdır.

Kullanılan yöntem ile ortaya konulan bulgular arasında uyumsuzluk inşacı tezlerde de bulunmaktadır. Örneğin eleştirel söylem çözümlemesinin uygulandığı ve haberin ideolojik incelemesinin yapıldığı "Suriyeli Sığınmacıların Gaziantep Yerel Basınında Temsili" başlıklı çalışmada varılan sonuçlardan biri şöyledir (Kovucu, 2016: 138): *"Bu algı, medyanın haber ürünlerinde kullandığı ideolojik bakış açısı, kullandığı dil ve beraberinde meydana gelen söylemler gibi etkenlerle örülmekte ve kitlelere sunulmaktadır. Kitlenin medyada temsil edilen kişi/kişilerin sunulma biçimini doğrudan benimseyişi, kitlenin algısının oluşumu yahut biçimlenişini de meydana getirmektedir."*

[141] Söylemsel olan ve olmayan ayrımı için bkz. Durna ve Kubilay, 2010.

Burada dikkat çeken nokta haber çözümlemesi yapan bir araştırmanın sonucunda okuyucunun sunulanları doğrudan benimsemiş olduğu çıkarımının yapılmasıdır. Aslında çalışmanın inceleme kapsamına girmeyen okuyucuya dair bu çıkarımlar bulgudan çok varsayım sınıfında yer almaktadır. Nitekim gerçekliğin inşasını anlayışını benimseyen yaklaşımlarda okuyucuya bu denli bir pasiflik atfedilmez.

Sonuç olarak inşacı tezlerde gerçekliğin nasıl kurulduğu, iktidar yapılarının gerçekliği kontrol altında tutma çabası ve anlam mücadeleleri gazete haberleri üzerinden analiz edilir. Metodolojik olarak bu sorgulamaların içerisinde nicel yolların tercih edilmesi, tarafsızlık tartışmalarına girilmesi, yöntemlerin araştırmacıların isteğine göre uygulanması, kuram - amaç - yöntem arasında önemli çelişkilerin olması, ideoloji çözümlemelerinin önünde engel oluşturmuştur. Ayrıca içerik analiziyle metnin bağlamından kopularak yapılan analizler ideolojinin gözden kaçmasına neden olmuştur.

SONUÇ

Bu tezde gazete haberlerini konu alan iletişim anabilim dalları altında yapılmış yüksek lisans tezlerinin ideoloji yaklaşımları ele alınmıştır. Bibliyometrik yöntemi kullanarak evrendeki çalışmaları değerlendirdiğimiz nicel bölümde gazete haberlerini konu alan 409 yüksek lisans tezinin üniversitelere göre ve yıllara göre nasıl bir dağılım gösterdiği incelenmiştir. Nitel bölümde ise örneklemdeki tezler gerçeklik - ideoloji ilişkisi bağlamında üç başlık altında kuram ve yöntemlerine göre değerlendirilmiş, çalışmalardaki iktidar ve okuyucu yaklaşımları tartışılmıştır.

Nicel incelemenin sonuçlarına göre Türkiye'de iletişim anabilim dalları altında gazete haberlerini konulaştıran ilk yüksek lisans tezi, 1985 yılında Anadolu Üniversitesi'nde kabul edilmiştir. Bu tarihten 2016 yılına kadar yapılan tez sayısı yıl bazında genellikle yükselerek devam etmiş[142], özellikle 2006 sonrası önemli miktarda artış yaşamıştır. 1985 – 2006 arası 104 tez tamamlanırken 2006 sonrası 305 çalışma teslim edilmiştir.

Orantısal olarak incelediğimizde evrendeki tezlerin yüzde 75'ü Anadolu, Ankara, Ege, Gazi, İstanbul, Marmara ve Selçuk Üniversitelerinde yapılmıştır. Bunun nedeni ise Türkiye'de iletişim eğitiminin önce bu üniversitelerde başlamasıdır. Eğitimin erken başlamasına rağmen sadece Marmara Üniversitesi'nde gazete haberlerini konu alan tezler 1990'ların ikinci yarısından itibaren yapılmaya başlanmıştır.

Gazetecilik anabilim dalında yapılan çalışmalar evrenin önemli bir çoğunluğunu oluştururken özellikle 2006 sonrası halkla ilişkiler ve radyo televizyon ve sinema anabilim dalları altında da gazete haberi üzerinden ideoloji tartışması yapıldığı

[142] Bu artış sadece gazete haberlerini konu alan yüksek lisans tezleri bağlamında yaşanmamıştır. Türkiye'de 1985 sonra lisansnüstü eğitim için birçok iletişim anabilim dalı açılmıştır. Bu duruma bağlı olarak da öğrenci ve yapılan tez sayısı yıllar içerisinde artış göstermiştir.

görülmüştür. Bu da iletişim alanının alt dalları arasında sınırların net olmadığını ve geçişkenliliğin 2006 sonrası arttığını bize göstermiştir. Bu geçişkenlik özellikle halkla ilişkiler anabilim dalında gazete haberlerini konu alan en çok tezin yapıldığı Ankara Üniversitesi'nde daha belirgindir.

Konu bağlamında ele aldığımızda, evrendeki tezlerde güncel siyaset diğerlerine oranla daha fazla tartışılmıştır. Ancak 2006 sonrası kimlik konusu üzerinden yapılan ideoloji tartışmalarında önemli miktarda orantısal artış (yüzde 9'dan 15'e) vardır. Bu bize kültür odaklı tartışmaların yükselme içerisinde olduğunu göstermektedir. Kimlik konusunun en çok tartışıldığı okul Ankara Üniversitesi'dir. Güncel siyaset ise en fazla Ankara ve Gazi Üniversitelerinde yapılan tezlerde ele alınmıştır. Bunlara ek olarak siyaseti merkezine alan çalışmalar yüksek lisans tezlerinde hâkimiyetini kurmuşken spor gibi toplumsal yaşamda yer edinmiş konular üzerinden ideoloji tartışması daha geri planda kalmıştır.

Evrendeki çalışmaların kuramsal yaklaşımlarında eleştirel bakış açıları daha ağır basmaktadır. Üniversiteler bağlamında kuramsal yaklaşımlar net bir biçimde iki okulda ön plana çıkmıştır. Ankara Üniversitesi'nde eleştirel, Anadolu Üniversitesi'nde de anaakım gelenek sayısal olarak ağırlığını koymuştur. Eleştirel çalışmaların alt başlıklarında gerçekliğin ideolojik biçimde çarpıtıldığını ve bunda da basının etkin bir araç olarak kullanıldığını savunan araştırmalar ise çoğunluktadır. Ancak sayısal ağırlık bu şekilde olmakla birlikte inşacı tezlerin dönemlere göre orantısal artışı (sırasıyla yüzde 5, 14, 23) daha yüksektir. Bu da konu başlığında olduğu gibi kültür temelli bakış açısının yüksek lisans seviyesinde hızla arttığının göstergesidir. Son olarak tez sayısındaki orantısal değişime değinirsek eleştirel yaklaşımlar ağırlığını arttırarak (sırasıyla yüzde 16, 50, 59) devam ettirmiş, anaakım yaklaşımların benimsenmesi ise orantısal olarak düşüş (sırasıyla yüzde 58, 42, 34) yaşamıştır.

Nitel bölümde yaptığımız değerlendirmede oldukça tartışmalı durumların ortaya çıktığı yöntem başlığını sayısal veriler üzerinden ele aldığımızda, evrendeki çalışmalarda içerik analizi ağırlığını korumakta, arkasından ise (eleştirel) söylem çözümlemesi gelmektedir. Özellikle 2006 yılından sonra (eleştirel) söylem çözümlemesinin tek başına ve içerik analiziyle birlikte kullanımında önemli bir orantısal artış yaşanmıştır. Sayıca fazla tezin tamamlandığı üniversiteler arasında orantısal ağırlıklara baktığımızda (eleştirel) söylem çözümlemesi Selçuk Üniversitesi'nde, içerik analizi Anadolu Üniversitesi'nde ön plandadır. Kuram ve yöntem verilerini birbiriyle ilişkilendirerek incelediğimizde tartışmalı bir durum ortaya çıkmaktadır. Örneklemdeki çalışmalarda ağırlıkla eleştirel yaklaşımların benimsenmesi ve içerik analizinin oldukça fazla çalışmada kullanılması, eleştirel çalışmalarda anaakım yöntemin tercih edildiğini bize göstermektedir. Bu da kuramsal ve yöntemsel olarak bir çelişkiye işaret etmektedir ki nitel bölümde yaptığımız tartışmada kuram ve yöntem uyuşmazlıklarının tezlere önemli derecede sınırlılık getirdiği görülmüştür.

Evrendeki çalışmaların hipotez durumuna bakarsak gazete haberlerini konu alan yüksek lisans tezlerinde hipotez kurmamak daha fazla tercih edilmiştir. Dönemsel olarak 2006 yılına kadar tamamlanmış tezlerin çoğunun içeriğine erişilemediği için bu döneme kadar yapılan çalışmalardan hipotez konusunda sağlıklı veriler elde edilememiştir[143]. Sadece son dönemdeki tezlere bakılmış ve değerlendirme yapılabilmiştir. Yüksek miktarda tezin teslim edildiği okullar arasında ağırlıkla olmasa da Ankara ve Gazi Üniversitelerinde hipotez diğer üniversitelere göre daha fazla kurulmuş, İstanbul Üniversitesi'nde ise sayıca daha az çalışmada hipotez sınanmıştır.

[143] 2006 öncesi yapılan tezlere bu şekilde erişimin mümkün olmaması araştırmacıların literatür hakkında bilgi edinmesinin önünde engel teşkil etmektedir. Erişilemeyen tezler ise yazar tarafından kısıtlanmış olanlar değil, dijital haliyle YÖK'e teslim edilmemiş araştırmalardır. YÖK Ulusal Tez Merkezi'nin bu konuda bir çalışma yapma ihtiyacı ortadadır.

Son olarak nicel veriler bağlamında evrendeki yüksek lisans tezlerini inceledikleri gazetelerin kapsamlarına göre ele aldığımızda, yerel basının oldukça düşük seviyede konu edildiğini görülmüştür. Özellikle yüksek sayıda tezin teslim edildiği üniversiteler arasında Ankara ve Kocaeli'de yerel basının hiç tartışılmaması dikkat çekicidir. Yerel basının bu derece görmezden gelinmesi 1980 sonrasında uygulanan neo - liberal politikaların sonucunda piyasanın ulusal basına odaklanmasının akademiye yansıması biçiminde okunabilir. Bunlara ek olarak ulusal ve yabancı basının birlikte ele alındığı çalışmaların sayısında 2006 sonrası önemli bir artış (1'den 18) yaşanmıştır.

Nitel kısımda incelediğimiz tezlerde ağırlıkla nasıl sorusuna cevap aramak (… nasıl temsil edilmiş, nasıl aktarılmış, nasıl çarpıtılmış, nasıl kurulmuş, nasıl yansımış, nasıl ele alınmış) amaçlanmış, gazetelerin ürettiği haberler ile toplumu hangi yönde etkileme çabası içine girdiğinin tespitine çalışılmıştır. Çabanın nasıl bir ideolojik duruş barındırdığı ve bunun haberler ile nasıl yapıldığının sorgulanması incelenen tezlerin ortak noktası olmuştur. Bu doğrultuda yapılan tezler hem kuramsal ve yöntemsel yaklaşımların getirdiği sınırlılıklar hem de bunların uygulanması sırasında ortaya çıkan sorunlar bağlamında tartışılmıştır.

Dördüncü bölümde yaptığımız tartışma gerçeklik - ideoloji ilişkisi bağlamında üç ana başlık altında yürütülmüştür. İlk olarak ele aldığımız liberal yaklaşım doğrultusunda oluşturulmuş tezlerde, ideoloji tartışmasının dolaylı ya da doğrudan yapıldığı görülmüştür. Çalışmalarda her ne kadar liberal ilkelerden yola çıkılsa da liberal bakış açısının hem basını hem toplumu açıklamadaki sınırlılığı ve çelişkileri, araştırmacıları eleştirel paradigmaya kaymaya ve bu paradigmanın kavramlarını kullanmaya zorlamıştır. Bu durumda benzemezlerin toplanması ortaya çıkmış ve ideoloji yaklaşımlarında önemli boşluklar oluşmuştur. Problemin ortaya çıkma biçimi ise tezlerin kuramsal yaklaşımının liberal doğrultuda oluşturulmasına rağmen bulgular, tartışma ve sonuç kısımlarında

ideolojiyi merkeze alan tartışmaların yapılmasıdır. Bunun nedeni ise eleştirel paradigma içerisinden bir yöntemin tercih edilmesidir. Eklektik durum ideoloji bağlamında aşılması imkânsız bir problemi de beraberinde getirmiştir. İdeolojinin liberal kuramda sorunsal edilmediğini hatırlarsak tezlerdeki yaklaşımlar, ideoloji kavramının ve liberal anlayışın tam olarak anlaşılamadığını bize göstermektedir. Ayrıca liberal yaklaşımı merkezine alarak eleştirel kavram ve bakış açılarını ona ekleme çabasında olan çalışmalarda, liberal ilkelerin toplumsal sorunlar çıkardığı kabul edilmiş ancak bunların düzeltilebileceği savunulmuş ve liberal anlayışın işlerliğini sağlamak amacıyla hareket edilmiştir.

Liberal tezlerde eklektik yapıyla ilişkili ortaya çıkan diğer bir durum, ideoloji kavramının pragmatik bir biçimde kullanımıdır. Gazetelerin çizilen liberal değerler doğrultusunda görevlerini yerine getirmemesinin nedeni olarak taraflı davranmaları gösterilmiştir. Taraflı davranmanın sebebi de basının ideolojik duruşudur. Çözüm olarak ise ideolojik duruştan kurtulma gerekliliğine vurgu yapılmış, ideoloji tartışması bu eksende sürdürülmüştür. Ancak gazetelerin ideolojik duruştan nasıl kurtulacağı konusunda önemli belirsizlikler bulunmaktadır. Tarafsızlık ve ideoloji tartışmasında öne çıkan diğer temel problem ise liberal tezlerde incelemek için seçilen gazetelerin ideolojik duruşlarına göre seçildiğinin belirtilmesine ve bu durumun olumsuz okunmamasına rağmen çalışmaların sonucunda yine gazetelerin ideolojik duruşunun bulunduğu çıkarımının yapılmasıdır.

Liberal araştırmalarda ideolojik duruşun sebebi ağırlıkla siyasi otoritedir. İkinci sırada ise ekonomik yapılar iktidar konumuna yerleştirilmiştir. Ancak iktidar tartışmalarında özellikle sermayenin iktidarının sorgulanması nedensellik içerisinde yapılmamış, sermayenin bir iktidar şeklinde ortaya çıkmasını sağlayan yapısal işleyiş incelenmemiştir. Tezler liberal bir yaklaşım üzerinden ekonomi politik bir eleştiri getirme çabası olarak kalmıştır. Bu çaba içerisinde liberal işleyiş ile ortaya çıkan ekonomik

yapının yine liberal çerçevede basına konan ilkelerin uygulanmasında en büyük engel olduğu, yani liberalizmin kendi ilkelerini çürüttüğü görmezden gelinmiştir. İşleyişteki sorunlar nedeniyle bütünlüklü bir sistem sorgulaması ihtiyacı kabul edilmemiştir. Liberal yaklaşım doğrultusunda basına konulan ilkelerin toplumsal işleyişteki iktidar yapılarına nasıl meşruluk sağladığı sorgulanmadan, yaşanan problemlerin temel nedeni basının ideolojik tutumu olarak gösterilmiştir. Sistemin neden olduğu sorunların yine sistem içerisinde çözme çabası, liberal tezlerde yüzeysel bir ideoloji kavramlaştırmasının çıkmasına neden olmuştur.

Son olarak liberal çalışmalardaki okuyucu yaklaşımına değinirsek, gerçeklerin okuyucuya basın tarafından aktarıldığı okuyucunun da bu gerçeklere ulaşabileceği bu çalışmalarda güçlü bir biçimde kabul görmüştür. Ayrıca modernleşme kuramı çerçevesinde basına verilen görevler ile okuyucunun bilgilendirilmesinin ve eğitilmesinin, iletişim araçlarıyla sağlanacağı söz konusu çalışmalarda ön plana çıkmıştır.

Dördüncü bölümün ikinci başlığı altında, gerçekliğin dışsal biçimde var olduğunu ve ulaşılabileceğini kabul eden ancak basın tarafından ideolojik bir biçimde çarpıtıldığını savunan tezler incelenmiştir. Gerçekliğin çarpıtılması yaklaşımının arkasında araçsalcı ve ekonomik belirlenim olmak üzere iki bakış açısının olduğunu kuramsal çerçeveyi çizdiğimiz birinci bölümde açıklamıştık. İncelenen tezlerde ise araçsalcı perspektifin ağır bastığını söylemek gerekir. Bu doğrultudaki çalışmalarda, siyasi ya da ekonomik iktidarların basını (kendi çıkarları için gerçekliği çarpıtarak ya da bozarak) ideolojik bir biçimde kullandığı anlayışı hâkimdir. Bu bağlamda tezlerin ortaklaştığı nokta 1980 sonrasında basının önemli bir dönüşüm yaşadığı ve sermayenin kontrolüne girdiğidir. Siyasi iktidar sorgulamalarında ise Cumhuriyet tarihinde uzun yıllar iktidarda kalmış siyasi partiler ve siyasiler inceleme konusu edilmiştir. Ancak özellikle 2000 sonrası siyasi kişiler ya da olaylar üzerinden iktidar sorgulaması önemli miktarda artmıştır.

Araçsalcı tezlerin temelinde medyanın gerçekleri çarpıtarak topluma şekil verdiği anlayışı, karmaşık işleyişe sahip basının ve toplumun çözümlenmesini indirgemeci bir biçimde ele alma çabasına işaret etmektedir. Basın kuşkusuz insanların beğenilerine, zevklerine hitap etme amacıyla kültür endüstrisi üretme ya da onların siyasi fikirlerini etkileme amacıyla kullanılmaktadır. Her ne kadar tezlerde vurgulanmasa da bu yaklaşımın arkasında modernleşme kuramının olumsuz bir eleştirisi bulunmaktadır. Ancak sadece haberlerin metinsel çözümlemelerini yaparak bunların gerçekleştiği sonucuna varmak, yöntemsel bir sorun olmakla birlikte okuyucunun da yok sayılması anlamına gelmektedir. Liberal tezlerde okuyucuya atfedilen pasiflik araçsalcı çalışmalarda da ağırlıklı olarak sürmüştür. Okuyucunun tarihsel ve toplumsal yapı içerisinde konumu bu pasiflik durumunda görmezden gelinmiştir.

Araçsalcı eleştiri getiren tezlerde çoğunlukla (eleştirel) söylem çözümlemesi kullanılmıştır. Sonrasında en fazla tercih edilen yöntem içerik analizi olmuştur. Anaakım çalışmalar içerisinde beliren bir yöntemin eleştirel çalışmalarda kullanılması soru işaretlerini beraberinde getirmektedir. Eleştirel bir çalışmada yöntemsel olarak içerik analizinin kullanılması, liberal kuramın yine liberal yöntemle eleştirilmesi anlamına gelmektedir. Bu durum kapsamlı bir eleştiri yapma imkânını ortadan kaldırmakta, aslında liberalizmin kendini tekrar ikame etme olanağını sağlamaktadır.

Araçsalcı tezlerde ortaya konulan bakış açılarının topyekûn geçersiz olduğunu söylemek kuşkusuz yanlış bir çıkarım olacaktır. Ancak toplumsal işleyiş tarihe, siyasala ve ekonomik yapıya göre değişiklik gösterebilmektedir. Siyasal, ekonomik vb. iktidar yapıları ile medya arasında araçsalcı yaklaşımın kurduğu gibi tek düze bir tahakküm yapısı ve araç anlayışı yerine karşılıklı, durumsal ve dönemsel bir ilişkinin olduğunu kabul etmek daha doğru analizlere imkan tanıyacaktır. Ayrıca toplumsalın tüm unsurlarıyla iç içe geçmiş karmaşık yapılardan oluştuğunu unutmamak gerekir. Araçsalcı

yaklaşımın çizdiği çerçeveye göre tahakküm bir kartopu gibi büyüyerek gitmelidir. Ancak durumun böyle olmadığı açıktır ve tarihte tahakküm yapılarının kırıldığı birçok örnek görmek mümkündür.

Nitel değerlendirmeyi yaptığımız son başlıkta inşacı tezlerde anlamların haberler aracılığıyla nasıl inşa edildiğine odaklanılmış, kurulan anlamaların rıza sağlama ve hegemonya kurmada nasıl işlediğine bakılmıştır. Liberal ve araçsalcı çalışmalar kadar olmasa da inşacı çalışmalarda da özellikle yürütülen ideoloji tartışmasında kuramı ve yöntemi uygulama esnasında sorunlu noktalar ortaya çıkmıştır. Liberal ve araçsalcı tezlerde görünen eklektik yapılar inşacı çalışmalarda da belirmiştir. Özellikle tarafsızlık kavramını eleştirel çalışmaya ekleyenler ya da yapısalcı yaklaşımla post - yapısalcı bakış açılarını bir arada kullanma çabası, eklektik durumlara örnek gösterilebilir. Tarafsızlık kavramının inşacı bir bakış açısıyla yapılmış tezlere dahi sızması liberal değerlerin içselleştirildiğini göstermektedir. Her tezde olmasa da nitel tartışmayı yaptığımız üç başlıkta da tarafsızlığa vurguların yapılması, kavramın hala tartışılma ihtiyacına işaret etmektedir. Eklektik duruma diğer bir örnek olarak ise kuram yöntem uyuşmazlığını söylemek gerekir. Kuramsal çerçevesinde ideoloji kavramını reddeden bir tezde ideolojiyi merkezine alan eleştirel söylem çözümlemesinin tercih edilmesi, ideoloji tartışmasının çelişkiler içinde kalmasına yol açmıştır.

İnşacı yaklaşım haberin alımlanmasına verdiği değer ve ekonomik belirlenimi önemli görmekle birlikte, sadece ona bağımlı kalmaması nedeniyle kuramsal olarak ideoloji bağlamında daha bütünlüklü bir tartışma yürütmeye imkân tanımaktadır. Ancak incelenen tezlerde görülen uygulama problemleri inşacı çalışmalarda da ortaya çıkmış ve bütünlüklü tartışmayı engellemiştir. Bunların ilkinde araçsalcı ve çizgisel bir iletişim modeli inşacı yaklaşımda benimsenmemesine rağmen incelenen çalışmalarda siyasi iktidar konusunda indirgemeci bir tutumun olduğu görülmüştür. İkincisinde, inşacı

perspektifin alımlamaya verdiği önem ortadayken tezlerde bu durum karşılık bulmamış, düşük sayıdaki çalışmada gazete haberlerinin alımlaması incelenmiştir. Seçilen yöntemlerin uygulanması konusunda inşacı tezlerde de bazı aksaklıklar vardır. Örneğin yöntem kısmında eleştirel söylem çözümlemesinin makro ve mikro yapılarına kadar anlatıldığı bir çalışmanın çözümleme bölümünde bunlara hiç değinilmemesi ideoloji tartışmasının yapılmasını engellemiştir.

Her ne kadar bütünlüklü bir tartışmaya imkân tanısa da inşacı çalışmalarda da kültür ve alt başlıkları üzerine yoğunlaşma yaşanırken gazetelerin kurumsal işleyişleri ve ekonomik yapı ile basın ve içerikleri arasındaki ilişkinin sorgulanması eksik kalmıştır. Bu aslında ekonomik belirlenimden kaçma çabasının tezlere yansımasıdır. İktidar noktasında ise sermaye ya da ekonomik yapı arka planda kalırken siyasi yapı iktidarın başat ögesi olarak kabul edilmiştir. Bu durumda kültür ve kimlik konularına odaklanmakla birlikte küreselleşmenin ve sermayenin bunlara olan etkisi gözden kaçırılmıştır. Bu nedenlerden dolayı haber metinlerinin çözümlemesinin sadece iletişim disiplini içerisinden yapılması toplumsal yapıyı anlamada yetersiz kalmıştır. Haberin söylem ya da içerik analiziyle incelenmesi karmaşık bir yapıda olan basın ve toplumu, indirgemeci bir biçimde anlama gayretinden öteye geçememiştir. Bu durum ideoloji tartışmalarında da bütünlüklü bir değerlendirmenin yapılmasını engellemiştir.

İdeoloji tartışmasında toplumun ve basının işleyişi tarihsel bir çerçevede bütün unsurlarıyla (söylem, ekonomi, iktidar, kültür gibi) birlikte ele alınması araştırmaları güçlendirecektir. Bu kesinlikle eklektik bir yaklaşım değildir[144]. Yalnızca sınıf, ekonomi

[144] Eklektik yapıdan kurtulmak ve bütünlüklü bir değerlendirme yapmak için sorgulamanın yapıldığı bakış açışına ait kavram ve yolları kullanmak önemlidir. Örneğin okuyucunun durumunu tartışmak için ekonomi politik kavramlaştırmadan ziyade kültürel bir kavramlaştırma seti tercih etmek, ideoloji tartışmasını kuramsal olarak daha bütünlüklü yapmaya imkân tanıyacaktır. Farklı kuramsal yaklaşımların kavramlarını birbirine eklemek çatışma ve çelişkileri ortaya çıkarmaktadır. Yani bütünlüklü bir araştırma için bir çalışmanın içerisinde hem ekonomi politik hem de kültürel çalışmalar penceresinden bir tartışma yürütülebilir. Ancak bu iki yaklaşımın bazı kısımlarını alıp birbiriyle eklemlemek yerine, ayrı

ya da kültür gibi belli bir noktadan toplumsal işleyişi ve basının durumunu tartışmaya karşı çıkma çabasıdır. Bu bağlamda iletişimin diğer disiplinler ile etkileşimi önemlidir ve yapılacak çözümlemelerin de bu ilişkiyi göz önünde bulundurma zorunluluğu vardır.

Tezlerde haberlerin çözümlenmesinde öne çıkan konunun "güncel siyaset" olduğuna nicel verilerden ulaşmıştık. Siyaset konusunun sık tercih edilmesine rağmen sadece haberler üzerinden yapılan analizlerde toplum ve basın arasındaki ilişkiye iletişim disiplini içerisinden yaklaşılmıştır. İletişimi diğer disiplinler ile ilişkilendirmeden yapılan bu çözümlemeler, toplumsalı ve siyasalı sadece iletişim üzerinden okuma gayreti dışına çıkamamıştır. Kabul edilmelidir ki iletişim toplumsal işleyişi açıklamada tek başına yeterli bir disiplin değildir. Ancak incelenen tezlerde basının mutlak gücü ilan edilmiş, basının gerçekliği aktardığı, çarpıttığı ve ya inşa ettiği yaygın biçimde kabul görmüştür. Ancak bu güç tartışmalıdır ve dönemsel değişiklikler gösterebilmektedir. Basının mutlak gücünü kabul eden çalışmalar her şeyin tek nedeni olarak basını tayin etmenin yolunu açmıştır. Burada özellikle Marksizm'in temelleri üzerine yükseldiğini söyleyen eleştirel çalışmalara bir parantez açarsak ne Marksizm de ne de Marksizm devamı niteliği olan eleştirel yaklaşımlarda medyanın etkisinin bu derece basit, tekdüze ve indirgemeci bir biçimde okunması söz konusu değildir.

İncelenen çalışmalardaki güç tartışmalarındaki bir diğer nokta, ağırlıkla siyasi ya da ekonomik iktidarın gücünün vurgulanmasıdır[145]. Bu durumda iletişimin işleyişi çizgisel bir hal almış ve medya içeriklerine maruz kalan okuyucular pasif birer nesne konumuna yerleştirilmiştir. Eleştirel perspektif içerisinde ise 70'ler ile birlikte ortaya

değerlendirmeden sonra ikisinin ortaya koyduklarını tartışmak, basın ve ideoloji ilişkisinin kapsamlı bir analizini yapma imkânı sunacaktır.

[145] Türkiye'nin toplumsal yapısında oldukça etkin hale gelen cemaat ya da tarikat gibi grupların basın ve ideoloji bağlamında sorgulanmasını yapan çalışmaların bulunmaması dikkat çekicidir. Bu aslında gerçek bir iktidar ya da sermaye sorgulamasının yapılmadığının da göstegesidir.

çıkan kültürel çalışmalarda, okuyucu/izleyici/dinleyicinin medya tarafından verilen mesajı, üretenin istediği şekilde almadığı ortaya atılmıştır. Tam anlamıyla olmasa da okuyucu/izleyici/dinleyici medya içeriği karşısında aktif konuma yükseltilmiştir. Ancak anlam tartışmalarında ne sadece metinsel çözümlemeler ne de okuyucu odaklı çalışmalar tek başına yeterli değildir. İkisinin kuramsal yaklaşımları doğrultusunda aynı çalışmada ortaya konması değerlendirmelerin daha doğru yapılmasını sağlayacaktır. Hall, izleyicinin, kodlayıcının istekleri doğrultusunda medya içeriğinin kodaçımına uğratılmasının her zaman gerçekleşen bir durum olmayacağını televizyon örneği üzerinden ortaya koymuştur. İçeriklerin baskın, müzakereci ve muhalif biçimde okunabileceğine dikkat çekmiştir (Hall, 2003). Bu durum örneklemdeki tezlerde haber metinlerinin mutlak güçlü olduğu yaklaşımını çürütmektedir. Ayrıca yapılan çözümlemelerde ortaya konan anlamların toplumsal yapıda da aynı şekilde karşılık bulduğu varsayımını zayıflatmaktadır. Şüphesiz Hall'un kodlama kodaçım yaklaşımının eleştiriye açık yanları bulunmaktadır. Ancak incelediğimiz tezlerde vulgar bir biçimde savunulan haber metinlerinin mutlak gücünün sorgulanması ihtiyacını da bize göstermektedir. Haber metni kadar onu okuyanın da önemli olduğunu düşünürsek yapılacak çalışmalarda okuyucuya değecek yöntemlerin tercih edilmesi de kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Örneklemdeki tezlerde araştırmacılar ağırlıklı olarak metin çözümlemelerini tercih etse de okuyucuya değmeyen bu yöntemin sonucunda, okuyucunun ideoloji karşısında nasıl konumlandığını betimlemekten de geri kalmamıştır. Ancak her ne kadar bu betimleler tezlerde sonuç olarak ortaya konulsa da yapılan çıkarımlar yöntemsel tercih nedeniyle varsayımdan öteye gidememiştir.

İncelediğimiz tezlerde eklektik yapılar ideoloji tartışmasına önemli bir sınırlılık getirmiştir. Yazarlar basını, toplumsal ya da siyasi yapıyı açıklamada kullandıkları

kavramları ya da kuramsal yaklaşımları pragmatik bir biçimde kendi bütünlüklerini sorgulamadan almış ve kullanmıştır. Örneğin, basına verilen görevler söz konusu olduğunda liberal ilkeler savunulmuş ya da çalışmaların kuramsal kısmında anaakım yaklaşımlar benimsenmiş, sonrasında ise ideoloji çözümlemesini amaç edinen eleştirel söylem çözümlemesi gibi bir yöntem aynı tezde tercih edilmiştir.

Örnekleme alınan çalışmalarda odaklanılan noktalar da farklılık göstermektedir. Özellikle bazı tezlerin iletişim anabilim dalları altında yapılmasına rağmen merkezine basını değil siyaset organizasyonunu aldığı görülmüştür. Gazeteler bilgiye ulaşmada bir kaynak şeklinde kullanılmıştır ki bu da basın hakkında bir değerlendirmeye imkân tanımamıştır. İletişimin diğer disiplinler ile etkileşim halinde olduğu ve yapılacak çalışmalarda da bu doğrultuda bir yol izlenmesi gerektiği bu tezde sık sık vurgulanmıştır. Ancak iletişim araştırmasında başka bir bilim dalını merkeze alıp iletişimi ona eklemlemek basın - ideoloji konusunun yeteri kadar tartışılmamasına neden olmuştur.

Genel olarak incelenen tezlerde ideoloji tartışmasında sorunlar üç bağlamda ortaya çıkmıştır. Birincisi, benimsenen kuram ile yöntemin ideoloji kavramlaştırması ve çözümlemesi için yeterli olmaması sonucunda sınırlılıkların ortaya çıkmasıdır. Buna liberal bakış açısı ile ideoloji tartışması yürüten çalışmalar örnek gösterilebilir. İkincisi, bir tezde benimsenen kuramsal yaklaşım doğrultusunda sorgulama yapıl(a)mamasıdır. Eleştirel ekonomi politik bir tartışmada sadece haberlerin çözümlenmesi, basının kurumsal ve ekonomik işleyişi hakkında herhangi bir tartışmaya girilmemesi bu duruma en iyi örnektir. Son olarak ise tezlerde sorunsal olarak benimsenen ve yapılmak istenen ideoloji tartışması için yöntemin uygun olmaması ya da seçilen metodun uygulan(a)maması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin toplumsal rızanın üretilip üretilmediğini sadece içerik analizi ile ortaya koymak ve toplumsal bir sorgulama yaparken insanlara değen bir yöntemi kullanmamak, araştırmacıları

varsayımlara dayalı sonuçlara ulaştırmıştır. Diğer bir örnek ise eleştirel söylem çözümlemesinin seçildiği bir çalışmada haberlerin arka arkaya sıralanıp yorumlanmasıdır. Bu da ideoloji tartışmasını merkezine alan eleştirel söylem çözümlemesinin uygulanmadığını dolayısıyla ideoloji tartışmasının araştırmacının yorumlarına dayalı olarak yapıldığını bize göstermiştir. Hâl böyle olunca ideoloji tartışması varsayım, kanaat, ön yargı ve isteklerden öteye geçememektedir. Kısacası üç başlık altında ele aldığımız çalışmalarda yaygın biçimde karşılaştığımız ve ideoloji yaklaşımlarında önemli belirsizliklerin ortaya çıkmasını sağlayan sorun, kuram - amaç - yöntem - sonuç uyuşmazlığıdır.

İdeoloji kavramının tartışmalı yapısına, kuramsal yaklaşımların ideoloji konusundaki sınırlılıkları ve araştırmacıların (bunlar büyük bölümü oluşturmaktadır) kuram ve yöntem uygulamalarında yaşadığı problemler eklenince, gazete haberlerini konu alan yüksek lisans tezlerindeki ideoloji yaklaşımları sorunlu hale gelmiştir. Dikkat çeken nokta ise yapılan kuramsal ve yöntemsel hataların sık sık tekrar edilmesi, farklı çalışmalarda aynı noktaların tekrar tekrar sorgulanması ve "gazetelerin ideolojik davrandığı" gibi aynı yüzeysel sonuçlara varılmasıdır. Bu aslında çalışma sorunsalının belirlenmesi ve araştırmanın devamı esnasında literatür taramasının yapılmadığını, araştırmacıların alanda yapılan çalışmalardan habersiz olduğunu bize göstermektedir.

Sonuç olarak bu tezde gazete haberleri üzerinden yapılacak ideoloji tartışmasının bütünlüklü bir biçimde yapılması gerektiği savunulmuştur. İncelenen çalışmalarda sadece haber metinlerine bağlı dilbilimsel çözümlemeler ile içeriklerin niyetini okuma gayreti, ideoloji tartışmasını sınırlar içerisine hapsetmiştir. Sıraldağımız sınırlılıklar ve sorunlar nedeniyle tezlerde "möbius şeridi" üzerinde çizilen çizgi misali başlanılan noktaya varılmış, çıkmaz bir sarmalın içerisinde dönüp durulmuştur.

KAYNAKÇA

Aktaş, M. ve Özdemir, P. (2006). *Disiplinlerarası Bir Alan Olarak Halkla İlişkiler: Türkiye'deki Akademik Çalışmalar Üzerine Niteliksel Bir İnceleme*. Sunulan Bildiri, 2. Halkla İlişkiler Sempozyumu: 21. Yüzyılda Halkla İlşkilerde Yeni Yönelimler, Sorunlar ve Çözümler, Kocaeli.

Akyürek, R. (1985). *Günlük Gazetelerin Magazin Eklerinin Biçim ve İçerik İncelemesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, (2455).

Al, U. (2008). *Türkiye'nin Bilimsel Yayın Politikası: Atıf Dizinlerine Dayalı Bibliyometrik Bir Yaklaşım.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetim Anabilim Dalı, Ankara, (257576).

Alemdar, K. (2001). *İletişim ve Tarih*. Ankara: Ümit Yayıncılık.

Alemdar, K. (2018). Türkiyede İletişim Bilimleri: Batı Düşüncesinin Egemenliğinden Özgünlüğe. *Etkileşim, Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 1*(1), sf. 8-28.

Algül, H. (2003). *Popüler Basın: Star Gazetesi Örneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (126362).

Althusser, L. (2000). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (Y. Alp ve M. Özışık, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Altındağ, K. (2016). *Türkiye Medyasında Yahudi Temsili: Struma Gemisi Olayı Örneği.* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, (425022).

Altun, A. (1995a). *Türkiye'de Gazetecilik ve Gazeteciler*. Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları.

Altun, A. (1995b). Türkiye'de Lisansüstü Bitirme Çalışmalarında İletişim Konusu: 1987-1990 Yılları Arasında Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir İnceleme. *A.Ü.İletişim Fakültesi Yıllık 1994-1995*, sf. 13-25.

Aşkun, İ. C. (1979). Türk Kültür ve Sanat Yaşamının Yeni Bir Kurumu: Sinema ve Televizyon Yüksek Okulu. *Kurgu Dergisi, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Sinema ve Televizyon Yüksek Okulu, 1*(1), sf. 1-22.

Aşkun, İ. C. (1980). T.Ö.E.F.'den İletişim Bilimleri Fakültesine. *Kurgu Dergisi, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Sinema ve Televizyon Yüksek Okulu, 3*(1), sf. 1-28.

Atabek, N. (1994). Gazetecilikte Tarafsızlık. *Marmara İletişim Dergisi, 7*, sf. 23-36.

Atatunç, C. (2006). *Ahlak ve Etik Değerlerin Çağdaş Basına Yansımaları.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, (204465).

Ateş, E. K. (2016). Bir Bilim Dalı Olarak İletişim Bilimleri Alanının Türkiye'deki Konusal Kapsam Analizi *The Journal of Academic Social Science Studies, 51*(3), sf. 217-228.

Atılgan, G. (2001). Marks' ta İdeoloji: Kapitalizmin Devrimci Bir Eleştirisinin Olanağı. *Praksis Dergisi (4), 20*, sf. 11-34.

Atılgan, G. (2015). İdeoloji. İçinde G. Atılgan ve E. A. Aytekin (Eds.), *Siyaset Bilimi* (sf. 285-298). İstanbul: Yordam Kitap.

Aydın, A. Ş. (2016). *Sağlık Haberlerinde Kadın Bedeninin Sunumu.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı İletişim Bilimleri Bilim Dalı, İstanbul, (437177).

Aydoğan, A. (2006). Yeni İletişim Teknolojileri Tezlerinde Neo-Klasik İktisat Paradigmasının Hegemonyası. *Kültür ve İletişim Dergisi, 9*(1), sf. 89-112.

Aziz, A. (2006). Dünya'da ve Türkiye'de İletişim Araştırmaları. *Kültür ve İletişim Dergisi, 9*(1), sf. 9-32.

Barrett, M. (1996). *Marx'tan Foucault'a İdeoloji*. İstanbul: Sarmal Yayınları.

Baştürk, E. Ş. (1999). *Ulusal Söylemin İnşasında Yazılı Basın ve Kardak Krizi Örnek Olayı.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, (81549).

Bayraktutan, G. (2015). İletişim Araştırmalarında İnternet Çalışmaları. İçinde B. Yıldırım (Ed.), *İletişim Araştırmalarında Yöntemler* (sf. 431-462). Konya: Literatürk Academia.

Bek, M. G. (2006). Editör Yazısı. *Kültür ve İletişim Dergisi, 9*(1), sf. 5-8.

Berelson, B. (1959). The State of Communication Research. *Public Opinion Quarterly, 23*(1), sf. 1-2.

Bezirgan, Y. (2002). *Haber Medyasında Dilin Kullanımı (Gazete ve Televizyonların Dili Kullanımı Açısından Karşılaştırmalı İçerik Analizi).* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, İzmir, (125217).

Broadus, R. N. (1987a). Early Approaches to Bibliometrics. *Journal of the American Society for Information Science, 38*(2), sf. 127-129.

Broadus, R. N. (1987b). Toward a Definition of Bibliometrics. *Scientometrics, 12*(5-6), sf. 373-379.

Budak, M. (2004). *Türkiye`de Spor Olgusunun Kitle İletişim Araçlarında Sunumu: Futbol, Fanatizm ve Milliyetçilik.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Anabilim Dalı Anabilim Dalı, İzmir, (146209).

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Canözkan, D. (2004). *İkiz Kuleler Örneğinde Yazılı Basının Terör Olaylarına Bakışı.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, İzmir, (146248).

Ceylan, Ü. G. (2016). *07 Haziran 2015 Genel Seçimleri Sürecinde Cumhuriyet, Hürriyet, Yeni Şafak Gazetelerinde HDP Algısı.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Medya ve İletişim Sistemleri Anabilim Dalı, İstanbul, (432402).

Chomsky, N. (2003). Propaganda ve Kamusal Aklın Kontrolü (N. S. Çınga, E. Baltacı ve Ö. Yalçın, Çev.). İçinde R. W. McChesney (Ed.), *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı: Küresel İletişim Devriminin Politik Ekonomisi* (sf. 209-222). Ankara: Epos Yayınları.

Chomsky, N., Herman, E. S., Peterson, D. ve Podor, J. (2004). *Medyanın Kamuoyu İmalatı: Medyanın Tekelleşmesi Kitlelerin Yönlendirilişi ve Zorunlu İtaat* (A. Köymen ve diğ., Çev.). İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.

Cole, F. J. ve Eales, N. B. (1917). The History of Comparative Anatomy: A Statistical Analysis of Scientific Literature. *Science Progress, 11*, sf. 578-596.

Creswell, J. W. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Creswell, J. W. (2017). *Karma Yöntem Araştırmalarına Giriş* (M. Sözbilir, Çev.). Ankara: Pegem Akademi.

Creswell, J. W. ve Clark, V. L. P. (2015). *Karma Yöntem Araştırmaları: Tasarımı ve Yürütülmesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Curran, J. (1994). Kamusal Bir Alan Olarak Medyayı Yeniden Düşünmek. (S. İrvan Çev.). *İLEF Yıllık'93. Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları*, sf. 215-243.

Çalışkan, O. (2013). *Toplumsal Rıza Üretimi Bağlamında 2010 Anayasa Referandum ve Yazılı Basının Bu Süreçteki Rolü Bir İçerik Analizi Uygulaması.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, (336154).

Çam, Ş. (2006). *Medya Çalışmalarında İdeoloji Yaklaşımlarına İlişkin Epistemolojik ve Yöntemsel Sorunlar.* (Yayımlanmış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, (208288).

Çam, Ş. (2008). *Medya Çalışmalarında İdeoloji Yaklaşımlarına İlişkin Epistemolojik ve Yöntemsel Sorunlar*. Ankara: De Ki Basım Yayım.

Çelenk, S. (2008). *İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar*. Ankara: De Ki Basım Yayım.

Çelik, N. B. (2005). *İdeolojinin Soykütüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Çelik, R. (2009). *Atatürk Dönemi'nde Türk Kimliğinin İnşası ve 1930-1938 Basını.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul, (239783).

Çetin, M., Yaşin, C. ve Sönmez, B. (2016). Türkiye'de Halkla İlişkiler Alanındaki Doktora Tezleri Üzerinden Alanda Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 43*, sf. 242-264.

Çilingir, A. (2017). İletişim Alanında İçerik Analizi Yöntemi Kullanılarak Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Üzerine Bir İnceleme *Akademia, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 5*(1), sf. 148-160.

Day, L. (1999). The Journalist as Citizen Activist: The Ethical Limits of Free Speech. *Communication Law and Policy, 4*(1), sf. 1-34.

Demirdelen, D. Ç. (2000). *Türk Basınında Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri İçerik Analizi Çalışması.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basın ve Yayın Anabilim Dalı, Eskişehir, (97245).

Demirkürek, İ. (2003). *Türkiye Basınında Azınlıklar ve Marjinal Gruplar.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Anabilim Dalı, Kocaeli, (137438).

Diodato, V. P. (2012). *Dictionary of Bibliometrics*: Routledge.

Donohue, J. C. (1972). A Bibliometric Analysis of Certain Information Science Literature. *Journal of the American Society for Information Science, 23*(5), sf. 313-317.

Durna, T. ve Kubilay, Ç. (2010). Söylem Kuramları ve Eleştirel Söylem Çözümlemeleri. İçinde T. Durna (Ed.), *Medyadan Söylemler* (sf. 47-81). İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.

Dursun, Ç. (2001). *TV Haberlerinde İdeoloji*. Ankara: İmge Kitabevi.

Dursun, Ç. (2004a). Haberde Gerçekliğin İnşası Edilmesi Ne Demektir? İçinde Ç. Dursun (Ed.), *Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi* (sf. 37-66). Ankara: Elips Kitap.

Dursun, Ç. (2004b). Türkiye'de Haber ve Habercilik Çalışmalarının Genel Bir Değerlendirmesi: 1980-2003. İçinde Ç. Dursun (Ed.), *Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi* (sf. 89 - 147): Elips Kitap.

Dursun, Ç. (2013). *İletişim Kuram Kritik*: İmge Kitabevi Yayınları.

Eagleton, T. (2015). *İdeoloji* (M. Özcan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Engels, F. (1883). *Dialectics of Nature*. https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/EngelsDialectics_of_Nature_part.pdf.

Erdoğan, İ. (1999). Dördüncü Gücün İlettiği: Amerikan Örneği. İçinde K. Alemdar (Ed.), *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar* (sf. 33-42). İstanbul: Afa Yayınları.

Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2002). *Öteki Kuram*. Ankara: Erk Yayınları.

Erol, D. D. (2004). *Tekelleşen Türk Medyasında Yazılı Basın Ekleriyle Sunulan Yaşam Tarzları.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, (143958).

Fenton, F. (1910). The Influence of Newspaper Presentations on The Growth of Crime and Other Anti-Social Activity. *American Journal of Sociology, 16,* sf. 538-564.

Garfield, E. (2009). From The Science of Science to Scientometrics Visualizing The History of Science with HistCite Software. *Journal of Informetrics, 3*(3), sf. 173-179.

Garnham, N. (2008). Bir Kültürel Materyalizm Teorisine Doğru (S. Çelenk, Çev.). İçinde S. Çelenk (Ed.), *İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar* (sf. 67-84). Ankara: De Ki Basım Yayım.

Gazete, R. (1 Haziran 1975). Eskişehir İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi Sinema ve Televizyon Yüksek Okulu Yönetmeliği *Resmi Gazete*(15252 sayılı).

Gazete, R. (13 Aralık 1979). Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Televizyon ile öğretim ve Eğitim Fakültesi (TÖEF) Doktora Yönetmeliği *Resmi Gazete*(16838 sayılı).

Geray, H. (2006). *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*. Ankara: Siyasal Kitapevi.

Gitlin, T. (1978). Medya Sosyolojisi: Egemen Paradigma (H. Tuncel ve E. Çaylı, Çev.). İçinde S. Çelenk (Ed.), *İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar* (sf. 19-66). Ankara: De Ki Basım Yayım.

Gizligider, F. (2010). *Gazetecilik Meslek Etiğinin Kuramsal Açıdan İncelenmesi ve Örnek Olay Olarak Hrant Dink Cinayetinin Türk Basınına Yansıması.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Kayseri, (254197).

Golding, P. ve Murdock, G. (1997). İdeoloji ve Kitle İletişim Araçları: Belirlenim Sorunu (L. Yaylagül, Çev.). İçinde L. Yaylagül ve N. Korkmaz (Eds.), *Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji* (sf. 23-58). Ankara: Dipnot Yayınevi.

Golding, P. ve Murdock, G. (2014). Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik (D. B. Kejanlıoğlu, Çev.). İçinde S. İrvan (Ed.), *Medya, Kültür, Siyaset*. Ankara: Pharmakon Yayınevi.

Gramsci, A. (1986). *Hapishane Defterleri* (K. Somer, Çev.). İstanbul: Onur Yayınları.

Güdek, H. U. (2014). *Dil, Kültür ve Medya İlişkisi Bağlamında Egemen Medya Diline Eleştirel Bir Bakış: 2003 Irak'ın İşgali ya da Amerika'nın Irak Savaş Örneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, (366984).

Gürtaş, A. (1994). *Haber Metinlerinin Söylemsel Analizi Üzerine Bir Çalışma: Haberin Tarafsızlığı Açısından Türk Basınında Temizlik İşçileri Grevi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, (37095).

Hackett, R. A. (1997). Bir Paradigmanın Önemini Yitirişi: Haber Medyası Çalışmalarında Yanlılık ve Nesnellik. (A. İnal Çev.). *Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yıllık, 1998*, sf. 31-72.

Hall, S. (1979). Kültür, Medya ve İdeolojik Etki (M. Küçük, Çev.). İçinde M. Küçük (Ed.), *Medya İktidar İdeoloji (1994)* (sf. 169-209). Ankara: Ark Yayınevi.

Hall, S. (1984). İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü (M. Küçük, Çev.). İçinde M. Küçük (Ed.), *Medya İktidar İdeoloji* (sf. 77-127). Ankara: Ark Yayınevi.

Hall, S. (1989). İdeoloji ve İletişim Kuramı (S. İrvan, Çev.). İçinde S. İrvan (Ed.), *Medya, Kültür, Siyaset (2014)* (sf. 79-99). Ankara: Pharmakon Yayınevi.

Hall, S. (1991). Anlamlandırma, Temsil, İdeoloji: Althusser ve Post-Yapısalcı Tartışmalar (E. Mutlu, Çev.). İçinde E. Mutlu (Ed.), *Kitle İletişim Kuramları* (sf. 359-394). Ankara: Ütopya Yayınevi.

Hall, S. (1997). The Work of Representation. İçinde S. Hall (Ed.), *Cultural Representations and Signifying Practices* (sf. 15-64). London: Sage Publications.

Hall, S. (2003). Kodlama ve Kodaçım (B. Çoban, Çev.). İçinde B. Çoban ve Z. Özarslan (Eds.), *Söylem ve İdeoloji* (sf. 309-326). İstanbul: Su Yayınları.

Hall, S. (2005a). Cultural Studies and Its Theoretical Legacies. İçinde D. Morley ve K. H. Chen (Eds.), *Stuart Hall: Critical dialogues in cultural studies* (sf. 262-275). London and New York: Routledge.

Hall, S. (2005b). Introduction to Media Studies at The Centre. İçinde S. Hall, D. Hobson, A. Lowe ve P. Willis (Eds.), *Culture, media, language* (sf. 117-121). Birmingham: Routledge.

Hardt, H. (1989). Eleştirel'in Geri Dönüşü ve Radikal Muhalefetin Meydan Okuyuşu: Eleştirel Teori, Kültürel Çalışmalar ve Amerikan Kitle İletişim Araştırmaları (M. Küçük, Çev.). İçinde *Medya İktidar İdeoloji (1994)* (sf. 1-56). Ankara: Ark Yayınevi.

Herman, E. S. (2004). *Medyada İkiyüzlülük: Propaganda Çağında Haberleri Deşifre Etmek* (N. Nirven, Çev.). İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.

Herman, E. S. ve Chomsky, N. (2012). *Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politiği*: Bgst Yayınları.

Hertzel, D. H. (1987). Bibliometrics, History of the Development of İdeas İn. İçinde A. Kent (Ed.), *Encyclopedia of Library and Infrormation Science* (Vol. 42, sf. 144-219). New York: Marcel Dekker, INC.

Heywood, A. (2014). *Siyasi İdeolojiler*. Ankara: Adres Yayınları.

Hoffman, D. (1817). *A Course of Legal Study: Respectfully Adressed to The Students of Law in The United States*. Baltimore: WS Hein.

Ildız, M. A. (2015). *Heber Metinlerindeki Gerçekliğin Sunumunda Propagandanın İşleyişi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, (408610).

İnal, A. (1993). Haber Üretim Sürecine İki Farklı Yaklaşım. *Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yıllık*, sf. 155-178.

İnal, A. (1995). Yazılı Basın Haberlerinde Yapısal Yanlılık Sorunu. *Toplum ve Bilim, 67*, sf. 111-135.

İnceoğlu, Ç. (2014). Türkiye'de Sinemayı Konu Alan Doktora Tezleri Üzerine Bibliyometrik Bir Çözümleme. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, 23*.

Inglis, F. (1990). Frankfurt Okulu (E. Mutlu, Çev.). İçinde E. Mutlu (Ed.), *Kitle İletişim Kuramları* (sf. 221-249). Ankara: Ütopya Yayınevi.

İnuğur, M. N. (1988). *Türk Basınında İz Bırakanlar*. İstanbul: Der Yayınevi.

İrvan, S. (1995). Demokratik Sistemde Medyanın Rolü. *Birikim, 68-69*, sf. 76-83.

İrvan, S. (2014). Medya ve İdeoloji Bölümü Ön Söz (S. İrvan, Çev.). İçinde S. İrvan (Ed.), *Medya, Kültür, Siyaset* (sf. 77). Ankara: Pharmakon Yayınevi.

Kabakçı, G. Z. (2010). *Cumhuriyet Mitinglerinin Türk Basınında Sunumunun İdeolojik Analizi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler İletişim Bilimleri Enstitüsü Anabilim Dalı, Ankara, (265335).

Kalaylar, B. K. (2002). *Gazetelerde Haber Dilinin Özellikleri ve Kültürel Farklılıklar Doğrultusunda Anlamlandırılması.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, İzmir, (122794).

Karagöz, G. (1999). *Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye'de İletişim Özgürlüğü: Türk Yazılı Basını Üzerine Bir İnceleme.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara, (81574).

Kaya, A. R. (2009). *İktidar Yumağı: Medya, Sermaye, Devlet*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kayser, J. (1953). *One Week's News Comperative Study of 17 Major Dailies*. Paris: UNESCO.

Keane, J. (1999). *Medya ve Demokrasi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Koehler, W. (2001). Information Science as "Little Science": The Implications of a Bbliometrics Analysis of The Journal of The American Society for Information Science. *Scientometrics, 51*(1), sf. 117-132.

Kopan, K. (2010). *Basının Gündem Belirleme İşlevi Üzerine Ampirik Bir Çalışma; Yazılı Basının 2009 Yerel Seçimlerine Bakışının Değerlendirilmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, (277054).

Kovucu, M. (2016). *Suriyeli Sığınmacıların Gaziantep Yerel Basınında Temsili.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Gaziantep, (425654).

Kozok, F. (2007). *1938-1946 Yılları Arasında Cumhuriyet Gazetesi'nin Genel Yayın Politikası.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (207255).

Krippendorff, K. (1967). *An Examination of Content Analysis: A Proposal for a General Framework and an İnformation Calculus for Message Anakytic Stiuations.* (Doctoral Dissertation), University of Illinois, Urbana,

Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Sage Publications: California.

Kuhn, T. S. (2017). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* (N. Kuyaş, Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Lancaster, F. W. (1991). *Bibliometric Methods in Assessing Productivity and İmpact of Research*: Sarada Ranganathan Endowment for Library Science.

Lang, K. (1989). İletişim Araştırmaları: Kökenleri ve Gelişmesi (E. Mutlu, Çev.). İçinde E. Mutlu (Ed.), *Kitle İletişim Kuramları* (sf. 27-41). Ankara: Ütopya Yayınevi.

Lawani, S. M. (1981). Bibliometrics: Its Theoretical Foundations Methods and Applications. *Libri, 31*(1), sf. 294-315.

Lerner, D. (1958). *The Passing of Traditional Society Modernizing The Middle East*. New York: The Free Press.

Livberber, T. (2014). *Medyada Nefret Söylemi ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında LGBTT Bireylere Yönelik Nefret Söylem(ler)inin Çözümlenmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Kayseri, (358445).

Marx, K. (2011). *Kapital I* (M. Selik ve N. Satligan, Çev.). Istanbul: Yordam Kitap.

Marx, K. ve Engels, F. (2013). *Alman İdeolojisi* (T. Ok ve O. Geridönmez, Çev.). Ankara: Evrensel Basım Yayın.

Mathews, B. (1910). A Study of a New York Daily. *Independent, 68*, sf. 82-86.

Mattelart, A. (2003). *İletişim Kuramları Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

McLellan, D. (2009). *İdeoloji*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

McQuail, D. (1983). Kitle İletişim Araçlarının Etkileri. İçinde K. Alemdar ve R. Kaya (Eds.), *Kitle İletişiminde Temel Yaklaşımlar* (sf. 45-84). Ankara: Savaş Yayınları.

Morva, O. (2013). *Chicago Okulu: Pragmatik Sosyal Teoride İletişimin Keşfi* İstanbul: Doruk Yayınları.

Mumford, L. (2010). Matbaanın İcadı (B. Ersöz, Çev.). İçinde D. Crowley ve P. Heyer (Eds.), *İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür - Toplum* (sf. 142-147). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Mutlu, E. (1992). Kitle İletişim Kuramları ve Türkiye'de Basın Yayın Eğitimi. *İLEF Yıllık 1991-1992, 119-142*.

Mutlu, E. (2005a). *Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Mutlu, E. (2005b). Saddam, İkiz Kuleler ve Global Medya Ahlakı. İçinde *Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya* (sf. 218-258). Ankara: Ütopya Yayınevi.

Neuman, W. L. (2016). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri (Nitel ve Nicel Yaklaşımlar)*. Ankara: Yayınodası Yayıncılık.

Nicholas, D. ve Ritchie, M. (1978). *Literature and Bibliometrics*. London: Clive Bingley.

Okay, A. ve Okay, A. (2008). Türkiye'de Lisans Ve Lisansüstü Halkla İlişkiler Eğitimi: Tezlerin Halkla İlişkiler Alanına Katkısının Kantitatif Bir Çalışması (1984-2007). *Selçuk İletişim, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 5*(2), sf. 5-14.

Okubo, Y. (1997). *Bibliometric İndicators and Analysis of Research Systems: Methods and Examples*. Paris: OECD Science Technology and Industry Working Papers 1997/01, OECD Publishing.

Osareh, F. (1996). Bibliometrics, Citation Analysisc and Co-Citation Analysis: A Review Of Literature I. *Libri, 46*, sf. 149-158.

Öktem, M. (2001). *Türk Fikir Gazeteciliğinde Değişim: Cumhuriyet ve Radikal Gazetelerinin Karşılaştırılması.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Kocaeli, (107475).

Önder, Ö. (2008). *12 Mart'ın Basına Etkisi "Milliyet - Cumhuriyet Örneği"* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, (218528).

Örnek, C. (2015). *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı Antikomünizm ve Amerikan Etkisi*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.

Özbek, M. (1993). İletişim Eğitimi Üzerine. *İLEF Yıllık 1992-1993*, sf. 307-327.

Özdemir, S. (2006). *Politik Pazarlamada İmaj Türk Siyasal Yaşamında Kalitatif Bir Araştırma "Melih Gökçek Örneği"*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (186117).

Özer, N. P. (2011). *Gazete Haberlerinde Manipülasyon: 28 Şubat Örneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, (294510).

Özer, Ö. (2010). *Liberal Basın*. İstanbul: Literatürk Academia.

Özer, Ö. (2011). *Haber Söylem İdeoloji*. İstanbul: Literatürk Academia.

Özer, Ö. (2015). Teun Adrian van Dijk Örneğinde Eleştirel Söylem Çözümlemesi. İçinde B. Yıldırım (Ed.), *İletişim Araştırmalarında Yöntemler*. Konya: Literatürk Academia.

Özinönü, A. K. (1970). *Growth in Turkish Positive Basic Sciences, 1933-1966*. Ankara: Middle East Technical University.

Öztamur, D. (2012). *2011 Genel Seçimleri Seçimleri Sürecinde Yazılı Basının Siyasal İletişim Yönünden İncelenmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul, (317314).

Palacı, H. (1998). *Yazılı Basında Memur Eylemleri Egemen Söylemin Yeniden İnşaası Üzerine Bir Örnek Olay Çalışması.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, (72298).

Palen, J. A. (1999). Objectivity as İndependence: Creating The Society of Environmental Journalists, 1989-1997. *Science Communication, 21*(2), sf. 156-171.

Patton, M. Q. (1987). *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*. Newbury Park: CA: Sage.

Pritchard, A. (1969). Statistical Bibliography or Bibliometrics? *Journal of Documentation, 25*, sf. 348-349.

Ross, E. A. (1910). The Suppression of Important News. *Atlantic Monthly, 105*, sf. 303-311.

Sarıer, O. (2014). *Halkla İlişkiler Alanında Tamamlanmış Lisansüstü Tez Çalışmalarının İncelenmesi (2003-2012).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Ankara, (358638).

Schiller, H. (1993). *Zihin Yönlendirenler* (C. Cerit, Çev.). İstanbul: Pınar Yayınları.

Schlesinger, P. (1994). *Medya, Devlet ve Ulus: Siyasal Şiddet ve Kolektif Kimlikler* (M. Küçük, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Schudson, M. (2010). Yeni Gazetecilik (B. Ersöz, Çev.). İçinde D. Crowley ve P. Heyer (Eds.), *İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür - Toplum* (sf. 208-216). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Sengupta, I. N. (1992). Bibliometrics, İnformetrics, Scientometrics and Librametrics: An Overview. *Libri, 42*, sf. 75-98.

Shapiro, F. R. (1992). Origins of Bibliometrics, Citation Indexing, and Citation Analysis: the Neglected Legal Literature. *Journal of the American Society for Information Science, 43*(5), sf. 337-339.

Sholle, D. J. (1988). Eleştirel Çalışmalar: İdeoloji Teorisinden İktidar/Bilgiye (M. Küçük, Çev.). İçinde M. Küçük (Ed.), *Medya İktidar İdeoloji (1994)* (sf. 211-250). Ankara: Ark Yayınevi.

Smith, P. (2007). *Kültürel Kuram* (S. Güzelsarı ve İ. Gündoğdu, Çev.). İstanbul: Babil Yaynları.

Speed, G. J. (1893). Do Newspaper Now Give The News? *The Forum, 15*, sf. 705-711.

Stevenson, N. (2015). *Medya Kültürleri: Sosyal Teori ve Kitle İletişimi* (G. Orhon ve B. E. Aksoy, Çev.). Ankara: Ütopya Yayınevi.

Şıvgın, Z. M. (2007). *Yazılı Basında Türkiye-Avrupa Birliği (3 Ekim 2005) Müzakere Sürecine İlişkin Haberlerin Analizi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Gazetecilik Bilim Dalı, İstanbul, (209252).

Teddlie, C. ve Tashakkori, A. (2015). *Karma Yöntem Araştırmalarının Temelleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Terkan, B. (1999). *Kadın Toplumsallaşmasında Yazılı Basının Rolü ve Yazılı Basında Kadın İmajı.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, (74487).

Thompson, J. B. (2010). Haber Ticareti (B. Ersöz, Çev.). İçinde D. Crowley ve P. Heyer (Eds.), *İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür - Toplum* (sf. 174-179). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Tokgöz, O. (2000). Türkiye'de İletişim Araştırması: Nereden Nereye. *Kültür ve İletişim Dergisi, 3*(2), sf. 11-30.

Tokgöz, O. (2003). Türkiye'de İletişim Eğitimi: Elli Yıllık Bir Geçmişin Değerlendirilmesi. *Kültür ve İletişim Dergisi, 6*(1), sf. 9-32.

Tokgöz, O. (2006a). Türkiye'de İletişim Fakültelerindeki Eğitim Kadrosunun Konumu Eleştirel Bir Değerlendirme. *Kültür ve İletişim Dergisi, 9*(1), sf. 33-70.

Tokgöz, O. (2006b). Türkiye'de İletişim Araştırmalarında İletişim Eğitiminin Rolü ve Önemi. *Küresel İletişim Dergisi, Bahar*(1), sf. 1-12.

Tokgöz, O. (2015a). Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de İletişim Araştırmaları: Eleştirel Bir Değerlendirme. İçinde B. Yıldırım (Ed.), *İletişim Araştırmalarında Yöntemler* (sf. 15-46). Konya: Literatürk Academia.

Tokgöz, O. (2015b). *İletişim Kuramlarına Anlam Vermek Başlangıcından Günümüze Anglo-Amerikan İletişim Kuramı*. Ankara: İmge Kitabevi.

Tuchman, G. (1978). *Making News: A Study in The Construction of Reality*. London: Collier MacMillan Publ.

Turan, Ö. (2009). *22 Temmuz 2007 Genel Seçimlerinin Gazetelere Yansıması.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erciyes, (240768).

Turner, G. (2016). *İngiliz Kültürel Çalışmaları* (D. Özçetin ve B. Özçetin, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (Erişim Tarihi 16.06.2018). Genel Türkçe Sözlük.

Türktarhan, G. (2013). *Türkiye'de Turizm Pazarlaması Alanyazınının Gelişim Süreci (1990-2012).* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Eskişehir, (344806).

Uçar, A. K. (2013). *Gazetecilikte Bir Değer ve Pratik Olarak Objektiflik: Siyasi Partilere İlişkin Haberlerin İçerik Çözümlemesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Kayseri, (348909).

Uçar, Y. (2011). *Basın Ahlâkı Açısından Haberde Nesnellik Olgusu.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Konya, (294691).

Udeoğlu, B. (2015). *Basının Kamuoyu Oluşturma Görevi: 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçim Kampanyası Dönemi, Yeni Şafak ve Sözcü Gazetesi Örneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, (423706).

Uğurlu, F. (1988). *Televizyon ve Gazete Haberciliğinin Karşılaştırılması.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, (6356).

Ulu, S. ve Akdağ, M. (2015). Yayınlanan Hakem Denetimli Makalelerin Bibliyometrik Profili: Selçuk İletişim Dergisi Örneği. *Selçuk İletişim, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 9*(1), sf. 5-21.

Uşkul, E. (2016). *Türkiye'de Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Alanında Yapılmış Bilimsel Yayınların Sosyal Ağ Analizi ile Değerlendirilmesi: Bir Bibliyometrik Çalışma.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Antalya, (436747).

Uzun, M. (2008). *Medya Sahiplerinin İçeriğe Yansımaları: Cem Uzan ve Genç Parti Örneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (250182).

Uzun, R. (2011). Türkiye'de Gazetecilik Eğitimi Değişimler ve Eğilimler. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 15*, sf. 119-132.

Ünal, Y. (2008). *Dergi Kullanım Verilerinin Bibliyometrik Analizi ve Koleksiyon Yönetiminde Kullanımı.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara, (231465).

Ünsal, A. (2015). *2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçiminin Medyada Temsili.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Antalya, (431208).

Ünvanlı, R. (2015). *Hekime Yönelik Şiddetin Türk Basınına Yansıması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Gazetecilik Bilim Dalı, (405693).

van Dijk, T. A. (1994). Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları (M. Küçük, Çev.). İçinde M. Küçük (Ed.), *Medya İktidar İdeoloji (1994)* (sf. 271-328). Ankara: Ark Yayınevi.

van Dijk, T. A. (2015). Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım (N. Ateş, Çev.). İçinde B. Çoban ve Z. Özarslan (Eds.), *Söylem ve İdeoloji* (sf. 15-100). İstanbul Su Yayınevi.

Voloşinov, V. N. (2001). *Marksizm ve Dil Felsefesi* (M. Küçük, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ward, S. J. A. (2004). *The Invention of Journalism Ethics: The Path to Objectivity and Beyond*. Montreal-Kingston: McGill-Queen's University Press-MQUP.

Wilcox, D. F. (1900). The American Newspaper; A Study in Social Psychology. *Annals of The American Academy of Political and Social Science, 16,* sf. 56-92.

Williams, R. (1977). *Marxism and Literature*. Oxford: Oxford University Press.

Witel, A. (2014). Sayısal Marx: Dağıtık Medyanın Ekonomi Politiğine Doğru (Ö. Dinçer, Çev.). İçinde V. Mosco, C. Fuchs ve T. D. F. Başaran (Eds.), *Marx Geri Döndü: Medya, Meta ve Sermaye Birikim* (sf. 389-433). Ankara: Notabene Yayınları.

Yaşar, D. (2006). *Türk Basınında Alternatif Tıbbın Sunumu.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (190894).

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Arastirma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, B. (2015a). İçerik Çözümlemesi Yönteminin Tarihsel Gelişimi Uygulama Alanları ve Aşamaları. İçinde B. Yıldırım (Ed.), *İletişim Araştırmalarında Yöntemler* (sf. 105-196). Konya: Literatürk Academia.

Yıldırım, B. (Ed.) (2015b). *İletişim Araştırmalarında Yöntemler*. Konya: Literatürk Academia.

Yıldız, Ö. F. (2011). *Anaakım Medyada Öteki Mekânların Temsili: Haber Metinlerinde Gecekondu ve Varoş İmgelerinin İnşa Edilmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, (280280).

Yılmaz, M. (1999). *Kütüphane ve Bilgibilimi Açısından Bibliyometrinin Önemi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstittüsü Dökümasyon ve Enformasyon Bilim Dalı, İstanbul, (92397).

Yılmaz, R. (2008). *Toplumsal Gerçekliğin Kurulumunda Gazetelerin Edimsözel Etkileri.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Kocaeli, (229523).

Yüksel, E. (1996). *Türk Basınının Gelişiminde Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını: Kavram ve Kapsam Açısından Uygulamalı Bir Çalışma.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, (51459).

Yüksel, H. (2016). Türkiye'deki Hakim İletişim Kavramsallaştırmasının Gelişimi ve Sınırlılıkları. *Kültür ve İletişim Dergisi, 38*, sf. 10-41.

EKLER

Ek 1: Gazete Haberlerini Konu Alan Tezlerin Listesi

Sıra No	Teslim Tarihi	Tez Başlığı
1	1985	Günlük Gazetelerin Magazin Eklerinin Biçim ve İçerik İncelemesi
2	1988	Televizyon ve Gazete Haberciliğinin Karşılaştırılması
3	1988	Türkiye'de Kamuoyunun Oluşumunda Yazılı Basın ve Tarafsızlık İlkesi
4	1990	Söylem Çözümlemesi: Gazetelerin "Haber" Oluşturma ve "Gündem" Belirleme İşlevlerine Eleştirel Bir Yaklaşım
5	1991	Basın ve Çevre, Gazetelerde 1982 - 1989 Döneminde Yayınlanan Çevre Haberlerinin Niceliksel İncelenmesi
6	1993	Yazılı Basında Bireysel Şiddet
7	1994	*Sabah* Gazetesi ve 20 Ekim 1991 Erken Genel Seçimi
8	1994	Haber Metinlerinin Söylemsel Analizi Üzerine Bir Çalışma: Haberin Tarafsızlığı Açısından Türk Basınında Temizlik İşçileri Grevi
9	1994	Körfez Savaşında Türk Basını ve Haber Kaynakları
10	1994	24 Ocak Kararları ve Basın (1980 - 1985) *Milliyet, Hürriyet, Cumhuriyet* Gazeteleri Üzerinde Bir İnceleme
11	1995	Türkiye'deki Spor Gazetelerinin Toplumsal İşlevleri
12	1995	1984 - 1993 Yıllarında Yayınlanan *Hürriyet, Milliyet* ve *Cumhuriyet* Gazetelerinin Haber Fotoğraflarının Değerlendirilmesi
13	1995	Yazılı Basında Çevre İmajı: *Milliyet, Cumhuriyet, Zaman* Örneği
14	1996	Türk Basınının Gelişiminde Basında Ekonomi ve Ekonomi Basını: Kavram ve Kapsam Açısından Uygulamalı Bir Çalışma
15	1996	Dünyada ve Türkiye'de Basının Gelişimi ile Türk Basınında Sporun Haber Ögeleri Açısından İncelenmesi: Kavram ve Kapsam Açısından Uygulamalı Bir Çalışma

16	1997	Türkiye'de Yerel Basının Kentleşme Süreci İçindeki Yeri ve Önemi
17	1997	Siyasal Yolsuzluklar ve Basın: Türk Basınında Yolsuzluk Haberlerinin Temsili Üzerine Söylem Çözümlemesi
18	1997	Krizin Engellenmesi ve Haber Söylemi: Türkiye'deki İranlı Muhaliflere Yönelik Siyasal Şiddet Haberleri (1985 - 1996)
19	1997	Terör Kavramı ve Etik Açısından Basına Yansıması (*Milliyet, Cumhuriyet, Zaman* Gazeteleri)
20	1998	Ulusal Gazetelerde Yer Alan Haber Fotoğraflarında Kadın Profili
21	1998	Medyada Özelleştirme Haberleri (*Hürriyet, Sabah, Cumhuriyet, Aydınlık* Gazetelerinde 1 Haziran 31 Ağustos 1993 Tarihleri Arasındaki Özelleştirme Haberleri)
22	1998	Yazılı Basında Memur Eylemleri Egemen Söylemin Yeniden İnşaası Üzerine Bir Örnek Olay Çalışması
23	1998	80'lerden Günümüze Türk Yazılı Basınındaki Magazinel Değişimler ve Popüler Kültüre Etkisi
24	1998	Basının Kamuoyu Oluşturma Fonksiyonu
25	1998	Basının Kamuoyunu Oluşturma Fonksiyonu "Susurluk"
26	1998	Türkiye'de Basın Siyaset İlişkisi
27	1999	1990 - 1992 ve 1996 Yıllarında Türk Basınında Alman İmajı: Karşılaştırmalı Bir İçerik Analizi
28	1999	Uğur Mumcu'nun Ölüm ve Ölüm Yıldönümlerinde Türk Basınının Gündeminde Kalmasının Haber Değer Kuramları Açısından İçerik Analizi Yöntemi ile Bir İnceleme
29	1999	Ulusal Söylemin İnşasında Yazılı Basın ve Kardak Krizi Örnek Olayı
30	1999	Kolektif Kimliklerin İnşasında Siyasal Ritüeller ve Medya: Kıbrıs Örneği
31	1999	Kamusal Sorumluluk Anlayışı Kapsamında Yazılı Basına Yansıyan Basın Bültenleri

32	1999	Kadın Gazetelerinin, Kadın Eklerinin ve Gazetelerin Kadın Sayfalarının Tarihsel Gelişimi ve İçerik Analizi (1869 - 1999)
33	1999	Basının Seçmen Davranışını Etkileme Süreci (1999 Seçimleri ve Basın Haberlerinde Söylem)
34	1999	Kadının Toplumsallaşmasında Yazılı Basının Rolü ve Yazılı Basında Kadın İmajı
35	2000	Geleneksel Gazete ve Sanal Gazete Ortamlarında Haber Sunumunun Farklılığı Konusunda Bir Araştırma: *Milliyet, Sabah, Zaman, Cumhuriyet* Gazeteleri
36	2000	Türk Basınında Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri İçerik Analizi Çalışması
37	2000	*Hürriyet, Milliyet* ve *Sabah* Gazetelerinin 18 Nisan 1999 Seçimlerinde ANAP Seçim Haberlerini Oluşturma Biçimi
38	2000	Ulusal Gazetelerin Yayın Politikalarının Türkiye Gündemine Etkileri
39	2000	1990 - 1998 Yılları Arasında Yazılı Basının Kadın Olgusuna Yaklaşımı
40	2000	Basında Haber Sunumu ve Gazi Olaylarının Türk Basınında Yansıması
41	2001	Tipografinin Gazetelerde Kullanımı, Etkileri ve Türkiye'deki Ulusal Gazetelerin Birinci Sayfaları Üzerine Bir Uygulama
42	2001	Gazetelerin Magazin Sayfalarının Biçim ve İçerik Analizi
43	2001	Medya ve Sağlık Sektöründe Özelleştirme: Medya Sahipliği ve Sağlık Haberleri İlişkisinin Çözümlenmesi
44	2001	Türkiye'de Medyada Kadın Öğretmenin Temsili
45	2001	Türk Fikir Gazeteciliğinde Değişim: *Cumhuriyet* ve *Radikal* Gazetelerinin Karşılaştırılması
46	2001	Gazeteye Verilen Reklamların Haber İçeriğine Etkisi
47	2001	Türkiye'deki Ulusal Gazetelerin Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü "1999 Genel Af Yasası Örneği"

48	2001	1923 - 1938 Yılları Arasında Atatürk Devrimlerinin Halka Benimsetilmesinde Yazılı ve İşitsel Basının İşlevi
49	2001	Gündem Belirleme ve Örnek Olay Adalet Bakanlığı'nın Halkla İlişkiler Çalışmaları
50	2002	*Hürriyet, Cumhuriyet* ve *Zaman* Gazeteleri Örnekleminde Türkiye'de Gündem Belirleme Gücüne Sahip Gazetelerin İdeolojik Konumlanışına Dair Bir Değerlendirme
51	2002	Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları: 17/8/1999 Depreminde AKUT ve Basındaki Haberlerin İçerik Çözümlemesi
52	2002	Toplumsal İktidar ve Haber Medyası: Gazi Mahallesi Olaylarının Basında Sunumu
53	2002	Avrupa Birliği Sürecinde Farklı İdeolojik Kamplardaki Gazete ve Köşe Yazarlarının Yaklaşımları Üzerine Bir İnceleme
54	2002	Yazılı Basında Habercilik Etiği ve Örnek Bir Olay "Üzeyir Garih Cinayeti"
55	2002	Gazetelerde Haber Dilinin Özellikleri ve Kültürel Farklılıklar Doğrultusunda Anlamlandırılması
56	2002	Haber Medyasında Dilin Kullanımı (Gazete ve Televizyonların Dili Kullanımı Açısından Karşılaştırmalı İçerik Analizi)
57	2002	Yazılı Basında Yayınlanan Deprem Haberlerinin Kamuoyuna Yansıması
58	2002	17 Ağustos 1999 Marmara Depreminden Sonra Türk Gazetelerinde Kamuoyu Oluşturmak Açısından Fotoğraf Kullanımı
59	2002	Avrupa Basınında Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri
60	2002	1988 - 1996 Yılları Arasında Azerbaycan Basınında Türkiye İmajı
61	2002	Türkiye Basınında Özelleştirme Haberleri
62	2002	Terör Kavramı ve Etik Açısından Basına Yansıması (*Milliyet, Cumhuriyet, Zaman* Gazeteleri)
63	2002	Ulusçuluğun Günlük Yeniden Üretiminde Yazılı Basının Rolü

64	2002	Kore Savaşı'nın Türk Basını'nda Gündemde Kalmasının Haber Değer Kuramları Açısından İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi
65	2002	Yazılı Basında Haber Sunumunda Mizanpajın Etkisi
66	2003	*Hürriyet, Sabah, Cumhuriyet* ve *Yeni Şafak* Gazeteleri Örnekleminde, Türkiye'de Yazılı Basında Tecavüz Cinayetleri Sunumuna Dair Bir Değerlendirme
67	2003	Terör Olaylarının Medyada Yansımaları (Hizbullah Operasyonları Örneklemesi)
68	2003	1990'lı Yıllardan Günümüze Genel Seçimler Öncesi Yazılı Basın - Siyasal Parti İlişkisi (ANAP - RP Örneği)
69	2003	Kamu Politikaları, Terör ve Basın
70	2003	*Milliyet* ve *Zaman* Gazetelerinin Emniyet Teşkilatına Bakışlarının Değerlendirilmesi (01 Ağustos - 30 Eylül 2001 Tarihleri Arasında Polis Hakkında Yayınlanan Haberler Çerçevesinde)
71	2003	Popüler Basın: *Star* Gazetesi Örneği
72	2003	Haber Yapmada İdeoloji Etkeni: 11 Eylül Terör Olayı Örneği Üzerine Bir İnceleme
73	2003	Sivil İtaatsizlik Eylemleri ile İlgili Egemen Basındaki Haber Sunumları Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme Örnek Olay: "Cumartesi Anneleri"
74	2003	Politik Kültür Yazılı Basın İlişkisi: Türk Yazılı Basınında Çizilen Politik Elit Portresinin Kemal Derviş Örneğinde İncelenmesi
75	2003	28 Şubat Kararlarının Basındaki Yansımaları: *Hürriyet* ve *Zaman* Gazetelerinin Karşılaştırılması
76	2003	18 Nisan 1999 Genel Seçimleri ve 3 Kasım 2002 Genel Seçimlerinde Siyasal Yaklaşımları Farklı Gazetelerin Karşılaştırılması: 18 Nisan 1999 Genel Seçimleri ve 3 Kasım 2002 Genel Seçimleri Örnekleri
77	2003	Türkiye'de Popüler Gazetecilik: *Star* Gazetesi Örneği
78	2003	Türkiye Basınında Azınlıklar ve Marjinal Gruplar
79	2003	Medyada Siyasi Aktör Kullanımı: Kemal Derviş

80	2004	Türk Basınının Irak Savaşı Dönemindeki Tutumu: *Cumhuriyet, Hürriyet* ve *Zaman* Gazeteleri Örneklemi
81	2004	Tekelleşen Türk Medyasında Yazılı Basın Ekleriyle Sunulan Yaşam Tarzları
82	2004	Varlık Vergisi Yıllarında Türkiye Basınında Irkçı ve Milliyetçi Söylemler
83	2004	*Ulus* ve *Cumhuriyet* Gazetelerinde Varlık Vergisi Kanunu (Ekim1942 - Nisan 1944)
84	2004	Etnik Azınlıklar, Kültürel Entegrasyon ve Medyada Temsil: Nusayri Topluluğu Örneği
85	2004	Şiddetin Yazılı Basında Sunumu: 1 Mayıs 1996 Kadıköy Olaylarının İncelenmesi
86	2004	Medyada Ulusal Bakış Açıları: *Le Monde, New York Times* ve *The Guardian* Gazetelerinde 2003 Irak Savaşı
87	2004	İkiz Kuleler Örneğinde Yazılı Basının Terör Olaylarına Bakışı
88	2004	Medeniyetler Çatışması Kuramı Işığında 11 Eylül Olayı ve Türk Yazılı Basınındaki Yansımaları
89	2004	Türkiye'de Spor Olgusunun Kitle İletişim Araçlarında Sunumu: Futbol, Fanatizm ve Milliyetçilik
90	2004	Haber Konusu Olarak Polisin Toplumsal Olaylara Müdahale Yöntemi
91	2004	Askeri Darbeler Öncesi ve Sonrası Medya Özgürlüğü
92	2004	Yerel Basında Haber Fotoğraflarının Önemi Üzerine Van Örneğinde Bir İnceleme
93	2005	Bireysel Emeklilik Sistemi, Basında Sunumu ve Katılım Düzeyi İlişkisi
94	2005	*Karagöz* (1930 - 1938) Siyasi, Mizahi Bir Halk Gazetesi
95	2005	Türkiye'de Sivil İtaatsizlik Eylemlerinin Haberleştirilmesi: Bergama Örnek Olayı

96	2005	Ulusal ve Yerel Gazetelerin Haber Gündemlerinin Karşılaştırılması: *Hürriyet* ve *Yeni Asır* Gazeteleri Örneğinde Seferihisar Depremi Haberlerinin Analizi
97	2005	Türk Gazetelerinde Kullanılan Fotoğraflar ile Şiddet Sunumu
98	2005	Türk Basınında Türkiye - İsrail İlişkileri
99	2005	Susurluk Skandalının Basında Sunumu
100	2005	Türk ve İngiliz Basınında Holiganizm Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çözümleme: Galatasaray - Leeds, United Futbol Karşılaşması Örnek Olayı
101	2005	Seçim Dönemlerinde Siyasal Parti Kampanyalarının Gazetelere Yansıması
102	2005	Yazılı Basında Haber Analizi (Örnek Olay: 12 Aralık 2000 Tarihli Çevik Kuvvet Eylemi)
103	2005	3 Ekim 2005 Müzakerelere Başlama Kararı Ekseninde Avrupa Birliği - Türkiye İlişkilerinin Türk Basınında Yansımaları
104	2005	Ekonomik Krizler ve Basındaki Yaklaşımlar (Etkileme ve Etkilenme Gücü)
105	2006	Medya ve Terör: Kasım 2003 Bombalama Olaylarının Yazılı Basında Sunumu
106	2006	AB Ülkelerinde Türkiye'ye İlişkin Bilgi Kaynağı Olarak Haberin İngiltere'de *Financial Times* Örneğinde İncelenmesi
107	2006	İmajın Oluşumu ve Değişiminde Basının Etkileri: Bülent Ecevit Örneği
108	2006	Türk Basınında Azerbaycan İmajı: Haydar Aliyev'in Ölümü Üzerine Karşılaştırmalı İçerik Analizi (*Hürriyet* ve *Ortadoğu* Gazeteleri)
109	2006	Politik Pazarlamada İmaj, Türk Siyasal Yaşamında Kalitatif Bir Araştırma, "Melih Gökçek Örneği"
110	2006	Anadolu Ajansı ve Türk Medyasına Katkısı (Yazılı Basın 2005 Yılı Değerlendirmesi)

111	2006	Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Gazetelerin Kamuoyu Oluşturma İşlevinin Haber Söylemlerine Yansıması
112	2006	Türk Basınında Alternatif Tıbbın Sunumu
113	2006	Medya ve Sağlık: Türk Basınında Sağlık İçerikli Haberlerin Bilgilendirme Potansiyeli
114	2006	Savaş Karşıtlarının Haber Fotoğraflarında Sunumu (Irak Savaşı Örnek Olayı)
115	2006	Medyanın Kamuoyu Oluşturma Stratejileri: Türk Ceza Kanunu Değişikliği Örneği
116	2006	Türkiye'de Askeri Darbeler ve Basının Tavrı (1946 - 1997)
117	2006	Gündem Belirleme Modeli Işığında Türkiye'nin Avrupa Birliğine Giriş Sürecinin Haber Analizi
118	2006	Ahlak ve Etik Değerlerin Çağdaş Basına Yansımaları
119	2006	Terör Eylemlerinin Kitle İletişim Araçlarında Sunumu
120	2006	II. Meşrutiyet'ten Bugüne Merkez Sağ Partileri, Merkez Sağ Gazeteleri: *Yeni Şafak* İncelemesi
121	2006	İstanbul'da Yayımlanan Gazetelerde Sağlık Haberleri
122	2006	28 Şubat Sürecinde Medya
123	2006	Gündelik Türk Gazetelerinin Hafta Sonu Eklerinin Analizi: Kadın Sayfalarından Yaşam Tarzı Rehberlerine
124	2006	1998 - 2006 Tarihleri Arasında Eşcinselliğin Türk Basınında Temsili
125	2007	Futbol Haberlerinin Sunumunda Şiddet: *Hürriyet, Zaman* ve *Birgün* Gazetelerinde Futbol Sunumlarının Analizi
126	2007	Politika Oluşturma Sürecinde Basın: Orman Arazilerinin Mülkiyet Devrine İlişkin Tartışmalar
127	2007	Türkiye'de Basının Kamuoyu Oluşturması, Örnek Olay: Hrant Dink'in Hedef Haline Gelen Bir Siyasal Figüre Dönüştürülmesi

128	2007	Özelleştirme Sürecinde TÜPRAŞ İşçi Eylemlerinin Yazılı Basına Yansıması
129	2007	Demokrat Parti Dönemi Basın Rejimi ve *Zafer* Gazetesi (1957 - 1960) *Ulus* Gazetesi ile Karşılaştırmalı Bir İnceleme
130	2007	Doksanlı Yıllardan Günümüze Türkiye'de Yoksulluk Kavramının Medyada Ele Alınış Biçimleri
131	2007	Genelkurmay Başkanlığı Basın Bildirilerinin Ulusal Yazılı Basında Haberleştirilmesi
132	2007	Türk Basınında Sivil Toplum: Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık Eylemleri
133	2007	Siyasal Parti Haberlerinde "Tarafsızlık" Kavramı
134	2007	Yazılı Basında Şiddet ve Şiddet İçerikli Haberlerde Kadının Konumlandırılışı
135	2007	Demokrasi Kültürü ve Siyasal Gündemin Medyada Sunumu: İmparatorluğun Son Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi (Eylül 2005) Örnek Olay Çalışması
136	2007	Yasama Gündeminin Medya Gündemine Yansıması (2005 - 2006)
137	2007	1938 - 1946 Yılları Arası *Cumhuriyet* Gazetesi'nin Genel Yayın Politikası
138	2007	Siyasal İktidar Medya İlişkisinde Türban Sorunu
139	2007	Siyasal Propaganda Açısından 2003 Irak Savaşı (2.Körfez Savaşı) ve Medyadaki Yansımaları
140	2007	Basında Manşetler ve Sosyo - Politik Gerçekliği Yansıtma Düzeyi: Son Dönem Türk Basını Üzerine Bir İnceleme
141	2007	Ahıska Türklerinin Ana Yurda Dönüş Mücadelesi ve Fergana Olaylarının Türk Medyasına Yansıması
142	2007	Yazılı Basında Kuş Gribi: *Cumhuriyet*, *Zaman*, *Sabah* ve *Yeni Şafak* Gazetelerindeki Kuş Gribi Haberlerinin İçerik Çözümlemesi
143	2007	Yazılı Basında 2005 Paris Olaylarının Haber Analizleri

144	2007	Yazılı Basında Türkiye - Avrupa Birliği (3 Ekim 2005) Müzakere Sürecine İlişkin Haberlerin Analizi
145	2007	2003 - 2006 Yılları Arasında Töre Cinayetlerinin Ana Akım Medyada Yer Alma Şeklinin Değerlendirilmesi
146	2007	Özelleştirmeye Karşı Gerçekleştirilen İşçi Eylemlerinin Yazılı Basında Temsili: SEKA ve TÜPRAŞ Örneği
147	2008	*Hürriyet* Gazetesi'nde Sağlık Haberciliği Konusunda Bir İçerik Analizi
148	2008	İngiliz Fikir Gazeteleri'nin Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Adaylık Sürecine Bakışı (1999 Helsinki ve 2004 Brüksel Zirveleri)
149	2008	Medya Sahipliğinin İçeriğe Yansımaları
150	2008	Enformel Sektör İşçilerinin Medya Algısı: Siteler Örneği
151	2008	Küresel Terör Saldırılarına Yönelik Haberlerin Türk Basınında Çerçevelenişi
152	2008	Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliğinin Kimlik Meselesi Odağında İncelenmesi: İngiliz Basınında Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri
153	2008	Ulusal Çıkar ve Ulusal Basın
154	2008	Avrupa Birliği ve Medya: Türkiye'de Yazılı Basında Avrupa Birliği Haberleri
155	2008	Çocuğa Şiddetin Basında Sunumu *Cumhuriyet, Hürriyet* ve *Zaman* Gazetelerinde Çocuk ve Şiddet Haberleri
156	2008	Türkiye'de Medya Siyaset İlişkileri (3 Kasım 2002 ve 22 Temmuz 2007 Genel Seçimleri Öncesinde Medyanın AKP'ye Yaklaşımının Karşılaştırılması Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma)
157	2008	Kırgızistan'daki Lale Devriminin Türk - Kırgız Basınına Yansıması
158	2008	Atatürk, *Basın* ve *Minber* Gazetesi
159	2008	12 Mart'ın Basına Etkisi "*Milliyet - Cumhuriyet* Örneği"
160	2008	Töre Cinayetlerinin Basına Yansımaları: *Hürriyet, Radikal, Zaman* Gazeteleri 2000 - 2006 Yılları Arası

161	2008	Türk Yazılı Basınında Türk Dünyası
162	2008	Türk Yazılı Basınında Milliyetçilik Olgusu ve Hrant Dink Cinayeti Sürecinde Yazılı Basının Tutumu
163	2008	Toplumsal Gerçekliğin Kurulumunda Gazetelerin Edimsözel Etkileri
164	2008	11 Eylül 2001 Terör Saldırısına İlişkin Gazete Yazı Türlerinin İçerik Analizi
165	2008	Risk Toplumunda Turizm ve Kimlik Oluşturma Süreci: Türkiye Örneğinin Ulusal ve Yabancı Basın Yansımaları
166	2008	Haber Sunumunda Taraflılık Hrant Dink Suikastı Örneği Üzerine Bir İnceleme
167	2008	Türkiye'nin AB'ye Üyeliği Sürecinde Basında Türk Kültürel Kimliği Tasarımı (İngiltere Örneği)
168	2008	Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde ve Bosna Krizi Sırasında Türk Basınının Tavrı
169	2008	Medyanın İşçi Olaylarını Ele Alışı: Basının Seydişehir Eti Alüminyum Özelleştirmesini Yansıtması Üzerine Örnek Çalışma
170	2008	Türk Ana Akım Basınında 1994 - 2000 Yılları Arasında Yunanistan Haberlerinin Yer Alışı
171	2008	Meşrutiyet Dönemi Konya Basınına Bir Örnek *Meşrık-i İrfan* Gazetesi
172	2009	Türkiye'de Yaşanan Ekonomi - Politik Gelişmeler Çerçevesinde 1970'lerden 2000'lere Gazetelerde Kadın Temsili
173	2009	Namus Bahaneli Cinayetlerin Türkiye'deki Basında Haber Olarak Yapılandırılışının Analizi
174	2009	Demokratikleşme Açısından Gazetelerin Yeni Anayasa Çalışmalarına Yaklaşımı
175	2009	22 Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçimleri Öncesi Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Siyasal İletişim Stratejileri
176	2009	Gündelik Hayattaki Türk Milliyetçiliği ve Tezahürlerinin Türk Yazılı Basınındaki Temsili

177	2009	Lâik - Antilâik Ekseninde Kadının Siyasallaşmasının Türk Yazılı Basınındaki Temsili
178	2009	Küreselleşme ve Terör: Basına Yansımaları
179	2009	Kırgızistan'da Yazılı Basının Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü: 24 Mart Örnek Olayı
180	2009	22 Temmuz 2007 Genel Seçimlerinin Gazetelere Yansıması
181	2009	Postmodern Oryantalizm Ekseninde Batı Basını
182	2009	Geleneksel Gazetecilik ve Sanal Gazetecilik Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma
183	2009	Basında İdeolojinin Oluşumu ve Haber Üretim Sürecine Etkisi (Örnek Olay: Danıştay'ın Türban Kararı ve Danıştay Saldırısı)
184	2009	ABD'nin Irak'ı İşgalinin *Hürriyet* Gazetesinde Sunumunun Doğası
185	2009	2007 Genel Seçimlerinde Siyasi Partilerin Avrupa Birliği'ne Yönelik Tutumları ve Bu Tutumların Medyaya Yansıması
186	2009	Yoksulluğun Medyada Temsili: Gazete Haberleri
187	2009	1980 Sonrası Türk Toplumunun Yazılı Basın Yoluyla Siyasi Yaşama Dair Bilgilendirilme Süreci
188	2009	Gündem Belirleme Kuramı Çerçevesinde Türkiye'de 29 Mart 2009 Yerel Seçim Öncesi İç Politika Haber Analizi
189	2009	Basın ve Sendikalar: Hava - İş Örneği
190	2009	Atatürk Dönemi'nde Türk Kimliğinin İnşası ve 1930 - 1938 Basını
191	2009	Yüksek Tirajlı Gazetelerde Çevre Haberciliği
192	2009	Türk Basınında Kadının Toplumsal - Gündelik Yaşamda Konumlandırılması
193	2009	Konya *Vilayet Gazetesi*
194	2009	Turizm Haberlerinde Yabancı Uyruklu Kadınların Temsili

195	2009	Basının Farklı Fikirlere Yaklaşımı Örnek Olay: Hrant Dink Suikastı
196	2009	İmaj ve Önyargı Faktörünün Gazete Haberlerine Etkisi
197	2009	Yazılı Basında 2007 Cumhurbaşkanlığı Seçim Süreci: *Cumhuriyet*, *Zaman* ve *Hürriyet* Gazetelerinin İçerik Analizi- Nisan- Mayıs- Haziran- Temmuz- Ağustos 2007
198	2010	Futbol ile İlişkili Şiddet Olaylarına Yönelik Haberlerin Gazetecilik Meslek Etiği İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi: Galatasaray-Leeds United, Roma-Galatasaray ve Türkiye-İsviçre Karşılaşmaları Örnek Olaylarına Yönelik Haberlerin Fikir Gazeteleri, Popüler Gazeteler ve Spor Gazetelerindeki Sunumlarının Karşılaştırmalı İçerik Çözümlemesi
199	2010	Türk - Rus İlişkileri ve Bir Örnek Uygulama Olarak Vladimir Putin'in Ziyaretinin Yazılı Basın ve Elektronik Sürümlerinde Ele Alınışı
200	2010	Yapısal Yanlılık Perspektifinden Medyada Yoksulluk; Haberlerde Yoksulluğun Temsili
201	2010	Dış Politika Yazarlarınca Türkiye - AB İlişkilerinin İrdelenmesi (1983 - 1991)
202	2010	Basında Cumhuriyet Mitinglerinin İnşasının Karşılaştırmalı Eleştirel Analizi: *Cumhuriyet, Hürriyet* ve *Zaman* Gazeteleri
203	2010	Siyasal İktidar ve Medya: AKP ve Doğan Medya Grubu Üzerine Bir Çözümleme
204	2010	Yerel Seçim Gündeminde Yerel - Ulusal İkiliği: 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri'ndeki Miting Konuşmaları ve Gazete Haberlerine Yönelik Bir İçerik Çözümlemesi
205	2010	Ergenekon Davası Bağlamında Türk Basınının Yargı Sürecindeki Olayları Haberleştirme Biçimi
206	2010	Yazılı Basında Sağlık Haberleri ve Kamuoyuna Etkisi
207	2010	Gazetecilik Meslek Etiğinin Kuramsal Açıdan İncelenmesi ve Örnek Olay Olarak Hrant Dink Cinayetinin Türk Basınına Yansıması
208	2010	Belediye Basın Bildirilerinin Gazetelerde Yer Alışıyla İlgili Bir Değerlendirme; Altındağ Belediyesi Örneği

209	2010	Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliği: *Agos* Gazetesi'nin Konuya Yaklaşımı Üzerine Bir İnceleme
210	2010	Halkla İlişkilerin İdeoloji Oluşturma İşlevi 2009 Yerel Seçimleri Örneği
211	2010	Politik Kriz Dönemlerinde İletişim Süreci: Dağlıca Baskını Krizi İncelemesi
212	2010	Medyada Haber, Gerçeklik ve İdeoloji AKP'nin Kapatılma Davasının Yazılı Basında Yansımasının Analizi
213	2010	Bir Siyasal Katılım Modeli Olarak Siyasal Toplumsal Gösterilerin Türkiye'de Günlük Gazetelerde Sunumu
214	2010	Basının Gündem Belirleme İşlevi Üzerine Ampirik Bir Çalışma; Yazılı Basının 2009 Yerel Seçimlerine Bakışının Değerlendirilmesi
215	2010	Türkiye'de Egemen Medyada Örgütlü Kamu Çalışanlarının Temsili: *Hürriyet* Üzerine Bir Çalışma
216	2010	Sağlık Çalışanlarının Medyadaki Sağlık Haberlerine Karşı Tutum ve Davranışları (Ankara Alan Araştırması)
217	2010	1961 ve 1982 Anayasalarının *Hürriyet* Gazetesi'nde Yer Alışı
218	2010	Türk Silahlı Kuvvetlerinde Halkla İlişkiler Faaliyeti Olarak Son Dönemde Başlatılan Basın Bilgilendirme Toplantıları ve Yazılı Basındaki Yansımaları
219	2010	Cumhuriyet Mitinglerinin Türk Basınında Sunumunun İdeolojik Analizi
220	2010	*Hürriyet* Gazetesi Özelinde Gazetelerin Birinci Sayfalarında Haber Dağılımı ve Haber Dilinin 60 Yıllık Değişiminin İncelenmesi
221	2010	Futbolun Bir İdeolojik Aygıt Olarak Kullanılması ve Bunun Medyadaki Yansımaları
222	2010	Türkiye'de Futbolun Kitle Kültürü Haline Gelmesinde Basının İşlevi: *Hürriyet* Gazetesi Örneği -2002 Dünya Kupası Finalleri-
223	2010	Batı Medyasında Doğu Toplumlarının Yansıması

224	2010	Küreselleşme Bağlamında Küresel Terör Olgusu: 11 Eylül 2001 Terör Olaylarının Yazılı Basına Yansımaları
225	2010	Medyanın Gündem Belirleme Gücü ve Mart 2009 Yerel Seçimleri; Trabzon Merkez Örneklemi
226	2010	*Yeni Şafak* Gazetesinin Yayın Politikası ve Haber Söylemi
227	2010	Aile İçi Şiddete Son Kampanyası ve Kadına Yönelik Şiddet Haberleri Analizi
228	2010	Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde Kosova Sorunu ve Kosova Basını
229	2010	Yerel Seçimlerde Siyasal İletişim Stratejileri 29 Mart 2009 Antalya ve Trabzon Seçimlerinde AKP - CHP Örneği
230	2010	28 Şubat'tan 27 Nisan'a Ordu - Siyaset İlişkisi: *Hürriyet* Gazetesi İncelemesi
231	2010	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Kamuoyu ve Kıbrıslı Türk Kimliği Sorunu
232	2010	Medya, Siyaset ve Seçim Dönemlerinde Yanlı Haber İçeriği - AKP Haberleri Örnek Olay İncelemesi
233	2010	Haber Değer Etmenleri Açısından Geleneksel ve İnternet Gazeteciliğin Karşılaştırması
234	2010	Siyasi Parti Kapatma Davalarının Türk Yazılı Basınında Sunumu: RP ve DTP Örneği
235	2010	Yaşam Tarzı Haberciliğinin Gelişimi ve Statü Oluşumuna Etkileri
236	2010	Tüketim Kültürü Bağlamında Yazılı Basında Haftasonu Ekleri: *Hürriyet, Milliyet* ve *Sabah* Gazeteleri Örneği
237	2010	Yerel Basında İdeolojik Söylem (1919 - 1920 Konya Basını Örneği)
238	2010	Ulusal Yayın Yapan Gazetelerin Siyasal Seçimlere Yönelik Gündemi Üzerine İnceleme: 2004 ve 2009 Yerel Seçimleri Örneği
239	2010	İnsan Ticareti ve Türk Medyasında Yer Alış Biçimleri Üzerine Bir İnceleme

240	2011	Türk Basınında Siyasal Yanlılık: 1 Mayıs 1977 İşçi Bayramı Örnek Olayı Çerçevesinde Liberal, Milliyetçi Muhafazakâr ve Sol Basını Temsilen Seçilen Gazetelerin Sunumlarının Karşılaştırmalı İçerik Çözümlemesi
241	2011	Kriz İletişimi Bağlamında Hızlandırılmış Tren Kazasının Gazetelere Yansıması
242	2011	Yazılı Basın Haber Söylemlerinde Cumhuriyet Mitingleri
243	2011	Türkiye'de Yazılı Basında Bilim Haberlerindeki Milliyetçi Söylem
244	2011	Türkiye'de Devlet Söyleminin Kendi "Doğu"suna Bakışının Basında Yeniden Üretimi: Dağlıca Baskını Örnek Olayı
245	2011	TBMM Gündeminin, Yazılı Basın Aracılığıyla, Kamuoyuna Aktarılması: 01 Ekim 2008 - 11 Ağustos 2009, *Cumhuriyet, Hürriyet* ve *Zaman* Gazetelerinin İlk Sayfaları Örneğinde
246	2011	Hak Odaklı Gazetecilik Perspektifinden Günlük Gazetelerde Kadının Temsili
247	2011	Kayseri'de İlk Bulvar Basını Örneği: Kayseri Haber
248	2011	Tehcirin 93. Yılında "Özür Diliyoruz İmza Kampanyası"nın Basına Yansımaları
249	2011	Cumhuriyetin İlanına Doğru Rejim Tartışmalarının Basındaki Yansımaları (*Akşam, Hâkimiyet-i Milliye, Tanin, Tevhid-i Efkâr*)
250	2011	Kitle İletişim Araçlarının Korku ve Paniğe Sebep Olması Bağlamında "Domuz Gribi Aşısı" Kriz Örneği
251	2011	Medyanın Terör Konusunda Bilgilendirme İşlevi ve Terör Olgusunun Dizilerdeki Sunumu: Kurtlar Vadisi Gladio Örneği
252	2011	Anaakım Medyada Öteki Mekânların Temsili: Haber Metinlerinde Gecekondu ve Varoş İmgelerinin İnşa Edilmesi
253	2011	Kent Yoksullarının Yayıncılık Deneyimi: *Katık* Gazetesi
254	2011	Savaş Fotoğrafçılığı: 1974 Kıbrıs Operasyonu Esnasında Türk Ulusal Basınındaki Fotoğrafların Semiyolojik Analizi
255	2011	Basında Ergenekon Davası

256	2011	Kent Kültürünün ve Gazete Haberlerinin Karşılıklı Etkileşimleri: İstanbul ve Madrid Örnekleri
257	2011	Medya'da İşçi Hareketleri ve Sendikacılık Bir Örnek: Tekel Eylemleri
258	2011	12 Eylül Askeri Darbe Sonrası Gazetelerdeki Magazinleşme Eğilimi: *Cumhuriyet* Gazetesi Örneği
259	2011	Medya ve Kriz: 2009 Ekonomik Krizini Medya Nasıl Ele Aldı?
260	2011	Küreselleşme Çağında Türk Medyasında Milliyetçilik
261	2011	Basın Ahlâkı Açısından Haberde Nesnellik Olgusu
262	2011	Gazete Haberlerinde Manipülasyon: 28 Şubat Örneği
263	2012	*Taraf* Gazetesinin Gündemini Belirleyen Unsurlar ve Gazetenin Gündeminin Diğer Gazetelerin Gündemlerine Olan Etkisi
264	2012	Kriz Haberciliği Bağlamında Domuz Gribi Haberlerindeki Panik Unsurların Belirlenmesi
265	2012	Türkiye'de Spor Sponsorluğu: Beko'nun Basketbol Ligi Sponsorluğunun Basındaki Yansımalarına Yönelik Bir Araştırma
266	2012	Futbol ve Milliyetçilik: Türk Milli Takımı'nın Katıldığı Dünya Kupaları'nın *Hürriyet* Gazetesi Üzerinden Çözümlenmesi
267	2012	Kanunla İhtilafa Düşmenin Temsilinde Kaybolan Çocukluk
268	2012	Gündem Belirleme ve Günlük Yazılı Basının Siyasal Söylemi: Türkiye'de 2007 Genel Seçimleri
269	2012	Referandum Sürecinde Yazılı Basının Kamuoyunu Oluşturma İşlevi (*Yeni Şafak* - *Radikal* Gazeteleri)
270	2012	Gündem Belirleme Kuramı Açısından Türk Basınında Wikileaks Etkisi
271	2012	Çocuk İstismarı Haberlerinin Yazılı Basında Sunumu
272	2012	Çok Partili Döneme Geçişe Yerel Basının Bakışı *Yeni Asır* Gazetesi Örneği (1949 - 1951)

273	2012	Gazete Haberlerinde Seri Cinayetlerin Anlatısal İnşası: 25 - 27 Nisan 2010 İzmir Seri Cinayetleri Örneği
274	2012	Kültürel Güvensizlik ve Türkiye'de Profesyonel Gazetecilik
275	2012	Sporda Şiddet Yasası ve Şike Soruşturması Çerçevesinde Basında Yer Alan Haberlerde Kullanılan Fotoğraf Çözümlemeleri
276	2012	Alevilik Olgusu Bağlamında Sivas Olayı'nın Türk Yazılı Basına Yansımaları
277	2012	Sağlık Haberlerinin Kamuoyunu Yönlendirme İşlevi: Dilovası'ndaki Kanser Vakalarının Türk Yazılı Basınına Yansımaları
278	2012	Demokrat Partinin Seçim Stratejilerinin Yazılı Basına Yansıması (1950 Genel Seçimleri)
279	2012	*Taraf* Gazetesinde Yayınlanan Türk Silahlı Kuvvetleri ile İlgili Haberlerin Türk Yazılı Basınına Yansımaları
280	2012	12 Eylül 2010 Tarihinde Yapılan Referandum Sürecinde Siyasi Parti Liderlerinin Söylemlerinin Basına Yansıması: *Cumhuriyet, Radikal, Sabah* ve *Zaman* Gazeteleri Örnekleri
281	2012	Türkiye'de ve Japonya'da Deprem Haberlerinin Karşılaştırılması
282	2012	Gazete Yayıncılığında Muhafazakârlık Söyleminin Değişimi 2003 - 2008
283	2012	Gazete Sütunlarında Öteki Olmak
284	2012	2011 Genel Seçimleri Sürecinde Yazılı Basının Siyasal İletişim Yönünden İncelenmesi
285	2012	Türkiye'de Terör Olaylarının Medyaya Yansımaları: Yazılı Basında 19 Ekim 2011 Çukurca Saldırısı Örneği
286	2012	Gladio Tipi Örgütlenmelerin Türkiye'de Yoğun Eylemliliklerde Bulunduğu 1990'lı Yıllarda Gazetecilerin Öldürülme Nedenleri ve Bu Dönemde Türkiye'de Basının Aldığı Tavrın Öldürülen Gazetecilerin Ardından Okuyucuya Sunulan Haberlere Göre İncelenmesi
287	2013	1974, 1984, 1994 ve 2004 Yıllarında Yaygın Gazetelerdeki Haberlerinin Söylem Yapısının Değişimi*: Cumhuriyet, Hürriyet* ve *Milliyet* Örneği

288	2013	Türk ve Azerbaycan Basınında Ermeni Sorunu: 2009 - 2010 Dönemindeki Olaylarla İlgili *Cumhuriyet* ve *Yeni Müsavat* Gazeteleri Üzerinden Karşılaştırmalı Bir İçerik Analizi
289	2013	Farklı Yayın Politikalarına Sahip Gazetelerde Kadına Yönelik Şiddetin Sunumu
290	2013	Toplumsal Algının Şekillendirilmesi Sürecinde Medyanın Ahlaki Panik Üretiminin Örnek Olaylarla İncelenmesi
291	2013	Gazetecilikte Bir Değer ve Pratik Olarak Objektiflik: Siyasi Partilere İlişkin Haberlerin İçerik Çözümlemesi
292	2013	Ulusal Yazılı Basında Çevre Duyarlılığı: Meksika Körfezi - Petrol Sızıntısı Olayının İncelenmesi
293	2013	Mobbing ve Yazılı Basındaki Mobbing Haberlerine Yönelik Bir Alımlama Çalışması
294	2013	Türkiye'de 2012 Yılında Sağlık Haberlerinin Ulusal Yazılı Basında Yer Alış Biçimleri ve Bilgilendirme Düzeyleri: *Habertürk, Hürriyet, Posta, Sabah, Sözcü* ve *Zaman* Gazeteleri Örneği
295	2013	Ergenekon Soruşturması ve Davasının Medyada Sunumu: *Zaman* ve *Cumhuriyet* Gazetesi Örnekleri
296	2013	Yazılı Basında HIV/AIDS ile Yaşayan Bireylere Yönelik Nefret Söylemi
297	2013	Yazılı ve Görsel Basında Çocuk Haberlerinin Seçiminde Eşik Bekçilerinin Rolü
298	2013	Sosyal Medyanın Yazılı Basında Gündem Oluşturmadaki Rolü (Örnek Çalışma Twitter)
299	2013	Medya Sermayesindeki Çeşitliliğin Editoryal Politika Üzerindeki Etkileri: *Milliyet* Haberleri İçerik Analizi
300	2013	Spor Gazeteleri Manşet ve Başlıklarının Şiddet Çağrıştıran Sunumu: *Fotomaç* ve *Fanatik* Gazeteleri Örneği
301	2013	Kırgızistan'daki Halk Ayaklanmasının Türk ve Kırgız Basınına Yansıma Biçimleri

302	2013	Sivil Toplum Kuruluşları Kampanyalarında Medyanın Rolü Slow Food/Fikir Sahibi Damaklar İstanbul Lüfere Hasret Kalmasın Kampanyasının İncelenmesi
303	2013	Türk Yazılı Spor Basınında Voleybolun Yeri ve Önemi: *Sabah* ve *Fanatik* Gazetelerinin İncelenmesi
304	2013	Dil ve Söylem Aracılığıyla Yazılı Basında Şiddet Kültürünün Yeniden Üretilmesi
305	2013	Yazılı Basında Suça Sürüklenen Çocukların Sunumu Üzerine Bir İnceleme
306	2013	*Vatandaş* ve *Sosyalist* Gazeteleri Üzerine Bir İnceleme
307	2013	Yazılı Basında LGBT Temsili: Onur Haftası Haberlerinde Türkiye ve ABD Karşılaştırması
308	2013	Toplumsal Rıza Üretimi Bağlamında 2010 Anayasa Referandumu ve Yazılı Basının Bu Süreçteki Rolü: Bir İçerik Analizi Uygulaması
309	2013	27 Mayıs Otoritesinin Medya Temsilinde *Öncü* Gazetesi
310	2013	Haber Söyleminde Siyasal Etki ve İdeoloji: 2002 ve 2011 Genel Seçimlerinin Karşılaştırmalı Analizi
311	2013	Ulusal Basında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Temsili: Kürtaj ve Cemevi Haberleri
312	2014	Akkuyu Nükleer Güç Santrali'nin Kurulmasına Dair Anlaşmanın İmzalanmasından Sonra Santralin Yazılı Basında Sunumu
313	2014	İktidar Muhalefet Haberlerini Merkez - Çevre Çatışması Bağlamında Okumak
314	2014	Türkiye Medyasında "Taş Atan Çocuklar"ın Temsili
315	2014	Türk Silahlı Kuvvetleri - Medya İlişkileri Perspektifinde Yeni Bir Gazetecilik Örneği Olarak *Taraf* Gazetesi
316	2014	Sivil İtaatsizlik Bağlamında Tortumlu Leyla Olayının Erzurum Yazılı Basınına Yansıma Biçimi: *Palandöken* Gazetesi ve *Doğu Ekspres* Gazetesi Örneği

317	2014	Savaş Fotoğrafçılığı Bağlamında Ölüm ve Mahremiyet: Ölü Bedenlerin Teşhiri ya da Medyanın Ölü - Seviciliği
318	2014	Medya ve Risk Toplumu İlişkisi Bağlamında Terör Haberlerinin Analizi
319	2014	Dil, Kültür ve Medya İlişkisi Bağlamında Egemen Medya Diline Eleştirel Bir Bakış: 2003 Irak'ın İşgali ya da Amerika'nın Irak Savaşı Örneği
320	2014	Tüketim Kültürü ve İdeoloji Bağlamında Yazılı Basın Metinlerinde Kimlik, Statü, Arzu, Haz ve Tatminin Üretimi
321	2014	Medyada Nefret Söylemi ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında LGBTT Bireylere Yönelik Nefret Söylem(ler)inin Çözümlenmesi
322	2014	Siyasal İletişimde Milliyetçilik MHP ve BDP'nin Çözüm Sürecine İlişkin Söylemlerinin Yazılı Basında Sunumu
323	2014	Srebrenica Soykırımı'nın Türk Basınında Söylemsel İnşası
324	2014	12 Eylül 2010 Anayasa Değişikliği Referandumuna Yazılı Basının Yaklaşımı
325	2014	Irak'a ABD Müdahalesinin Türkiye Basınında Söylem Açısından İrdelenmesi
326	2014	Yazılı Basında Yer Alan Haberlerin Okuyucu Tarafından Algılanışının Çerçeveleme Yaklaşımıyla Analizi: Bedelli Askerlik Örneği
327	2014	Gazete Haberlerinde Kimlik İnşası: Terör Haberlerinin Sunumu
328	2014	Çavuşesku Döneminde Romen Kamuoyunun Gazeteler Yoluyla İnşası
329	2014	Yazılı Yerel Basın'da LGBTT Temsili: Gaziantep Örneği (2009 - 20014)
330	2014	Gazetelerdeki Söylem ve Ötekileştirme Politikaları: *Afrika* ve *Vatan* Gazetelerinde Türkiye Türklerinin Temsil Biçimleri
331	2014	Türkiye'de Kürt Kimliğinin Kültürel Bağlamda İncelenmesi ve Siyasallaşma Süreci

332	2014	Siyasal İletişim ve Kamuoyunu İkna Politikası Bağlamında Akil İnsanlar Olayı
333	2014	Türk Basınında Karşılaştırmalı Olarak Spor Haberlerinin Veriliş Biçimi: *Cumhuriyet, Zaman* ve *Hürriyet* Örnekleri
334	2014	Haber Söylemi Bağlamında Türk Basınında Toplumsal Olayların Sunumu: Taksim Gezi Parkı Haberlerinin Nitel ve Nicel Analizi
335	2014	Amerikan Medyasının Dış Haberlerinde Medya - Politika İlişkisi Bağlamında Bir Değerlendirme: *New York Times* Gazetesi Örnekleminde 2013 Mısır Askeri Müdahalesi Haber Kapsamının Analizi
336	2014	Dezenformasyonun Küreselleşmesi ve Bir Örnek Olarak Batı Basınında NATO'nun Kosova Harekâtı
337	2014	Pragmatik Medya Felsefesi: Yazılı Basında Dilin Araçsallaştırılması
338	2014	Yazılı Basında Sivil İtaatsizlik Gezi Parkı Örneği
339	2014	Şike Davası Sürecinde Türk Spor Medyası
340	2014	2011 Genel Seçimleri'nde AK Parti ve CHP Ait Miting Haberlerinin Yazılı Basında Sunumu
341	2014	Nefret Suçları ve Nefret Söyleminin Yazılı Basında Üretimi: Mavi Marmara Baskını, Türkiye ve İsrail Basını Karşılaştırılması Örneği
342	2014	Toplumsal Cinsiyete Ataerkil Bir Saldırı: Nijerya Basınında Kadının Temsili
343	2014	Kuzey/Güney Basını: Boko Haram Ayaklanmasının Nijerya Medyasında Çerçevelenmesinin Karşılaştırmalı Analizi
344	2015	Tekel Sigaranın Satışı ve Toprak Arazi Koruma ve Kullanım Kanununa İlişkin Haberlerin Kültürel İnşası - 2008 *Hürriyet* Gazetesi Örneği
345	2015	2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçiminin Medyada Temsili
346	2015	Fotoğraf ve İdeoloji: 17 Aralık Süreciyle İlgili Türk Yazılı Basınında Kullanılan Fotoğrafların Göstergebilimsel Çözümlemesi
347	2015	Obezitenin Gazetelerde Sunumu

348	2015	Suriye Haberlerinin Türkiye Basınında Çerçevelenişi
349	2015	İnsan Hakları Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Bu Kavrama Türk Basınının Bakış Açısı: *Cumhuriyet* ve *Yeni Şafak* Gazetesi Örnekleri
350	2015	İkinci Aşama Gündem Belirleme Çalışması: 2012 Gana Genel Seçimlerdeki Siyasal Kampanyaların Gazete Haberlerinde Çerçevelenmesi
351	2015	Meşruiyet Arayışı ve Dışlanma: Yazılı Basında Kürt Yanlısı Legal Partilerin Haberleştirilmesi
352	2015	Türkiye'de Seçim Kampanyaları Döneminde Yazılı Basında Lider Eşlerinin Konumu
353	2015	Panoptikon'dan Big Brother Toplumuna Geçişte İktidarın İşleyişinin Kesintiye Uğratılması Bağlamında 17 Aralık Süreci
354	2015	Türkiye'de Karizmatik Siyasal Lider Kültü'nün İtaat Kültürü Bağlamında Analizi: Recep Tayyip Erdoğan Örneği
355	2015	Filistin - İsrail Çatışmasının Tarihi Seyri ve Temmuz 2014 Gazze Saldırısının Türk Yazılı Basınına Yansıması
356	2015	Ahıska Türklerinin Türk Basınında Sunum Biçimi (1944 Ahıska Sürgünü, 1989 Fergana Faciası, 2004 Krosnodar Göçü, 2010 Kırgızistan Çatışması Örnek Olayları)
357	2015	Tüketim Kültürünün Yaygınlaştırılmasında Bir Araç Olarak Yazılı Basında Magazinleşme Olgusu
358	2015	Medya, Milliyetçilik ve Şiddet: "Öteki" ile İlgili Bir Haberin Söylem Analizi
359	2015	Basının Kamuoyu Oluşturma Görevi: 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçim Kampanyası Dönemi, *Yeni Şafak* ve *Sözcü* Gazetesi Örneği
360	2015	Basının Gündeminde 6 - 7 Eylül Olayları: *Hürriyet* ve *İstanbul Ekspres* Üzerine Bir İçerik Analizi
361	2015	Hekime Yönelik Şiddetin Türk Basınına Yansıması
362	2015	Haber Değeri Açısından Türkiye'de Basının Eğitim Konulu Haber İçeriği

363	2015	Kadına Şiddet Olaylarının Medyaya Yansıması: *Milliyet*, *Zaman* ve *Yeni Akit* Gazetelerinin İncelenmesi
364	2015	Suriye Krizi Sürecinde Irak Basınında Türkiye Algısı
365	2015	Medyada Manipülatif Habercilik: *Hürriyet* Gazetesi ve Ahmet Kaya Örneği
366	2015	90'larda Kürt Sorunu Bağlamında Türk Milliyetçiliğinin Yeniden Üretilmesinde Medyanın Rolü: *Milliyet* Gazetesi Örneği
367	2015	Medya Siyaset İlişkileri Bağlamında Yazılı Basında Başörtülü Milletvekillerinin TBMM'ye Girmesinin Yansımaları
368	2015	6 - 7 Eylül 1955 Olaylarının Basına Yansıması
369	2015	6 - 7 Eylül 1955 Olayları ve Bu Olaylara Türk Yazılı Basınının Etkisi
370	2015	Bilim Haberciliğinde Gerçekliğin Bozumu
371	2015	Nefret Söyleminin Ortaya Çıkmasında Medyanın Etkisi
372	2015	Arap Halk Hareketi Sürecinde Türk Dış Politikasında Bir Siyasi Aktör Olarak Ahmet Davutoğlu İmajı ve Gazete Yazı Türlerinin İçerik Analizi
373	2015	Söylem Analizi Çerçevesinde Rus Gazetelere Komsomolskaya Pravda ve İzvestiya'nın 2008 Yılındaki Rus - Gürcü Savaşına Yaklaşımı
374	2015	3 Temmuz 2011 Sürecinde Kriz Haberciliği ve Futbol Kulüplerine Etkisi
375	2015	Medyada Haber Etiği ve Bir Siyasi Haber İncelemesi
376	2015	2014 Cumhurbaşkanlığı Seçiminin Medya Analizi
377	2015	Hegemonik Erkekliğin Yeniden Üretildiği Bir Alan Olarak Spor Medyası: Spor Haberlerinde Erkeklik Söylemleri Üzerine Bir İnceleme
378	2015	Haber Metinlerindeki Gerçekliğin Sunumunda Propagandanın İşleyişi

379	2016	Hegemonya ve İdeoloji Bağlamında Basının Rolü: *Zaman* Gazetesi'nde 17 - 25 Aralık Öncesi ve Sonrasında Yayımlanan İktidarla İlgili Haberlerdeki Söylem Değişimi Üzerine Bir İnceleme
380	2016	Yazılı Basında Siyasi Lider Temsili: Erdoğan, İhsanoğlu ve Demirtaş Örneği
381	2016	Barış Gazeteciliği Bağlamında Ankara Garı Saldırısı Haberlerinin Eleştirel Söylem Çözümlemesi
382	2016	6 - 7 Ekim Olaylarının Yazılı Basında Sunumu
383	2016	Türkiye'de Anayasa Referandumları ve Basın: 1961, 1982 Anayasaları ile 2010 Anayasa Değişiklik Paketi Referandumlarının Türkiye Basınındaki Sunumunun Karşılaştırmalı Çözümlemesi (*Cumhuriyet, Hürriyet, Tercüman/Bugün* Gazeteleri Örnekleri)
384	2016	Türkiye'deki Ulusal Gazetelerin Haber Fotoğrafı Seçiminde Tercih Öznesi Olarak Kadın Fotoğraflarının Feminist İdeoloji Çerçevesinde Göstergebilimsel Çözümlemesi
385	2016	Irak Parlamenter Yönetimindeki Siyasi Krizin Türk Medyasına Yansımaları (2003 - 2010 *Hürriyet* ve *Zaman* Gazeteleri)
386	2016	Futbolda Milliyetçilik: 2008 Avrupa Futbol Şampiyonası Haberlerine Yönelik Söylem Analizi
387	2016	Rize Yerel Basınında Öteki'nin Temsili
388	2016	30 Mart 2014 Yerel Seçimlerinde, Geleneksel Medya ve Sosyal Medya Haberciliğinin Karşılaştırılması: *Posta* ve *Zaman* Gazetesi Örneği
389	2016	Geleneksel Medyanın Gündem Belirlemesinde Sosyal Medyanın Etkisi: Soma Örneği
390	2016	Kitle İletişiminde Çerçeveleme Kuramı Açısından 2011 Türkiye Genel Seçimlerinde Medyada Siyasal Söylem
391	2016	Ulusal Gazetelerin Algı Yaratma İşlevi (16 Kasım 2013 Diyarbakır Buluşması Haberleri Bağlamında Bir Analiz)
392	2016	Türkiye'de Dış Politika Haberciliği: 2012 Suriye Krizine Yönelik Ulusal Gazete Haberlerinin İçerik Çözümlenmesi

393	2016	Haber Değeri ve Objektiflik: Cumhurbaşkanı Abdullah Gül Tarafından Yapılan Açıklamaların Basında Temsili
394	2016	Suriye Sorununun Türk ve Rus Basınında Temsili: 2012 - 2015 Dönemi *Hürriyet, Sabah, Rossiyskaya Gazeta* ve *Novaya Gazeta* Örneği
395	2016	Basında Ülke Temsillerinin Mukayeseli Bir Çalışması: Türk Basınında Kazakistan, Kazak Basınında Türkiye Temsilinin İçerik Açısından Karşılaştırılması: (2012 - 2014 Yıllar Aralığında Kazakistan - Türkiye Gazeteleri *Egemen Kazakistan, Aykın, Yeni Şafak, Hürriyet* Örneğinde)
396	2016	Suriyeli Sığınmacıların Gaziantep Yerel Basınında Temsili
397	2016	Çevre Direnişi İmajlarını Anlamak: Gökova'dan Yeşil Yola Köy Kadınları
398	2016	Türkiye Medyasında Yahudi Temsili: Struma Gemisi Olayı Örneği
399	2016	İki Nevruz: 1992 - 2013 Nevruz Kutlamalarının Türkiye Medyasında Yansımalarının Karşılaştırılması
400	2016	07 Haziran 2015 Genel Seçimleri Sürecinde *Cumhuriyet, Hürriyet, Yeni Şafak* Gazetelerinde HDP Algısı
401	2016	Kurbanlaştırılan Öteki Beden Söyleminden Sokağı Ötekileyen Haber Diline Eleştirel Söylem Analizi
402	2016	İstanbullu Kimliğinin ve İstanbul'a Göçün Medyada Temsili
403	2016	1987 - 1994 Yıllarında Dağlık Karabağ Savaşının Yazılı Basına Yansıması
404	2016	Siyasal İletişimde Basın ve Sosyal Medyanın Rolü: 2014 Yerel Seçimleri Örneği
405	2016	Türk Spor Basınında Cinsiyet Ayrımcılığı
406	2016	Türkiye'de Ulusal Gazetelerin 5781 Sayılı Basın Kanunu'na Bakışı
407	2016	Sağlık Haberlerinde Kadın Bedeninin Sunumu
408	2016	Yazılı Basında Nefret Söylemi: 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri Örneği

409	2016	Türk Basınında Oniki Ada (1945 - 1947)

Ek 2: Örnekleme Alınan Tezler[146]

1. Gerçekliğin Aktarıldığını Savunan Tezler

Akyürek, R. (1985). Günlük Gazetelerin Magazin Eklerinin Biçim ve İçerik İncelemesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, (2455).

Atatunç, C. (2006). Ahlak ve Etik Değerlerin Çağdaş Basına Yansımaları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, (204465).

Canözkan, D. (2004). İkiz Kuleler Örneğinde Yazılı Basının Terör Olaylarına Bakışı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, İzmir, (146248).

Ceylan, Ü. G. (2016). 07 Haziran 2015 Genel Seçimleri Sürecinde *Cumhuriyet, Hürriyet, Yeni Şafak* Gazetelerinde HDP Algısı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Medya ve İletişim Sistemleri Anabilim Dalı, İstanbul, (432402).

Demirdelen, D. Ç. (2000). Türk Basınında Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri İçerik Analizi Çalışması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basın ve Yayın Anabilim Dalı, Eskişehir, (97245).

Gizligider, F. (2010). Gazetecilik Meslek Etiğinin Kuramsal Açıdan İncelenmesi ve Örnek Olay Olarak Hrant Dink Cinayetinin Türk Basınına Yansıması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Kayseri, (254197).

Gürtaş, A. (1994). Haber Metinlerinin Söylemsel Analizi Üzerine Bir Çalışma: Haberin Tarafsızlığı Açısından Türk Basınında Temizlik İşçileri Grevi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, (37095).

Kopan, K. (2010). Basının Gündem Belirleme İşlevi Üzerine Ampirik Bir Çalışma; Yazılı Basının 2009 Yerel Seçimlerine Bakışının Değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, (277054).

Önder, Ö. (2008). 12 Mart'ın Basına Etkisi "*Milliyet - Cumhuriyet* Örneği" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, (218528).

Öztamur, D. (2012). 2011 Genel Seçimleri Seçimleri Sürecinde Yazılı Basının Siyasal İletişim Yönünden İncelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul, (317314).

[146] Örneklemdeki çalışmalar ayrıca kaynakçaya da alınmıştır.

Şıvgın, Z. M. (2007). Yazılı Basında Türkiye - Avrupa Birliği (3 Ekim 2005) Müzakere Sürecine İlişkin Haberlerin Analizi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Gazetecilik Bilim Dalı, İstanbul, (209252).

Uçar, A. K. (2013). Gazetecilikte Bir Değer ve Pratik Olarak Objektiflik: Siyasi Partilere İlişkin Haberlerin İçerik Çözümlemesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Kayseri, (348909).

Uçar, Y. (2011). Basın Ahlâkı Açısından Haberde Nesnellik Olgusu. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Konya, (294691).

Udeoğlu, B. (2015). Basının Kamuoyu Oluşturma Görevi: 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçim Kampanyası Dönemi, *Yeni Şafa*k ve *Sözcü* Gazetesi Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, (423706).

Uğurlu, F. (1988). Televizyon ve Gazete Haberciliğinin Karşılaştırılması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, (6356).

Ünsal, A. (2015). 2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçiminin Medyada Temsili. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Antalya, (431208).

2. Gerçekliğin Çarpıtıldığını Savunan Tezler

Algül, H. (2003). Popüler Basın: *Star* Gazetesi Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (126362).

Altındağ, K. (2016). Türkiye Medyasında Yahudi Temsili: Struma Gemisi Olayı Örneği. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, (425022).

Çalışkan, O. (2013). Toplumsal Rıza Üretimi Bağlamında 2010 Anayasa Referandum ve Yazılı Basının Bu Süreçteki Rolü Bir İçerik Analizi Uygulaması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, (336154).

Erol, D. D. (2004). Tekelleşen Türk Medyasında Yazılı Basın Ekleriyle Sunulan Yaşam Tarzları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, (143958).

Güdek, H. U. (2014). Dil, Kültür ve Medya İlişkisi Bağlamında Egemen Medya Diline Eleştirel Bir Bakış: 2003 Irak'ın İşgali ya da Amerika'nın Irak Savaş Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, (366984).

Ildız, M. A. (2015). Heber Metinlerindeki Gerçekliğin Sunumunda Propagandanın İşleyişi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, (408610).

Kozok, F. (2007). 1938 - 1946 Yılları Arasında *Cumhuriyet* Gazetesi'nin Genel Yayın Politikası. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (207255).

Özdemir, S. (2006). Politik Pazarlamada İmaj Türk Siyasal Yaşamında Kalitatif Bir Araştırma "Melih Gökçek Örneği". (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (186117).

Özer, N. P. (2011). Gazete Haberlerinde Manipülasyon: 28 Şubat Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, (294510).

Terkan, B. (1999). Kadın Toplumsallaşmasında Yazılı Basının Rolü ve Yazılı Basında Kadın İmajı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, (74487).

Turan, Ö. (2009). 22 Temmuz 2007 Genel Seçimlerinin Gazetelere Yansıması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erciyes, (240768).

Uzun, M. (2008). Medya Sahiplerinin İçeriğe Yansımaları: Cem Uzan ve Genç Parti Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (250182).

Yaşar, D. (2006). Türk Basınında Alternatif Tıbbın Sunumu. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (190894).

3. Gerçekliğin İnşa Edildiğini Savunan Tezler

Baştürk, E. Ş. (1999). Ulusal Söylemin İnşasında Yazılı Basın ve Kardak Krizi Örnek Olayı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, (81549).

Budak, M. (2004). Türkiye`de Spor Olgusunun Kitle İletişim Araçlarında Sunumu: Futbol, Fanatizm ve Milliyetçilik. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Anabilim Dalı Anabilim Dalı, İzmir, (146209).

Çelik, R. (2009). Atatürk Dönemi'nde Türk Kimliğinin İnşası ve 1930 - 1938 Basını. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul, (239783).

Kabakçı, G. Z. (2010). Cumhuriyet Mitinglerinin Türk Basınında Sunumunun İdeolojik Analizi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler İletişim Bilimleri Enstitüsü Anabilim Dalı, Ankara, (265335).

Kovucu, M. (2016). Suriyeli Sığınmacıların Gaziantep Yerel Basınında Temsili. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Gaziantep, (425654).

Livberber, T. (2014). Medyada Nefret Söylemi ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında LGBTT Bireylere Yönelik Nefret Söylem(ler)inin Çözümlenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Kayseri, (358445).

Palacı, H. (1998). Yazılı Basında Memur Eylemleri Egemen Söylemin Yeniden İnşaası Üzerine Bir Örnek Olay Çalışması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, (72298).

Pırlant, T. (2016). Rize Yerel Basınında Öteki'nin Temsili. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Erzurum, (428147).

Yıldız, Ö. F. (2011). Anaakım Medyada Öteki Mekânların Temsili: Haber Metinlerinde Gecekondu ve Varoş İmgelerinin İnşa Edilmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, (280280).

Yılmaz, R. (2008). Toplumsal Gerçekliğin Kurulumunda Gazetelerin Edimsözel Etkileri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Kocaeli, (229523).

Ek 3: Nitel Bölümde Tezlerin Değerlendirilmesi için Kullanılan Form

Tez No:	Yazar:	Başlık:	Danışman:	Tezin Yapıldığı Üniversite:	Yıl:

	Tezde Veriliş Biçimi	**Açıklama**
Çalışmanın Konusu		
Çalışmanın Amacı		
Çalışmanın Soruları		
Basına Verilen Görev		
Varsayım		
Kuramsal Yaklaşım		
Kavramlar		
İktidar Yaklaşımı		
Okuyucu Konumlandırması		
Yöntem		
Sınırlılık		
Tartışma		
Çözüm		
Sonuç		
Değerlendirme		

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye'de iletişim anabilim dalları altında yapılmış ve gazete haberlerini konu edinen yüksek lisans tezlerinin, ideoloji yaklaşımları incelenmiştir. Nicel ve nitel biçimde yapılan bu incelemede çoklu yöntem kullanılmıştır. Nicel bölümde evrendeki 409 tez bibliyometrik yöntemle çözümlenmiş, üniversite ve dönem başlıkları altında, çalışmaların anabilim dallarına, ön plana çıkan konularına, kuramsal yaklaşımlarına, yöntemlerine, hipotez durumlarına ve inceledikleri gazetelerin kapsamına göre nasıl dağılım gösterdiğine bakılmıştır. Nitel bölümde, amaçsal yöntem ile örnekleme alınan 39 tez, gerçeklik - ideoloji ilişkisi çerçevesinde üç başlık altında tartışılmıştır. Birinci başlıkta, gerçekliğin haberler ile aktarıldığını savunan liberal yaklaşımla yazılmış tezler ele alınmıştır. İkinci başlıkta gazeteler ile gerçekliğin siyasi otorite ya da sermayenin çıkarları için çarpıtıldığını savunan ekonomik belirlenimci ve araçsalcı araştırmalar incelenmiştir. Üçüncü başlıkta da gerçekliğin basın ile inşa edildiğini vurgulayan çalışmalar, ideoloji bağlamında tartışılmıştır. Bu üç başlık altında, tezlerde benimsenen kuramsal ve yöntemsel yaklaşımların ideoloji tartışmasına getirdiği sınırlılıklar ile çalışmalarda kuram ve yöntemin uygulanması esnasında ideoloji ekseninde ortaya çıkan sorunlar irdelemiştir.

Anahtar Kelimeler: İdeoloji, Yüksek Lisans Tezleri, Gazete Haberleri, İletişim Araştırmaları, Gerçekliğin Aktarılması, Gerçekliğin Çarpıtılması, Gerçekliğin İnşası, Bibliyometrik Çözümleme

ABSTRACT

This study examines the master's theses written in the departments of communication in Turkey according to their ideology approach. In this study, I chose to use quantitative and qualitative research methods. In the quantitative section of my analysis, using a bibliometric method, I examined 409 theses as my universe. I analyzed these theses under the headings of university and period according to how the theses were distributed the following information: departments, prominent topics, theoretical approaches, methods, hypotheses, and the scope of newspapers they investigated. In the qualitative section, I sampled 39 master theses with the purpose method and investigated under three headings in the context of reality truth - ideology relationship. Under the first heading, I discussed the theses written in a liberal fashion. These theses argue that the reality is transmitted through pieces of news. Under the second heading, I examined studies that used economic determinism method as well as instrumentalist research method. Such theses argue that the reality was distorted to satisfy the interests of political power or capital through newspapers. Under the third heading, I researched theses emphasizing that the reality was constructed by means of media. Under these three headings, I analyzed the limitations to the discussion of ideology caused by the theoretical and methodological approaches adopted in the theses as well as the ideology-driven problems arising during the implementation of the theory and the method.

Keywords: Ideology, Master's Theses, Newspaper News, Communication Research, Transfer of Reality, Distortion of Reality, Construction of Reality, Bibliometric Method